

עמ"י עש"ו

הלכות חגי תשרי

סיכום וביאור ע"פ סדר הסימנים בשלחן ערוך

אסף הר-נוי

סיוון תשע"ה

תוכן

5..... הלכות ראש השנה

5..... סימן תקפ"א- דיני ימי תחנונים וערב ראש השנה :

5..... סעיף א'- אמירת הסליחות ותקיעת השופר בחודש אלול :

6..... סעיף ב'- תענית בערב ר"ה ובעשי"ת :

6..... סעיף ג'- נפילת אפיים ותקיעת שופר בערב ר"ה :

6..... סעיף ד'- ההכנה לראש השנה :

6..... סימן תקפ"ב- סדר תפלת עשרת ימי תשובה וראש השנה :

6..... סעיף א'- אמירת "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" והטועה בהם :

7..... סעיף ב'- טעה ותיקן תוך כדי דיבור :

7..... סעיף ג'- התוספת בברכת מעין שבע בשבת :

7..... סעיף ד'- המתפללים בכריעה :

7..... סעיף ה'- לא הזכיר התוספות של עשי"ת :

8..... סעיף ו'- הזכרת יום הזיכרון :

8..... סעיף ז'- נוסח התפילה :

8..... סעיף ח'- נוסח התפילה :

8..... סעיף ט'- תפילה בקול ברי"ה ויו"כ :

9..... סימן תקפ"ג- דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה :

9..... סעיף א'- מנהג אכילת סימנים בליל ר"ה :

9..... סעיף ב'- סימנים נוספים ומנהג תשליך :

9..... סימן תקפ"ד- סדר קריאת התורה בראש השנה-

9..... סעיף א'- הלל ואבינו מלכנו בראש השנה :

10..... סעיף ב'- קריאת התורה של ראש השנה :

10..... סימן תקפ"ה- ברכת השופר :

10..... סעיף ב'- ברכת התקיעה :

12..... סעיף ה'- שלא יטול התוקע שכר-

12..... סימן תקפ"ו- דיני שופר של ראש השנה :

21..... סימן תקפ"ז- דין התוקע לתוך הבור :

22..... סימן תקפ"ח- זמן תקיעת שופר :

24..... סימן תקפ"ט- מי הם הראויים לתקיעת שופר :

27..... סימן תקצ'- סדר הראוי לתקיעת שופר :

- 31..... סימן תקצא'- סדר תפלת מוסף ביחיד :
- 34..... סימן תקצב'- תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות :
- 35..... סימן תקצג'- אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו :
- 35..... סימן תקצד'- יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו :
- 36..... סימן תקצה'- מי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בתפלה :
- 36..... סימן תקצו'-.....
- 36..... סימן תקצז'- אם מותר להתענות בר"ה :
- 37..... סימן תקצח'- אמירת "צדקתך" בראש השנה :
- 37..... סימן תקצט' :.....
- 37..... סימן תר'- ביצה שנולדה בר"ה, ודיני הקידוש :
- 38..... סימן תרא'- סדר יום שני של ר"ה :
- 38..... סימן תרב'- סדרי ימי תשובה :
- 39..... סימן תרג'- להיזהר מפת עכו"ם בעשיית :
- 39..... הלכות יום הכפורים :.....
- 39..... סימן תרד'- סדר ערב יום כפור :.....
- 40..... סימן תרה'- מנהג כפרות בערב יום כפור :.....
- 40..... סימן תרו'- שיפייס אדם חבירו בערב יום כפור :.....
- 42..... סימן תרז'- סדר הוידוי במנחה בערב יו"כ :
- 43..... סימן תרח'- סדר סעודה המפסקת :.....
- 44..... סימן תרט'- הטמנת חמין בערב יום כפור :.....
- 44..... סימן תרי'- הדלקת נרות ביום כיפור :.....
- 45..... סימן תריא'- שליל יום הכיפורים דינו כיומו :.....
- 46..... סימן תריב'- איסור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה :
- 49..... סימן תריג'- איסור רחיצה ביו"כ :.....
- 53..... סימן תריד'- דיני סיכה ונעילת הסנדל :.....
- 54..... סימן תרטו'- יום הכפורים אסור בתשמיש המטה :.....
- 55..... סימן תרטז'- הקטנים מתי יתחילו להתענות :.....
- 56..... סימן תריז'- דין עוברת ומניקה ויולדת ביה"כ :.....
- 58..... סימן תריח'- דין חולה ביה"כ :.....
- 60..... סימן תריט'- סדר ליל יה"כ :.....
- 61..... סימן תרכ'- מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית :.....

- 61..... סימן תרכא'- סדר קריאת התורה ומילה ביו"כ :
- 62..... סימן תרכב'- סדר תפלת מנחה :
- 63..... סימן תרכג'- סדר תפלת נעילה :
- 65..... סימן תרכד'- סדר מוצאי יום הכיפורים :
- 66..... הלכות סוכה :
- 66..... סימן תרכה' :
- 66..... סימן תרכו'- העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג :
- 70..... סימן תרכז'- דיני הישן בסוכה :
- 72..... סימן תרכח'- דיני סוכה שתחת סוכה :
- 73..... סימן תרכט'- ממה צריך להיות הסכך :
- 80..... סימן תרל'- דיני דפנות הסוכה :
- 88..... סימן תרלא'- סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך :
- 92..... סימן תרלב'- דברים הפוסלים בסכך :
- 95.....
- 95.....
- 95.....
- 95.....
- 95..... סימן תרלג'- דין גובה הסוכה :
- 97..... סימן תרלד'- שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה :
- 99..... סימן תרלה'- דין סוכת גנב"ך ורקב"ש :
- 100..... סימן תרלו'- דין סוכה ישנה :
- 100..... סימן תרלז'- דין סוכה שאולה וגזולה :
- 102..... סימן תרלח'- סוכה ונויה אסורין כל שבעה :
- 103..... סימן תרלט'- דיני ישיבת סוכה :
- 108..... סימן תרמ'- מי הם הפטורים משיבת סוכה :
- 111..... סימן תרמא'- שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה :
- 112..... סימן תרמב'- ברכת מעין שבע ביו"ט של סוכות שחל בשבת :
- 112..... סימן תרמג'- סדר הקידוש :
- 113..... סימן תרמד'- סדר הלל כל ימי החג :
- 113..... הלכות ארבעת המינים-
- 113..... סימן תרמה'- דיני לולב :

118	סימן תרמו'- דיני הדס :
122	סימן תרמז'- דיני ערבה :
123	סימן תרמח'- דברים הפסולים באתרוג :
132	סימן תרמט'- דברים הפסולים בארבעה מינים-
135	סימן תרנ'- שיעור הדס וערבה :
136	סימן תרנא'- נטילת הלולב וברכתו :
143	סימן תרנב'- זמן נטילת לולב :
143	סימן תרנג'- הדס אסור להריח בו :
144	סימן תרנד'- שיכול להחזיר הלולב במים ביי"ט-
144	סימן תרנה'- עכו"ם שהביא לולב מחוץ לתחום :
144	סימן תרנו'- שצריך לחזור אחרי הדור מצוה בקניית האתרוג :
145	סימן תרנז'- דין קטן בלולב :
145	סימן תרנח'- דיני לולב ביום טוב ראשון :
148	סימן תרנט'- סדר קריאת התורה בסוכות :
148	סימן תרס'- סדר הקף הבימה :
149	סימן תרסא'- קידוש בליל שני :
149	סימן תרסב'- סדר תפלת יום ב' של סוכות :
150	סימן תרסג'- סדר תפלת חול המועד :
150	סימן תרסד'- סדר יום הושענא רבא :
153	סימן תרסה'- אתרוג אסור לאכול בשביעי :
153	סימן תרסו'- דיני סוכה ביום השביעי :
154	סימן תרסז'- סוכה ונוייה אסורין גם כל שמיני :
154	סימן תרסח'- סדר תפלת ליל שמיני ויומו :
155	סימן תרסט'- סדר יום שמחת תורה :

הלכות ראש השנה

סימן תקפא' - דיני ימי תחנונים וערב ראש השנה:

סעיף א' - אמירת הסליחות ותקיעת השופר בחודש אלול:

שו"ע - "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים"².
רמ"א - "ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מראש חדש³ ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית⁴, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית; ועומדים באשמורת לומר סליחות⁵ ביום א' שלפני ר"ה; ואם חל ראש השנה ב' (או ג', אז מתחילין מיום א' שבוע שלפניו (מנהגים). ואבל אסור לצאת מביתו כדי ליכנס לבה"כ לשמוע הסליחות, מלבד בער"ה שמרבים סליחות יכול האבל ליכנס לבית הכנסת⁶ (פסקי מהרי"א ס"י קל"ג). וידקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים; ושיהא בן שלשים

¹ **מנהג אמירת סליחות:** נהגו ישראל לומר סליחות בחודש אלול כחלק מההכנה לראש השנה ויו"כ. המקור לדבר נלמד מפרקי דר' אליעזר (פרק מו') שם לומדים שבר"ח אלול עלה משה לשמים לקבל את הלוחות השניים וירד ביום הכיפורים ונסלח לו. ע"פ זה נהגו ישראל לומר סליחות בימים שקודם לראש השנה ויו"כ אלא שנחלק הראשונים במנהגים ממתי אומרים את הסליחות: רב האי גאון - המנהג לומר בעש"ת, אך שמ שנוהגים למעשה מר"ח אלול כי זה היום עלה מה לשמים וכך היה נוהג. ר"ן - הביא בשם רבני ברצלוני שנוהגים לקום מכה' באלול כי אז נברא העולם לשיטת ר' אליעזר, אך כיוון שיום זה אינו קבוע אז קבעו שביום ראשון הסמוך לכה' באלול יש לאמרו.

באחרונים הובאו שני טעמים נוספים לשיטה זו:

לבוש - נהגו להתענות עשרה ימים בעש"ת, אך מכיוון שיש שני ימי ר"ה, שבת וערב יו"כ - חסרים ארבעה ימים אותם משלימים בימי הסליחות שקודם ר"ה. וכיוון שזה לא יום קבעו אז החליטו שמיום א' שקודם ראש השנה.
אליה רבה - בקרבן העלה למזבח יש הכנה של ארבעה ימים לפני כן שהוא נבדק ממומים, כך אנחנו בר"ה כקרבן לה' ולכן ארבעה ימים לפני כן אומרים סליחו, מכינים ובודקים עצמנו קודם ראש השנה.
רמב"ם - הזכיר את אמירת הסליחות רק לגבי עש"ת, ולא לפני כן, כי שיטתו זה נלמד מהפס' "דרשו ה' בהמצאו" - אלו עש"ת, ולא קודם לכן. **להלכה** - פסק השו"ע כרב האי - "נוהגים... לומר סליחות... מר"ח אלול ואילך". אבל הרמ"א חלק וכתב כרבני ברצלוני - ש"מנהג בני אשכנז... עומדים לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה".

² **מזמור "לדוד ה" -** כתב המ"ב (ב') שנוהגים לומר מזמור לדוד ה' אורי וישעי מר"ח אלול עד יו"כ, ויש נוהגים עד שמיני עצרת, ואחריו קדיש.

³ יש מתחילין מיום ראשון דר"ח ויש מיום שני שלו (מ"ב, ג').

⁴ **תקיעה בשופר מר"ח אלול:** גם בשאלה זו נחלקו הראשונים - האם וממתי תוקעים בשופר בימי אלול. המקור והסיבה לתקיעה זו גם הוא בפרקי דר' אליעזר שם מובא שכשעלה משה בר"ח אלול תקעו בשופר להודיע על כך לעם שלא יחזור החטא הנורא, מזה לומדים שמר"ח אלול תוקעים בשופר.

בראשונים הובאו טעמים נוספים לתקיעה זו: כדי לעורר את ישראל לתשובה כפי שאומר הכתוב - התיקע שופר בעיר ועם לא יחרד, וכן בכדי "לערבב" השטן ולבלבלו.

הרא"ש על מסכת ראש השנה הזכיר עניין זה שנהגו באשכנז לתקוע כל חדש אלול בוקר וערב. אחר התפילה. וכ"פ הרמ"א - ש"מר"ח אלול ואילך מתחילין לתקוע...".

⁵ **דינים שונים בסליחות:**

קטעים שאינם נאמרים ביחיד: יג' מידות של רחמים וכל הקטעים הנאמרים בארמית (בשל הג' בשבת יב' שאין מלאכי השרת נזקקים לה).

במקרה שהתחילו לומר סליחות בעשרה ויצאו מקצת מן המתפללים - חשיב עניין אחד ואומרים בסוף קדיש.

טלית לש"ץ - יתעטף בציצית, אפילו בלילה, ולא יברך. וכתב הט"ז שטוב שילבש טלית של חברו וכך לכ"ע לא יכנס לספק של ברכה.

⁶ **אבל בסליחות וש"ץ** - אבל בתוך שבעה לא ייצא מביתו. אבל אחר שבעה אך בתוך אבלות (שלושים או יב' חודש על אביו ואמו) אינו יכול להיות חזן בחגים ולכן גם לא יכול להיות ש"ץ בר"ה וביו"כ. לגבי עש"ת וסליחות התירו כי לא נחשב לחג, ונחלק האחרונים לגבי ימים בהם אין אומרים תחנון אך אינם ממש חגים.

שנים, גם שיהא נשוי (כל בו). מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל; אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמון. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו; ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו (הגהות מנהגים ישנים). ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום (כל בו)."

סעיף ב- תענית בערב ר"ה ובעשי"ת:

שו"ע- "נוהגים להתענות ערב ר"ה"⁷.

רמ"א- "והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה העשרה ימים (מרדכי ספ"ק דר"ה וריש יומא), וכן נכון לעשות⁸. וכל אלו התעניות אין צריכין להשלים, ואין קורין בהם ויחל, אפילו ערב ראש השנה, וע"ל סי' תקס"ב סעיף ב', ואם חל ברית מילה בערב ר"ה, יכולים לאכול (ב"י בשם תשובה אשכנזית). ורבים נוהגין לאכול בערב ראש השנה קודם עלות השחר (מהרי"ל); משום חקות העמים הנוהגים להתענות בערב חגיהם ויכולין לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו (ד"ע)".

סעיף ג'- נפילת אפיים ותקיעת שופר בערב ר"ה:

שו"ע- "אין נופלים על פניהם בערב ר"ה בתפלה⁹, אף על פי שנופלים על פניהם באשמורת בסליחות¹⁰, ואין תוקעין בערב ראש השנה (מנהגים)¹¹".

סעיף ד'- ההכנה לראש השנה:

שו"ע- "מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה¹². (ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי). (כל בו) ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות, ונותנים צדקה לעניים (כל בו)".

סימן תקפ"ב- סדר תפלת עשרת ימי תשובה וראש השנה:

סעיף א'- אמירת "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" והטועה בהם:

שו"ע- "בעשרת ימי תשובה אומר: המלך הקדוש, המלך המשפט; ואם טעה או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, חוזר לראש; ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר; ואם לא נזכר עד שעקר רגליו (ע"ל סוף סימן קי"ז), חוזר לראש (ע"ל סימן קי"ח)¹³".

⁷ מקור דין תעניות בערב ר"ה ובעשי"ת: מנהג זה נלמד ממדרש תנחומא, אמור, אות כב', שם לומדים שלקראת ביאת המלך וככל שהוא מתקרב יוצאים לקראתו יותר ויותר מבני העיר. ולכן בערב ר"ה מתענים הגדולים, בעשרי"ת מתענים הבינוניים, וביו"כ- הכל מתענים והמלך מוחל ומתרצה להם.

⁸ וכתב המג"א שבמקום שיש קצת חולי יש להקל בכל אלו התעניות.

⁹ כמו בכל ערב יו"ט.

¹⁰ כיוון שבד"כ הסליחות הם קודם עלות השחר.

¹¹ מדוע לא תוקעים בערב ר"ה:

במנהגים כתב הטעם- לערבב השטן.

המג"א כתב הטעם- להפסיק בין תקיעות של רשות לתקיעות של מצווה.

נפק"מ- התוקע להתלמד, שלמג"א שרי אך למנהגים מ"מ אסור, ובא"ר כתב שבתוך חדר סגור שרי, וכ"פ במ"ב(כד').

¹² הטעם לכל אלו הוא להראות את בטחונו בה' שיוציא לצדק דינו. ולכן מתלבשים יפה, אך לא בגדים יותר מדי מכובדים שאינם מראים על מורא הדין.

סעיף ב' - טעה ותיקן תוך כדי דיבור:

שו"ע - "אם אמר: האל הקדוש, ותוך כדי דיבור נזכר ואמר: המלך הקדוש, אינו צריך לחזור; וכן הדין בהמלך המשפט¹⁴".

סעיף ג' - התוספת בברכת מעין שבע בשבת:

שו"ע - "בשבת בינתיים, ערבית יאמר בברכת מעין שבע: המלך הקדוש¹⁵".
רמ"א - "וה"ה אם חל ר"ה בשבת; וחותרם בשל שבת לבד, וכן כשחל יום כפור בשבת (מהרי"ל ומנהגים)".

סעיף ד' - המתפללים בכריעה:

שו"ע - "יש נוהגים להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים בכריעה¹⁶, וצריכין הם לזקוף בסוף הברכות".

סעיף ה' - לא הזכיר התוספות של עשי"ת:

שו"ע - "אם לא אמר: זכרנו, ומי כמוך, אין מחזירין אותו¹⁷".

13 אמירת "המלך הקדוש" בעשי"ת והטועה בכך:

מקור הדין בגמ' בברכות דף יב עמוד ב' -

"ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש - יצא, שנאמר: +ישעיהו ה' + ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר האל הקדוש. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט; רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה"
הסבר ופסיקת ההלכה בדין מי שטעה ב"האל הקדוש": יש מחלוקת בין רב לר' אליעזר האם אומרים בעשי"ת האל או המלך הקדוש. ונחלקו האמוראים אחריהם - רב יוסף אמר שאומר "האל הקדוש" ורבה אומר שאומר "המלך הקדוש". והלכה כרבה. נחלקו הראשונים האם מחלוקתם של רבה ורב יוסף היא בלכתחילה או בדיעבד: רא"ש, רי"ף, רמב"ם - מחלוקתם בדיעבד, והלכה כרבה, שגם בדיעבד לא יצא. ראב"ה, ראב"ד (הזכיר שיטה זו ולא הכריע) - מחלוקתם לכתחילה, אבל בדיעבד לכ"ע יצא. **הלכה כתב בשו"ע כרוב ראשונים שגם בדיעבד לא יצא וצריך לחזור.**

הטועה ב"מלך המשפט" - והזכיר כרגיל "מלך אוהב צדקה ומשפט" - **כתבו תלמידי ר' יונה** - שלא יחזור, כי סו"ס בכלל "מלך אוהב..." גם מלכותו משפט. אבל בב"י הביא בשם הראב"ד שיש לחזור גם בכה"ג, וכ"פ בב"י מכיוון שהפוסקים לא חילקו בין דינו לבין הטועה ב"האל הקדוש". אבל בדרכי משה (ג') חלק וכתב - "נראה לי דאין צריך לחזור אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, ויש לסמוך על דברים (של תלמידי רבינו יונה) בדיעבד". וכ"כ הרשב"א בשו"ת (ח"א, סימן לה'). והפנה כאן ברמ"א לפסיקתו בסימן קי"ח - שם פסק שאם אמר "מלך אוהב צדקה..." - אינו חוזר. ובמשנ"ב שם הביא במ האחרונים שמ"מ אם יכול - יתקן בתוך כדי דיבור ויאמר "המלך המשפט", ואם לא יתקן - לא יחזור.
¹⁴ **הטועה ומתקן תוך כדי דיבור מטעותו: הרשב"א נשאל על כך והשיב למעשה - שקי"ל שתוך כדי דיבור כדיבור דמי, ולכן תיקון כזה מהני, וכ"כ הגאונים בהסבר הגמ' בברכות יב' על מי שטעה בברכה על כוס יין. ובשו"ע פסק כתשובתו של הרשב"א שפסק כגאונים שמהני.** ואולם יש לציין שלשיטת רש"י בהסברו שם בגמ' - לא מועיל וכן צריך לחזור.

נקודה חשובה - כתב בשערי תשובה בשם המטה יהודה - שכל מה שמועיל לחזור תוך כדי דיבור זה רק אם לא התחיל עדיין את הברכה הבאה, אבל אם התחיל אותה כבר, גם תוך כדי דיבור לא מהני.

¹⁵ **כדעת רבינו מנוח.**

נחלקו האחרונים לעניין בדיעבד -

- שיירי כנה"ג - מי שטעה בברכת מעין שבע - חוזר ככל תפילת ש"ע.
- פר"ח - אינו חוזר, כי אין ברכת מעין שבע כתפילה.

¹⁶ שזה מסמל את היראה והכניע מהבורא.

¹⁷ **הוספת "זכרנו" ו"מי כמוך" בג' ברכות ראשונות: נחלקו הראשונים אם יכול ונכון להזכיר בקשות בג' ברכות ראשונות:**

רמ"א- "אפילו לא עקר רגליו עדיין, רק שסיים אותה ברכה (תרומת הדשן), וה"ה אם לא אמר: וכתוב, ובספר, נמי דינא הכי (טור).

סעיף ו'- הזכרת יום הזיכרון:

שו"ע- "אומר בתפלה: ותתן לנו את יום הזכרון הזה, ואינו מזכיר ראש חודש¹⁸".

סעיף ז'- נוסח התפילה:

שו"ע- "אם חל בחול, אומר: יום תרועה מקרא קודש; ואם חל בשבת, אומר: זכרון תרועה¹⁹".

סעיף ח'- נוסח התפילה:

שו"ע- "אינו אומר: מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון; וכן אינו אומר: והשיאנו; ובתפלת מוסף אינו אומר: ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך, אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו לפניך (וחותמין ודברך אמת וכולי) (טור)".

סעיף ט'- תפילה בקול בר"ה ויו"כ:

שו"ע- "אף על פי שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין לומר בקול רם²⁰. ולהטעות לא חיישינן, כיון שמצויים בידם מחזורים²¹.
רמ"א- "ונוהגין שכל אחד אומר לחבירו: לשנה טובה תכתב (טור)".

• **בה"ג-** אין להוסיף, כיוון דאיתא בגמ' **בברכות לד'** - "לא ישאל אדם צרכיו לא בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות".

• **רב האי גאון-** כן נכון להוסיף, כי הגמ' הנ"ל דיברה בבקשות פרטיות, אבל דברים שהם צרכי רבים- מותר.

הטעה או שלא הזכיר תוספות של עשי"ת: נחלקו הראשונים בדין מי שטעה ולא הזכיר תוספות אלו:

ר"י- צריך לחזור, כדין מי שטעה ב"המלך הקדוש", והמסופק אינו חוזר.

רא"ש, ש"רמב"ן(בשם הגאונים), רמב"ם- אינו חוזר. שאין לדמות הטועה ב"המלך הקדוש" שהוא מדינא דגמרא, לבין תוספות אלו שהם מאוחרות יותר ותיקנום הגאונים, ואין בזה דין המשנה ממטבע שתיקנו חכמים כיוון שלא חשיב שתיקנו חכמים, שהרי לא מוזכר בתלמוד.
¹⁸ כיוון שראש חודש גם נקרא "זיכרון" אז הוא נכלל ב"יום הזיכרון".

¹⁹ **זכרון או יום תרועה:** בגמ' **בראש השנה כט: מובא-** שאם חל ראש השנה בשבת אומרים בתפילה- "**זכרון תרועה**", שהרי לא תוקעים בשופא בשבת, אבל אם הוא בימות החול אומרים "**יום תרועה**", שרי תוקעים בו.

נחלקו הפוסקים לעניין נוסח האמירה בקידוש הלילה:

• **תרומת הדשן-** דין הלילה כמו בשבת, שהרי בלילה ל תוקעים ולכן אומר- "זכרון תרועה".

• **בית יוסף-** מנהג העולם לומר "יום תרועה", שהרי למחר יתקעו בשופר וחשיב יום תרועה.

להלכה כתב המשנ"ב(בי"ט)- כב"י- שבליילה אומר "יום תרועה", ומ"מ- כל שהחליף בין יום לזיכרון- יצא י"ח ואינו חוזר.

²⁰ ומ"מ לא יגביה קולו יותר מדי(מ"ב, כד').

²¹ **תפילה בקול רם בימים נוראים- הגמ' בברכות דף לא' לומדת מחנה מספר הלכות הנוגעות להלכות תפילה, וביניהם- ש"קולה לא ישמע"-** שאסור להגביה קולו בתפילתו.

הטעם בגללו, ע"פ הפשט, אין להתפלל בקול הוא כדי שלא יטעה את הסובבים אותו. **עפ"ז כתב המרדכי והביאו בשו"ע- שבראש השנה וביו"כ יתפללו בקול,** שכן מתפללים ממחזורים ולא חוששים שמא יטעו אחד את השני.

ואולם, הרבה מהאחרונים כתבו שע"פ הזוהר והאריז"ל אסור להשמיע קולו בתפילתו, ולכן גם בתפילות אלו יותר טוב להתפלל בלחש, וכ"פ במשנ"ב(סימן קא', סקי"א).

סימן תקפג'- דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה:

סעיף א'- מנהג אכילת סימנים בליל ר"ה:

שו"ע- "יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא, דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכשיאכל רוביא, יאמר: יהי רצון שירבו זכויותינו. כרתי, יכרתו שונאינו. סלקא, יסתלקו אויבינו. תמרי, יתמו שונאינו. קרא, יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו"²².

רמ"א- "ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש (טור), ואומרים "שתחדש עלינו שנה מתוקה" (אבודרהם). וכן נוהגין. ויש אוכלים רימונים ואומרים: "נרבה זכויות כרימון". ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה (מרדכי דיומא)".

סעיף ב'- סימנים נוספים ומנהג תשליך:

שו"ע- "אוכלים ראש כבש לומר נהיה לראש ולא לזנב וזכר לאילו של יצחק".

רמ"א- "יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא. ועוד, שהם מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפילה (מהרי"ל). והולכין אל הנהר לומר פסוק "ותשליך במצולות ים כל חטאתינו"²³ וגוי (מנהגים). וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה (ירושלמי), ומנהג נכון הוא"²⁴.

סימן תקפד'- סדר קריאת התורה בראש השנה-

סעיף א'- הלל ואבינו מלכנו בראש השנה:

שו"ע- "אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים"²⁵.

רמ"א- "ונוהגין לומר "אבינו מלכנו" על הסדר"²⁶. ואם הוא שבת, אין אומרים אותו"²⁷ (ר"ן פרק ב' דר"ה וריב"ש סימן תקי"ב). ומאריכים בפיוטים ותפילות עד חצות (מהרי"ל).

²² **מקור המנהג:** בגמ' בכריתות דף ו' ו- "אמר אביי- השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא, קרוא ורוביא, כרתי, סילקא ותמרי...".

וכן נהגו חלק מהראשונים כמו תרומת הדשן, מהר"ם ועוד.

המרדכי כתב שמנהגו של רב האי גאון- לומר על כל מאכל כפי שכתב הטור, והיינו- "יהי רצון...".

ועפ"ז פסק בשו"ע- "הא אדם רגיל לאכול בראש השנה... וכשיאכל יאמר יהי רצון...".

ובשל"ה כתב שיתעורר האדם לשובה כשאומר ה"ה רצון" ויתפלל על זה בלב שלם.

²³ **מנהג "תשליך"** נוהגים לעשותו ביום ראשון של ר"ה, ואם הוא בשבת יש שדוחים אותו ליום השני של ר"ה.

והטעם למנהג הוא ע"פ מדרש תנחומא (וירא, כב')- שבשעת עקידת יצחק, נעשה השטן נהר גדול כדי למנוע את הגעתם של אברהם ויצחק להר המוריה, ואברהם נכנס למים עד שהגיעו לצווארו.

לכן, כותב המהרי"ל, שנהגו ללכת לעשות תשליך- זכר לעקידה בה הלך אברהם וחצה את הנהר.

²⁴ **שלא לישון בראש השנה-איתא בירושלמי-** "מאי דדמך בריש שתא, דמיך מזליה".

אבל כתבו האריז"ל ועוד שלאחר חצות היום כר אפשר לישון. ובכף החיים כתב שביום השני של ר"ה אפשר להקל אף יותר.

²⁵ **אמירת הלל-** אין אומרים הלל בר"ה, ע"פ הגמ' בראש השנה לב:- "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים

שירה לפניך? אמר להם- אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים ומתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה?

²⁶ **אמירת "אבינו מלכנו"- הגמ' בתענית כה:** מספרת על ר' אליעזר שירד לפני התיבה ולא נענה, עד שירד רבי עקיבא אחריו ואמר "אבינו מלכנו" ונענה וירדו גשמים.

עפ"ז כתב הב"י שנוהגים לומר בר"ה "אבינו מלכנו", אבל לא יזכיר את "חטאנו לפניך", שכל לא מזכירים חטאים ועוונות בראש השנה כי ראש השנה הוא כמו חג, ובחג לא מזכירים חטאים. אבל בדרכי משה כתב שהמנהג לומר הכל- גם "חטאנו לפניך". והסבירו המשנ"ב (ג')- כי הפירוש של אבינו מלכנו הוא- אתה מלכנו, ואבותינו חטאו לפניך בע"ז, ואין לנו מלך אלא עתה, לכן עשה עמנו למען שמך.

²⁷ **"אבינו מלכנו" בשבת-** הראשונים נחלקו האם אומרים "אבינו מלכנו" בשבת:

סעיף ב' - קריאת התורה של ראש השנה:

שו"ע - "מוציאין שני ספר תורה. באחד קורין חמישה, מ"וה' פקד את שרה" עד "ויהי אחר הדברים האלה"²⁸. ואם הוא שבת, קורין בו שבעה. ומפטיר קורא בשני בפרשת פינחס "ובחודש השביעי, "ומפטיר "ויהי איש אחד מן הרמתים", עד "וירם קרן משיחו".

רמ"א - "ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין החמשה העולים לספר תורה (כל בו)".

סעיף ג' - אין מביאין ס"ת אצל האסורים -

שו"ע - "בני אדם החבושים בבית האסורים, אין מביאין אצלם ספר תורה, אפילו בראש השנה ויום הכיפורים. (ועיין לעיל סוף סימן קל"ה).

סעיף ד' - ברית מילה בראש השנה:

שו"ע - "מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר"²⁹.

סימן תקפה' - ברכת השופר:**סעיף א' - שיתקע מעומד:**

שו"ע - "צריך לתקוע מעומד"³⁰.

רמ"א - "ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין".

סעיף ב' - ברכת התקיעה:

שו"ע - "קודם שיתקע, יברך "לשמוע"³¹ קול שופר" ויברך "שהחיינו"³².

• ר"ן - אין אומרים.

• תשב"ץ - אומרים.

הלכה - כתב הרמ"א - שאין אומרים אבינו מלכנו בשבת. וכן המנהג.

מדוע לא אומרים "אבינו מלכנו בשבת":

▪ משנ"ב(ד') - טעם הר"ן הוא משום שבשבת לא מבקשים צרכים אישיים.

▪ לבוש - הטעם הוא כי "אבינו מלכנו" בא כנגד ברכות אמצעיות של שמונה עשרה, שאין אומרים אותם בשבת.

הנפק"מ - האם אומרים "אבינו מלכנו" במנחה של ערב שבת, בראש השנה שחל בער"ש -

למשנ"ב אין לומר, בעוד שלשיטת הלבוש יש לומר, שהרי זה יום חול בו כן היו אומרים ברכות אמצעיות.

²⁸²⁸ **קריאת התורה בראש השנה** - בתלמוד אין מקור לקריאה זו, אך נמצא כן בסידור רב עמרם גאון, וכן עושים.

ועולים חמישה - כמשנה במגילה כא' - שכל יום טוב עולים בו חמישה.

והטעם שוקראים עניינים אלו - כי הן שרה והן חנה נפקדו בראש השנה(ר"ה, י').

²⁹ **מדוע מילה קודמת לתקיעת שופר:** 1. תה"ד - שכך הסדר הוא - ברית אברהם(מילה) ואז עקידת יצחק(שופר). 2. רקח - שהשכינה(מילה) אצל

התורה. 3. גר"א - מילה מצויה יותר מתקיעה והוי תדיר ושאינו תדיר.

³⁰ **התוקע חייב לעמוד** - נלמד מספירת העומר. כתיב בתקיעה - "יום תרועה יהיה לכם", וכתוב בספירת העומר - "וספרתם לכם", ובספירת העומר

למדו דצריך להיות מעומד שנאמר "מהחל חרמש בקמה" את תקרי קמה אלא בקומה - שיקרא בעמידה.

התוקע בישיבה - יצא בדיעבד(מג"א ורוב אחרונים).

האם הציבור חייב לעמוד - הציבור חייב לעמוד באחת מהסדרות של התקיעות, וכיוון שתוקעים בתפילה - "תקיעות דמעומד", אז מעיקר הדין אין

הציבור חייב לעמוד בתפילות דמיושב שקודם מוסף. אולם נהגו היום הציבור לעמוד, כ מעיקר הדין ראין ליישב ולכן תקיעות אלו נקראות "תקיעות

דמיושב".

אבל מי שלא ישמע את תקיעות דמעומד - אזי חייב לעמוד בתקיעה כמו התוקע - הרי במה ששומע עכשיו יוצא י"ח.

³¹ **נוסח הברכה:** נחלקו הראשונים האם מצוות השופר היא השמיעה או התקיעה (ועפ"ז מה נוסח הברכה שמברך התוקע בשופר):

רמ"א - "ואין חילוק בין אם יברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים³³, אפילו הכי מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (בית יוסף ותרומת הדשן)".

שו"ע - "ויתקע תשרי"ת שלוש פעמים ותשי"ת שלוש פעמים ותרי"ת שלוש פעמים".

רמ"א - "וטוב לתקוע בצד ימין אם אפשר לתקוע בכך (מנהגים)³⁴. וכן יהפוך השופר למעלה, שנאמר: "עלה אלהים בתרועה" (רוקח ומהרי"ל)".

סעיף ג' - החלפת תוקע באמצע:

שו"ע - "אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים, ישלים אחר, ואפילו שלושה או ארבעה, ודי בברכה שבירך הראשון. והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה. ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, ולא הוויא ברכה לבטלה"³⁵.

סעיף ד' - שלא יתקע הש"צ משום הבלבול:

שו"ע - "אחר תוקע ולא שליח ציבור, כדי שלא יתבלבל. ואם הוא מובטח³⁶ שחוזר לתפילתו, רשאי לתקוע".

רמ"א - "ודווקא תקיעות שעל סדר התפילה אסור לשליח ציבור לתקוע; אבל תקיעות שתוקעין מיושב, דהיינו קודם שמתפללין מוסף, מותר לשליח ציבור לתקוע (כל בו)³⁷".

• **ר"ת, סמ"ג** - יברך "על תקיעת שופר". כי המצווה מתקיימת ע"י התקיעה.

• **רא"ש, רמב"ם, ר' יונה** - יברך "לשמוע קול שופר". ולא מברכין על התקיעה כי לא יוצא י"ח בתקיעה אלא בשמיעה, שהרי מי שהיה תוקע לתוך בור ושמע את קול ההברה ("הד") של התקיעה - לא יצא י"ח המצווה. והרי תקע? אלא ללמדך שאין המצווה בעצם התקיעה אלא בשמיעה.

להלכה פסק השו"ע כרוב ראשונים - שמברך "לשמוע קול שופר".

³² **מי שבירך בטעות "תקוע בשופר" או "על תקיעת שופר" וכד'** - בדיעבד יצא (משנ"ב, ד' ע"פ הרבה אחרונים).

³³ **התוקע להוציא אחרים (אחרי שכבר יצא י"ח)** - כגון מי שהתפלל וכבר שמע תקיעות והולך עכשיו לבית אבות להוציא את האנשים שם י"ח: לפי מה שהסברנו לעיל - לרוה"פ (כפי שהסברנו לעיל) המצווה היא בשמיעה (ולא בתקיעה) ולכן כתב תה"ד - שיברך השומע, ומ"מ סיים שהמנהג הוא שהתוקע מברך תמיד.

והגר"א חזק את המנהג שמברך מי שתוקע, שכיוון שברכה זו היא ברכת המצוות, הרי שיכול לכתח' לברך בשביל חבירו ולהוציא, אפילו שהוא בעצמו כבר יצא י"ח.

למעשה כתבו האחרונים שעדיף שיברכו השומעים בעצמן את 2 הברכות - שמיעה ושהחיינו, אבל אם לא יודעים וכד' - יכול לברך בשבילן ולהוציאן ובהרבה מקומות נוהגים לעשות כך לכתח'.

³⁴ **תקיעה בצד ימין** - עדיפה לכתחילה, אבל כתב המשנ"ב (ח') - "ואם א"א לו - אין להקפיד אף אם יעמידנו בצד שמאל וגם פי השופר לצד שמאל".

³⁵ **החלפת תוקע באמצע התקיעות: פסק כן בשו"ע כרא"ש ועוד ראשונים** - שאם יש צורך להחליף תוקע באמצע התקיעות, כגון שקרה משהו לבעל תוקע או שאינו מצליח וכד' - אין השני, או כל מחליף אחר, צריכים לברך פעם נוספת, כי יצאו י"ח בברכות של הראשון. דין זה מיוחד, שאע"פ שהראשון ומחליפו לא כיוונו שתהיה החלפה ושיתקע השני בשופר - מ"מ השני יכול להחליף ואינו צריך לחזור ולברך. **בטעם הדבר כתב הרא"ש** - שמ"מ הברכה כן הוציאה גם את השני י"ח, אע"פ שלא כיוון לתקוע, כי הברכה היא על השמיעה. והרי גם השני חייב בשמיעה וכיוון לצאת בזה י"ח.

טעם נוסף שהובא הוא - שהרי הדין אומר ששומע כעונה וכן שומע הלוא הוא כתוקע ממש, לכן אם כיוון לצאת י"ח לעניין שהוא שמיעה, מועיל לו גם לעניין תקיעה.

החלפת שופר באמצע התקיעות: כתב המ"ב (ד') שאם נטלו שופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר - לא צריך לחזור ולברך עליו, אבל אם בין ברכה לתחילת התקיעות החליפו - צריך לחזור ולברך (אא"כ גם שופר זה היה לפניו כשברך).

³⁶ **במקרה שאינו מובטח שלא יטעה, אבל אין שם מישהו אחר שיתקע:**

• **מג"א** - לא יתקע הש"ץ אלא רק אחרי התפילה, שהרי בלאו הכי כבר תקעו תקיעות דמיושב ומן הדין יצאו י"ח.

• **ט"ז** - יתקע אע"פ שאינו מובטח, ומן השמים יסייעוהו.

הכרעה המשנ"ב (יד') הביא את שתי השיטות, ובשער הצינון (כז') כתב "דעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד". וסיים - שמי שמתפלל מתוך המחזור לכ"ע דינו כמי שמובטח שלא יטעה.

ואם אין השליח ציבור תוקע מיושב, ראוי שאותו התוקע יתקע גם כן על סדר הברכות, כי המתחיל במצווה אומרים לו גמור (רמב"ם וא"ח).

נוהגין להקרות לפני התוקע סדר התקיעות מילה במילה כדי שלא יטעה, ונכון הוא".

סעיף ה' - שלא יטול התוקע שכר -

שו"ע - "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה".

סימן תקפו' - דיני שופר של ראש השנה:

סעיף א' - סוגי השופרות הכשרים לתקיעה:

שו"ע - "שופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף; ובדיעבד, כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים; ושל פרה פסול בכל גוונא; וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים. (וכן שופר מבהמה טמאה, פסול) (רי"ן פ"ד דר"ה) 38".

³⁷ **"תקיעות דמיושב" ו"תקיעות דמעומד" (טור וב"י, כאן, סע' ג'): נהגו ישראל לתקוע בראש השנה 2 פעמים בכל יום. האחד קודם תפילת מוסף, הם המכונים "תקיעות דמיושב", מכיוון שמעיקר הדין מותר לישב בהן, אע"פ שלמעשה נוהגים היום לעמוד גם בהם. והשני בתוך תפילת מוסף - אלו מכונות "תקיעות דמעומד" כי הן בתוך תפילת העמידה של מוסף ובהם חייבים לעמוד. עיקר התקיעות הן תקיעות דמעומד - שבתוך תפילת מוסף, שהן על סדר הברכות של התפילה, בה עומדים (ובהם חייבים לעמוד לכתח"ל). ומ"מ נהגו לתקוע פעם נוספת (קודם תקיעות דמעומד) כדי לערבב את השטן, והיינו להבהילו ולהרחיקו שלא יקטרג (ב"י).**

כתב הר"ן שהטעם בגללו הוקדמו תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד אינו מורה על חשיבותן, אלא להיפך - כיוון שהעיקר הוא תפילות דמעומד - תיקנו חכמים את תקיעות דמיושב לפניהם כדי שלא יבואו לזלזל בהם אם יהיו בסוף. חשיבותם של תקיעות דמיושב אינו בגדר מצוות התקיעה אלא בכדי לערבב השטן.

38 סוגי השופרות הכשרים לתקיעה:

הסוגיות בגמרא מהם נלמד דין השופר:

- **תנן במשנה בראש השנה, דף כו' - "כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהיא קרן..."**
- **משנה, שם - שופר של ר"ה, של יעל פשוט... רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעים בשל זכרים". ונפסקה הלכה כמותו בגמרא.**
- **גמרא, שם, דף כו: - "א"ר לוי - מצוה של ר"ה ויו"כ ב(שופרות) כפופין".**
- **שם, דף טז' - "א"ר אבהו - למה וקעין בשופר של איל - אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק".**

ג' מידות בשופר (רמב"ן) - למעשה:

1. שופרות פסולים אף בדיעבד -

- א. **שופר של פרה - כמשנה, כי נקרא רק קרן.**
- ב. **כל השופרות שאין להם קרן חלולה אלא עצם אחת - כראם, צבי וכד' - כי אין להם שפופרת שהיא לשון "שופר".**
- ג. **שופר מבהמה טמאה - הר"ן נסתפק בהם מכיוון שתקיעה היא מלאכת שמים ובגמ' בשבת כח' למדנו - שאין להשתמש למלאכת שמים (כמו תפילין) אלא רק בעור של בהמה טהורה. ומזה הסתפק הר"ן - האם זה דין מיוחד לתפילין או שבכל מלאכת שמים אסור להשתמש בבהמה טמאה. ולא הכריע. והרמ"א החמיר לאסור אפי' בדיעבד. אבל האחרונים הסתפקו בכך, ולכן כתב במשנ"ב (ח') - שאם אין לו שופר אחר - יתקע בזה בלא ברכה, מספק.**
- ד. **דעת הרמב"ם - דעה יחודית שכל השופרות פסולים חוץ מקרן של כבשים. והרוב המוחלט של הראשונים חלקו עליו (וכן בשו"ע לא חשש לשיטתו).**
2. **שופרות כשרים בדיעבד - כל שאר השופרות (מלבד של ראם, צבי ופרה דלעיל) - כשרים בדיעבד לתקיעה, אבל לכתחילה צריך שיהיו כפופים, כפי שאמר ר' לוי. ויש שאמרו שצריך לכתחילה שיהיה שופר של איל, כפי שאמר ר' אבהו.**
3. **שופרות כשרים לכתחילה - כל השופרות החלולים והכפופים כשרים לכתחילה, ומצווה מן המובחר בשל איל - להזכיר אילו של יצחק. דהיינו - כפוף זו המעלה המרכזית של הלכתחילה, והידור נוסף למצווה מן המובחר - שיהיה של איל (אבל לעומת איל שאינו מעב**

סעיף ב' - שופר הגזול:

שו"ע - "הגזול שופר ותקע בו, יצא אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו"³⁹.

סעיף ג' - שופר של עכו"ם -

שו"ע - "תקע בשופר של עבודת כוכבים⁴⁰ של ישראל, לא יצא. שאינה בטלה עולמית וכתותי מיכתת שעוריה; אבל בשל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, וכן במשמשי עבודת כוכבים של עובד כוכבים, לא יתקע; ואם תקע בו, יצא והוא שלא נתכוין לזכות בו; אבל אם נתכוין לזכות בו, לא יצא דהוה ליה עבודת כוכבים של ישראל"⁴¹.

לכתחילה, הרי שהתנאי שיהיה כפוף לכתחילה מעכב). כיוון ששופר של איל הוא בגדר הידור, **כתב המשנ"ב(ה')** שצריך להוסיף כדי לקנותו עד שלישי.

מה עדיף - של איל פשוט או של שאר מינים כפוף(מ"ב, ה')? נראה מרוה"פ שעדיף של שאר מינים וכפוף שכן דין "כפוף" הוא תקנת חכמים בזמן הגמרא, ואילו מעלת האיל היא רק מנהג שנהגו ישראל שנשתרש עם השנים, אך אינו מעקרו בדברי רבנן.

שופר הגזול - כשר לתקיעה: נתחיל מהסוף ואז נרחיב פנימה - **הלכה נפסקה כרמב"ם ורא"ש** - שהשומע תקיעה משופר גזול - יצא י"ח. הטעם לכך הוא כי מצוות שופר אינה מתקיימת או תלויה בגוף השופר ובתקיעתו אלא דווקא בשמיעה, ובקול אין גדר ודין של גזל.

הרחבה: ישנה לכאורה סתירה בין הירושלמי והבבלי בדיון שופר של עיר הנידחת:

- **בתלמוד הבבלי, ראש השנה, כח' -** "שופר של עיר הנידחת - לא יתקע, ואם תקע - לא יצא".
- **לעומת זאת בירושלמי, סוכה, פ"ג, ה"א - מובאת מחלוקת** לגבי שופר של ע"ז ועיר הנידחת, ושם **מחלק ר' אלעזר בין לולב גזול לשופר גזול**. בלולב, אומר ר' אלעזר, יוצא האדם בגופו ממש ואילו בשופר אינו יוצא בגופו אלא בקול השופר(שכאמור אין גזל בקול). לכן, שופר של ע"ז ושל עיר הנידחת כשר מהדין של גזל או מצווה הבאה בעבירה.

הראשונים נחלקו כמי ההלכה:

- **אור זרוע(דעת יחיד) -** הלכה כמו הבבלי שפסל של עיר הנידחת, וה"ה שפסול שופר הגזול, והלכה כמי שפסול שופר גזול בירושלמי. לכן - התוקע בשופר הגזול - לא יצא י"ח, כמו לולב הגזול.
- **רמב"ם, רא"ש -** שופר הגזול כשר, כפי שמבאר ר' אלעזר בירושלמי, כי המצווה אינה בגופו אלא בשמיעה. הטעם בדללה אסרה הגמרא בבבלי את השופר של עיר הנידחת זה מדין אחר - משום שדינו בשריפה וממילא הוא נחשב כעפר שאין לו שיעור. אבל סתם שופר גזול - כשר.

הלכה פסק בשו"ע כרא"ש וכרמב"ם - "הגזול שופר ותקע בו - יצא...". אבל לכתחילה לא יתקע בשופר גזול, ובוודאי שלא יברך עליו לפני כן משום "בוצע ברך נאץ ה".

כתב המשנ"ב(ט') שמוותר ליטול שופר של חברו בלא ידיעתו, כי נוח ל לאדם שיקיימו מצווה בממונו וחפציו

שופר של עכו"ם - פירוש - שופר שמישהו עבד לו, או שהשתמש בשופר כדי לתקוע בו לפני ע"ז.

דין התקוע בשופר של עכו"ם: מהגמ' בחולין פט' עולה לכאורה סתירה בדיון זה, ומיישוב הסתירה נחלקו הראשונים בדיון התקוע בשופר של עכו"ם:

הגמ' שם אומרת - "שופר של ע"ז לא יתקע, ואם תקע - לא יצא. מ"ט - כיתותי מיכתת שיעורי" - דהיינו, מכיון שיש חיוב לשרוף דברים ואביזרים של ע"ז - גם שופר זה יש לשרוף ולכן התקוע בו כאילו תקע באפר ולא יצא.

אך מיד אחרי כן אומר שם רבא דבר שלכאורה סותר - "שופר של ע"ז לא יתקע, ואם תקע - יצא. מ"ט - מצוות לאו להינות ניתנו". דהיינו, שלרבא כן יוצא בדיעבד מי שתקע בשופר של ע"ז, ואע"פ שנהנה מע"ז, מ"מ מצוות לא חשיבי הנאה ולכן בדיעבד מועיל.

השאלה היא - כיצד מסתדר רבא עם זה שיש מצווה לשרוף את הע"ז וממילא אין לשופר שיעור, או במילים אחרות - כיצד מתיישבת הסתירה בין הגמ' שאומרת בסתם שהתקוע בשל ע"ז לא יצא, לבין רבא שאומר שיצא:

- **רבינו תם -** הדבר תלוי בשאלה האם השופר בטל מלהיות של ע"ז: אם השופר אצל ישראל הרי שהוא חייב לשרוף אותו, ולכן לא יוצא בו י"ח, אבל אם השופר אצל גוי והגוי ביטל אותו מלהיות של ע"ז - הרי שדינו כשופר רגיל ובו אמר רבא שיצא י"ח. **דהיינו -** מה שהתיר רבא שיצא י"ח זה בשופר שהיה של ע"ז אבל כבר ביטלו הגוי.

הסיבה בגללה אומרת הגמרא שלא יתקע בו לכתחילה, אם כבר ביטלו מלהיות של ע"ז, זה כי הוא מאוס, שהרי היה של ע"ז, אך בדיעבד מהני כי סו"ס כעת הוא כבר לא של ע"ז.

רמ"א- (ויש מחמירין דאפילו בשל עובד כוכבים אינו יוצא אלא בנתבטל בערב יום טוב) (מרדכי) (וע"ל סי' תרמ"ט סעיף ג')

סעיף ד' - שופר של תקרובת ע"ז:

שו"ע- שופר של תקרובת עבודת כוכבים, אפי' היה של עובד כוכבים, שתקע בו, לא יצא משום דאינה בטלה עולמית⁴².

סעיף ה' - המודר הנאה מן השופר:

שו"ע- "המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ח⁴³; אבל אם אמר: קונם לתקיעתו עלי, אסור לתקוע בו אפי' תקיעה של מצוה".

סעיף ו' - כל הקולות כשרים בשופר:

שו"ע- "היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר".

סעיף ז' - שופר שיש בו נקב:

שו"ע- "אם ניקב, אם לא סתמו אף על פי שנשתנה קולו, כשר (מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה, כי יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב) (כל בו ותשובת הרא"ש)⁴⁴; ואם סתמו שלא במינו, אף על פי שאינו מעכב את

- **ר"ן ורא"ש-** הדבר תלוי בשאלה אצל מי נמצא השופר- אם השופר נמצא אצל יהודי- הוא חייב לשורפו- ולא יצא בו י"ח אפילו בדיעבד, אך אם הוא אצל גוי- הרי שבידי הגוי יש אפשרות לבטל אותו, לכן לכתחילה לא ראוי לתקוע בשופר זה, אך בדיעבד- אם תקעו- יצאו י"ח, שהרי תיאורטית אפשר לבטלו מע"ז ואז יהיה שיעורו רגי ולא כאפר של שריפה.

הנפק"מ בין השיטות:

במקרה שהשופר אצל הגוי אבל הגוי לא ביטלו- לר"ת- מכיון שלא ביטלו- נחשב כע"ז החיבת בשריפה- ולא יצא בו י"ח. **אך לדעת הר"ן והרא"ש-** מכיון שביד הגוי לבטלו- יצא היהודי י"ח, למרות שלכתח' לא ראוי לתקוע בו. **להלכה פסק השו"ע-** כר"ן ושיטתו, והרמ"א פסק כר"ת. **המשנ"ב פסק כשו"ע-** שלענין דינא קי"ל כסברת רה"פ- שאפילו אם לא נתבטלה כלל- יכול לתקוע בשופר, אבל אם יש לו שופר אחר- עדיף שיתקע בו.

⁴² **תקרובת של עבודה זרה:** כהמשך לסעיף הקודם שעסק בשופר של ע"ז, סעיף זה עוסק בתקרובת של עז, היינו משהו שהובא כקרבת לע"ז. דין תקרובת חמור מדין ע"ז רגילה, שכן תקרובת לא ניתן לבטל וממילא דינה בשריפה תמיד. לכן כאן לכ"ע התוקע לא יצא כי דין תקרובת בשריפה נחשב כתוקע בשופר שאין לו שיעור.

⁴³ **המודר הנאה מן השופר- בגמ' בנדריים טז' מובא במשנה-** "זה חומר בשבועות מבדריים, וחומר בדברים מבשבעות. כיצד? אמר קונם סוכה שאני עושה, לולב שאני נוטל, תפילין שאני מניח- בדברים אסור, בשבועות מותר, שאין נשבעין לעבור על המצוות".

אע"פ שדבר חל על החפץ ואסור לו באמת להנות מן השופר, מ"מ כולים לתקוע לו מכיון שקי"ל **כרבא בנדריים טז'** ש"מצוות לאו להנות ניתנו".

הראשונים נחלקו האם מותר למודר הנאה עצמו לתקוע בשופר או שעליו לצאת י"ח ע"י אחר:

- **הכלבו כתב-** שלא הוא עצמו יתקע בשופר אלא אדם אחר יתקע לו, מכיון שדרך בנ"א להנות כשהם עצמם תוקעים בשופר, וכיון שזו הנאה לגוף- אין להתיר לו לתקוע מטעם דמצוות לאו להנות ניתנו.

- **אבל הרמב"ם והרא"ש חולקים-** שגם למודר הנאה עצמו מותר לתקוע, כיון שמצוות לאו להנות ניתנו.

להלכה פסק כאן השו"ע ככלבו- "המודר הנאה משופר- אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ח". **אבל בחלק יו"ד, סימן רכא', יג' פסק כרמב"ם-** שגם למודר עצמו מותר לתקוע.

המשנ"ב פסק- שלכתחילה ינהגו ככלבו ויצא י"ח ע"י אחר, אך אם הוא נמצא במקום בו אין מי שיתקע חוץ ממנו- יתקע הוא בעצמו אבל רק עשרה קולות שהם המינימיום שחייבים לתקוע מעיקר הדין.

התקיעה לאחר סתימה, שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה, פסול אפילו נשתייר בו רובו; ואם סתמו במינו, אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב, כשר, ואם חסר אחת משלש אלה, פסול. ואם הוא שעת הדחק, שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בסתמו במינו אם נשתייר רובו, אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה; וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו, אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחלה קודם שניקב⁴⁵.

⁴⁴ **שופר שיש בו נקב- האם התקיעה בו כשרה:** (נקדים את ההלכה למעשה ואחרי כן נרחיב)- פשוט הוא שאם יש נקב כזה שא"א לתקוע בשופר כי לא יוצא קול- שלא חשיב תקיעה ולא יצא י"ח. אבל אם יש נקב קטן כזה שכן אפשר לתקוע בשופר אבל יוצא ממנו קול יותר חלוש או קצת שונה ממה שהיה עד עכשיו- בכה"ג פסק השו"ע שיוצא י"ח- ותקיעתו כשרה, מכיוון שקיי"ל כמו בסע' הקודם- שכל הקולות כשרים לתקיעה. **אבל הרמ"א כתב שעדיף לתקוע בשופר אחר אם יש שם.**

הרחבה: בפסיקתא(פיסקא מ', אות א') כתוב- "כך שנו רבותינו, אם מעכב הוא התקיעה- פסול, ואם לאו- כשר. מה טעם, דכתיב וה' אלוקים בשופר יתקע, מה שופרו של הקב"ה שלם, אף שופר של ר"ה שלם". **מכאן משמע** ששופר של ראש השנה צריך להיות שלם.

אולם, בירושלמי(על משנתנו של ניקב וסתמו) **משמע- שכל העיכוב הוא דווקא אם סתמו, אבל אם לא סתמו ויוצא ממנו קול- הוא כשר, כי סו"ס** קיי"ל שכל הקולות כשרים.

הראשונים נחלקו בדין זה:

- **רא"ש**(בתשובות)- החמיר שפסול, כי דומה לשופר שנסדק שפסול.
- **רשב"א**- היקל כירושלמי שכשר, כי אינו דומה שופר נקוב לסדוק.

להלכה- השו"ע היקל כרשב"א- שבסתמא הוא כשר, כל שיוצא ממנו קול. **אבל הרמ"א החמיר**- שלכתח' עדיף אחר, אבל מ"מ אם אין לו אחר- תוקע בנקוב ויצא י"ח. **המשנ"ב(כח')** הבהיר שכל המחלוקת היא דווקא שהנקב מורגש בתקיעה(כגון שהקול חלש או שונה ממה שהיה). **אבל איפה שהקול צלול- אין נקב שזכה חשוב בכלל ותוקעין בשופר כזה לכ"ע.**

במשנ"ב(כז') כתב בשם הב"ח והפר"ח- **שאם רובו של שופר היה נקוב- רובו ככולו והוא פסול לתקיעה, אפילו אם יוצא ממנו קול תקין. והמשנ"ב תמה על כך- מדוע יש לפסולו אפילו רובו מנוקב?** הרי סו"ס הוא מוציא קול.

ב"באור הלכה" כתב- שלכתח' יש להחמיר כרמ"א ולא לתקוע בשופר מנוקב, **אבל אם הקול צלול- אין להחמיר, ובפרט אם נשתייר רובו.**

תקיעה בשופר עם נקב- סיכום למעשה: אם הנקב בכלל לא משפיע על קול התקיעה- לכ"ע השופר כשר לתקיעה. מצד שני- אם לא יוצא ממנו קול- ודאי שאינו כשר. השאלה היא במקרה ויוצא ממנו קול חלש או שונה-השו"ע הקל שהתקיעה כשרה כי סו"ס כל קול כשר. אבל הרמ"א חשש לדעה המחמירה וכתב לכתח' שפסול(י דומה לשופר הסדוק- שפסול), ואם אין לו אחר- יתקע בזה עם הנקב. האחרונים נחלקו בשופר שמוציא קול אבל רובו נקוב- כאשר הפר"ח והב"ח החמירו ואסרו, אבל המשנ"ב היקל והתיר.

וכל זה בשופר נקוב, אבל אם סתם את הנקב- הוי גריעותא כי נחשב ששומע קול שופר ודבר אחר- ועל זה נדון בהמשך הסעיף.

⁴⁵ **הקדמה:** חלק זה של הסעיף עוסק בשופר שהיה בו נקב והאדם סתם את הנקב- האם שופר זה כשר או פסול לתקיעה. חשוב לציין שהחלק הראשון של הסעיף עוסק בשופר שיש בו נקב והוא לא סתם אותו, שדינו קל מאשר חלק זה של נקב שסתמו. מכיוון ששופר עם נקב שלא סתם אותו- סו"ס מוציא קול והרי כל הקולות כשרים(סע' ו'), אבל שופר עם נקב שסתמו- דינו חמור וקשה יותר להכשירו שכן הקול ששומע הוא של השופר ושל דבר אחר שמעורב בו ולכן יש לדון יותר האם קול כזה יהיה כשר. בדין זה נראה שתי שיטות בראשונים בהבנת דברי רבי נתן בגמרא(שהלכה כמותו) ששתיהן הובאו להלכה בשו"ע.

נקב בשופר שסתמו- מתי כשר ומתי פסול:

- א. **בגמ' בראש השנה דף כז': מובאת מחלוקת בין ת"ק לר' נתן-** ניקב וסתמו, בין במינו בין שלא במינו- פסול. **רבי נתן אומר-** במינו כשר, בשאינו מינו- פסול.
- והסכימו הפוסקים שהלכה כרבי נתן שכן רבי יוחנן הולך ודן בשיטתו בהמשך הגמרא.
- ב. **ר' יוחנן אומר שמה שאמר רבי נתן-** "והוא שנשתייר רובו" דהיינו- שרוב השופר לא ניכר. ויש 2 דרכים איך להבין על מה מוסבים דברי ר' יוחנן.

הראשונים נחלקו בהבנת הסוגיה:

- **רמב"ם וסיעתו-** מבין שרבי נתן אומר את דבריו במקום שאין מעכב את התקיעה, דהיינו **שלאחר שסתמו אותו** הוא לא מעכב עוד את התקיעה ואין הבדל בין הקול שהיה לפני שנעשה נקב לעכשיו לאחר שסתמו את הנקב.
- לפי שיטה זו, כדי להתיר שופר שיש בו נקב צריך שלושה תנאים: 1. שאינו מעכב את התקיעה(=קול וצורת התקיעה בו עכשיו היא כמו לפני שהיה נקב). 2. שהוא נסתם במינו, כפי שאמר רבי נתן במפורש. 3. ושנשתייר רובו בלי נקב בכלל.

סעיף ח' - שופר שנסדק לאורכו:

שו"ע - "נסדק לארכו, פסול. י"א אפילו בכל שהוא פסול, א"כ הדקו הרבה בחוט או במשיחה (ונשתייר שיעור התקיעה ממקום הקשירה ולמעלה לצד הפה) (כל בו), וי"א דוקא ברובו; ואם דבקו, כשר אפילו אם דבקו בדבק; ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו, שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה; ואם נסדק כולו, אפילו מצד אחד, פסול אפילו חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה"⁴⁶.

- **הרא"ש וסיעתו -** רבי נתן שהצריך שיסתמו במינו, זה דווקא במקום שהנקב מעכב את התקיעה (כגון שהיא חלשה מדי או שהקול שלה שונה מלפני כן), אבל במקום שזה לא מעכב את התקיעה, דהיינו שהיא לא השתנה - לא צריך בכלל במינו. **לפי שיטה זו - יש קולא גדולה יותר:** שאם הנקב מעכב - מספיק שסתמו במינו ושרובו לא נעשה נקב - ומהני, ואם הנקב לא מעכב - בכלל לא צריך מינו או רובו. דהיינו, צריך שני תנאים - כל שסתמו במינו ושרובו לא נוקב - הוי כשר (וא"צ שלא יהיה מעכב).

סיכום השיטות והסוגיה:

הלכה כרבי נתן שמחלק בגמ' בין סתימת נקב (שנמצא בשופר) שנעשתה במינו (בחומר ממין השופר), שהיא כשרה, לבין סתימה שנעשתה שלא במינו, שהיא פסולה (ע"פ הסברא שכאשר זה מין אחר - הקול ששומע אינו קול טהור של השופר אלא של השופר עוד משהו אחר).

הראשונים נחלקו האם אמר את דבריו בשופר שהנקב מעכב את סתימתו או לא (דהיינו - בשופר שקולו לא השתנה בעקבות הנקב (=לא מעכב) ואז סתמו אותו או בשופר שקולו השתנה בעקבות הנקב (=הנקב מעכב), כגון נחלש או השתנה, ואז סתמו אותו).

לפי הרמב"ם וסיעתו רבי נתן אמר את דבריו רק בשופר שאין הנקב מעכב את תקיעתו, ובא ר' נתן ואומר, שרק בנקב כזה שלא מעכב אנחנו יכולים להכשיר שופר שסתמו אותו, ובתנאי שהוא סתם את הנקב במינו. על זה מוסיף ר' יוחנן שצריך תנאי נוסף - שרוב השופר לא מנוקב. דהיינו, לפי הסבר זה - שופר שהנקב מעכב תקיעתו וסתמו אותו - תמיד פסול.

לעומת זאת הרא"ש וסיעתו מבינים אחרת - שרבי נתן אמר את דבריו אפילו בשופר שהנקב מעכב את תקיעתו. דהיינו - שופר שאין הנקב מעכב תקיעתו - לא משנה במה סגרו את הנקב, בין במינו בין שלא במינו - כשר (כי הנקב לא משמעותי שהרי לא השתנה בגללו הקול), אבל שופר שהנקב מעכב בו - בזה אנו צריכים שהנקב יסתם ע"פ רבי נתן (שהלכה כמותו) בחומר שהוא מינו של השופר וכן שרוב השופר אינו מנוקב (כר' יוחנן ברבי נתן), אבל אם נסתם שלא במינו או שרובו נוקב - פסול.

הסברות העומדות מאחורי השיטות:

- **הרמב"ם וסיעתו סוברים -** ששופר שיש בו נקב והנקב מעכב את התקיעה בשופר (משנה את הקול או עוצמתו) - אז הנקב משמעותי וכל דבר שיסתמו איתו נחשב לתוספת על קול השופר ופוסל את השופר ואת קולו. כל מה שאנו דנים, לפי רבי נתן, הוא דווקא בשופר כזה שלעולם הנקב של עיכב את תקיעה, ולכן התוספת שמוסיף כדי לסותמו אינה כ"כ משמעותית אם היא ממין השופר (לפי רבי נתן) אבל סתימה עם מין אחר הוי כתוספת והקול היוצא הוא של השופר ועוד משהו ולכן פסולה. על כך מוסיף רבי יוחנן - שדין זה סתימה במינו אינה פוסלת זה רק במקום בו רוב השופר לא נוקב.
- **לעומת זאת - הרא"ש וסיעתו סוברים להיפך -** לשיטתם, שופר כזה שהנקב לא השפיע עליו והנקב לא עיכב את תקיעתו - אין כל משמעות לנקב הזה ולכן לא משנה מה הגדול שלו (אפילו הוא על רוב השופר - דבר לא מציאותי...) וגם לא משנה איך יסתמו אותו - בין במינו בין שלא במינו - השופר כשר, שהרי לנקב כזה (שלא השפיע על התקיעה בשופר) אין כל משמעות וכך גם לדבר שסתמו איתו - אני לא מתייחס. כל הדיון הוא בנקב כזה שמשפיע על הקול או על עוצמת השופר, דהיינו שמעכב את השופר - כאן אנו נכנסים כבר לגדרים איזו סתימה נחשבת לתוספת הפוסלת את השופר (שאינה ממינו) ואיזו סתימה אינה נחשבת לתוספת ואינה פוסלת את השופר (ממינו). על זה מוסיף ר' יוחנן - שגם אם הכשרנו נקב שנסתם ממינו - זה לא במקרה בו רוב השופר נוקב.

הלכה למעשה: השו"ע פסק כרמב"ם לחומרא שצריך שלושה תנאים: שהנקב לא עיכב, שסתמו במינו ושאר רובו מנוקב. **ומוסיף שבשעת הדחק אפשר הקל כרא"ש -** שסגי שסתמו במינו ושאר רובו נוקב (ולא משנה אם עיכב או לא).

****היוצא מן הסעיף הוא -** שעדיף לתקוע בשופר עם נקב שמוציא קול מאשר בשופר כזה שיש בו נקב וסתמו אותו עם משהו.

שופר שנסדק לאורכו:⁴⁶

הקדמה: את הסוגיה נחלק לשני חלקים: א. מה גודל הסדק שפוסל בשופר ב. תיקון הסדק ע"י הדבקה.

א. **גודל הסדק הפוסל:** למדנו בגמרא **בראש השנה כז:** "ת"ר - נסדק לאורכו פסול". **נחלקו הראשונים -** מה גודל הסדק שאמרה עליו הגמרא שהשופר פסול:

- **דעה ראשונה שהובאה ברא"ש -** דווקא אם נסדק כולו לגמרי פסול.

סעיף ט' - שופר שנסדק לאורכו:

שו"ע - "נסדק לרחבו במיעוטו, כשר; ברובו, פסול אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה, דהיינו ארבעה גודלים, וכשנשתייר בו כך כשר אפ"י אם מעכב את התקיעה; ויש מכשירים בנשתייר אפילו שלא לצד פיו⁴⁷."

• **דעה שניה ברא"ש (לה הסכים הרא"ש)** - אפילו סדק כל שהוא - פסול, כיוון שמחמת הרוח והתקיעה - הסדק הולך ומתרחב ונחשב כסדוק כולו.

לשיטה זו כתב הר"ן, שאם הידק את השופר היטב בחוט - אין לחוש שמא הנקב יתרחב ומהני לשיטה השניה שחוששת מהגדלת הסדק. **והסכים לו הראב"ד, שהוסיף -** שמ"מ צריך להישאר מתחת לנקב ועד פיו "שיעור תקיעה".

• **הרב המגיד** - אם רובו סדוק - פסול, כי רובו ככולו. דהיינו דווקא שופר שלאורך רובו יש סדק - אז הוא פסול, אבל סדק כלשהו - אינו פסול.

פסיקת ההלכה - מהו גודל הסדק שפסול: השו"ע הביא כי "א את דעת הרא"ש השניה - שאפילו סדק כל שהוא פסול, ואז הביא השו"ע את הרב המגיד כי "א בתרא - שרק אם רובו סדוק אז פסול, וקי"ל שהלכה כי"א ברייתא, דהיינו שרק סדק לרוב האורך הוא שפסול.

המשנ"ב (מג') כתב - שאפשר להקל ולסמוך על המגיד (שרק סדק ברובו פסול), אבל אם מצא אח"כ שופר כשר - יחזור ויתקע בו ללא ברכה.

ובבאור הלכה כתב - שאע"פ שהשולחן ערוך לא הביא את שיטת הרא"ש הראשונה - שכל שנשאר כלשהו - כשר, מ"מ בשעת הדחק יכול לסמוך עליה ויתקע בלא ברכה.

הדקו בחוט - השו"ע הביא כר"ן הנ"ל - שאם הדקו בחוט (שלא יפתח) - מהני לשיטה האומרת שבכל שהוא פסול (אבל לשיטה האורת שרובו סדוק לא תועיל הקשירה, כי דווקא בכלשהו הטעם שפסול הוא שמא יפתח רובו, וע"י הקשירה מונע זאת, אבל בורבו - כבר רובו סדוק ורובו ככולו - אז מה יועיל הידוק בחוט?

ב. **תיקון הסדק ע"י הדבקה:** המשנה בר"ה, כז' אומרת - "שופר שנסדק ודבקו - פסול" ובזה נחלקו הראשונים מתי מועילה ההדבקה, **ופסק השו"ע כרוב ראשונים (וביניהם הרא"ש והטור)** - שלא מועילה ההדבקה שבמשנה - היינו בשופר שנסדק כולו, וההדבקה מחברת אותו מחדש אז אין עליו עוד שם שופר, אבל אם לא נסדק כולו - מועילה ההדבקה להכשירו.

נחלקו הראשונים - איזו הדבקה מועילה (במצב שלא נסדק כולו):

• **רש"י** - הדבקה בדבק מועילה מכיוון שזה מחבר מחדש את שני חלקי השופר ואז לא מבחינים בדבק ולא הוא הפסק. למרות שבסע' הקודם ראינו שהשלמת נקב בשאינו מינו - הוא כתוספת ולא מועיל, כאן הדבק כן מועיל כי אינו משלים נקב אלא פשוט מחבר שני חלקים שמהתחברותם כבר לא ניכר הדבק שחיבר ביניהם.

• **לרמב"ן** - קשה כיצד אומרים שדבק לא הוא חציצה? אלא הכוונה שמדביקו ע"י חום של אש שגורמת לאיחוי הסדק. **להלכה הביא השו"ע את שתי הדעות וסתם להקל כרש"י - שהדבקה בדבק מועילה, וכ"פ במשנ"ב (מז').**

סיכום: שופר שנסדק לאורכו פסול, ונחלקו הראשונים איזה סדק פסול. השו"ע הביא 2 דעות - אחת כי "א שאפילו סדק כל שהוא פסול, והשניה - שרק רובו סדוק פסול - וכן הלכה. לשיטה המחמירה שבכלשהו פסול - אפשר להקל ע"י קשירת חוט שמהדק את השופר שלא יתרחב הסדק. אחרי כן דנו בהדבקה - האם מועיל והוכרע בשו"ע - שכל שלא נסדק כולו - הדבקה תועיל ואפילו הדבקה בדבק, ויש שהחמירו שדווקא הדבקה ע"י חימום ואור ולא דבק דהוי הפסק.

⁴⁷ **שופר שנסדק לרחבו:** הקדמה - דין סדק לרחב קל מדין סדק לאורך, מכיוון שסדק לאורך מתרחב עם התקיעות משא"כ לרחב.

הגמ' בר"ה, דף כז: אומרת - "נסדק לרחבו - אם יש בו שיעור תקיעה - כשר, ואם לאו - פסול".

לענין זה יש לדון בשלשה נושאים: א. מה נחשב "נסדק לרחב" שפסול - האם כל סדק לרחב מהווה בעיה? ב. מהו אותו שיעור תקיעה שאמרה הגמרא שם שאם יש שיעור כזה - השופר כשר. ג. לאיזה צד צריך שיהיה שיעור תקיעה לענין שהשופר יהיה כשר.

ונעבור על הנושאים:

א. **באיזה שופר נקב לרחב אוסר:** הרא"ש כתב שכל הדיון כאן הוא בנסדק רוב השופר לרחבו, אבל אם נסדק רק מעט - נחשב כסתם נקב וכשר.

ב. **מהו "שיעור כדי תקיעה" - שבו שופר יהיה כשר אפילו שיש בו סדק לרחב:**

בראש השנה, כז: - "וכמה שיעור תקיעה? פירש רשב"ג - כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן".

נחלקו הראשונים בהבנת דבריו:

סעיף י' - דיבק שברי שופר ועשה שופר:

שו"ע - "דיבק שברי שופרות זה עם זה ועשה מהם שופר, פסול אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר"⁴⁸.

סעיף יא' - הוסיף על השופר כל שהוא:

שו"ע - "הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול אפילו היה בו מתחילה שיעור שופר"⁴⁹.

סעיף יב' - שופר שהפכו ותקע בו:

שו"ע - "הפכו ותקע בו, לא יצא"⁵⁰; בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון, בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (והוא הדין אם תקע במקום הרחב פסול) (רי"ן פ"ב דרי"ה)".

- **רי"ן גיאת** - מדובר בטפח שוחק, והיינו שאוחז השופר בידו וזה טפח ויש עוד קצת לכאן ולכאן - כדי שיראו אותו.
- **רי"ן, רא"ש, ועוד** - הכוונה לטפח רגיל, שהוא ד' אצבעות, והגמרא מבארת מדוע צריך שיעור טפח - כדי שלא יראה שהוא תוקע בידו.

להלכה פסק השו"ע - כר"ן ורא"ש שסגי בטפח רגיל - של ד' גודלים.

ג. לאיזה צד צריך להיות שיעור התקיעה:

- **רמב"ם ורא"ש** - מקום התקיעה צריך שישתייר דווקא במקום הקרוב לצד הפה, ואז את השאר חשבינן כמאן דליתא דמי.
- **רי"ן גיאת ועיטור** - לא משנה לאיזה צד נשאר שיעור זה, אפילו שלא לכיוון פיו.

להלכה פסק השו"ע **בסתמא כרמב"ם וסיעתו** - שצריך שיעור תקיעה לכיוון פיו, **והביא כ"א את רי"ן גיאת.**

המשנ"ב (נו"ב) כתב - **שבשעת הדחק** אפשר לסמוך על דעתו המקילה של הרי"ן גיאת.

****הרחבה:** העיקרון של הסעיף הוא - שאם יש סדק לרוחב, אז כל שנשאר שיעור תקיעה אנו מתייחסים למקום הסדק והלאה - כחתוך, ואז אם נשאר שיעור תקיעה - נחשב שתקע בשופר עם שיעור תקיעה - שזה כשר. לכן לרוח"פ ומפשט השו"ע צריך שיהיה שיעור התקיעה הכשר מן הסדק לכיוון פיו - כדי שיתקע בשופר כשר ואז מהסדק והלאה כחתוך דמי (אבל אם השיעור תקיעה נמצא מהסדק והלאה שלא לכיוון פיו זה נחשב כאילו תוקע במקום שנחשב כחתוך ולא בחלק השופר בו יש שיעור שופר לתקיעה).

48 דיבק שברי שופרות:

ר"ה, דף כז' במשנה - "דיבק שברי שופרות - פסול".

נחלקו הראשונים בטעם - מדוע שופר שדיבקו אינו כשר:

- **רש"י** - משום שדמי ל-2 שופרות, ושופר אחד אמרה התורה.
- **תוס'** - שופר דבוק אין עליו שם שופר, ועוד שכתוב - "והעברת שופר" - שיהיה השופר דרך העברה, כמו באיל, ומדובק אינו בשלמות כמו העברתו באיל.

הנפק"מ

אם היה באחד השברים שיעור תקיעה וחבר אליו שברי שופרות נוספים:

- **לרש"י** - פסול בכל גוונא, כי סו"ס זה נראה כמו כמה שופרות, ואין כאן שופר אחד שאמרה התורה.
- **תוס'** - כשר, מכיוון שיש חלק שמספיק כדי תקיעה לשופר כשר ואם כן יש בו שופר בפני עצמו, לחלק זה.

להלכה פסק השו"ע כרש"י - "דיבק שברי שופר... פסול אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר".

49 הסבר הדין - מקביל בדיוק לסעיף הקודם. **פסק כאן השו"ע כרש"י** - שהפגם בדיבק או בהוסיף הוא לא שאין כאן שיעור שופר בפני עצמו, אלא מכיוון שזה נראה כשני שופרות והתורה אמרה לתקוע באחד. לכן אפילו היה בשופר הראשון שיעור תקיעה - כל שדיבק לו - הוי פגם ופסול (ג"כ לפי תוס' של סע' קודם - יהיה בסדר).

50 שופר שהפכו ותקע בו - הדין ע"פ ר"ה כז' - שלא יצא. ושם מובא טעם הדבר - "דאמר רב מתנה 'והעברת' - דרך העברתו בעיני". דהיינו -

שצריך לתקוע בשופר כדרך הרגילה ולא הפוך. ועכשיו מובאות בסעיף זה שלוש דוגמאות ל"הפך" את השופר שלא יצא:

- א. הפך אותו כמו בגד שהופכים - שאת הפנים הוציא החוצה.
- ב. שהפך את המקום הרחב והצד והיינו שחיימם אותו כך שהמקום הצר נעשה לרחב ולהיפך.
- ג. שהשאיר את השופר כמו שהוא רק שתקע בחלק הרחב ולא הצר.

סעיף יג' - שופר שקיצרו -

שו"ע - "היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור תקיעה, כשר"⁵¹.

סעיף יד' - שופר שגירדו ועשאו דק מאוד:

שו"ע - "גרדו מבפנים או מבחוץ עד שעשאו דק מאוד כמו גלד, כשר"⁵².

סעיף טו' - לא הוציא מהשופר את העצם שבה אלא נקב בה:

שו"ע - "לא הוציא זכרותו אלא נקב בו, כשר; אבל אם הוציא הזכרות ועשה ממנו שופר, כגון שנקב בו, פסול"⁵³.

סעיף טז' - שופר שציפהו זהב:

שו"ע - "צפהו זהב במקום הנחת פה, פסול; שלא במקום הנחת פה, כשר. צפהו זהב מבפנים, פסול; מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו כשר. יש מפרשים מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו, והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה; ויש מפרשים דעביו במקום הקצר הוא מקום הנחת פה, ושלא במקום הנחת פה היינו כל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב"⁵⁴.

בשלושת אלו לא חשיב - "והעברת" - כדרך העברתו, ולכן בכל אלו לא יצא י"ח.

⁵¹ כיוון שלא שינה מצורת התקיעה ולא הוסיף עליו (דחשיב כשני שופרות) אלא נשאר בגדר שופר אחד כדרכו. **והוסיף במשנ"ב - שלא משנה** מאיזה צד חתך אותו - כל שיש בו שיעור תקיעה (ד' גודלין, כסע' ט' דלעיל - כשר.

⁵² שהרי לא הפכו, ולא שיה אותו מדרכו, ולכן חשיב "והעברת" וכן מדובר בשופר אחד. וכיוון שמוציא קול - אפילו זה קול אחר וחדש - סו"ס כשר, כיוון שכל הקולות כשרים.

⁵³ **הסבר:** כשהשופר מחובר לבהמה אז יש עצם שיוצאת מראש הבהמה ונכנסת לשופר. כשמכניס את השופר חותכים אותו ובתוכו יש את העצם וברך כלל מוציאים את העצם מהשופר ואז נשאר השופר חלול כמות שהוא.

במקרה דנן מדובר שבמקום להוציא את העצם מן השופר - פשוט עשו נקב בתוך העצם הזו והשאיר אותה בתוך השופר. **הגמרא מחדשת וכך נפסק להלכה -** שמוותר לכתחילה לעשות כן ולעשות נקב בעצם הזו ולא להוציא, וקמ"ל שלא חשיב כשתי שופרות שפסלנו לעיל כי "שופר אחד אמר רחמנא", אלא זה נחשב לשופר אחד כי סו"ס כך זה היה דבוק מתחילתו. אבל הקרן עצמה איננה כשרה להיות שופר אם יעשו בה נקב בפני עצמה - כי אין עליה שם שפופרת (שהלוא היא הזכר ולא השפופרת שלתוכה נכנס הזכר.

⁵⁴ **שופר שציפהו זהב: דינו מבואר במסכת ראש השנה כז' -** "ציפהו זהב, במקום הנחת פה - פסול, שלא במקום הנחת פה - כשר. ציפהו זהב מבפנים - פסול, מבחוץ - אם נשתנה קולו מכמות שהיה - פסול, ואם לאו - כשר".

נחלקו הראשונים בביאור ברייתא זו וביחס שבין הרישא לסיפא. **ולשם כך נקדים הקדמה -** הברייתא אומרת שאם ציפהו זהב שלא במקום הנחת פה - כשר, ומנגד בהמשך אומרת - שאם ציפהו מבחוץ ונשתנה קולו - פסול.

וצריך לברר מה היחס בין שני אלו - איך מצד אחד אם ציפהו שלא במקום הנחת פה - כשר ומצד שני אם ציפהו מבחוץ ושינה קול - פסול.

בזאת נחלקו הראשונים:**ה"א -**

א. "במקום הנחת הפה - פסול": פירושו בנקב בו תוקעים - **מבפנים** - עשה ין חישוק, מין טבעת של זהב, מבפנים - זה פסול. **הטעם**

לפסול בזה הוא כי הקול קודם כל מתחיל ועובר בחישוק הזהב מבפנים ורק אז בשופר עצמו - וזה לא כשר.

ב. "שלא במקום הנחת הפה - כשר": פירושו - באותו מקום שיש את הנקב בו תוקעים - ציפה בחישוק/טבעת מבחוץ - על החלק החיצוני של מקום הנשיפה - כשר. **הטעם שכשר -** מכיוון שהוא לא נוגע שם בתקיעה אז אין הפסק (שהרי כשתוקעים נושקים את החלק הפנימי ולא את החיצוני), בנוסף - הקול לא עובר דרך הטבעת הזו, כי היא חיצונית (לעומת הרישא) וגם - טבעת כזאת מבחוץ לא משנה את קול התקיעה - ולכן כשר.

ג. "מבחוץ - אם נשתנה קולו מכמות שהיה - פסול, ואם לאו - כשר": פירושו - כאן גם הוא מצפה מבחוץ, אבל זה ציפוי לכל האורך, ולא רק טבעת או חישוק קטן, ולכן כאן זה תלוי האם זה משנה את הקול - ואז זה פסול, ואם זה לא משנה את קול - כשר. **ואם תשאל -** מדוע

סעיף יז'- ציורים על השופר:

שו"ע- "המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו, לא יפה הם עושים"⁵⁵. (אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו) (בי"י).

סעיף יח'- הוספה על השופר:

שו"ע- "אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב, היינו הוסיף עליו כל שהוא ופסול".

סעיף יט'- הרחיק את השופר ונפח:

שו"ע- "הרחיק את השופר ונפח בו ותקע בו, פסול"⁵⁶.

סעיף כ'- שופר בתוך שופר-

שו"ע- "נתן שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר; הגה: ולי נראה דאפילו אינו בולט בצד הרחב רק שוה לחיצון, הואיל ובולט לצד הפה ותקע בפנימי יצא, כן נ"ל (כן מובא מלשון הרא"ש); והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון; ואם לאו, פסול"⁵⁷.

סעיף כא'- חילול שבת/יו"ט בכדי לקיים מצוות שופר:

שו"ע- "שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב אפילו בדבר שיש בו משום שבות"⁵⁸. כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו; ועל ידי אינו

שינוי הקול פוסל? הרי קיי"ל כל הקולות כשרים? וי"ל שכיוון שנתשנה הקול ע"י משהו אחר לא נחשב לתוקע תקיעה בשופר אחד אלא בשופר ועוד משהו ופסול.

רא"ש וטור-

- א.** "במקום הנחת הפה- פסול": פירושו- בנקב בו תוקעים, בוודאי מבפנים אבל גם מבחוץ- הוי מקום הנחת הפה- וכל שציפה שם בטבעת זהב- הוי כמו חציצה- ופסול.
 - ב.** "שלא במקום הנחת פה- כשר": פירושו- אחרי (2 הס"מ) מקום הנחת פה- הניח טבעת של זהב מבחוץ- שהיא קטנה ואינה שפיעה על הקול- ולכן כשר. מכיוון ש- אין פה חציצה, כי זה בצמוד אבל אחרי מקום התקיעה, וזה רק טבעת קטנה ולא לא משפיע על הקול והוי כשר.
 - ג.** "מבחוץ- אם נשתנה קולו מכמות שהיה- פסול, ואם לאו- כשר"- כנ"ל אצל הר"ן, מהטעם שאם שינה הקול הוי כשני שופרות.
- הלכה הביא השו"ע את שתי השיטות- את הר"ן כיש מפרשים קמא ואת הרא"ש כיש מפרשים בתרא.**

⁵⁵ לאור הנ"ל גבי ציפיהו זהב, **כתב הרמב"ן**- שאותם המציירים צורות בשופר על מנת לנאותו- לא יפה הם עושים כי לפעמים משתנה הקול ע"י כך ודמי ל-2 שופרות. **הב"י הוסיף- שזה דווקא בציור אבל לא בחקיקה, והטעם-** כי ציור הוי כתוספת ודמי לעוד שופר, אבל חקיקה היא בגוף השופר עצמו, ודמי לשופר שגידו- שהוא כשר כל שמוציא קול, כי סו"ס לא הוסיפו בו ממשוהו אחר.

⁵⁶ כי צריך שיהיה פיו מדובק לשופר, כמו בשופר שציפיהו זהב- שאם הציפוי במקום הפה- פסול לכ"ע כי הוי חציצה ואין פיו מדובק לשופר.

⁵⁷ **התוקע בשופר שבתוך שופר:** הבעיה איתה עלינו להתמודד היא שהתורה אמרה שיש לתקוע בשופר אחד בלבד. ולכן, אם אנו מנטרלים בעיה זו- התקיעה כשרה. לפיכך, אמהופר הפנימי עודף על החיצון והוא תוקע למעשה בו- בפנימי, אזי אם החיצוני לא משפיע ולא משנה את הקול של השופר הפנימי(בו הוא תוקע)- התקיעה כשרה.

אבל- אם השופר החיצוני עודף או שקולו משפיע- אז נחשב שהוא תוקע למעשה ב-2 שופרות ולכן התקיעה פסולה.

⁵⁸ **האם מחללים שבת/יו"ט בכדי להביא שופר ולקיים מצוות תקיעה בשופר:**

המשנה במסכת ר"ה דף לב: אומרת- "שופר של ר"ה- אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל(מוקצה-דרבנן). לא עולין באילן(דרבנן), ולא רוכבין ע"ג בהמה, ולא שטין ע"פ המים..."

יהודי מותר, דהוי שבות דשבות (פירש איסור אמירה לאינו יהודי באיסור דאורייתא הוא משום שבות שאחז"ל לשבות מזה אמירה לא"י ובאיסור דרבנן הוא שבות דשבות); ובמקום מצוה לא גזרו (וע"ל סימן ש"ז).

סעיף כב' - שופר שהובא מחוץ לתחום או שנעשה ביו"ט:

שו"ע- י"אם אינו יהודי הביא שופר מחוץ לתחום, תוקעין ברו⁵⁹; וה"ה אם עשה אינו יהודי שופר ביי"ט, מותר לתקוע ברו⁶⁰.

סעיף כג' - שטיפת השופר והשמירה על כבודו:

שו"ע- "יכול ליתן בתוכו מים או יין לצחצחו; אבל מי רגלים, אף בחול אסור מפני הכבוד".

סימן תקפז' - דין התוקע לתוך הבור:

סעיף א' - התוקע בתוך הבור/חבית:

שו"ע- "התוקע בתוך הבור או בתוך המערה, אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו; והעומדים בחוץ, אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו, לא יצאו; וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא"⁶¹.

הטעם לכך שמצוות שופר החשובה אינה גוברת אפילו על איסורי דרבנן של יו"ט ושבת היא (כפי שמסבירה הגמ' שם) - כי שופר היא רק מצוות עשה ואילו שביתה בשבת ויו"ט זה מצוות עשה וגם לא תעשה, ויש לנו כלל - שאין עשה גובר על לא תעשה ועשה. ואע"ג דהוי רק איורי דרבנן - חכמים השוו דבריהם לשל תורה.

אמירה לגוי בשבות מותר - בשו"ע, או"ח, סימן שז' למדנו שהתירו חכמים אמירה לגוי בשבות (באיסור דרבנן) במקום חולי, מצווה, צורך גדול וכד'. ולכן גם במקרה דנן - יתירו אמירה לגוי בכדי לעבור על איסור דרבנן ולהביא שופר. **ולפי זה, כתב המשנ"ב (פו')** - שאפילו אם יש לו שופר כשר, אבל לא של איל - שהתירו אמירה לגוי לעבור על איסור רבנן להביא שופר של איל, כגון שיטפס על העץ או יביא מחוץ לתחום, כיוון דהוי צורך מצווה, שהרי מצווה מן המובחר בשופר של איל.

⁵⁹ אע"פ שהגוי עשה בשביל ישראל, ואפילו דהוי מחוץ ליב' מיל דהוי איסור דא"י - הרי שיש איסור הנאה מכך, אבל מצוות לאו להינות ניתנו ולכן יכולים לקיים מצוות שמיעת שופר ע"י שופר זה. **המשך הסעיף מוסיף דין נוסף כיוון שבו יש גם בעיה של מוקצה משום נולד כפי שיבואר.**

⁶⁰ **ההבדל בין "עשה" הגוי שופר לבין "הביא שופר מחוץ לתחום"** - הבמקרה דנן, שהגוי לא רק הביא אלא גם ממש הכין ועשה את השופר ביו"ט - יש בעיה נוספת. מלבד הבעיה של הנאה מעשה שעשה הגוי עבור יהודי, אותה פתרנו ע"י שהסברנו שתקיעה בשופר היא מצווה ומצוות לאו להינות ניתנו. הרי שכאן יש גם בעיה של מוקצה, שהרי ביו"ט עצמו נעשה השופר והוי כנולד - שהוא נחשב למוקצה בשבת. אז איך יוכלו לתקוע בשופר זה?

האחרונים תירצו מדוע אין כאן בעיה של מוקצה (נולד):

- **גר"א** - לא גזרו כלל על מוקצה במקום מצווה (פסחים מח').
- **מג"א** - מדובר שהגוי עשה את השופר מקרן ששייכת לו וממילא אין גדר מוקצה כי הוא לא מסיח דעתו ממנה (לעומת יהודי שכן מסיח דעתו מקרן שלו, שהרי לא יכול להשתמש בה בשבת או יו"ט). **הסבר נוסף** - יש המקילים שאין נולד ביו"ט. **השו"ע מתיר ולא כותב הטעם** - "אם עשה אינו יהודי שופר ביו"ט - מותר לתקוע בו".
- במשנ"ב (פח')** מתיר מהטעם שזה היה קרן של גוי, ורק אם אין להם שופר אחר - מתיר לסמוך על הטעם שאין נולד ביו"ט - ולהתיר שימו בופר שעשה גוי אפילו מקרן של ישראל.

⁶¹ **החייב לשמוע קול שופר ישירות ולא קול הברה: המשנה בראש השנה כז': אומרת - "התוקע לתוך הבור, לתוך הדות, לתוך הפיט(=חבית גדולה) - אם קול שופר שמע - יצא, ואם קול הברה שמע - לא יצא".**

סעיף ב' - התחיל לתקוע בבור ותוך כדי יצא החוצה:

שו"ע - "אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה, יצא, שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר".
רמ"א - "וכן אותם שהיו בבור בתחלת התקיעה (גמרא)".

סעיף ג' - השומע תקיעה שהתחילה שלא בכונה לקיים המצווה:

שו"ע - "השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב, ומקצתה בחיוב; או שאמר לתקוע כמתעסק: כוין להוציאני ידי חובתי, ותקע ומשך בה שיעור תקיעה, לא יצא⁶²; ויש אומרים שיצא אי איכא שיעור תקיעה בחיוב"⁶³;
רמ"א - "וה"ה אם שמע מקצת התקיעה קול הברה, כגון שהיה התוקע בבור והוא עומד בחוץ ובאמצע התקיעה יצא לחוץ (טור)".

סימן תקפח' - זמן תקיעת שופר:**סעיף א' - זמן תקיעת שופר:**

שו"ע - "זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה⁶⁴; ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא⁶⁵. ואם שמע מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר, ומקצתה אחר שעלה עמוד השחר, לא יצא⁶⁶".

וע' לעיל בסימן תקפה', סעיף ב' שם הבאנו מחלוקת מהי מצוות השופר - תקיעה או שמיעה, ונפסק שהמצווה היא לשמוע, ולכן אפילו שהייתה קיעה כד"ן - כל ששמע קול שאינו השופר ממש אלא "הד", הברה וכד' - לא יצא.

⁶² **שמע שיעור תקיעה ויצא בלי לשמוע את סופה: כתב המשנ"ב (יד') -** שלפי שיטה זו, של ר' ירוחם, גם אדם ששמע שיעור תקיעה מחילתה אבל יצא מהמקום קודם שסיים בעל התוקע את תקיעתו, אע"פ ששמע שיעור תקיעה - כיוון שלא שמע את כולה מתחילתה ועד סופה - לא יצא י"ח כי נחשב כאילו שמע רק חצי שיעור תקיעה.

השומע תקיעה שלא הייתה כולה בכונה לקיים המצווה:

⁶³ **הסבר -** דין זה מתחלק לשניים: האחד, המוסכם על כולם - מי ששמע רק חלק מהתקיעה, כגון שהגיע באמצע או ששמע תקיעה ממישהו שלומד או מתאמן ורק לקראת סוף קול התקיעה הוא אמר לו שיכוין להוציא אותו וכד' - בזה לכ"ע לא יצא ידי חובת המצווה. **מכיוון שבמקרה זה מדובר שלא היה זמן ושיעור של תקיעה בו שמע תקיעה כד"ן, או כי פיזית לא שמע זמן מספיק של תקיעה או כי מבחינת כוונה לא הייתה תקיעה בכונה לזמן של שיעור תקיעה.**

הדין השני, ובו נחלקו הראשונים, הוא גבי אדם ששמע תקיעה בשיעור מספיק והכל היה כד"ן. דהיינו - הן מבחינת הזמן והן מבחינת הכוונה בו - הכל היה כד"ן. הבעיה היא שהתחלת התקיעה הייתה ללא כוונה להוציא. כגון: מתלמד שתקע להתאמן ואז בא עליו אדם וסימן א אמר לו שיכוין להוציא אותו - ומאז כיוון התוקע והמשיך לתקוע שיעור תקיעה כשר. במקרה זה נחלקו הראשונים - האם מסתכלים על כך ששמע תקיעה גדין למשך השיעור הנדרש - ולכן כשר או שמא כיוון שהתקיעה לא התחילה מתוך כוונה - לא עלתה לו התקיעה:

- **רבינו ירוחם -** החמיר, שבמקרה כזה לא יצא - כי צריך שתחילת התקיעה תהיה בכונה.
 - **רא"ש -** היקל, שיצא יח, כי סו"ס שמע זמן ושיעור תקיעה בכונה כדבעי, ואין משמעות לכך שהתחלה שלה לא הייתה כד"ן.
- להלכה פסק השו"ע - בסתמא כרבינו ירוחם -** "תקע ומשך בה שיעור תקיעה - לא יצא", ואחרי כן הביא את הרא"ש כ"א - "וי"א שיצא אי איכא שיעור תקיעה בחיוב".

וכתב המשנ"ב (טו') - שהלכה כסברא ראשונה, והיינו כר' ירוחם - שצריך לשמוע את כל התקיעה ולא רק זמן של שיעור תקיעה. ולכן מי ששמע שיעור תקיעה אבל לא תחילתה עד סופה - צריך חזרו ולתקוע, אבל לא יברך דהוי ספק ברכות להקל, וטוב שישמע הברכה ע"י אחר. **אזהרה מהפרעת ילדים קטנים או כל הפרעה שהיא במהלך התקיעה - נפק"מ והדרכה מעשית מדין זה: כתב המשנ"ב (טז') -** שעל כן צריך להיזהר שלא יביא ילדים קטנים שלא יפריעו אפילו לרגע - כי בכך לא שמע את כל התקיעה מתחילה ועד סוף - שלפי דברינו לא יצא י"ח.

⁶⁴ דכתיב "יום תרועה יהיה לכם". **בין השמשות - כתב המשנ"ב (א') -** שיתקע בלא ברכה.

⁶⁵ **זמן תקיעת שופר - מהנץ ובדיעבד מעמוד השחר: משנה במגילה דף כ' -** "כל היום כשר לקריאת מגילה... ולתקיעה בשופר". ובגמ' שם מבואר היסוד שכל מצוות היום זמנם מהנץ החמה. **הטעם הוא** מכיוון שאע"פ שכבר מעמוד השחר התחיל היום, הרי שלא כולם יכולים לכוין

רמ"א - "ואם היה שיעור תקיעה במה ששמע ביום, נתבאר בסימן תקפ"ז סעיף ג'".

סעיף ב' - תקיעות לסירוגין:

שו"ע - "שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום, יצא⁶⁷. ואפילו הם מ-ט' בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה; ויש אומרים דדוקא בשלא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו ראוי באותה בבא⁶⁸".

סעיף ג' - שמע התקיעה מכמה בני אדם:

שו"ע - "שמע ט' תקיעות מט' בני אדם שתקעו כולם כאחד, לא יצא, שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה⁶⁹.
רמ"א - "ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר, ואפילו אחד תקע בחצוצרות, יצא דיהיב דעתיה על השופר⁷⁰ (הגהות אשירי וגמרא פ' ראוהו ב"ד)".

ולשים לב לכך היטב ויש לחוש שיבואו להקדים קודם לזמן, לכן תיקנו חכמים בכל המצוות- שלכתחילה יקיימו אותם רק מהנך, שאז השמש נרית לעין ולא יבואו לטעות. אבל בדיעבד בכל אלו אם עשו משעלה עמוד השחר- יצא י"ח.
מדוע תוקעים בזמן מוסף ולא מיד בבוקר? הרי ק"ל ש"זרזין מקדימין למצוות"? **אומרת הגמ' ב"ה דף לב'**- שבתחילה היו תוקעים בשחרית, להקדים המצווה, ואז באו גזירות שאסרו לתקוע בשופר, והיו הגויים אורבים לישראל כל זמן תפילת שחרית- עד חצות. לכן תיקנו חכמים שמצוותה במוספין. ובראשונים שם(תוס', אור זרוע ועוד) הסבירו- שאע"ג שעכשיו כבר בטל השמד- לא חוזרים לתקוע מוקדם כי חוששים שמא הדבר יחזור לקדמותו.

יחיד התוקע- לא יתקע אלא משעה שלישית, כדי שתקיעתו תהיה בשעה שהציבור עומדים בתקיעה(משנ"ב, ב').

⁶⁶ זה ע"פ היסוד שהתבאר בסימן הקודם- "השומע סופה ולא שמע תחילתה- לא יצא".

⁶⁷ **השומע תקיעות במשך כל היום:** בגמרא בראש השנה דף לד'- "אמר רבי יוחנן- שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום- יצא".

למעשה מדובר כאן בסוגיית קיום מצווה לסירוגין- דהיינו, באדם שמקיים מצווה עם הפסקה של זמן באמצע. ר' יוחנן מחדש שאם שמע את התקיעות במשך כל היום, ואפילו הסיח דעתו והפסיק בדיבור בינתיים- יצא ידי חובה.

הפסיק בין התקיעות באונס- חידש כאן המג"א שאם הפסיק האדם בין התקיעות בשל אונס שלא היה תלי בו- דינו כדין המפסיק בתפילה או בק"ש באונס- שאם הפסיק כדי אמרית כל התפילה, כל ההלל, כל ק"א וכד'- צריך לחזור על הכל מהתחלה. כך גם כאן, אם הפסיק בין ק"ש מאונס שלא תלי בו, והפסיק כדי לגמור את כל סדר התקיעות- צריך לחזור להתחלה.

דין זה מבוסס על דברי הרמ"א בסימן סה' שכתב על מצוות שאם שהה בהם כדי השלמת כל המצווה- צריך לחזור לתחילתם(שלא כשו"ע שלמד דין זה רק לגבי תפילת עמידה ולא לשאר עניינים).

⁶⁸ **האם תקיעה באמצע סר התקיעות נחשבת להפסקה(מחלוקת הראשונים)והסבר שיטת ה"יש אומרים"-** לכא' עולה סתירה מקביעות של ר'

יוחנן שהובאה לעיל- שמי ששמע תשע תקיעות ביום- יצא, לבין גמרא אחרת באותו דף- ראש השנה, דף לד'- ממנה משמע שיש לדקדק

לתקוע כסדר, וכל תקיעה שהיא לא מסדר התקיעות נחשבת להפסקה.

נחלקו הראשונים ביחס ובתירוץ הסתירה שבין הסוגיות:

- **הרמב"ן, הרב המגיד ועוד-** מי ששמע באמצע התקיעות קול שופר אחר, שלא כחלק מהסדר שלו, יותר גרוע מסתם הפסקה, היסח הדעת או דיבור- כי בכך נשתנה לו כל סדר התקיעות ולא יצא י"ח.
- **ר"ת, רשב"א-** באמת גם קול שופר אחר שלא מן הסדר א הוא הספק, ומה ששמע מהגמ' שם שהיו הפסק היינו לכתחילה בל בדיעבד לא היו הפסק.

להלכה כתב השו"ע- בסתם כר"ת, והזכיר את דעת הרמב"ן כי"א. אבל בסימן תקצ"ט דבריו להחמיר בכך, שקול שופר אחר היו הפסק.

במש"ב(ז') כתב-שהטוב הוא שיחזור לתקוע מהתחלה בלא ברכה.

נלע"ד שניתן לפטור בעיה זו בכך- שאם מכווין בפירוש שלא לצאת י"ח באותה תקיעה או קול שופר ששומע- הרי שאינו נחשב כאילו שמע, אלא סתם כצעקה וכד'- שודאי לא פוגם בסדר התקיעה שלו וכך אין שינוי בסדר ולכ"ע יצא י"ח.

⁶⁹ **שמע כמה קולות שופר ביחד:** אם שמע כמה אנשים שתוקעים יחד, וסה"כ שמע ט' תקיעות אבל לא על פי הסדר- לא יצא, מהטעם כי צריך

לשמע התקיעות על הסדר- תקיעה-תרועה- תקיעה.

⁷⁰ **אם תקעו כמה ביחד ושמע את כולם על הסדר-** יצא י"ח. **הקושי הוא-** שהרי קי"ל "שתרי קולי לא משתמעו"- והיינו שלא נחשב ששמע אף

אחד מן הקולות, ואם כן כיצד יצא כאן י"ח?

סעיף ד' - תקיעה המוציאה שני בני"א עם צרכים שונים:

שו"ע - "היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה, תקיעה אחת מוציאה את שניהם⁷¹".

סעיף ה' - תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת:

שו"ע - "יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר⁷² ו⁷³".

רמ"א - "ואסור לטלטלו, אם לא לצורך גופו ומקומו⁷⁴ (אור זרוע והגהות אשירי ס"פ במה מדליקין)".

סימן תקפט' - מי הם הראויים לתקיעת שופר:**סעיף א' - מי שאינו מחוייב אינו מוציא את החייב:**

שו"ע - "כל שאינו מחוייב⁷⁵ בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן".

סעיף ב' - חש"ו:

שו"ע - "חרש שוטה וקטן פטורים⁷⁶; וחרש, אפילו מדבר ואינו שומע, אינו מוציא דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא⁷⁷".

רמ"א - "אבל שומע ואינו מדבר, מוציא אחרים ידי חובתן (בי"י)".

וכתבו הראשונים - שכאן יש דין מיוחד, שכיוון שהמוזה היא בשמיעה והיא מצווה התלויה בשמן וחביבה עליו- אז הוא נותן דעתו לשמוע היטב את קול השופר.

⁷¹ **החידוש כאן - סדר התקיעות תלוי בשומע ולא בתוקע** - מ שמתחדש בסעיף זה הוא שאע"ג שצריך שהתקיעות יהיו כסדר, היינו לעניין זה ששומע, אבל אם למשל בעל התוקע תוקע את תקיעתו הראשונה עכשיו, ומבחינת השומע זו התקיעה האחרונה שלו כדי להשלים את הסדר שהתחיל מקודם- יצא י"ח, מכיוון שהדין של הסדר תלוי בשומע שישמע כסדר, ואין חובה שמבחינת התוקע זו תהיה התקיעה האחרונה שלו. וזו עוד דוג' למה שכתבנו לעל שהדין והמצווה הוא בשמיעה ולא בתקיעה.

⁷² **משנה מפורשת בראש השנה דף כט:** **והטעם** - גזירת חכמים שמא יקח השופר וילך עמו ד' אמות ברה"ר בשבת- והוא איסור דאו'.

⁷³ **תקיעה בבית דין:** במשנה שם, **דף כט:** אומרת המשנה שריב"ז תיקן משחרב בית המקדש- שיהיו תוקעים בכל מקום שיש בו ב"ד. **השאלה הגדולה היא** - איזה ב"ד נכלל בתקנתו של ריב"ז?

- **רי"ף** - כל מקום שיש בו בית דין גדול ומופלא בדורו- **ולכן הרי"ף היה תוקע בבית דין שלו.**
- **רמב"ם ותלמידי הרי"ף** - לא תוקעים בשבת אל בב"ד גדול כסנהדרין או בב"ד של עשרים ושלושה, אבל לא בב"ד של שלושה כמצוי בימינו.

להלכה פסק בשו"ע כרמב"ם וסיעתו - שהרי לא הזכיר שיש לתקוע בכל בית דין שהוא בימינו.

⁷⁴ **טלטול שופר בשבת וביו"ט של ר"ה: בשבת** - אסור לטלטלו כי הוא הוקצה למצוותו והוא ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. וביו"ט (רגיל, לא כזה שחל בשבת) - מותר לטלטל את השופר רק למצוותו, אבל סתם להשתמש בו אסור, שהרי וקצה למצוותו, כמו אתרוג בסוכות.

⁷⁵ **שאינו מחוייב בעצם ולא שכבר יצא י"ח:** מה שלא יכול להוציא י"ח מי שאינו מחוייב, היינו דווקא שאינו מחוייב בכלל, בעצם, כגון אשה במצוות עשה שהזמן גרמן או שוטה בכל המצוות וכד'. אבל מי שמצד העיקרון חייב במצווה אבל עכשיו ספציפית אינו חייב כגון שהוא כבר יצא י"ח וכד'- בוודאי יכול להוציא ואף לברך בשביל השני שעדיין לא יצא י"ח.

⁷⁶ **משנה מפורשת בראש השנה כט, א'** - "זה הכלל - כל שאינו מחוייב בדבר, אינו מוציא את הרבים י"ח". היסוד הוא שיכול להוציא את חבריו מדין "כל ישראל ערבים", אבל מי שכלל אינו מחוייב, אינו נכלל בכלל ערבות זו ואינו יכול להוציא את חברו.

⁷⁷ **חייב חרש המדבר בתקיעת שופר:** כן כתב הכלבו. לפי זה יוצא שחרש המדבר אינו מחוייב במצוות שופר, כי אינו בר שמיעה והמצווה היא לשמוע ולא לתקוע. אבל בערוך השולחן כתב- שחרש המדבר מחוייב לתקוע (ומ"מ לא יברך דהוי ספק), כי דווקא בחרש אילם דינו כשוטה ופטור, אך חירש כזה הוא לכל דבר ועניין כפיקח וחייב בכל המצוות- וגם בז ע"י שיתקע בשופר (גם אם לא ישמע).

סעיף ג'- נשים פטורות מתקיעת שופר:

שו"ע- "אשה פטורה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא"⁷⁸.

סעיף ד'- אנדרוגינוס וטומטום:

שו"ע- "אנדרוגינוס⁷⁹ מוציא את מינו⁸⁰; טומטום⁸¹, אפילו את מינו אינו מוציא".

סעיף ה'- חציו עבד וחצי בן חורין:

שו"ע- "מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אפילו עצמו, וצריך שיתקע לו בן חורין להוציאו".

סעיף ו'- חיוב נשים וברכתם על מ"ע שהזמן גרמן:

שו"ע- "אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע⁸²; וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להוציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו להן"⁸³.

⁷⁸ קידושין כט, א'- נשים פטורות מ"ע שהזמן גרמן.

⁷⁹ אנדרוגינוס= מין מיוחד, חציו זכר וחציו נקבה כי יש לו גם נקבות וגם זכרות.

⁸⁰ **ההבדל בין אנדרוגינוס למי שחציו עבד: הקשו הראשונים- מה ההבדל בין אנדרוגינוס למי שחציו עבד?** מדוע מי שחציו עבד אינו יכול להוציא את עצמו י"ח ובוודאי שלא אחרים, משום שלא יכול חציו החופשי להוציא את חציו הבן חורין? ואילו אצל אנדרוגינוס הוא נחשב גם זכר וגם נקבה כן אנחנו אומרים שהוא מוציא את עצמו ואחרים כמוהו?

תיאורים: 1. ר"ן- אנדרוגינוס הוא לא חצי חצי כמו עבד, אלא בריה בפני עצמה, וכיוון שכך היא מוציא י"ח בריות הדומות לה.

2. **הרב המגיד-** יש לחלק בין חצי שנעשה בידי אדם לבין חצי שנעשה בידי שמים. אצל אנדרוגינוס זה בידי שמים ולכן ככה הוא וככה מוציא י"ח, בעוד שעבד זה בידי אדם ולכן א מוציא עבד אחר כמותו.

⁸¹ **טומטום=** מי שאותו מקום מכוסה ואטום ואין ידוע אם הוא זכר או נקבה והוי ספק.

⁸² **קיום מ"ע שהזמן גרמן ע"י נשים:** החידוש בכך הוא שיש לנשים איזשהו שכר בזה שמקיימות מצוות אלו שאינן מצוות עליהן, ולכן יכולות לקיים אותן בלי בעיה. בגלל שיש להם קצת שכר בכך הרי שאין בקיום המצוות הללו משום בל תוסיף או משום חילול יום טוב.

הרחבה: בד"ן סמיכה על גבי קורבן מצינו מחלוקת ראשונים גדולה- הא לנשים מותר לסמוך על קורבן או לא:

הגמ' בחגיגה דף טז: אומרת- "בר אל בני"..."וסמך"- בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות. **רבי יוסי ורבי שמעון אומרים- נשים סומכות רשות**".

הסבר- יש מצווה סמיכה על קורבן, מצד שני על בע"ח של המקדש אסור סתם לגעת או לסמוך ידיו ולהישען כי אז יש בכך משום מעילה בקודש. לכן, מי שחייב לסמוך- אין בסמיכתו מעילה.

השאלה היא- האם נשים שאינן חוייבת בסמיכה- יכולות לסמוך או לא? האם גם בשביל יש בכך מעט ממצווה ולכן מותר להם לסמוך או שלא חשיב מצווה וממילא אסור להן לסמוך.

הראשונים נחלקו כמי ההלכה בד"ן זה:

- **הרא"ש והר"ן כתבו-** שהלכה כר' יוסי ור' שמעון- ומותרות גם נשים לסמוך, **והביאו כראיה את הגמ' בעירובין צ"ו-** על מיכל ב שאול שהניחה תפילין ולא מיחו בה חכמים.
- **הראב"ד חלק-שאסור לנשים לסמוך, כת"ק.**

עקרון זה דומה למצוות תקיעה בשופר לנשים- תקיעה בשופר ביו"ט אסורה משום שבות אבל אם זה ר"ה והוי מצוה- מותר. לכן- למ"ס שנשים יכולות לקיים המצווה אפילו שאינן מחוייבות- אזי יתקעו בראש השנה ואף יתקעו בשבילן, אבל למ"ס שאינן נשים חייבות ואף לא הוי מצווה כלל אם תוקעות וכד' לכל מצוות עשה שהזמן גרמן- הרי שאסור להם לתקוע ביו"ט הוי מבחינתם מוקצה.

הלכה פסק השו"ע כרא"ש ור"ן- שאע"פ שהנשים לא חייבות לתקוע, הרי שהם יכולות(ואין בכך משום שבו ביו"ט) כיוון שקיי"ל גדול המצוה ועושה מזה שאינו מצווה ועושה, הא שמ"מ משהו שכר יש למי שאינו מצווה ועושה, ואם יש שכר אז יש מצווה, ואם יש מצווה- מותר גם ביו"ט.

⁸³ **תקיעת אחר שכבר יצא י"ח- לנשים:**

הראשונים נחלקו האם מותר לאדם שבר יצא י"ח- לתקוע לנשים:

רמ"א- "והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו ואין תוקעין רק לנשים, אבל אם תוקעין לאיש המחוייב, מברכין לו אף על פי שכבר יצאו⁸⁴, כמו שנתבאר סימן תקפ"ה סעיף ב' הגהה א' (ד"ע)".

סעיף ז'- המודר הנאה מחבירו:

שו"ע- "המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה⁸⁵; ודוקא כשהוא תוקע מאליו להוציאו, אבל אם אמר לו המודר: תקע והוציאני, אסור⁸⁶".

רמ"א- "ואם אמר: קונם תקיעותיו עלי, בכל ענין אסור (ר"ן)".

סעיף ח'- שיכווין לתוע בשביל המצווה:

- **היראים ובעל העיסור-** אין לאדם לעשות איסור עמ"נ שיזכה חברו. ולכן אין לתקוע שכבר יצא י"ח לעבור על איסור תקיעה ושימוש בשופר ביו"ט (שבט של טלטול ושל תקיעה בכלי), כדי לזכות נשים לקיים המצווה.
- **הראבי"ה והרא"ש-** כיוון שיש לאשה איזה מצווה בדבר, גם אם אינה מצווה, הרי שאין בזה איסור כשתוקע להם. להלכה פסק השו"ע כסיעת הרא"ש- ש"אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן". אבל הפר"ח חלק והחמיר כיראים וסיעתו- שאין לו לתקוע בעבורם.

למעשה נחלקו האחרונים מתי עדיף שיתקע מי שמוציא את הנשים י"ח- י"א שעדיף שהגבר יתקע להם מוקדם, קודם שישמע התקיעות בבהכ"ס ואז בטוח ויכול לתקוע ולברך עבור הנשים. כי עדיין בעצמו לא יצא אלא עכשיו. אבל המג"א חולק- שעדיף שיתקע להם אחר התפילה ולא בזמן מוקדם, כי התקנה היא לתקוע שופר אחרי שלוש שעות מן היום.

84 ברכת נשים על מצות עשה שהזמן גרמא:

המקור המרכזי ממנו לומדים ונחלקים הראשונים בדיון זה הוא **סוגיית הגמרא בקידושין דף לא, א'**: "אמר רב יוסף: מריש ה"א, מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י, דאמר: סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא: גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה, מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן".

נחלקו הראשונים האם אדם שאינו מצווה מקיים מצווה יכול לברך עליה?

- **רבינו תם- נשי(וכל מי שפטור) יכולות לברך על מצווה שפטורות ממנה ומקיימות אותה. ראייתו מהגמ' הנ"ל בקידושין לא' ממנה עולה, כי רב יוסף שמח בהתחלה על כך שמי שאינו מצווה חייב לקיים המצוות. אומר ר"ת שמכך משמע שמי שאינו מצווה יכול לברך, אחרת מה השבח ממנו כ"כ שמח רב יוסף אם היה יכול לקיים המצווה אב היה נפטר ומפסיד את הברכות? הא ראייה שגם לברך הוא יכול ועל זה הוא שמח.**
- **הקושי עם שיטתו-** שהרי בברכות אנו אומרי "וציונו במצותיו", והרי אינו/ה מצווה? **ועל כך יש לתרץ-** שאע"ג שלא נצטוו הנשים, הרי שכלל ישראל נצטוו, ונשים שיש להם שכר יכולות לשבח על הציון.
- **רמב"ם-** נשים אינן יכולות לברך על מצות שאינן מצוות עליהם, שהרי בברכה אומרים "אשר קידשנו במצותיו", ואינן מצוות? **הקושי על שיטתו-** הגמ' הנ"ל בקידושין ושמתו של רב יוסף- ואיך שמח אם הפסיד את הברכות? **ועל כך מתרץ-** מה שהוא היה פטור כסומא זה מדאו', אבל מדרבנן הוא חייב, ועל מצוות מדרבנן מברכים, ולכן שם יכול לברך, אבל כאן שנשים כלל אינן מחוייבות-אין לברך.

פסיקת ההלכה- השו"ע פסק כרמב"ם- שאין נשים מברכות כשאינן חייבות, ואילו הרמ"א פסק כר"ת- שהמנהג לברך.

85 אילו תקיעות התירו לתקוע למודר הנאה:

- **רז"ה-** רק מצוות מדאו' אין בהם הנאה, ולכן רק התקיעות של ראש השנה ולא תקיעות של תעניות- שאין בהם מצווה מן הורה ועליהם לא חל הכלל "מצוות לאו להנות ניתנו". **לפי שיטה זו משמע** שרק את התקיעות מדאו' מותר לתקוע ולא את אלו מדרבנן.
- **ר"ן-** אין הבדל בין דאו' לדרבנן, שני סוגים אלו הם מצוות ובשניהם יש את הכלל "מצוות לאו להנות ניתנו".

86 המודר הנאה מחבירו: כתב הר"ן- מי שנדר אסור על עצמו הנאה מחבירו יכול לצאת י"ח בתקיעת החבר כי מצוות לאו להנות ניתנו. **אבל** אם המודר הנאה ביקש מהתוקע שיתקע- אז אסור לו לשמוע ולצאת י"ח מכיוון שע"י שתוקע הוא מקיים שליחות של מודר הנאה ובכך שמקיים שליחותו הוי הנאה(בלי קשר לעצם מצוות התקיעה).

שו"ע- "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד, לא יצא ידי חובתו; וכן השומע מן המתעסק, לא יצא; וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציא; או שנתכוון התוקע להוציא ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע"⁸⁷.

סעיף ט'- ש"ץ המתכווין להוציא ועבר אדם והתכוין לצאת:

שו"ע- "מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו, ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו, אף על פי שאין התוקע מתכוון לפלוני זה ששמע תקיעתו, ואינו יודע, יצא שהרי נתכוון להוציא לכל מי שישמענו; לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו, ושמע תקיעות משליח צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי ש"צ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתו".

סימן תקצ"ז - סדר הראוי לתקיעת שופר:

סעיף א'- כמה תקיעות חייב לשמוע לקיים המצוה:

שו"ע- "כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה, תשע; לפי שנאמר: תרועה ביובל ובר"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביוה"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם: תר"ת, תר"ת, תר"ת"⁸⁸.

סעיף ב'- מהי "תרועה":

שו"ע- "תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא הלילה שאנו קוראים תרועה, או אם היא מה שאנו קוראים שברים, או אם הם שניהם יחד⁸⁹; לפיכך, כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים".

סעיף ג'- שיעור התקיעות

⁸⁷ **שצריך כוונת שומע ומשמיע: מסכת ראש השנה דף כט, א'-** "אמר ליה רבי זירא לשמעיה- איכוון ותקע לי- אלמא קסבר משיע בעי כונה...".
⁸⁸ **כמה תקיעות חייב אדם לשמוע: במשנה ברש השנה, דף לג: למדנו-** "סדר התקיעות- שלש של שלש שלש". ובגמ' שם מוסבר מניין למדו זאת- למדו גזירה שווה "שביעי" "שביעי" מראש השנה ליובל, ביובל כתיב- "והעברת שופר תרועה", ובראש השנה כתיב- "שבתון זכרון תרועה", "יום תרועה יהיה לכם". דהיינו- שלוש פעמים כתוב תרועה ואלו הם שלוש תרועות שצריך לתקוע. ולמדו שם בגמרא שלפני ואחרי כל תרועה יש תקיעה שהיא קול פשוט.

כך יוצא- שיש שלוש תרועות ולפני כל תרועה יש תקיעה לפני ותקיעה אחרי- סה"כ תשע.
בסעיף הבא יתבאר- שיש ספק מהי תרועה ולכן עושים- תרועה לבד, שברים לבד ותרועה ושברים יחד. כך יוצא שיש סה"כ 9* שלושה סוגים של תרועה. מכאן יוצא- שלוש של שלוש שלוש.

⁸⁹ **מהי תרועה- יללה או גניחה:** בגמ' בראש השנה מובא שנסתפקו האם תרועה היא "גנוחי גנח" (שברים) או "לולי יליל" (תרועה של ימינו). בשל כך התקין רבי אבהו (ראש השנה, לד') בקיסרי שיעשו את כל האפשרויות- תשר"ת, תש"ת, תר"ת.

מה עשו לפני תקנתו של רבי אבהו- בשאלה זו נחלקו הראשונים:

- **רב האי גאון-** כל מקום היה מפרש את ה"תרועה" כדרכו, ולא היו חולקים זה על זה אלא מר כאתריה ומר כאתריה. וכל מקום היה וצא בשלו יד יחובה, אלא שכיוון שהדבר היה נראה כמחלוקת, בא רבי אבהו וקבע לעשות כסדר אחד. שלא ירה לעמי הארצות כמחלוקת.
- **רמב"ם-** מדובר בספק שנוצר במהלך הגלות הארוכה, לכן הנהיג רבי אבהו לעשות את כל הספקות, כדי לצאת ידי כ"ע. ע' על כך עוד בזוהר, פרשת פנחס, דף רלא:, ובשער הכוונות.

שו"ע- וי"א ששיעור תקיעה כתרועה⁹⁰, ושיעור תרועה⁹¹ כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין; ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין, (וי"א דאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי) (וכן נוהגין) (מרדכי והגהות אשרי פ"ט), שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה; וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת, ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת; ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה; וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה; וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה', אין לחוש. וי"א ששיעור יבבא ג' טרומיטין; ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין; ושיעור תקיעה ג"כ תשעה טרומיטין, כתרועה; ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים, וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין. ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר.

⁹⁰ **שיעור תקיעה- בגמרא בראש השנה לג:** עולה סתירה- מצד אחד **המשנה אומרת-** "שיעור תקיעה כשלוש תרועות". ומצד שני מביאה הגמרא ברייתא- "שיעור תקיעה כתרועה"- אז איך אמרת מקודם ששיעור תקיעה כשלוש תרועות? **עונה שם אביי-** "תנא דידן ק אחשיב תקיה דכולו בבי ותרועות דכולו בבי, תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא. **והסביר רש"י וכן פסק בשו"ע-** שהמשנה היא כברייתא, אלא שבמשנה התנא כתב את כל התקיעות- שיעור תקיעה של שלושת התקיעות הוא כשלושת התרועות, ואילו בברייתא הזכיר רק שיעור תקיעה אחד שהוא כנגד תרועה אחת. **סיכום-** להלכה הסכים השו"ע (בין ל"א הראשון שהביא ובין ל"א השני שהביא) שיעור תקיעה הוא כתרועה. המחלוקת הגדולה היא מהו השיעור של ה"תרועה"- האם שיעור התרועה הוא שלושה כחות קטנים או שהוא כשיעור תשעה קולות- ועפ"ז זה יש נפק"מ לענין שיעור התקיעה, כי התקיעה היא כמו התרועה.

מהו שיעור ה"תרועה"-

המשנה בראש השנה לג: אומרת- "שיעור תרועה כשלוש יבבות"- נחלקו הראשונים מה אורך ה"יבבא":

- **רש"י- יבבא היא כוח בעלמא.** וממילא תרועה היא כשלוש יבבות. לפי זה כל שבר(חלק מהתרועה) הוא כוח קצר מאוד ויזהר שלא יהיה אורכו כאורך ג' כחות, כי אם יהיה אורך כל שבר קטן כג' כחות- כבר יהיה אורכו כתרועה והרי תקיעה אורכה כתרועה ויצא שבמקום תרועה עשה תקיעה.
- **תוס' ורא"ש- יבבא היא כאורך שלוש כחות.** אם כן, תרועה שהיא באורך של שלוש יבבות היא למעשה באורך של שלו כחות. תקיעה שצריכה להיות באורך של תרועה – צריכה להיות באורך של 9 יבבות, ובזמן שעושים יחד "שברים תרועה"- הרי שזו ה"תרועה" והיא באורך של 18 כחות(כי שברים=9 כחות ותרועה=9 כחות, סה"כ-18 כחות) וכך גם התקיעה צריכה להיות ארוכה יותר ובאורך של 18 כחות.

פסיקת ההלכה- השו"ע הביא את שתי השיטות, בראשונה את רש"י- וי"א... ושיעור תרועה כשלשה יבבות, דהיינו ג' כחות בעלמא, כל שהוא" ואז הזכיר שיזהר שלא יאריך בשבר יותר מג' כחות כי אז כבר הוא יחשב לתרועה- "ופי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלושה טרומיטין(כחות)- שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה".
ואחרי כן הביא בשו"ע את הרא"ש וסיעתו- וי"א ששיעור יבבא ג' טרומיטין(כחות), ושיעור תרועה כשלושה יבבות, שהם ט' טרומיטין", ולכן לא צריך לחוש אם מאריך כשלושה תרועה שהרי לא ישה בשבר אחד יותר מ-ט' של התקיעה- "ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים". לפי שיטה זו יוצא שהתקיעה שאחרי ולפני התשר"ת צריכה להיות של 18 כחות ומעלה, כי התקיעה היא כנגד התרועה, וכאן התרועה היא גם שברים וגם תרועה- וכל אחד מהם הוא 9 כחות, דהיינו סה"כ-18 קולות- " וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור יב(הכוונה 18(יש כאן טעות סופר, ע' במ"ב)) טרומיטין".

סיכום: יש לנו כמה כללים: שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה –ג' יבבות. הראשונים נחלקו מהו גודלה של יבבא- האם כוח אחד קטן(רש"י) או שיבבא היא כאורך ג' כחות. הנפק"מ היא לאורך של התרועה כולה וממילא של התרועה.
השו"ע הביא את שתי השיטות, כ"א כ"א.

❖ **אורך התקיעה הלכה למעשה: כתב המשנ"ב(טו)- קיצור כיצד ובאיזה אורך צריך לנהוג התקוע:** "צריך התקוע ליזהר שיאריך בתקיעות דתשר"ת, שכל תקיעה יהיה לפחות כשיעור ח"י כחות ומעט יותר. והתקיעות של ש"ת ותר"ת יהיה לפחות כשיעור תשעה כחות, דבזה יוצא לכ"ע, שהרי מותר להאריך אפילו יותר מכשיעור. וגם יזהר בכל השברים, בין בתשר"ת ובין בתשר"ת, שלא יעשה שום שבר מתשעה כחות, וטוב יותר שלא יעשה בכל שבר רק כשלוה כחות. וגם יזהר לכתחילה שיעשה כל תרועה, בין של תשר"ת ובין של תר"ת, כשיעור תשעה כחות".

סעיף ד' - הנשימות בתקיעות:

שו"ע - יג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת⁹², אבל ג' שברים ותרועה דתשרי⁹³ י"א שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, וי"א שצריך לעשותם בנשימה אחת; וירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת; ובתקיעות דמעומד יעשה ב' נשימות".
רמ"א - "והמנהג הפשוט לעשות הכל ב' נשימות, ואין לשנות".

סעיף ה' - התוקע תר"ת בנשימה אחת:

שו"ע - "אם תקע תר"ת בנשימה אחת, יצא; ויש מי שאומר שלא יצא"⁹⁴.

⁹² **הנשימות ב"שברים"**: השברים הם ה"תרועה" שנאמרה בתרועה, וכיוון שהתרועה היא אחת, הרי שגם השברים, שהם ג' הקולות, נחשבים לאחד וצריכים להיות בנשימה אחת. לכן, כתב השו"ע - "שלשה שברים צריך לעשות בנשימה אחת", אחרת דומה הוא למי שמפסיק את התרועה לשניים.

מי שהפסיק לנשום בתוך ה"שברים" - מה דינו:

- הריטב"א, ב"י, גר"א ועוד - הנשימות מעכבות אף בדיעבד, ולא עלתה לו התקיעה.
- מג"א, ט"ז - הנשימות זה רק לכתחילה אבל בדיעבד זה לא מעכב.

כתב המשנ"ב (טז) - "וכתבו רוב הפוסקים דזהו לעיכובא אפילו בדיעבד", היינו שהוא פוסק לחומרא שזה מעכב.

⁹³ **הנשימות בתשרי**: לגבי "שברים - תרועה" שנעשים ביחד בתקיעות התשרי יש מחלוקת גדולה בראשונים. מצד אחד מדובר כאן בשילוב של שני סוגי ה"תרועה" לגביהם אנו מסופקים ולכן אין בעיה למי שמפריד ונושם ביניהם. מצד שני, הרי שעכשיו אנחנו תוקעים אותם יחד שמא זוהי התרועה עליה דיברה התורה, ולפי זה יש לתקע אותם יחד באותה נשימה, שלא יהיה כמפסיק באמצע ה"תרועה". **בשאלה זו נחלקו הראשונים:**

- ר"ת - הם נחשבות לשתי תקיעות ויכול לנשום ביניהם, "ואינשי לא עושים כך בנשימה אחת", דהיינו - אנשים הם לא גונחים וגם בוכים יחד באותה נשימה, אלא אלו שתי פעולות שונות.

ונחלקו בהבנת שיטה זו תה"ד והב"י:

- **תה"ד** - כוונת ר"ת לחומרא, שכיוון שמדובר בשני דברים שונים - הרי שחובה להפסיק בין השברים לתרועה בנשימה, ומי שלא הפסיק - לא יצא אף בדיעבד.
- **ב"י** - כוונת ר"ת אינה לעיכובא, דהיינו, כיוון שמדובר בשני דברים שונים - יכול להפסיק, אבל גם אם עשה בנשימה אחת יצא ידי חובה.

- **רמב"ן ורא"ש** - צריך לעשות ראותם בנשימה אחת, שהרי תוקעים אותם יחד משום ספק שמא הם יחד נחשבים לתרועה אחת, ולכן בעינין שהתרועה הזו תהיה כאחת, בלי הפסק נשימה.

סתירה למעשה - היוצא הוא, שגם הרוצה להחמיר לא יכול לצאת ידי כל הדעות, כי אם למשל תוקע השברים תרועה בנשימה אחת - יוצא י"ח סיעת הרא"ש אבל לפי הבנת תה"ד בר"ת - גם בדיעבד לא יצא י"ח (כי לשיטתו מי שלא מפסיק בנשימה - לא יצא י"ח).

לכן כתב תרומת הדשן עצה טובה לצאת ידי כולם - שבתקיעות דמיושב (שקודם מוסף) יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד (שבמוסף) יעשה בשתי נשימות.

הלכה למעשה - כתב השו"ע את שתי הדעות כי"א וי"א. ואחרי כן הביא את שיטת תה"ד - "וירא שמים יצא ידי כולם ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בשתי נשימות.

אך הרמ"א חלק וכתב כר"ת - "והמנהג הפשוט לעשות הכל ב' נשימות, ואין לשנות".

וכתב המשנ"ב (כ') - שבמקומות שנוהגים לעשות הכל בנשימה אחת - ימשיכו ולא ישנו מנהגם, ואפילו לנו הנוהגים לחלק הכל לשתי נשימות - אם עשה בנשימה אחת - יצא י"ח.

⁹⁴ **תקיעת תר"ת בנשימה אחת**: בירושלמי (ר"ה, פ"ד, ה"י) כתוב - "תקע והריע ותקע, בנפיחה אחת - יצא". **וטעמו** - שאע"פ שהוא שאם

בנשימה אחת, מ"מ הקולות עצמם נפרדים וניכר שיש כאן תקיעה ואז שברים ואז תקיעה. לכן בדיעבד מהני אף שהיה בנשימה אחת.

לעומת זאת בתוספתא (רה, פ"ב, ה"ב) משמע הפוך - שהתוקע בנשימה אחת לא יצא.

סעיף ו' - המאריך בתקיעה בכדי שתעלה לו לשני סדרים:

שו"ע - "אם האריך בתקיעה אחרונה של תשרי"ת כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשרי"ת ובשביל הראשונה של תשרי"ת, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת; וי"א שאפילו בשביל אחת לא עלתה לו"⁹⁵.
רמ"א - "ואם תקע תקיעה אחת בין ב' סדרים והתנה שאיזה מן הסדרים הוא הנכון תעלה לו אותה תקיעה, יצא (ב"י)".

סעיף ז' - טעויות בסדר התקיעה:

שו"ע - "אם טעה בתשרי"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע שבר אחר; ואם לא נזכר עד שגמר התרועה שהתחיל בה בטעות, לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע, אלא חוזר ותקע ג' שברים ומריע ותקע"⁹⁶; אבל אם אירע בתשרי"ת או תר"ת, הפסיד גם תקיעה ראשונה"⁹⁷.

ובשו"ע הכריע כרוב ראשונים שפסקו כירושלמי - "אם תקע תר"ת בנשימה אחת - יצא", והביא בדעת יחיד כתוספתא(שר' ירוחם פסק כמוה) - "ויש מי שאומר שלא יצא".

⁹⁵ **האריך בתקיעה אחרונה בכדי שתעלה לו כדי שתי תקיעות:** מצינו במשנה בר"ה דף לג: - "תקע בראשונה, ומשך בשני הכשתים, אין בידו אלא אחת".

השאלה היא מה הכוונה - "אין בידו אלא אחת":

- **ירושלמי** - מהירושלמי(שם, הלכה י') משמע - שאפילו אחת אין בידו, דהיינו שהיא לא עלתה לו לא לסוף הסדר ובוודא שלא לתחילת הסדר הבא. לפי שיטה זו הסבר המילים "אין בידו אלא אחת, פירושו - שיש לו רק את התקיעה הראשונה של תחילת הסדר, אותה תקע כתיקנה.
 - **רמב"ם ורמב"ן** - עלתב בידו אחת, היינו שתקיעה ארוכה זו נחשבת לו לסוף התקיעה של הסדר, אבל לא נחשבת גם לתקיעה הראשונה של הסדר הבא, שהרי לא עה בה הפסק, למרות שמבחינת המן היא הייתה ארוכה כמו שתי תקיעות.
- שורש המחלוקת ביניהם - האם מחשבתו של האדם פוסלת א התקיעה:** דהיינו - **לפי הירושלמי**, כיוון שהתכווין בתקיעה זו גם כתיקיעה האחרונה של סדר קודם וגם כראשונה של סדר הבא - נפסלה התקיעה, כי טעה בכונתו. **אבל לפי הרמב"ן וסיעתו** כיוון שסו"ס יש כאן תקיעה אחת שתקינה מצד אורכה - הרי שהיא עולה בכדי התקיעה של סוף סדר ראשון, ואין במחשבתו שתהיה גם בשביל סדר שני בכדי לפוסלה לגמרי.

להלכה כתב השו"ע - בסתמא רמב"ן וסיעתו - "לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת". ואחרי כן הביא כ"א את שיטת הירושלמי - "וי"א שאפילו בשביל אחת לא עלתה".

פסק במשנ"ב(כה) - "דהעיקר כסברא ראשונה".

⁹⁶ **הסבר המקרה - "מעשה דמגנצא"** - מעשה זה קרה במגנצא, והביאו הרא"ש וזה הסברו: הציבור היה באמצע תקיעת תשרי"ת ובעל התוקע תקע תקיעה שלאחרת היו צריכים לבוא שברים-תרועה. במקום לעשות ג' קולות של שברים ואז את התרועה, הוא תקע רק שני שברים ואז מיד התחיל את התרועה. האלה הנשאלת היא - האם יכול לתקן וכיצד עליו לנהוג?

לעניין זה יש לחלק(כמובא בראשונים ובשו"ע) בין שני מקרים: הראשון, שתקע שני שברים, התחיל תרועה ונזכר מיד. השני, שתקע שני שברים, התחיל תרועה ונזכר רק אחרי שסיים את אותה תרועה.

- **תקע שני שברים, התחיל להריע ונזכר מיד** - נקדים ונאמר את פסיקת ההלכה ואחרי כן נרחיב את הדעות החולקות: **פסק השו"ע** - שאם נזכר מיד - תוקע כשנזכר שבר נוסף, והוא נחשב לשבר השלישי של שני השברים הקודמים, וממשיך כרגיל. דהיינו הוא מתקן את חסרונו מיד וממשיך כדרכו. **הטעם לכך הוא** - שכיוון שמדובר כאן בסדר התשרי"ת - הרי שהתקיעה אותה התחיל אינה נחשבת למפסקה בתוך השברים מכיוון שהיא שייכת היא חלק מהתרועה שעושה כעת. לכן דמי לאדם שנתק בתקיעתו שחוזר למקום בו הפסיק וממשיך כרגיל.

הרחבה: בשאלה זו נחלקו הראשונים:

- **רבינו אליקים** - יכול להוסיף שבר אחד מיד אחרי שנזכר, וכך הוא מתקן את השברים ההם שהחסיר מהם אחד, וימשיך כרגיל. מכיוון שבסדר התשרי"ת השברים והתרועה הם עניין אחד. **וכן משמע שפסק השו"ע, כדלעיל.**

סעיף ח'- טעות בסדר התקיעה:

שו"ע- "אם הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים, או שהפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה, וכן אם הריע בי תרועות זו אחר זו, או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרועה לתקיעה; או לאחר שתקע שלשה שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים, ואפילו שבר אחד, בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה"⁹⁸.

סעיף ט'- טעה בסדר התקיעות אינו צריך לחזור לראש התפילות:

שו"ע- "אם תקע שני תשר"ת, או שני תש"ת, או שני תר"ת כהוגן וטעה בשלישי, אין צריך לחזור אלא לאחרון שטעה בו"⁹⁹. אם תקע בצד הרחב של השופר, לא יצא".
רמ"א- "ואחר שתקעו אומר השליח צבור פסוק אשרי העם יודעי תרועה, ואשרי, ומחזירין הספר למקומו".

סימן תקצא'- סדר תפלת מוסף ביחיד:**סעיף א'- הש"ץ והציבור מתפללין מוסף בלחש:**

שו"ע- "יתפללו הציבור בלחש תפלת מוסף ט'¹⁰⁰ ברכות, ושליח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש"¹⁰¹.

-
- **הרא"ש-** חולק. שאינו יכול לתקן את השברים שהפסיק ע"י התרועה, שהרי למדנו שהכל צריך להיות בשנימה אחת, וכיוון שהפסיק בשנימה- כבר לא יוכל לתקן וצריך לתקוע פעם נוספת את ה"שברים תרועה".
 - **רבינו יואל-** בכל גווני לא יכול לתקן, מכיוון שהתרועה נחשבת למפסיקה את השברים, ואי אפשר לתקן זאת.
 - **למעשה-** כתבנו- **השו"ע פסק** שיכול להוסיף שבר, נשמע כר' אליקים, ואילו **הגר"א החמיר כרא"ש-** שאם הפסיק בשנימה כבר לא יכול לתקן דהוי הפסק. **הב"ח והט"ז החמירו עוד יותר-** כרבינו יואל- דהוי הפסק כזה שלא יכול לתקנו, וכיוון שכך **כתב המשנ"ב שהוי דאו' ולכן ראוי לכתחילה לחוש לשיטה המחמירה ולחזור ולתקוע את ה"שברים-תרועה"**.
 - **תקע שני שברים, הריע ונזכר רק אחרי שסיים את התרועה-** בזה לכ"ע לא יכול לתקן והשאלה היא רק **לאן צריך לחזור:**
 - **רבינו אליקים כתב-** דהוי הפסק גמור וצריך לחזור לרא"ש השלשה של התשר"ת שהתחיל, כגון לראש התשר"ת השלישי. **(שלא כמו במגנצא שהחזירו את התודע לראש כל הסדר)**
 - **הרא"ש כתב-** שחשיב כטועה בתרועה וצריך לחזור רק על ה"שברים-תרועה", ללא התקעה הראשונה.
- ⁹⁷ **הטועה בסדר התקיעות בקול אחר שאינו מסדר התקיעות:** בחלק זה עוסק השוע" במי שטעה וביצע תקיעה שכלל אינה מסדר התקיעות (לעומת מקרה קודה, שהוא מעשה דמגנצא, בו פשוט החסיר שבר אחד וביצע את התרועה, שהייתה במקום, אך השברים לא היו מספיקים). **במקרה זה הדין הוא אחר:** כיוון שזו תקיעה שכלל אינה מן הסדר ההלכה היא שהוא הפסיד את כל השלשה הזאת, כולל התקיעה הראשונה וצריך לחזור לתחילת השלשה (אבל לא לתחילת כל הסדר).
- הרמב"ן הוא המקור לדין זה וסברתו עמו-** כיון שהתורה הקפידה על סדר- של תקיעה, תרועה, תקיעה- הריש שכל מה שלא מן הסדר מעכב והורס את הסדר כולו ולכן צריך לעשות מחדש את התקיעה –תרועה- תקיעה, שנפסדו.
- **לכא' עולה סתירה בין פסיקת השו"ע כאן לפסיקתו לעיל בסימן תקפ"ח, סעיף ב', וע' בלבוש ובביאור הלכה שם ד"ה "וי"א".**
- ⁹⁸ **הסבר:** בכל המקרים כאן מדובר בתקיעה שלא הייתה במקומה ולכן למעשה נפסק כל סדר התקיעות הזה והדין הוא שצריך להתחיל לתקוע מתחילת השלושה שהפסיק בהם.
- ⁹⁹ **השו"ע פסק כאן כרמב"ן,** שכל שלוש תקיעות עומדות בפני עצמם, ולכן אם טעה או הפסיק באמצע הסדר- כל שלשה שכבר אמר כדון(כגון שתקע תר"ת כמו שצריך)- אינו יכול להפסידה.
- ¹⁰⁰ **כמה ברכות יש בתפילת מוסף של ראש השנה? הגמ' בברכות כט' אומרת –** "הני תשע דראש השנה- כנגד מי? אמר רבי יצחק קרטיגנין- כנגד תשעה אזכרות שהזכירה חנה בתפילתה".
- נחלקו הראשונים- באיזה תפילה צריך תשע ברכות?**

סעיף ב' - הזכרת פסוקי מוסף בתפילה:

שו"ע - "המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל"¹⁰².

רמ"א - "המנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו לומר פסוקי מוסף ר"ה, ואין אומרים פסוקי מוסף ר"ח"¹⁰³ אלא אומרים: מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד וכו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן (טור); ואומרים ג"כ מוספי יום הזכרון (ר"ן סוף ר"ה ורבינו ירוחם וכל בו)".

סעיף ג' - הזכרת מילות "מוספי" במוסף:

- רז"ה - כפשט הגמרא-כל התפילות של ר"ה צריך תשע ברכות.
 - רא"ש ור"ן - יש לחלק בין מוסף שהוא תפילה מיוחדת לראש השנה, לבין שאר תפילות שבהם רגיל- 7 ברכות.
 - רמב"ן - יש לחלק בין הציבור שתמיד מתפלל בלחש- 7, ואילו רק הש"ץ קורא תשע ברכות בקול.
- להלכה פסק השו"ע** - שכולם יתפללו (רק) במוסף 9 ברכות.
- ¹⁰¹ **תפילת מוסף לש"צ ולציבור עצמו** - במשנה בראש השנה, דף לג', מצינו מחלוקת בין חכמים לרבן גמליאל - האם כל יחיד ויחיד מתפלל לבדו או שיוצא י"ח בתפלת הש"ץ:
- "כשם ששליח ציבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר ש"צ מוציא את הרבים י"ח".
- ובגמרא מובא כלל - שבראש השנה הלכה כרבן גמליאל, היינו שהש"ץ מוציא את הרבים י"ח. **ושם** - "אמר רבי שמעון חסידא - לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות. מ"ט? משום דאניסי במלאכה, אבל בעיר - לא!".
- הראשונים נחלקו** - מה גדר "עם שבשדות", ולמעשה פסק השו"ע - שהציבור כן יתפלל בלחש מלבד מה שמתפלל הש"ץ.
- ¹⁰²¹⁰² **האם מזכירים פסוקי קורבנות בתפילת מוסף של ראש השנה?**
- הסוגיה מתחילה במסכת ראש השנה דף לה', שאם אמר רב חננאל אמר רב - "כיוון שאמר "ובתורתך כתוב לאמר" - שוב אינו צריך" (להוסיף עוד פסוקים בתפילת מוסף).
- נחלקו הראשונים - מה כוונתו של רב חננאל:**
- רש"י, רמב"ם - אינו צריך להזכיר פסוקי קורבנות כלל, כי באמירת "כמו שכתוב בתורתך" - סגי. הסיבה בגללה בראש חודש ושבת כן מזכירים פסוקי הקורבנות ואילו במוסף של ראש השנה ומועשים אמרו לא יזכיר היא - ו כי בהם לא יבואו לטעות כי רגילים בהם, אבל בל מועדים, דלא רגילי ביה אינשי - אטי למטעי ולכן סדי ב"ובתורתך כתוב לאמר".
 - רבינו תם - כוונת רבינו חננאל שאמר שלא צריך להזכיר - היינו פסוקי מלכויות, אבל פסוקי קורבנות צריך לומר, ואם לא הזכיר פסוקי קורבנות - לא יצא י"ח, שהרי התפילה כולה ניתקנה במקום קורבן מוסף.
 - רבותיו של רש"י - כוונת רבינו חננאל שאם אמר "כמו שכתוב בתורתך" - שגי - אינו לעניין הקורבנות אלא לעניין מלכויות, זכרונות ושופרות - דבהני סגי בהכי בלי הזכרת הפסוקים.
- להלכה** - פסק השו"ע כרש"י ורמב"ם - "המנהג הפשוט... שאין מזכירין פסוקי קורבן מוסף כלל". אבל הרמ"א חלק וכתב שהמנהג אצל אשכנז הוא לומר פסוקי קורבנות מוסף של ראש השנה.
- ¹⁰³ **הזכרת פסוקי מוסף בראש חודש:**
- בראש השנה לא מזכירים ראש חודש**, כי אמירת יום הזכרון היא כוללת גם את אמירת ראש חודש (ע' לעיל סימן תקפב').
- השאלה היא האם מזכירים את פסוקי מוספי ראש חודש בראש השנה או לא:**
- נחלקו הראשונים** האם מזכירים פסוקי ראש חודש בתפילת מוסף של ראש חודש?
- רש"י - סגי בהזכרת "ובתורתך כתוב לאמר" כפי שאמר רב חננאל בשם רב שהזכר לעיל (כי בראש השנה הזכרת הקורבנות תביא לבלבול וטעויות).
 - ר"ת - צריך להזכיר אבל סגי בהזכרה כללית וחלקית - לא צריך את הפסוקים כולם, אלא - "מלבד עולת ראש חודש ומנחתה, ושני שעירים לכפר שני תמידין כהלכתן) - בכך מזכיר הוא את כל קורבנות היום, אך לא מפרט את כוניהם.
 - גדולי מגנצא, ר"ן - אין צורך להזכיר כלל, כי נאמר על ראש השנה - "בכסה ליום חגיבו" והיינו שיש לכסות את הקורבנות ולא להזכירם. **להלכה** - השו"ע לא הזכיר את קורבנות מוספי ראש חודש ולכן משמע שפסק כר"ן וחכמי מגנצא - שלא להזכיר כלל מוספי ראש חודש בראש השנה. אבל הרמ"א כתב להזכיר באופן כללי וכפי שכתב ר"ת.

שו"ע- "צריך לומר: את מוספי יום הזכרון, כדי לכלול גם מוסף ר"ח; וגם ביום שני יאמר: את מוספי¹⁰⁴".

סעיף ד'- הזכרת פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות:

שו"ע- "אומרים עשרה פסוקים של מלכויות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה; ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה; ואם רצה להוסיף על אלו י', רשאי (מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר: ובתורתך כתוב לאמר, יצא) (טור)¹⁰⁵".

סעיף ה'- אין אומרים פסוקי פורענויות:

שו"ע- "וא"א פסוק במלכויות, ולא בזכרונות ולא בשופרות, של פורענויות של ישראל; וא"א פסוק זכרונות של יחיד".

סעיף ו'- הזכרת פסוק "וביום שמחתכם":

שו"ע- "יש קורים תגר על מה שנוהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק וביום שמחתכם, שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג¹⁰⁶".

סעיף ז'- דקדוקים נוספים בתפילה:

¹⁰⁴ **הזכרת מילת "מוספי" בראש השנה- ביום הראשון והשני:** צריך להזכיר ביום הראשון של ראש השנה את מילת "מוספי" מכיוון שיש גם מוסף ל ר"ה וגם מוסף של ראש חודש= מוספים לשון רבים.

השאלה היא מה אומר ביום השני של ראש השנה (שהרי יום זה לא ראש חודש אלא ב' לחודש):

וכתב הר"ן שיש לומר גם ביום השני של ראש השנה את מילת "מוספי" וכ"פ השו"ע- "וגם ביום השני יאמר "את מוספי".

את הטעם לדבר הסביר המגן אברהם- שלא יבואו לזלזל ביום השני של ראש השנה כי יראו שהוא לא ראש חודש וייחשב לפחות בקדושתו מהיום השני.

מי שטעה ולא הזכיר מילת "מוספי" אלא אמר רק מילת "מוספי"- מה דינו: המג"א כתב שלפי ההסבר הנ"ל יש לחלק- ביום הראשון שבאמת יש גם מוסף ר"ה וגם של ר"ח- אם לא אמר- צריך לחזור. אבל ביום השני שהטעם הוא אחר- ובאמת אין שני קורבנו מוסף- לא יחזור אם טעה. הלכה למעשה כתב בשער הציון- שכל מה שאמרו שיחזור מי שטעם ואל אמר "מוספי"- היינו דווקא קודם שסיים הברכה, אבל אם סיים הברכה- אין צריך לחזור, כי בדיעבד אינו מעכב.

¹⁰⁵ **פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות:** הטעם שהתקינו לומר פסוקים אלו- כי ע"י מלכויות אנו ממליכים את ה' עלינו, ע"י זכרונות עולה זכרוננו לפניו לטובה ובמה- בשופר. ומדוע דווקא עשרה? כנגד עשרה מאמרות, דיברות ועוד.

המשנה בראש השנה לב' מזכירה את עניינם של פסוקים אלו- "אין פוחתין מעשרה מלכויות, עשרה זכרונות, עשרה שופרות, רבי יוחנן בן נורי אומר- אם אמר שלשה שלשה מכולן- יצא".

על כך אומרת הגמרא- "א"ר חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר- שוב אינו צריך".

הראשונים נחלקו בהבנת דברי חננאל שבגמרא-

- רש"י- רבינו חננאל אומר דבריו רק לגבי קורבנות המוספים, אבל מלכויות, זכרונות ושופרות בוודאי מודה גם הוא שחובה להזכירם, אחרת חולק הוא גם על חכמים של המשנה וגם על רבי יוחנן בן נורי, מה שלא יתכן.
 - רבותיו של רש"י- באמת סגי באמירת "ובתורתך כתוב לאמר". ומה שאומרת המשנה שרק המזכירים עשרה פסוקים יצא- הני מילים במי שהתחיל להזכיר פסוקים, וגילה דעתו דלא סגי ליה באמירת "ובתורתך", אבל מי שלא הזכיר פסוקים- מספיק כרב חננאל.
 - רמב"ם(ע"פ הרב המגיד, פ"ג ה"ח)- דעת חכמים של המשנה שצריך עשרה פסוקים, ושעת ר' יוחנן בן נורי שצריך שלושה, ובא רב חננאל ואמר- שבכל מקרה- אחד הפסוקים חייב להיות מהתורה(ולא בא לומר שסגי באמירת "ובתורתך כתוב לאמר").
- להלכה פסק השו"ע כרש"י- שאת פסוקי המלכויות, זכרונות ושופרות חייב להזכיר ודברי רבינו חננאל זה רק על פסוקי המוספין.
- אבל הרמ"א חלק ופסק כרבותיו של רש"י- שאם לא התחיל ואמר "ובתורתך כתוב לאמר"- סגי בהכי.

¹⁰⁶ הטעם שאמרו להזכיר פסוק זה הוא כי מפסוק זה למדו לומר "מלכויות, זכרונות ושופרות", לכן אפשר לחתום בו. וכ"פ בשו"ע וכן אנו נוהגים.

שו"ע- "ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור, כך היא הנוסחא המפורסמת; והמדקדק לומר: לזרע יעקב תזכור, משנה ממתבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה".
רמ"א- "ואומרים: עלינו, ומלוך, והשליח צבור מוסיף: אוחילה ושאר פיוטים, כל מקום לפי מנהגו (טור)".

סעיף ח'- שמו תפילת מוסף של ר"ה ליחיד:

שו"ע- "לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר ג' שעות היום"¹⁰⁷.

סימן תקצב'- תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות:

סעיף א'- תקיעות השופר בחזרת הש"ץ של מוסף:

שו"ע- "מחזיר שליח צבור התפלה, ותוקעין¹⁰⁸ על סדר הברכות למלכיות תשרי"ת פעם אחת, ולזכרונות תשרי"ת, ולשופרות תר"ת; ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשרי"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תשרי"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים"¹⁰⁹.

רמ"א- "ויש אומרים שתוקעים תשרי"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (טור בשם ר"ת ומנהגים), וכן המנהג במדינות אלו. ונהגו לומר כל פעם אחר שתקעו: היום הרת עולם, וארשת (מהרי"ל); ואפילו בשבת שאין תוקעין, אומרים: היום הרת עולם, אבל לא ארשת (מנהגים)¹¹⁰.

סעיף ב'- תקיעה במוסף ליחיד:

שו"ע- "יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות, ואפילו יש לו מי שיתקע לו".
רמ"א- "אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף¹¹¹, ואין צריכין לתקוע לו שנית (כל בו וב"י בשם א"ח)".

סעיף ג'- שלא ישיחו בין הברכות עד סוף התקיעות:

¹⁰⁷ כדי שתהיה תפילתו עם הציבור, כי זכות הציבור גדולה ולא יתפסוהו על עוונותיו.

¹⁰⁸ וצריכין לעמוד בתקיעות אלו, שלכן נקראים "דמעומד".

¹⁰⁹ **תקיעה בתוך תפילת הלחש:** כתב על זה המשנ"ב (א')- אין לנהוג כן לכתחילה, שלא לבלבל המתפללים.

¹¹⁰ **סדר התקיעות בחזרת הש"ץ של מוסף:**

נקדים ונזכיר, שפה אנחנו מדברים על תקיעות "דמעומד", שהם באות אחרי שכבר צא הציבור י"ח תקיעות מן התורה, בתקיעות דמיושב שקודם מוסף.

כשאנו באים לדון- כמה תקיעות תוקע כאן אנחנו ננסים לשאלה- כמה אנחנו מחמירים לתקוע בכל אחד מן החלקים- מלכיות, זכרונות ושופרות:

- **ר"ת-** יתקע בכל חלק **תשרי"ת** מכיוון שיש לנו ספק מהי התרועה וכדי שנצא ידי כל הקולות יעשה תקיעה לפנ ואחרי ובאמצע- שברים +תרועה.
- **רי"ף-** צריך לתקוע בכל חלק סדר אחר: תשרי"ת למלכיות, תשרי"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות- כי כך מקיף את כל סוגי התקיעות ולא מחמירים עליו כ"כ הרבה, שהרי מדא"כ כבר יצא י"ח בדיעבד.
- **תוס'-** מחמיר, שבכל חלק(מלכיות, זכרונות ושופרות) צריך לתקוע את כל הסוגים. דהיינו- למלכיות תקע- תשרי"ת, תשרי"ת, תר"ת וכן הלאה לכל חלק- מלכיות, זכרונות, שופרות.

להלכה פסק השו"ע- כדעת הרי"ף, אבל אז הוסיף עליו שבכל סדר תוקע את התקיעות שלוש פעמים.

הרמ"א כתב שמנהגנו כר"ת- שתוקעים **תשרי"ת** לכל חלק.

השל"ה החמיר כתוס'- שטוב שלכל חלק יתקעו את כל הסדרה של כל השלושה.

¹¹¹ מה שתוקעין לו קודם שיתפלל מוסף הוא מכיוון שבכך מתערבב השטן ולא יקטר לו בתפילתו.

שו"ע- "לא ישית, לא התוקע ולא הצבור, בין תקיעות שמיושב לתקיעת שמעומד (מיהו בענין התקיעות והתפללות אין הפסק) (מרדכי ומהרי"ל), ואם דברים בטלים סח אין צריך לחזור ולברך (טור); ואין צריך לומר שלא ישחו בין ברכה לתקיעות¹¹², אם לא בענין התקיעות"¹¹³.

סעיף ד' - התוקע בתקיעות דמיושב יתקע גם במעומד:

שו"ע- "זה שתוקע כשהן יושבין, תוקע על סדר הברכות"¹¹⁴.
רמ"א- "ומיהו אינו מעכב ויכול אחר לתקוע, אלא שראוי לעשות כך; וכבר כתבתי לעיל סימן תקפ"ה".

סימן תקצג' - אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו:

סעיף א' - הברכות של מוסף - מעכבות זא"ז:

שו"ע- "ברכות של ראש השנה¹¹⁵ ויום הכפורים מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כולם לא יאמר מה שיודע מהם, אלא לא יאמר כלום".

סעיף ב' - האם תקיעות מעכבות זא"ז:

שו"ע- "וכן תקיעות מעכבות זו את זו; והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת שיודע, אבל תשר"ת, תש"ת, תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים, עושה".
רמ"א- "אבל הברכות אין מעכבין התקיעות, וכן התקיעות אין מעכבין הברכות ואיזה מהם שיודע, יעשה (טור); וכן סדרן אינו מעכב (ר"ן סוף ר"ה), ואם התפלל קודם שתקע, יצא".

סימן תקצד' - יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאן:

סעיף א' - יחיד יוצא ע"י חברו בתקיעה אבל לא בתפילה:

שו"ע- "יחיד שלא תקע, חבירו יכול לתקוע לו להוציאן י"ח; אבל יחיד שלא התפלל ט"ו ברכות, אין חבירו יכול להוציאן"¹¹⁶.

¹¹² **אמרי"ת** "יהי רצון" **ובקשות בתוך תקיעת השופר - כתב המשנ"ב (ביב') -** "לכן לא יאמר יהי רצון הנדפס במחזורם... רק יהרהר בליבו ואל יוציא בפיו...".

¹¹³ **שלא ישחו בין התקיעות: כך כתב הרי"ף,** והוסיף שמי שמשח- עבירה בידו וגוערים בו אבל א"צ לחזור. **ותמה הר"ן-** משוע יש לגעור בו? מאי שנא ממי שהתחיל לאכול שיכול לדבר אחרי שאכל משהו? **ותירץ על כך הט"ז -** שמדובר כאן המצווה מתמשכת ולכן אין לדבר עד סופה.

ופסק השו"ע כרי"ף - שאסור להפסיק אבל מי שהפסיק לא חוזר ומברך, **וכ"פ במשנ"ב (ביג'),** ומ"מ מי שדיבר בתוך תשר"ת בין התקיעה לשברים - צריך לחזור ולתקוע את אותו הסדר (אבל לברך אינו צריך).

¹¹⁴ שהמתחיל במצווה אומרים לו גמור.

¹¹⁵ הכוונה - לברכות של תפילת מוסף. והם מעכבות מטעם דגמרא שכולן קשורות זב"ז - **שנאמר בר"ה לד' -** "תקיעות וברכות של ר"ה ושל יו"כ מעכבות, מ"ט - **אמר רבה** אמר הקב"ה - אמרו לפני בר"ה מלכויות, זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבוא זכרוכם לפני לטובה, ובמה - בשופר".

¹¹⁶ **ההבדל בין תקיעה לתפילה:** מדוע בתקיעה יכול האחד להוציא את חבירו ובתפילה לא?

ת: בעוד שהתקיעה היא ככל מצווה בה אחד יכול להוציא את השני, כל שהוא חייב. הרי שבתפילה יש גדר מיוחד שצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו ואל ע"י שליח.

רמ"א- "ויש חולקין ואומרים דאם לא יכול להתפלל, חבירו יכול להוציאו בתפלתו (ר"ן סוף ר"ה ומרדכי והגהות אשירי בפ"ק דר"ה)".

סימן תקצה'- מי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בתפלה:

סעיף א'- מה עדיף- תפילה או שופר:

שו"ע- "מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף ובאחת בקיאים בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות, אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק¹¹⁷".

רמ"א- "מיהו אם יכול לילך למקום המתפללים ויש שהות ביום שישמע אח"כ התקיעות במקום שתוקעין, יקיים שתי המצות, דכל היום כשר לתקוע (ב"י בשם ירושלמי)".

סימן תקצו'-

סעיף א'- לאחר התפילה מריעים:

שו"ע- "לאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה¹¹⁸".

רמ"א- "ויש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל' קולות (מנהגים ישנים); ולאחר שיצאו בזה, שוב אין לתקוע עוד בחנם¹¹⁹; אבל קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לומר לו שיתקע (המגיד פ"ב מהלכות שופר), ומותר לו לתקוע כל היום (א"י דר"ה)".

סימן תקצז'- אם מותר להתענות בר"ה:

סעיף א'- שמחים בר"ה ככל חג ואין מתענים בו:

שו"ע: "אוכלים ושותים ושמחים, ואין מתענין בר"ה ולא בשבת שובה; אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם"¹²⁰.

חשוב לציין, שאם יש עשרה בוודאי שש"צ יכול להוציא מי שאינו יודע, וכל מה שמדובר כאן זה באין עשרה והאחד רוצה להוציא את חבירו.

¹¹⁷ **ראש השנה, דף לד:** "ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין, כיצד? שתי עיירות...הולכים למקום שתוקעים ואין הולכים למקום שמברכים. פשיטא? הא דאורייתא והא דרבנן? לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק".

דהיינו- כיוון שתקיעות מדאורייתא ותפילה וברכותיה מדרבנן, לכן עדיף אפילו ספק לקיים מצווה דאורייתא מאשר ודאי דרבנן.

¹¹⁸ **הטעם לתקיעה גדולה בסוף התפילה (מ"ב, א')**- כדי לערבב השטן, שלא יקטרג עליהם אחר התפילה, שהולכים ושותים ושמחים.

¹¹⁹ **"אין לתקוע עוד בחינם"- האם למי שיצא י"ח מצוות תקיעה בשופר מותר לתקוע תקיעות נוספות בראש השנה?**

ראש השנה, לג'- "אין מעכבין התינוקות מלתקוע"- מכאן למדו בגמרא- שקטנים שרי, אבל סתם אדם לא יתקע.

נחלקו הראשונים האם יש איסור לתקוע סתם תקיעות בראש השנה:

- **אור זרוע-** בראש השנה אין איסור לתקוע סתם. ומה ששמע מהמשנה בר"ה ובעוד מקומות שאסור- היינו בשאר יו"ט ושבת, דהו' שבות. אבל בר"ה כיוון דהותרה- הותרה.
 - **תוס'-** מהגמ' הנ"ל ומעוד גמ' משמע שיש איסור תקיעה בחינם אפילו בר"ה, משום שבות. להלכה- **פסק הרמ"א לחומרא כתוס'-** "אין לתקוע עוד חינם".
 - אבל הט"ז חלק ופסק כאו"ז- שמותר, אבל המשנ"ב (ג')- כתב להחמיר כרמ"א.
- טלטול שופר בר"ה-** לכ"ע שרי לטלטל שופר בר"ה, כיוון שראוי הוא כל היום לתקיעה ולהוציא אחרים, לא הוי מוקצה.

סעיף ב'- מי שרגיל להתענות בראש השנה:

שו"ע- "יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילותו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו".
רמ"א- "ומי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו (כל בו ומנהגים), רק צריך התרה, כמו שאר נדר (כל בו)".

סעיף ג'- תענית חלום בראש השנה:

שו"ע- "המתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום; אם היה ביום ראשון, צריך להתענות שני הימים כל ימיו; ואם היה ביום שני, יתענה כל ימיו יום שני בלבד. הגה: ואין צריך למיתב תענית לתעניתו, דהא יש אומרים דמצוה להתענות בר"ה (תה"ד סימן רע"ה /רע"ח). ואין אומרים עננו בראש השנה, כמו שאין אומרים ביה"כ. (הגהות מנהגים)".

סימן תקצח'- אמירת "צדקתך" בראש השנה:**סעיף א'- האם אומרים "צדקתך" בראש השנה:**

שו"ע- "ר"ה שחל להיות בשבת אומרים צדקתך, במנחה"¹²¹.
רמ"א- "ויש אומרים שלא לאומרו (ר"ן סר"ה ומנהגים), וכן אנו נוהגים".

סימן תקצט':**סעיף א'- אמירת "ותודיענו":**

שו"ע- "ליל ר"ה שחל להיות במוצאי שבת, אומרים: ותודיענו".

סימן תר'- ביצה שנולדה בר"ה, ודיני הקידוש:

¹²⁰ **דין תענית בראש השנה:** איתא בנחמיה, ח', י'- "ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, ושלחנו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום(ראש השנה) לאדוננו.

מתוך כך נחלקו הראשונים אם בכלל מותר לצום ולהתענות בראש השנה:

- רא"ש- אין להתענות לא ביו"ט ראשון ולא בשני.
- רב נטרונאי- חילק בין יו"ט ראשון- בו אסור להתענות, כי הוא מן התורה, ליו"ט שני שהוא רק מדרבנן- ובו מותר להתענות.
- תרומת הדשן- מביא מחלוקת ויש אומרים שמצווה להתענות בראש השנה, מהטעם- שלא יפה שלקב"ה מביאים רק פר אחד והאדם אוכל בששון ובשמחה. וי"א שאסור להתענות בכלל.
- להלכה פסק השו"ע כרא"ש- שאין מתענים כלל.
- והרמ"א הביא בסע' ג' את דברי תרומת הדשן, והטעם שהביאו- כדי ללמד זכות שיש מתירים וממילא מי שנוהג ומתענה בראש השנה- אינו חוטא, כי יש על מי לסמוך.

¹²¹ **אמירת "צדקתך" במנחה של ר"ה שחל בשבת:**

הגאונים נחלקו האם אומרים:

- רב עמרם גאון- צריך לומר, כיוון דר"ה הוא יום הדין, ו"צדקתך" הוא צידוק הדין. וכ"פ השו"ע.
- רב האי גאון- אין לומר, כיוון שהוא יו"ט וראש חודש אז אין אומרים בו. וכ"פ הרמ"א.

סעיף א'- שני ימי ר"ה קדושה אחת הם:

שו"ע- "ביצה שנולדה ביום טוב הראשון, וכן מה שנצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני"¹²².
רמ"א- "וכבר נתבאר לעיל סימן תקי"ג סעיף ה' וסימן תקט"ו".

סעיף ב'- ברכת "שהחיינו" בליל יו"ט שני:

שו"ע- "בקידוש ליל שני (ילבש בגד חדש) (הגהות מיימוני פ' כ"ט מהלכות שבת) או מניח פרי חדש ואומר שהחיינו; ואם אין מצוי (בגד חדש או) פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו"¹²³.

סעיף ג'- ברכת שהחיינו על השופר של יום שני:

שו"ע- "אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו, בשופר ביום שני"¹²⁴.
רמ"א- "ויש אומרים לאומרו אפילו אם חל יום ראשון בחול, וכן המנהג במדינות אלו"¹²⁵ (הגהות מיימוני הלכות שופר)."

סימן תרא'- סדר יום שני של ר"ה:**סעיף א'- קריאת התורה ביום השני:**

שו"ע- "ביום שני (מתפללים כמו ביום ראשון) (טור), וקורים מוהאלהים נסה את אברהם"¹²⁶ עד סוף סידרא, ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בירמיה (ירמיה לא, א) כה אמר ה' מצא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים; ובמוצאי ר"ה מבדילין כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש".

סעיף ב'- גם בא"י עושים ר"ה שני ימים:

שו"ע- "אף בארץ ישראל עושים ר"ה שני ימים".

סימן תרב'- סדרי ימי תשובה:**סעיף א'-**

רמ"א- "ומתענים למחרת ר"ה (טור), והוא תענית צבור"¹²⁷.

¹²² **קדושת שני יו"ט של ר"ה- כיום אחד ארוך:** לכן, אע"ג דקיי"ל **בביצה דף ד'** ששני יו"ט של גלויות- ביצה שנולדה בזה מותרת בזה וכן להיפך,

כי הוי ממ"נ- או שזה יו" או שזה יו"ט. לר"ה דין מיוחד כמובא שם בגמ' דדמי ליומא אריכתא ולכן מה שנולד בזה אסור גם בזה.

*****הרחבה:** בראש השנה אנו מחמירים לחומרא לשני הצדדים- מצד אחד מחמירים לדונו כיום אירכתא ולכן מה שנולד בזה אסור גם בזה וכד',

מצד שני- מחמירים שכל יום הוא גם בפני עצמו ולכן למשל אסור להכין מזה לזה. וכן לענין ברכת שהחיינו.

¹²³ **ישנה מחלוקת בראשונים כיצד להתייחס לר"ה וליו"ט השני-** כיום בפני עצמו או כיום ארוך, וכיוון דהוי ספק **כתב המהר"ם מרוטנבורג-**

שיקח פרי או בגד חדש יברך גם עליו.

ואם אין לו פרי או דבר חדש- יכול לסמוך על הסוברים דהוי יום בפני עצמו- ויברך שהחיינו.

¹²⁴ כיוון שבשבת לא תקעו בשופר- ממילא לכ"ע ביום השני אומר "שהחיינו" שהרי לא אמרו שהחיינו עדיין על מצווה תקיעה בשופר.

¹²⁵ **ברכת שהחיינו על שופר ביום שני- כשכבר תקעו ביום הראשון:** הב"י **כתב שבמקומו** לא נהגו לומר שהחיינו בתקיעה של היום השני, כי

כבר בירכו אתמול. אבל הרמ"א **כתב שכך לומר** כיוון דסוס הוי יום חדש ומצווה מחדש. **והטוב ביותר** שג"כ ילבש בגד חדש וייצא ידי כל הדעות.

¹²⁶ להזכיר זכות העקידה.

¹²⁷ זהו צום גדליה. ע' **סימן תקנ'**.

שו"ע- "בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלות ותחנונים"¹²⁸.
רמ"א- "ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר, מלבד בשבת¹²⁹ (טור); ואפילו אם חל מילה, שאין אומרים תחנון, אפילו הכי אומרים אבינו מלכנו (מנהגים); ואומרים בכל יום שלשה פעמים וידוי קודם עלות השחר, מלבד בערב יום כפור שאין אומרים אותו אלא פעם אחת (רוקח); ואין נותנין חרס, וכן אין משביעין אדם בבית דין¹³⁰, עד אחר יום כפור (מהרי"ל). אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יום כפור¹³¹; ושבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צו"ץ".

סימן תרג' - להיזהר מפת עכו"ם בעשי"ת:

סעיף א'-

שו"ע- "אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך ליזהר".
רמ"א: "ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה¹³²; וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות)".

הלכות יום הכפורים:

סימן תרד' - סדר ערב יום כפור:

סעיף א' - מצוות אכילה בערב יו"כ:

שו"ע- "מצוה לאכול בערב יו"כ ולהרבות בסעודה¹³³,¹³⁴.

¹²⁸ על עשי"ת נאמר - ראש השנה דף יח' - דרשו ה' בהמצאו- אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליו"כ".

¹²⁹ בשבת לא מתריעין ולא מזכירים הכנות אלא מה שצריך עכשיו ממש להלחם או להתפלל עליו.

¹³⁰ כל הדברים הללו הם דברים של דין ואין אנו רוצים לעורר כוחות הדין בימים אלו.

¹³¹ **קידוש לבנה אחר יו"כ - הטעם לסוברים שיש לאומרו אחרי יו"כ -** כדי לקיים המצווה בשמחה ובנחת. אך יש מן האחרונים שחולקים שיותר טוב לקיים המצווה בתוך עשי"ת - שאולי היא תכריעהו לכף זכות.

¹³² **משנה ברורה, ס"ק ב' -**

"ועכ"פ באלו הימים יעשה כל אדם כדעת הזוהר שישוב קודם שישכב ויתאונן על חטאיו ויפשפש במעשיו. ועיין ביערות הדבש ח"א דרוש א' כי ז' ימים שבין ר"ה ליום הכפורים הם נגד ז' ימי שבוע ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום ד"מ ביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון וכן ביום ב' וכן כל ז' ימים".

¹³³ **מצווה לאכול בתשיעי: מסכת פסחים דף סח:** - "דתני חייא בר רב מדפתי: ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה (הם) מתענין? והלא בעשירי מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשעה בו - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי".

❖ האם זו מצווה מן התורה או מדרבנן:

בשאלה זו נחלקו ראשונים ואחרונים:

- רמב"ם (הלכ' נדרים, פ"ג, ה"ט), טור (כאן) - נראה שזו מצווה מן התורה, בה כתוב שיש להתענות ביום התשיעי.
 - בית יוסף (סימן תיח') - נסתפק בדבר, וסיים שמצווה זו היא מדרבנן, והפסוק אסמכתא בעלמא.
- להלכה כתב המגן אברהם והמשנ"ב (א') - שמצווה זו היא מן התורה.

❖ האם נשים גם חייבות במצוות אכילה בעיו"כ:

רמ"א - "ואסור להתענות בו אפילו תענית חלום (מהרי"ל), ואם נדר להתענות בו עיין לעיל סימן תקי"ע סעיף ב'".

סעיף ב' - מנהגי התפילה בערב יו"כ:

שו"ע - "אין נופלים על פניהם בערב יום הכפורים"¹³⁵.

רמ"א - "וגם אין אומרים למנצח¹³⁶ ומזמור לתודה¹³⁷ (מנהגים); גם אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות; ויש מקומות שנוהגים להרבות בסליחות, והכל לפי המנהג. ולענין אמירת אבינו מלכנו בערב יו"כ יש בו מחלוקת בין אחרונים, ומנהג עירי שלא לאומרו כי אם כשחל יו"כ בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו, אז אמרינן אותו ערב יום כפור שחרית".

סימן תרה' - מנהג כפרות בערב יום כפור:

סעיף א' - מנהג כפרות:

שו"ע - "מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כיפורים לשחוט תרנגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג"¹³⁸.

שו"ע - "ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים, וכן נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות, כי הוא מנהג ותיקין¹³⁹. ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר, ולנקבה לוקחין תרנגולת (ב"י בשם תשב"ץ), ולוקחין למעוברת ב' תרנגולים אולי תלד זכר; ובוחרין בתרנגולים לבנים, על דרך שנאמר: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א, יח) ונהגו ליתן הכפרות לעניים, או לפדותן בממון שנותנים לעניים (מהרי"ל). ויש מקומות שנוהגין לילך על הקברות ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה. ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו. וסמך ידיו עליו, דמות הקרבן; וזורקין בני מעיהם על הגגות או בחצר, מקום שהעופות יכולין לקחת משם (טור)".

סימן תרו' - שיפייס אדם חבירו בערב יום כפור:

סעיף א' - שיפייס חבירו בערב יו"כ:

▪ **כתב בפסקי תשובות -** שרוב הראשונים מסכימים שבכלל מצווה היא, ואע"פ שהיו מצווה שהזמן גרמא, סו"ס היא שייכת למצוות העינוי של יו"כ שבו גם הנשים חייבות.

¹³⁴ וכך מספר הטור על מצוות האכילה בערב יו"כ:

"מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד שהעלוהו לחמשה ונשאר לחייט בא העבד אל אדוניו וספר לו כל המאורע שלח השוטר אחר החייט ואמר לו מה מלאכתך אמר לו חייט אמר לו ולמה קנית דג שזה זהוב בה' זהובים ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי השיב לו והיאך לא אקננו אפילו ב' כדי לאוכלו ביום כזה שצונו הקדוש ברוך הוא לאכול ולשתות ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו אמר לו א"כ יפה עשית ופטרו והלך לשלום"

¹³⁵ כיוון שיו"כ דומה ליו"ט.

¹³⁶ **אין אומרים "למנצח"** - כיוון שנאמר בו "יעך ה' ביום צרה".

¹³⁷ **אין אומרים "מזמור לתודה"** - כיוון שבזמן הבית היה אסור להקריב בערב יו"כ קרבן הנאכל, כי סתם קרבן מותר לאוכלו ליום וללילה שאחריו, וכיוון שמחר יו"כ - כבר לא יוכלו לאכול בכך הוא מביאו לידי פסול.

¹³⁸ **השו"ע נגד מנהג כפרות** ע"פ מה שכתב **הרשב"א בתשובה** משום דהוי מדרכי האמורי.

¹³⁹ **וכתב במשנ"ב (ב')** שיכולין ליקח מעות במקום תרנגול, וזאת בכדי להימנע מאיסור נבלה שיכול לבוא ממרוצת שחיטת התרנגולות ועייפות השוחטים.

שו"ע- "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו¹⁴⁰; אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו; ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו. (מיהו יאמר אח"כ לפני יי שבקש ממנו מחילה) (מרדכי דיומא ומהרי"ל); ואם הוא רבו, צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס¹⁴¹."

רמ"א- "והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול (מהרי"ל), אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה (גמרא דיומא); ואם הוציא עליו שם רע, אינו צריך למחול לו. (מרדכי וסמ"ג והגה"מ פ"ב מהלכות תשובה ומהרי"ו)".

סעיף ב'- בקשת מחילה ממת:

שו"ע- "אם מת אשר חטא לו, מביא יי בני אדם ומעמידם על קברו ואומר: חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו, (ונהגו לבקש מחילה בערב יום כפור מרדכי דיומא)".

סעיף ג'- אסור להוציא שם רע על המתים:

שו"ע- "תקנת קדמונינו וחרם, שלא להוציא שם רע על המתים".

סעיף ד'- טבילה בערב יו"כ:

שו"ע- "יכול לטבול וללקות מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה; ואינו מברך על הטבילה¹⁴²".

רמ"א- "ואין צריך לטבול רק פעם אחת, בלא וידוי, משום קרי; והוא הדין דהטלת תשעה קבין מים נמי מהני (מהרי"ו וכל בו תשב"ץ). מי שמת לו מת בין ראש השנה ליום הכיפורים, מותר לרחוץ ולטבול בעיו"כ, דיום כפור מבטל שבעה (מהרי"ל דהלכות שמחות), אף על פי שנהגו שלא לרחוץ כל שלשים, טבילת מצוה מותר. (דעת עצמו)".

¹⁴⁰ יומא פה:- "...עבירות שבין אדם לחבירו- אין יו"כ מכפר עד שירצה את חבירו".

¹⁴¹ פיוס רבו: בגמ' ביומא פז, א'- "אמר רבי יוסי בר חנינה- כל המבקש מטו מחבירו, אל יבקש יותר משלש פעמים".

ובהמשך הגמרא מספרת שרב היה מעביר שיעור וכל פעם שהגיע רב הוא היה מפסיק וחוזר לתחילת השיעור, אבל כשהגיע רב חנינא רב לא חזר. רב חנינא נפגע מכך והגמרא מספרת שרב "אזל לגביה תליסר מעלי יומי דכיפורי ולא איפייס". הגמרא שואלת- מדוע רב עשה כן? הרי אמרנו שרק ג' פעמים אדם יפייס ולא יותר מכך? ועונה- "רב שאני".

נחלקו הראשונים בהבנת תשובת הגמרא:

- **רמב"ם ורא"ש-** רב חנינא היה רבו של רב ובשביל רבו צריך לבקש עד שמוחל לו.
- **רש"י-** רב החמיר על עמו, אך לא היה מחוייב בכך.

למחלוקת זו 2 נפק"מ:

- האם מותר לבקש מחילה יותר מ-ג' פעמים.
- האם תלמיד לרבו צריך לבקש יותר מ-ג' פעמים.

כסיעת הרמב"ם- שצריך תלמיד לבקש מרבו סליחה עד שמפייסו. **ולעניין האם יכול לבקש יותר מ-ג' פעמים סתם אדם-** יש בכך מחלוקת באחרונים.

¹⁴² **טבילה בערב יו"כ והברכה עליה:** נהגו ישראל קדושים לטבול בערב יו"כ כחלק מתהליך ההכנה וההיטהרות ליו"כ, וע"פ הפוסק "לפני ה' תטהרו". את הטבילה נוהגים לעשות קודם לתפילת מנחה כי בה מתחיל כבר בוידוי של יו"כ.

נחלקו הראשונים האם יש לברך על טבילה זו:

- **רס"ג-** יש לברך, כיוון דהוי חלק מתהליך הטהרה שעליו צוינו- "לפני ה' תטהרו". ויברך אחר הטבילה, ככל טבילה שמברך אחריה (לשיטתו בסימן ר').
 - **רא"ש-** אין לברך, כיוון דהוי רק מנהג ולא חובה. כל המנהג הוא טהרה עם אפר פרה שאין לנו, ולכן יש רק מנהג משום טמאת קרי לטבול.
- להלכה כתב השו"ע כרא"ש-** שנהגו לטבול ולא מברך.

סימן תרז' - סדר הוידוי במנחה בערב יו"כ:**סעיף א' - וידו במנחה של עריו"כ:**

שו"ע - "צריך להתוודות במנחה קודם סעודה המפסקת"¹⁴³.

רמ"א - "ויחיד אומרו אחר שגמר תפלתו, וש"צ אומרו ב"כ בתוך התפלה (טור)".

סעיף ב' - פירוט החטאים בוידוי:

שו"ע - "אין צריך לפרט החטא; ואם רצה לפרט, הרשות בידו; ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא"¹⁴⁴.

רמ"א - "אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, אין לפרט החטא; ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה (ד"ע)".

סעיף ג' - להתוודות מעומד:

שו"ע - "צריך להתוודות מעומד"¹⁴⁵; ואפילו כי שמע ליה מש"צ והוא התודה כבר, צריך לעמוד¹⁴⁶.

רמ"א - "ויחזור ויתודה עם השליח ציבור (ר"ן פ"ב דר"ה). ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו (טור)".

סעיף ד' - וידוי על עוונות שכבר התודה עליהם:

שו"ע - "עוונות שהתודה עליהם ביה"כ שעבר, ולא שינה עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתוודות עליהם"¹⁴⁷.

סעיף ה' - ברכה על הוידוי:

שו"ע - "בתפלת מנחה ערב יום הכיפורים אינו חותם בוידוי שאחריה".

רמ"א - "ואין הש"ץ מחזיר הוידוי במנחה, אלא מתפלל שמונה עשרה כבשאר ימות השנה"¹⁴⁸ (טור ומרדכי עססי תרי"ד); ואין אומרים אבינו מלכנו וכ"ש תחנון".

¹⁴³ ע"פ הגמ' ביומא פז: "יתודה קודם שיאכל וישהה- שמא תיטרף דעתו בסעודה".

¹⁴⁴ **האם צריך לפרט את החטא בוידוי:**

בגמ' ביומא פז: מובאת מחלוקת תנאים האם אדם צריך לפרט חטאיו בוידוי של יו"כ:

- רבי יהודה בן בבא - צריך לפרט החטא.
- רבי עקיבא - אין לפרט, דכתיב - "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה".

הראשונים נחלקו כמי ההלכה:

- רי"ף ורא"ש - הלכה כרבי עקיבא שא"צ לפרט.
- רמב"ם - יש לפרט, כר' יהודה בן בבא.

הלכה למעשה - האם לפרט החטא?? בבית יוסף הכריע רבי עקיבא, שהרי הרא"ש והרי"ף פסקו כמותו ולכן כתב - שא"צ לפרט. אבל הוסיף

הב"י מעצמו - שכל מה הלכה כר' עקיבא זה שאין חובה לפרט אבל הרשות בידו. ועוד כתב - שאם מתודה בלחש - נכון לפרט החטא.

כדבריו בב"י - כן פסק בשו"ע - "אין צריך לפרט... ואם רצה... הרשות בידו (הסבר ראשון שהביא בב"י), ואם מתודה בלחש נכון לפרט.

מהרמ"א נשמע שבקול רם בוודאי שאין לפרט החטא, והרי מהשו"ע נשמע שאם זה בלחש "נכון לפרט" משמע שבקול גם כן מותר לפרט?

ותירץ המשנ"ב (ו') - שמה שאמר הרמ"א לא לפרט בקול רם זה חטא שלא מוכר לכל, ומה שמשמע מהשו"ע שמותר לפרט בקול רם - היינו חטא מפורסם.

סיכום: בלחש נכון לפרט בין מפורסם בין שלא. בקול רם - אין לפרט אלא מפורסם.

¹⁴⁵ טוב שישחה כשאומר הוידוי, כדרך הכנעה. ואין לדבר בשעת הוידוי, אבל כן יכול לענות לקדיש וקדושה.

¹⁴⁶ **וידוי מעומד:** כתב המשנ"ב (ב"י) **בשם עוד אחרונים -** שהחויב לעמוד בשעת הוידוי - מעכב אפילו בדיעבד.

¹⁴⁷ בגמ' ביומא נחלקו האם טוב לחזור על עוונות שכבר התודה עליהם או שלא. וגם הראשונים נחלקו בכך, וכתב השו"ע **למעשה כרמב"ם - שיכול לחזור עליהם, וטעמו כר' אלעזר בן עזריה - משום שנאמר על דוד - "וחטאתי נגדי תמיד".**

סעיף ו' - מנהג המלקות בערב יו"כ:

שו"ע - "כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו".
רמ"א - "ונהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה, והמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו', שלשה פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות (מנהגים); ונהגו להלקות ברצועה כל דהו, דאינו רק זכרון למלקות; ויקח רצועה של עגל, על דרך שנאמר: ידע שור קונהו (ישעיה א, ג) (כל בו); והנלקה לא יעמוד, ולא ישב, רק מוטה (מנהגים) פניו לצפון ואחוריו לדרום (מהרי"ל). יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו: מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו (רמב"ם פ"ג מהלכות שגגות)".

סימן תרח' - סדר סעודה המפסקת:**סעיף א' - תוספת מן החול על הקודש:**

שו"ע - "אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות שצריך להוסיף מחול על הקודש; ותוספת זה אין לו שיעור, אלא קודם בין השמשות, שזמנו אלף ות"ק אמה קודם הלילה, צריך להוסיף מחול על הקודש מעט או הרבה"¹⁴⁹.

סעיף ב' - מתי אין מוחים בידי העובר עבירה:

שו"ע - "נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון"¹⁵⁰.

¹⁴⁸ **בחזרת הש"ץ של מנחה בערב יו"כ - אין הש"ץ אומר בקול רם וידוי:** פסק כאן בשו"ע כרי"ץ גיאת וראבי"ה וטעמם - כיוון שכל הוידוי הוא שמא יארע לו משהו בסעודה - אז כבר לא תיקנו שיעשו כן בחזרת הש"ץ.

¹⁴⁹ **הוספה מן החול על הקודש בערב יו"כ:** בגמ' ביומא פא' לומדים שיש מצווה להוסיף מן החול על הקודש בערב יו"כ - "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה? ת"ל בערב. אי בערב, יכול משתחשך? ת"ל "בתשעה". הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש". (מסוגיה זו גם לומדים על תוספת בשבתות וביו"ט).

היוצא מכאן שלכ"ע יש מצווה מהתורה להוסיף מן החול על הקודש ביו"כ (בעוד שלגבי תוספת שבת ויו"ט יש מחלוקת ראשונים האם היא מן התורה או מדרבנן).

האם המצווה להוסיף מחול על קודש בערב יו"כ היא אל איסור אכילה או גם על איסור מלאכה:

- רי"ף ורא"ש - מצוות עשה מן התורה להוסיף בין לאיסור אכילה ובין לעניין מלאכה".
 - רמב"ם - נראה שסובר שרק לעניין איסור אכילה ולא לעניין עשיית מלאכה.
- להלכה מהשו"ע לא נשמע כמי פסק אבל הטור והב"י קיבלו את דעת הרי"ף והרא"ש - שיש להוסיף גם לעניין אכילה וגם לעניין מלאכה.

גדרי הדין - מתי אומרים "מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידים":

¹⁵⁰ **גמרא בביצה דף ל' -** "...הנח להם לישראל, מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, והני מילי בדרבנן אבל בדא' לא. ולא היא - ל"ש בדא' ולא שניא בדרבנן, לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יו"כ דא' הוא ואכלי ושתו עד שחשיכה, ולא אמרינן להו ולא מידי".

הראשונים דנו ונחלקו בגדר - מתי לא מוכיחים משום "מוטב יהיו שוגגין":

- ריטב"א - דווקא בדבר שנעשה בשוגג, אבל במזיד חייב להוכיח, וכ"כ המשנ"ב(ה).
- רא"ש, עיטור - יש לחלק בין דבר הכתוב בתורה במפורש לבין תורה שאינו מפורש בה: בדבר הכתוב בתורה במפורש יש להוכיח, ובדין תורה שאינו כתוב בה במפורש - לא מוחים, כי אותו פחות מכירים ולכן רוב הסיכוי דהוי שוגגין וכ"כ כאן הרמ"א.

להלכה - בשו"ע כתב שאין מוחין ביד הנשים, אפילו דהוי דין תורה. והרמ"א הביא מספר חילוקים - שמה שהוא מהתורה במפורש - בו יש להוכיח, וכל הדין הוא רק לגבי דיני דרבנן ודיני דא' שאינם מפורשים בתורה(כמו אכילה בערב יו"כ). וכן חילק בין יחיד לרבים, שביחיד צריך להוכיח עד ששומע או מכה אותו, אבל ברבים יוכיח רק פעם אחת.

וכתב המשנ"ב(ג) - שכל הדין הזה הוא דווקא בידוע שלא יקבלו ממנו, אבל אם יש סיכוי שיקבלו ממנו - חייב למחות אפילו במידי דרבנן.

רמ"א-ו "וה"ה בכל דבר איסור אמרינן: מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין; ודוקא שאינו מפורש בתורה, אף על פי שהוא דאורייתא; אבל אם מפורש בתורה, מוחין בידן (ר"ן דביצה ורא"ש בשם העיטור). ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר ברבים להוכיחן, רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שידוע שלא ישמעו אליו; אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו. (ר"ן ס"פ הבע"י)."

סעיף ג'- יכול לחזור ולאכול כל זמן של קיבל תענית:

שו"ע- "אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול, יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית".

רמ"א- "ועיין לעיל סימן תקנ"ג דאם קיבל בלב לא הוי קבלה".

סעיף ד'- סוגי המאכלים שאוכלים בערב יו"כ:

שו"ע- "בערב יום הכיפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל.

רמ"א- "וכן אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, שלא יבא לידי קרי; וכן אין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאכלן. (מהרי"ל)".

סימן תרט'- הטמנת חמין בערב יום כפור:

סעיף א'- הטמנת חמין בערב יו"כ:

שו"ע- "מותר להטמין חמין מערב יום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים".

רמ"א- "ויש אומרים שאין להטמין ביום הכיפורים (עיין בטור), וכן המנהג במדינות אלו (מהרי"ל)".

סימן תרי'- הדלקת נרות ביום כיפור:

סעיף א'- האם מדליקים נר ביו"כ:

שו"ע- "מקום שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים, מדליקין; מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין¹⁵¹.

(ואם יש לו נר בבית, חייב להדליק בחדר ששוכב שם כדי שלא יבא לידי תשמיש עם אשתו, מאחר שרואה אותה אצל הנר שבביתו) (מהרי"ל); ואם חל להיות בשבת, חייבין הכל להדליק¹⁵².

רמ"א- "ומברכין: להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים".

¹⁵¹ **האם מדליקים נר ביום כיפורים:** הטעם להדלקת הנר נובע מהרצון למנוע מהאדם לשמש עם אשתו. וכך כתבו במשנה בפסחים נג'- "מקום

שנהגו להדליק את הנר בליל יום הכיפורים- מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק- אין מדליקין".

ובגמ' שם ביארו- ששני המנהגים הללו כיוונו לדבר אחד והוא להפרישו מתשמיש המיטה. מי שאמר להדליק סבר- שלא ישמש עמה כי אסור לשמש לאור הנר, ומצד שני- זה שאמר שלא להדליק סובר שאם יראה אותה יתאווה לה ולכן עדיף שלא להדליק.

להלכה הביא השו"ע את שתי השיטות וכל מקום לפי מנהגו.

במקום שאין מנהג- כתב המשנ"ב(ג') שידליקו, וטעמו מכיוון שהירושלמי כתב- שמקום שמנהגו להדליק הרי זה משובח.

¹⁵² **חובת הדלקת נר ביו"כ שחל בשבת:** הסיבה שחייבים הוא מפני כבוד השבת.

אלא שנחלקו הראשונים האם יש לברך על הדלקה זו:

- מהרי"ל- אין לברך, מכיוון שאין הנר בא לצרכי סעודה.

- במנהגים- כתבו להדליק בברכה.

להלכה השו"ע הביא רק שיש חובה להדליק, והרמ"א הוא שכתב שיש לברך על הדלקה זו- "של שבת ושל יום הכיפורים".

סעיף ב' - האם מברכים על הדלקת נר של יו"כ:

שו"ע - "יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכפורים"¹⁵³.
רמ"א - "וכן המנהג במדינות אלו".

סעיף ג' - מדליקים נרות בכל המקומות:

שו"ע - "בכל מקום מדליקין, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים וע"ג החולים"¹⁵⁴.

סעיף ד' - כיבוד יום הכיפורים:

שו"ע - "נוהגים בכל מקום להרבות נרות בבתי כנסיות, ולהציע בגדים נאים בבית הכנסת"¹⁵⁵.
רמ"א - "ונוהגים שכל איש, גדול או קטן, עושין לו נר (מרדכי ומהרי"ו); גם נר נשמה לאביו ולאמו שמתו (כל בו), וכן נכון, וכן כתבו מקצת רבואתא; ואם כבו נרות אלו ביום הכיפורים, אין לומר לאינו יהודי שיחזור וידליקם (מהרי"ל מהרי"ו). מי שכבה נרו ביום כיפור, יחזור וידליקנו במוצאי יום כיפור, ואל יכבנו עוד, אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה במוצאי יום הכיפורים נרו, לא הוא ולא אחר, (כך נמצא במנהגים ישנים). ויש אומרים שיש להציע השלחנות ב"כ כמו בשבת (מרדכי ומנהגים), וכן נוהגין. יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת"¹⁵⁶; וכן נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי"¹⁵⁷, גם הוא בגד מתים ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר (ד"ע מהגהות מיימוני פ"ז דשביתת עשור)".

סימן תרי"א - שליל יום הכיפורים דינו כיומו:**סעיף א' - איסורי יו"כ וחיובם:**

שו"ע - "יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו"¹⁵⁸; מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה; ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה"¹⁵⁹.

153 האם מברכים על הדלקת נר של יום הכיפורים: הראשונים נחלקו בשאלה זו:

- רא"ש - צריך לברך על הדלקה זו, מכיוון שהדלקה זו דומה להדלקת נר של שבת והיא משום שלום בית.
- מרדכי - סו"ס זה מנהג, ועל מנהג לא מברכים.

להלכה - השו"ע הביא ש"א לברך, והרמ"א כתב שבמקום נהגו לברך. אולם, הפר"ח והגר"א החמירו שלא יברך מכיוון שאין מברכים על מנהג.

¹⁵⁴ ועל נרות אלו לכ"ע לא מברך.

¹⁵⁵ **שמכבדים את יום הכיפורים - כן הביא הטור שהרי כתיב "ולקדוש ה' - מכובד"**, והרי אין מכבדין אותו לא באכילה ולא בשתייה, אלא יכבדוהו בכסות נקיה.

¹⁵⁶ **לבישת בגדים לבנים ביום הכיפורים - בראשונים הובאו שני טעמים למנהג זה:** א. שיהיו דומים למלאכי השרת שהם נקיים וטהורים. ב. להזכיר לו את בגדי המת, ויום המיתה.

הנפק"מ בין הטעמים: 1. אבל - לטעם הראשון אין לאבל ללבוש אבל לשני כן. 2. נשים - לטעם הראשון אין להם ללבוש (שאיין הם דומות למלאכי השרת) ולטעם השני כן.

¹⁵⁷ אין להכנס לבית הכסא עם קיטל.

¹⁵⁸ **איסורי יו"כ - משנה מפורשת ביומא עג'** - "יום הכיפורים אסור באכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המיטה".

ובגמ' שם מבואר שכל אלו נלמדו מן המילה "עיניו", אבל אע"פ שכולם אסורים - לא אמרו ענוש כרת אלא על אכילה ושתייה והעושה מלאכה.

האם שאר איסורי יו"כ (רחיצה, סיכה, תשמיש, סנדל) הם מן התורה או מדרבנן:

הקדמה: בגמ' למדו את כל שאר האיסורים מפסוקים בתורה, לכן לכאורה יש מקום לומר דהוי איסורי תורה. מצד שני הדברים לא נכתבו במפורש לענין יו"כ ואפשר לומר דהוי אסמכתא בעלמא.

סעיף ב' - איסורי יו"כ זהים לשבת מלבד קניבת ירק:

שו"ע - "כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכיפורים; וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביה"כ כן אלא שבשבת זדונו בסקילה, ויום הכיפורים זדונו בכרת; וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום כיפור. והתירו לקנב ירק¹⁶⁰ ולפצוע אגוזים מן המנחה ולמעלה, כשחל בחול, והאידנא נהגו לאסור".

רמ"א - "אם נפלה דליקה ביה"כ, מותר להציל סעודה אחת לצורך לילה, כמו שמציל בשבת לסעודת מנחה (ר"ן פרק כל כתבי). וכבר נתבאר סימן של"ד כיצד נוהגים בדליקה בזמן הזה בשבת, והוא הדין ביו"כ. ונהגו שהתינוקות משחקים באגוזים (אגודה ומהרי"ל), ואין למחות בידם אפילו קודם מנחה; ונשתרבב המנהג מדין הפצעת אגוזים הנזכר (ד"ע)".

סימן תריב' - איסור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה:**סעיף א' - שיעור החיוב באכילה:**

שו"ע - "האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה, חייב; והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שוה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן"¹⁶¹.

ע"ג זה יש להוסיף - שישנם מספר גמרות בהם רואים שחכמים הקלו באיסורים אלו (לא באכילה או מלאכה) - **כך למשל ביומא עג'** - התירו למלך וכלה לרחוץ פניהם ולחיה לנעול נעלה (רק לשיטת ר"א, ואילו חכמים אסרו). **וכן שם בדף עז'** - התירו לחולה שיש לו חטטין בראשו לסוך כדרכו. **כך נחלקו הראשונים:**

- **רא"ש** - מכל הגמרות הנ"ל נלמד כי שאר האיסורים אינם אלא מדרבנן, ומה שנלמדו מן הכתובים זה אסמכתא בעלמא. שהרי אם היו אסורים מן התורה לא היה מקום להקל והתיר בהם לחולה, כלה, מלך וכד'.
- **רמב"ם** - כל האיסורים הללו הם גם מן התורה, ומה שהקלו לאותם אנשים כי סו"ס האיסורים לא כתובים במפורש ולכן נמסר לחכמים דרכים בהם לא אסרה התורה כמו בהני אנשים.

הלכה למעשה - המשנ"ב (ג') הביא את שתי הדעות וכתב שנפק"מ היא לגבי ספיקות ולמעשה ראוי להחמיר בכך!

¹⁵⁹ **איסור מלאכה ביו"כ בכרת - המשנה במגילה דף ז' אומרת -** "אין בין שבת ליו"כ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת".

שאר האיסורין יבוארו בסימנים הבאים.

רק על אכילה ומלאכה חייבים כרת - כך אומרת הגמרא **ביומא עד'** - "אע"פ שאמרו שאסור בכולן - לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד".

¹⁶⁰ **דין קניבת ירק ביו"כ - הסבר וטעם:**

למרות שאסור מלאכה ביו"כ כמו בשבת, ישנו יוצא דופן אחד והוא "קניבת ירק", **עליו אומרת הגמ' במסכת שבת דף קיד'** - "יוה"כ שחל להיות בחול - התירו קניבת ירק, **משום עגמת נפש**...". **באופן פשוט הסברו הוא** - שכדי שלא תהיה לו עגמת נפש כשייצא הצום ולא יהיה לו לאכול - התירו לו הכנה זו.

נחלקו הראשונים - מהי האיסור בקניבת ירק - אותו התירו:

- **רש"י** - מדובר בחתיכת העלים מן הירק, והיו הכנה מקודש לחול - שאותה התירו.
 - **רמב"ם** - הסרת העלים המעופשים מהירק, שאסור משום בורר, אבל אינו אסור מן התורה, כי העלים נאכלים ע"י הדחק.
 - **תוס'** - הקניבה היא חיתוך הירק, ואינו אסור מן התורה כי חותך חתיכות גדולות, ואע"פ שינו אוכלו מיד - התירו משום עוגמ"נ.
 - **רמב"ן** - הדחת הירק לצורך הערב, שיש בכך משום בורר, אבל אינו אסור מן התורה מכיוון דהלכלוך מדובק בו ואינו חלק ממנו.
- למעשה** - אין הבד בין הפירושים כי לכ"ע הו"י רק איסור דרבנן, אוו התירו מפני עוגמת נפש, **והאידנא כבר אסרו זאת**, כי ראו שאנשים מקדימים אף קודם לזמן מנחה.

¹⁶¹ **שיעור חיוב על אכילה ביום כיפור: משנה ביומא עג'** - "האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעינתה, והשותה מלוא לוגמיו - חייב". **ובגמ' נחלקו האמוראים מהו שיעור ככותבת הגסה ונפסקה הלכה כרב זביד ששיעורה פחות מכביצה.**

סעיף ב' - כל האוכלים מצטרפים:

שו"ע - "כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר¹⁶² שעל ירק; אבל אכילה ושתייה אינן מצטרפות¹⁶³".

סעיף ג' - שיעור זמן האכילה להתחייב:

שו"ע - "אכל, וחזר ואכל, אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפין; ואם לאו, אין מצטרפין¹⁶⁴".

סעיף ד' - שיעור "תוך כדי אכילת פרס":

שו"ע - "שיעור אכילת פרס, יש אומרים ד' ביצים; ויש אומרים ג' ביצים (שוחקות) (רשב"א)¹⁶⁵".

סעיף ה' - אכילת כלשהוא אסורה מהתורה:

שו"ע - "הא דבעינן שיעור היינו לחיוב כרת או חטאת, אבל איסורא איכא בכל שהוא¹⁶⁶".

סעיף ו' - אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה:

שו"ע - "אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה, או שאכל אכילה גסה כגון מיד על אכילה שאכל ערב יום הכיפורים עד שקץ במזונו, פטור¹⁶⁷".

אפילו לעוג - כך אומרת הגמרא **ביומא דף פ'** והטעם הוא - "דקים להו לרבנן שבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא דעתיה. יהו-כ"ע מיתבא טובא, ועוג מלך הבשן מיתבא פורתא". **דהיינו**, כיוון שמטרת האיסור היא העינוי, לכן כל דבר שאורם ליישוב הדעת הוא היפך העינוי. לכן, שיעור האכילה אינו שיעור רגיל (כזית) אלא שיעור של ישוב דעת שהוא ככותבת הגסה.

כל שהוא אסור מן התורה - בסע' ה' יתבאר שאפילו אכילת כל שהוא אסורה מן הורה, ואם כן מה הודיענו (לימינו) מה שיעור שמתחייב עליו? וכתב המשנ"ב (ג') - שזוהי נפק"מ לדרך בה מאכילים חולה - שיאכילו אותו שיעורים שיעורים.

¹⁶² **ציר מצטרף** - אע"ג דהוי משקה, מ"מ כיוון שבא בשביל המאכל-חשיב כמאכל. **ונלע"ד ללמוד מכאן להלכות שבת** שהנחת מאכל עם מעט רוטב וציר שלי לא חשיב ביטול של לח, כיון שכל הציר והרוטב הוא נחשב לחלק מן המאכל, כמו כאן.

¹⁶³ **אכילה ושתייה - אינן מצטרפין**: כיוון שלא מתיישבת דעתו בכך.

¹⁶⁴ מקורו **בתוספתא**. ובסעיף הבא יבואר מהו שיעור זה.

¹⁶⁵ **"כדי אכילת פרס" - במסכת עירובין דף פב'** יש מחלוקת מהו השיעור המינימלי שצריך לתת בשביל עירוב חצירות (שצריך לתת שיעור 2 סעודות) - האם שש ביצים (ר' יוחנן בן ברוקא) או 8 ביצים (רבי שמעון).

עפ"ז **נחלקו הראשונים - מהו שיעור סעודה** (שהוא למעשה חצי משיעור העירוב, חצי פרס):

• **רמב"ם ורשב"א** - הלכה כר' יוחנן בן ברוקא = שיעורו 3 ביצים.

• **רש"י ותוס'** - הלכה כר' שמעון ושיעורו = 4 ביצים.

להלכה הביא בשו"ע את **2 השיטות** ולכן כתב **במשנ"ב (ח')** - **שבשל תורה הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל**.

¹⁶⁶ **חצי שיעור אסור מן התורה: נחלקו בכך ר"ל ור' יוחנן בגמ' ביומא עג'**:

• **ר' יוחנן** - חצי שיעור גם אסור מן התורה רק שאין עליו כרת

• **ר"ל** - חצי שיעור אסור רק מדברנן.

ונפסקה הלכה כר' יוחנן, וטעמו - כיוון דחזי לאיצטרופי.

¹⁶⁷ **מאכלים שאינם ראויים או אכל אכילה גסה: המשנה ביומא פא'** - "אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה - פטור". **ונחלקו הראשונים** אי פטור

ושרי או פטור ואסור:

• **רמב"ם** - פטור מן הכרת אך אסור מדברנן.

• **ראבי"ה** - פטור ומותר, כיוון שאינם ראויים לאכילה, לא חשיבי כלל מאכל.

רמ"א- "ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים, על אכילתו, חייב, דרווחא לבסומי שכיחא (כל בו). ואסור ביריכ לטעום דבר להפליט¹⁶⁸, אפילו עצי בשמים; וע"ל סימן תקס"ז סעיף ג' בהג"ה".

סעיף ז' - אכילת עץ בעלמא:

שו"ע- "אכל עלי קנים, פטור; ולולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה, פטור, דעץ בעלמא הם. ואם לבלבו (בארץ ישראל) מראש השנה ועד יום הכפורים, חייב".

סעיף ח' - האוכל פלפלים ושר דברים חריפים וכד'

שו"ע- "כס (פירוש שכסס ופצע אותם בשיניו) פלפלי או זנגבילא, אם הם יבשים, פטור, דלא חזו לאכילה; ואם הם רטובים, חייב".

סעיף ט' - שיעור שתיה שחייבים עליה:

שו"ע- "השתיה ביום הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב; ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו; ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שישלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרביעית באדם בינוני; וכל המשקים מצטרפים לכשיעור¹⁶⁹".

רמ"א- "שתה משקין שאינן ראויין לשתיה, כגון ציר או מורייס וחומץ חי, פטור; אבל חומץ מזוג, חייב (טור)".

סעיף י' - משך זמן השתיה שמחייב:

שו"ע- "שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפין לכשיעור; ואם לאו, אין מצטרפין. ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות¹⁷⁰".

רמ"א- "מותר ליגע ביי"כ באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ולא חיישינן שיאכל או ישתה אם יגע¹⁷¹ (תה"ד סימן קמ"ז)".

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם.

¹⁶⁸ **הטעם להפליט:** הגמ' בברכות יד' אומרת - "השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום", לפי זה משמע ששרי לטעום. ובאמת כתב הרמב"ם **מכאן** שמותר לטעום פחות מרביעית בלי לברך, אבל ר' חננאל חלק עליו - שכל מה שהתירו לטעום בתענית זה רק מי שמכניס לפה ומיד פולט. **יוצא שגם לפי ר"ח מותר לכה"פ לטעום ואז לפלוט.** אלא שפסק הרמ"א **כתוס'** - ששם שרי כיוון דהוי ענית אחרת, מדרבנן, אבל בתענית של יו"כ אין להתיר לטעום ולפלוט מיד.

¹⁶⁹ **שיעור שתיה שחייבים עליו:** יומא עג' - "השתיה מלוא לוגמיו - חייב". שם, דף פ" - "אמר שמואל לא מלוא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד יראה כמלוא לוגמיו".

משערים לפי כל אדם - לעומת אכילה שזה שווה אצל כולם, כאן זה לפי כל אדם, כי בשתיה כל אחד מתיישב משיעור המתאים לו.

ומהו שיעור מלוא לוגמיו? כתב כאן השו"ע - קורב לרביעית, כשיטת הר"ן.

הנפק"מ - לחולה, שיתנו לו מעט מעט בפחות משיעור הקרוב לרביעית.

¹⁷⁰ **שיעור שתיה כדי להתחייב מן התורה:** יש בכך 2 שיטות:

- **ראב"ד - ע"פ הגמ' בכריתות יג' - שיעור הצירוף הוא כמו באכילה - כדי אכילת פרס.**
 - **רמב"ם - ע"פ התוספתא - בשתיה השיעור הוא כדי שתיית רביעית.**
- להלכה הביא השו"ע - את שיטת הרמב"ם **בסתם** (משמע שכך פסק) **ואת שיטת הראב"ד כי"א.**
- אבל הגר"א והפר"ח החמירו ופסקו כראב"ד.

¹⁷¹ **נגיעה באוכלין ומשקין ביו"כ:** יש לדון האם מותר לאדם לגעת באוכלין ומשקים ביו"כ או שיש לחוש שמא יבוא לאכול מהם ולאסור סתם נגיעה שכזו.

בגמ' בפסחים, י' למדנו שלא עשה בדיקת חמץ בערב פסח - חייב לעשות אותה במשך כל הפסח - **גזירה שמא ימצא חמץ ויבוא לאכול.** לעומת זאת, **מצינו בגמ' ביומא דף עז' - שהתיר רשב"ג לאשה להכין אוכל ביו"כ בכדי לתת לתינוק שלה פת לאכילה.**

סימן תריג' - איסור רחיצה ביו"כ:**סעיף א' - איסור רחיצה של תענוג:**

שו"ע - "אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן; ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור¹⁷². ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם; שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג¹⁷³".

סעיף ב' - נטילת ידים שחרית:

שו"ע - "נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו (ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים) (הגהות מיימוני)".

סעיף ג' - רחיצת ידיו אחרי שירותים:

שו"ע - "אם הטיל מים ושפסף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות¹⁷⁴ (ורחוץ עד סוף קשרי אצבעותיו); ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו¹⁷⁵".

הראשונים נחלקו ביחס שבין 2 סוגיות אלו (שהמראשונה עולה שיש להיזהר שלא יבואו לאכול ומהשניה נראה שאין חובה להיזהר):

- **ר"ן -** באמת אין לגעת באוכלים (כגמ' בפסחים), ומה שהתירה הגמרא ביומא- זה קולא מיוחדת בשל שזה הכנת אוכל לתינוק שאינו יכול ליטול בעצמו.

- **תורת הדשן -** סתם כך מותר לגעת באוכלים, אלא שבפסח יש חשש מיוחד, כיוון שזה דבר שהוא רגיל אליו ועוד שזה זמן שאוכל בו שאר דברים אז חיישין שיבוא לטעות. אבל ביו"כ שלא אוכל כלום-לא חוששים שיבוא לאכול ושרי. וכ"פ הרמ"א - "מותר ליגע באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ולא חיישין שיאכל או ישתה אם יגע".

¹⁷² **במסכת יומא עג -** המשנה המפורסמת על חמשת העיניים ביו"כ. ובברייתא- אפילו כל שהו

¹⁷³ **האם מותר לרחוץ זיעה:** צדדי המחלוקת- האם זיעה דמי לטיט או שאר לכלוך שהתירו לרחוץ כיוון שלא היו רחיצה של תענוג? או שמא זיעה שונה ולא נחשבת לכלוך רגיל שמותר לרחוץ:

- **פר"ח, ט"ז -** מותר לרחוץ דווקא טיט, שהוא לכלוך, אבל אל זיעה.

- **לבוש, מג"א -** דווקא רחיצה של תענוג אסורה, אבל רחיצה שכל מטרתה היא להוריד זיעה- שרי.

להלכה כתב המשנ"ב (ב') - שמי שאינו איסטניסט- נכון להחמיר שלא ירחץ רק בשביל להעביר זיעה".

¹⁷⁴ **רחיצת ידיו כשהם מלוכלכות:** לכ"ע- מי שידיו מלוכלכות (בטיט וכד')- יכול לרחוץ ידיו ביו"כ כיוון שאינו רוחץ לשם הנאה אלא לשם ניקיון (ראה סע' א'). לפי זה- גם מי שהיה בשירותים ונגעו ידיו באותו מקום- הוא לכלוך ויכול לטוֹף ידיו. אבל, כשעושה רחיצה זו יעשה אותה באופן המינימלי והיינו עד קשרי האצבעות ולא יותר.

השאלה בה נחלקו הראשונים היא האם מותר לרחוץ ידיו בשביל התפילה (ולכל צורך מצווה) במקום בו לא היה לפני כן האדם בשירותים:

- **גאונים -** מותר לרחוץ ידיו לכל צורך מצווה משום "הכון לקראת אלוקיך ישראל", מכיוון שכל איסור הרחיצה הוא לשם הנאה.

- **טור -** התירו לרחוץ רק אם קינח עכשיו בשירותים וידיו מלוכלכות.

להלכה כתב השו"ע כטור - "אם הטיל מים ושיפסף בידו או עשה צרכיו- מותר לרחוץ..."- דהיינו, כיוון שהיה בשירותים התירו לו, אבל אם לא היה בשירותים- לא.

וגם בהמשך דבריו משמע כך - כי אמר שאם יש לו תפילה- "אפילו לא קינח נמי מותר ליטול ידיו"- היינו דווקא בעשה צרכיו אז מותר ליטול, אבל אם כלל לא היה בשירותים- לא יטול, אפילו לצורך תפילה (והיינו כטור ולא כגאונים שהתירו בכל אופן לשם תפילה).

להלכה כתב המשנ"ב (ד') - שכיוון שזו מחלוקת- הנכון הוא שילכלך ידיו כשהולך לשירותים ע"י נגיעה, ואז יהיה חייב לכ"ע ליטול ידיו.

סיכום דין רחיצת ידים ביו"כ: מי שהיה בשירותים ונגע במקומות המכוסים- לכ"ע יכול לרחוץ שכן הם מלוכלכות. מי שהיה בשירותים אך לא כל כך ידיו כי לא נגע במקומות המכוסים- יש מחלוקת אם יכול לרחוץ שהרי מצד אחד צריך לברך והוי "היכון לקראת אלוקיך ישראל", אבל מצד שני לא לכלך ידיו, ולכן כתב המשנ"ב שהטוב ביותר שבשירותים יגע במקום המכוסה ולכ"ע יוכל לרחוץ.

רמ"א- "וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידי¹⁷⁶, אף ע"פ שהן טהורות, דכל רוב¹⁷⁷ רחיצה שאינו מכויין בה לתענוג, מותרת (הגהות מיימוני פ"ב מהלכות י"כ ומהרי"ל); ולכן אפילו בא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן (בית יוסף בשם הגהות מיימוני וסמ"ג וטור הלכות ט"ב)".

סעיף ד'- שטיפת פנים לאיסטניס:

שו"ע- "מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, מותר¹⁷⁸.
רמ"א- "ונהגו בזה להחמיר; ואפי' ברחיצת העינים, שהיא קצת רפואה, נהגו להחמיר (מהרי"ל). ואסור לרחוץ פיו ביום הכפורים, כמו שנתבאר לעיל סימן תקס"ז סעיף ג'".

סעיף ה'- מעבר בנהר לצרכי מצווה:

שו"ע- "ההולך לבית המדרש, או להקביל פני אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה, או לצרכי מצוה, יכול לעבור במים עד צוארו, בין בהליכה בין בחזרה; ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו; והוא שלא יהיו המים רודפים, דאם כן אף בחול אסור מפני הסכנה, אפילו אם אינם מגיעים אלא עד מתניס".

סעיף ו'- אסור לעבור בנהר עם ספינה קטנה:

שו"ע- "הא דשרי לעבור בגופו במים לדבר מצוה, דוקא לעבור בגופו במים עצמן; אבל לעבור בספינה קטנה, יש מי שאוסר¹⁷⁹".

מי שרוצה להתפלל- אם היה בשירותים לפני כן- לכ"ע יכול לרחץ ידיו, אפילו לא לילך אותם, כיוון שעושה כן לכבוד התפילה(והיו חשוב יותר מאשר סתם לברך אשר יצר), אבל אם לא היה בשירותים- משמע מהשו"ע שלא יכול לרחוץ לפני התפילה משום חומרת יו"כ.
¹⁷⁵ **הנוגע במקומות המכוסים:** במשנ"ב(ו') מביא שמי שנוגע במקומות מכוסים, אפילו באצבע אחת-ג"כ צריך לרחוץ כל ידו עד קשרי האצבעות.
¹⁷⁶ **נטילת ידים לכהן העולה לדוכן:** כהן העולה לדוכן חייב ליטול ידיו לפני כן. נטילה זו היא נטילה של מצווה ולכן יש מקום להתירה כשם שהתירו נטילת ידיים לשם תפילה. ואמנם, ראינו לעיל, שנטילת ידים לשם תפילה לא התירו אא"כ היה בשירותים לפני כן, אבל בסתמא לא, אבל לענין כהנים זהו תנאי מחייב ולכן דמי למי שהיה בשירותים שחייב ליטול ידיו קודם שמתפלל.

נחלקו האחרונים- עד איזה חלק ביד נוטל ידים הכהן שעולה לדוכן:

- הפרי מגדים- כתב שנוטל עד סוף קשרי אצבעותיו בלבד. כי נטל"י הכהנים אינה כעבודה ממש במקדש אלא רק זכר וסגי בהכי.
- המטה אפרים- כתב שצריכים ליטול עד הפרק, שזה מדינא.
- למעשה פסק המשנ"ב כמטה אפרים(ע' שעה"צ אות י').

¹⁷⁷ **"רוב"-** האחרונים נתקשו בעניינה של תיבה זו.

¹⁷⁸ **רחיצת פנים לאיסטניס ביו"כ:** נחלקו הראשונים בדיון זה:

- טור בשם גאון- מותר, כי לא אסרו אלא רחיצה של תענוג, ובשבילו זה לא עניין של תענוג.
- רי"ץ גיאת- אסור, כיוון שאין שם לכלוך בפועל- אסור אע"פ שלא הוי של תענוג. וכ"כ המהרי"ל שנהגו להחמיר.
- נלע"ד ששורש מחלוקתם קשור למה שהזכרנו לעיל- האם כל מה שהוא לא תענוג- מותר, כי לא אסרו אלא תענוג, או שמא הכל אסור, ורק הסרת לכלוך הקלו ששרי, כי כאן בפועל ברור שלא עושה לשם רחיצה אלא להסרת הכלוך.

להלכה נחלקו השו"ה והרמ"א:

השו"ע היקל שמותר- אם זה פוגע בישוב דעתו של האיסטניס, כטור בשם גאון.

הרמ"א החמיר שאסור- כיוון שאין לכלוך בפועל להורידו, כדעת הרי"ץ גיאת ומהרי"ל.

ניקוי העיניים בבוקר של יו"כ: כתב המשנ"ב(ט')- שמי שפניו מלוכלכות כגון מלכלוך שיש על העין כשקמים בבוקר- את זה בוודאי יכול להוריד עם מעט מים באצבעו, אבל רק את מקום הלכלוך. הטעם הוא- שבזה לא מדובר בסתם איסטניס אלא בלכלוך- שבו לכ"ע התירו לנקות עם מים, כפי שהתבאר בסעיף א'.

¹⁷⁹ **מעבר בנהר עם ספינה לצורך מצווה:** אע"פ שבסעיף הקודם למדנו שמותר לאדם לעבור בנהר ביו"כ לצרכי מצווה, כגון ללכת להקביל פני רבו וכד'. כאן אנו לומדים שבספינה קטנה אסור לעבור לצורך שכזה, אע"פ שכל האיסור הוא רק מדרבנן.

סעיף ז'- לרב אסור לעבור בנהר בשביל תלמידו:

שו"ע- "הרב אסור לעבור במים כדי לילך אצל תלמידו"¹⁸⁰.

סעיף ח'- מעבר במים לצורך ממון:

שו"ע- "ההולך לשמור פירותיו מותר לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה"¹⁸¹.

רמ"א- "וכל מקום דמותר לעבור במים, אפילו היה לו דרך שיכול להקיף ביבשה, מותר לעבור, דלמעט בהילוך עדיף טפי¹⁸² (א"ז)".

סעיף ט'- קירור עצמו בדרכים שונות:

שו"ע- "אסור להצטנן בטיט לח, אם הוא טופח על מנת להטפוח; ואסור להצטנן בכלים שיש בהם מים, אפילו הם חסרים, בין של חרס בין של מתכות; אבל אם הם רקים, מותר; וכן בפירות ובתינוק"¹⁸³.

הרחבה: אסרו חכמים לאדם לשוט בספינה בשבת גזירה שמא יעשה לו חבית של שייטין.

ונחלקו הפוסקים בטעם החילוק- מדוע לעניין איסור רחיצה ביו"כ הקלנו שמותר לו לעבור בנהר לצרכי מצווה ואילו לעניין איסור שיט בספינה לצורך זה לא הקלו(הטור הקשה שאלה זו על הבה"ג שהביא דין זה):

- בית יוסף(תרוץ א')- רחיצה אינה אסורה אלא ביו"כ וכלן הקלו בה יותר מאשר לשוט בספינה אסור בכל שבתות השנה.
- בית יוסף (תירוץ ב')- רחיצה י"א שאסורה מהתורה, לעומת ספינה שאיסורה רק מדרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם.
- ט"ז- ברחיצה יכול לעשות בשינוי וכך לא יבוא לסחוט, משא"כ בספינה אין שינוי שיכול לעשות וחיישין שיבוא לבנות חבית.
- גר"א- לא דמי, כי ברחיצה שאין בה תענוג- כלל אין איסור, ואילו בספינה יש איסור מדרבנן ולכן לא הקלו בכך.

¹⁸⁰ **מעבר בנהר לרב בשביל להגיע לתלמידו: בגמ' ביומא עז'-** שאלו אם מותר לו והגמ' נשארה בצ"ע.

הרי"ף פסק בזה לחומרא וכן אסר השו"ע.

¹⁸¹ **ההולך לשמור פירותיו(ולכל צרכי ממון):** הגמ' ביומא עז: אומרת- "שומרי פירות עוברים עד צווארן במים, ואין חוששין" ואחרי כן מספרת על רב יוסף- "רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו, למיעבר במיא למיתי לפירקא, למיזל(=לחזור) לא שרא להו, א"ל אביי-א"כ אתה מכשילן לעתיד לבוא".

הסבר הגמרא: רב יוסף התיר לאנשים שרצו ללכת לשיעור תורה לעבור במים בשבת אבל לא התיר להם לחזור. אמר לו אביי שלא נהג כשורה מכיוון שבפעמים הבאות לא ירצו בכלל ללכת כי יידעו שאסור להם לחזור. לכן היה לך להתיר להם לחזור.

היסוד הנלמד- לצורך מצווה מותר ללכת במים ואף לחזור, אבל שלא לצורך מצווה, כמו אצלנו, שהולך לצורך ממון, לשמור על השדה- יכול לילך אבל לא לחזור.

וכך פסק כן השו"ע- שומרי פירות יכולים ללכת הלך אבל לא לחזור.

¹⁸² **מה עדיף- להאריך בהליכה או לעבור בנהר:** הרמ"א פסק כאו"ז שעדיף שיעבור בנהר מאשר שיאריך הליכתו.

אבל הרבה אחרונים חלקו שעדיף שיאריך הילוכו מאשר שיכנס לנהר, כי בזה שיכנס יש חשש שיבוא לסחוט. והמשנ"ב(כב') פסק כהני אחרונים.

¹⁸³ **צינון עצמו ביום הכיפורים- במה מותר ובמה אסור:** הגמ' ביומא עח' מספרת שהאמוראים נהגו לקרר עצמם ביו"כ בדרכים שונות, ככל הנראה בכדי להקל על עצמם בשעות הצום- "אמר רב יהודה- מותר להצטנן בפירות, רב יהודה מצטנן בקרא, רבה מצטנן בינוקא, רבא מצטנן בכסא דכספא".

יסוד הדין הוא- שאין בעיה שאדם יצנן עצמו בכל דרך שהיא כל עוד הוא לא מרטיב גופו במים, שאז כבר יש איסור רחיצה. בתוך כך דנו הפוסקים אם יכול לצנן עצמו ע"י כוס שיש בה נוזל, בלי שהנוזל יגע בו, כי יש מקום לחוש שמא הכוס תישפך ויפלו עליו המים או שמא הכוס עשויה מחומר כזה שהמים עוברים דרכו.

כך נחלקו האמוראים בגמרא:

- רב פפא- "כסא דכספא מלא אסור(שמא ישפכו המים), חסר- מותר. דפחרא(של חרס)- אידי ואידי אסור- כיוון דמישחל שחיל(פולט מים).

- רב אשי- "כסא דכספא חסר נמי אסור משום דמזדריב(יכול להחליק ולהישמט מידו ולהתיז עליו)".
- להלכה החמיר השו"ע כרב אשי- שיש לחוש שמא תישפך גם כוס חסרה, ולכן כתב שמותר רק בכלים ריקים.

רמ"א- "ואסור לשרות מפה מבעוד יום ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביי"כ, דחיישינן שמא לא תנגוב יפה ויבא לידי סחיטה¹⁸⁴ (הגהות מיימוני פ"ב ומרדכי וסמ"ק ומנהגים). החולה¹⁸⁵ רוחץ כדרכו, אף על פי שאינו מסוכן (רמב"ם)".

סעיף י' - רחיצה לכלה:

שו"ע- "כלה, כל שלשים יום מותרת לרוחץ פניה"¹⁸⁶.

סעיף יא' - טבילת בעל קרי ביו"כ:

שו"ע- "מי שראה קרי, בזמן הזה, ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנחו במפה ודיו; ואם יבש הוא, או שנתלכלך, רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד, ומתפלל; ואסור לרוחץ גופו או לטבול, אף על פי שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפלה"¹⁸⁷.

184 יגוב פניו ביו"כ במטלית לחה שהרטיבה מבעוד יום:

הגמ' **ביומא עח' מספרת שלריב"ל** הייתה מטפחת לחה שהיה מנגב בה פניו ביו"כ - "מטפחת היה לו בער יו"כ ושורה אותה במים, ועושה אותה כמין כלים נגובין, ולמחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו".
לפי **גמרא זו משמע** - שמותר לו לאדם להכין מטלית לחה כזו, שאינה רטובה עד כדי סחיטה, ולנגב בה פניו ביו"כ.
אלא שרש"י גרס אחרת בגמרא - לא מדובר במטלית שהרטיבה מבעו", אלא רק ניגב בה ידיו, ומעט מעט נרטבה, ולמחרת ביו"כ העבירה על פניו.

שורש המחלוקת ביניהם היא האם חוששים שמא יבוא לסחיטה או לא. **רש"י וסיעתו** - חוששים ולכן מעמידים המקרה במטלית שכמעט ואינה רטובה, אבל גירסת הגמרא שלנו **כמוה גם פוסק הרמב"ם** (הלכות שביתת עשור פרק ג', הלכה ה') היא שמותר להביא מטלית שהרטיבה במיוחד מבעו"י ואין לחוש לסחיטה - "לוקח אדם מטפחת מערב יום הכפורים ושורה אותה במים ומנגבה מעט ומניחה תחת הבגדים ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש ואף על פי שיש בה קור הרבה".

למעשה **פוסק הרמ"א לחומרא כרש"י וכן פסק הרי"ף, אך כאמור - הרמב"ם היקל והתיר וכ"פ הפר"ח**.

185 רחיצת חולה - כך כתב הרמב"ם, הלכות שביתת עשור, פרק ג':

הלכה א':

"אסור לרוחץ ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן, בין כל גופו בין אבר אחד אפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים, והמלך והכלה רוחצין את פניהן, כלה כדי שלא תתגנה על בעלה, והמלך כדי שייראה ביפיו שנאמר +ישעיהו ל"ג+ מלך ביפיו תחזינה עיניך, ועד כמה נקראת כלה עד שלשים יום".

הלכה ב':

"מי שהיה מלוכלך בצואה או טיט רוחץ מקום הטנופת כדרכו ואינו חושש, ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, והחולה רוחץ כדרכו אף על פי שאינו מסוכן, וכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים".

כמו הרמב"ם, פוסק גם הרמ"א - "החולה רוחץ כדרכו", וכפי שכתב הרמב"ם מדובר בחולה אפילו שאין בו סכנה. **הסברא בדבר שהתירו(שהרי** לכא' זה איסור דאו', להרבה מן השיטות) - כי לא נאסרה אלא רחיצה שיש בה הנאה, וכאן זה לבריאותו ולא להנאתו.

186 רחיצת פנים לכלה: ע"פ המשנה ביומא עג' - כלה ומלך רוחצים פניהם ביו"כ. הטעם בכלה - שלא תתגנה בעיני בעלה.

האחרונים נחלקו האם דין זה נכון האידנא (שכל היום אנחנו בבהכ"ס ולא רואה את כלתו):

- **חיי אדם** - כיוון שבזה"ז נמצאים כל היום בבהכ"ס - דין זה איננו תקף.
- **פאת השולחן** - דבריו לא מוכרחים.
- **להלכה - כתב המשנ"ב(כו') - כח"א לחומרא.**
- **אבל בחזון עובדיה(שיב') - התיר.**

187 הרואה קרי ביו"כ - האם טובל: הגמ' ביומא פח, א' אומר - הרואה קרי ביו"כ יורד וטובל"

אך נחלקו הראשונים בדין זה - האם הוא נכון גם לימינו:

- **בה"ג ור"י ברצלוני** - גם בימינו טובל, מכיון שעושה כן עמ"נ שיוכל להתפלל בטהרה.

סעיף יב' - טבילת אשה מנידתה:

שו"ע - "בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביה"כ, אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום¹⁸⁸".

סימן תרי"ד - דיני סיכה ונעילת הסנדל:**סעיף א' - איסור סיכה:**

שו"ע - "אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא¹⁸⁹; אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו, מותר¹⁹⁰".

סעיף ב' - איסור נעילת הסנדל ובאיזה סנדל האיסור:

שו"ע - "אסור לנעול סנדל או מנעל של עור¹⁹¹, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו, אפילו של עץ ומחופה עור, אסור; אבל של גמי או של קש, או של בגד או של שאר מינים, מותר אפילו לצאת בהם לרשות הרבים¹⁹². (ומותר לעמוד על כרים וכסתות של עור, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה) (מרדכי דיומא ותה"ד סימן קמ"ט)".

- **רמב"ם ור"ת** - בימינו שכבר אין חובה לבעלי קריין לטבול - אזי לא טובל ביו"כ, גם אם בד"כ נוהג לטבול, כיוון שאין בכך חיוב אלא מנהג אישי שלו. וכ"פ בשו"ע כאן.

טבילת אשה מנידתה ביו"כ:

- ¹⁸⁸ ישנה מחלוקת גדולה האם טבילה בזמנה מצווה או לא. בשאלה זו נחלקו בית הלל ובית שמאי, ומתוך כך גם נחלקו הראשונים בדיון זה: י"א שמצווה בזמנה ופיו גם בתשעה באב וגם ביו"כ - יש חיוב לקיים המצווה ולטבול, כפי שהתירו לעבור במים לצרכי מצווה. אך למעשה הלכה כרוב"פ הסוברים שבזמן הזה טבילה במצווה אינה מצווה מכיוון שגם ככה נשים אינן טובלות מיד אלא האריכו עוד את ימי השבעה נקיים. לפי שיטה זו, כוון שאינה מצווה וכיוון שאסור לשמש ביו"כ - הרי שלמעשה אין לה היתר לטבול, וכ"פ השו"ע.
- ¹⁸⁹ **סיכה שאינה לתענוג (כגון סיכה להסיר הזוהמא):** בירושלמי (פ"ח, ה"א) מובא שלאדם בריא - כל סיכה אסורה. אפילו שאינה לתענוג.
- דיון זה מיוחד לסיכה בשונה מרחיצה** - שהרי ראינו לעיל שברחיצה התירו כל רחיצה שאינה לתענוג, כגון מעבר במים לצורך ממון (סימן תרי"ג, ס"ח) וכד'. **הלבוש מסביר את הטעם לחילוק** - כי בסיכה יש תענוג יותר מאשר ברחיצה, ולכן אסור בכל גוונא, גם אם אינה לשם תענוג.
- ¹⁹⁰ **איסור סיכה והיתרין:** המשנה הידועה **ביומא עג: מונה את איסורי יו"כ** - "וה"כ אסור באכילה ושתייה וברחיצה ובסיכה". **ובגמ' שם מבואר** - "אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטין בראשו - סך כדרכו ואינו חושש".
- ¹⁹¹ **מקור האיסור: יומא עג:** - "וה"כ אסור... בנעילת הסנדל".
- ¹⁹² **איזה סוג של מנעל נאסר:** ישנן מספר סוגיות שעל פיהם נחלקו הראשונים אילו סוגים של מנעלים נאסרו לנעילה ביו"כ. תחילה נביא את שלושת הסוגיות בגמרא, לאחר מכן את שיטות הראשונים בהבנתם ובהגדרת המנעל האסור ואחרי כן את ההלכה למעשה:
- **יומא, דף עח"ג** - "מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים? עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו ואמר: **אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים**... אמר רבה בר בר חנה: **אני ראיתי את רבי אלעזר דמן ננוה שיצא בסנדל של שעם**... רב יהודה נפיק בדהיטני (של גמי), אביי נפיק בדהוצי, רבא נפיק בדיקולי (של עשבים).
 - **יבמות קב** - נחלקו שם בגמרא אביי ורבא איזה מנעל נאסר: **אביי** - מנעל של תענוג אסור, אפילו אינו של עור. **רבא** - רק מנעל של עור נאסר, שאר מינים - שרי.
 - **שבת סה"ג** - משנה - "הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ ורבי יוסי אוסר". **ובגמ' ביומא עח: אמרו על משנה זו** - "ותני עלה - ושין שאין יוצאין בו ביו"כ".
- נחלקו הראשונים בהסבר הסוגיות (שלכא' עולה סתירה ביניהם - שכן בסוגיה הראשונה יוצא ששאר מנעלים מותרים ואילו בסוגיה האחרונה יוצא שכל מנעל נוח אסור אפילו שאינו של עור) ומתוך כך במנעל בו נאסר ללכת ביו"כ:**

סעיף ג' - החיה והחולה בנעילת הסנדל:

שו"ע - "החיה, כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל; והחולה כיוצא בה, אף ע"פ שאין בו סכנה; וכך מי שיש לו מכה ברגליו¹⁹³."

סעיף ד' - נעילת הסנדל מפני המזיקים:

שו"ע - "מותר כל אדם לנעול סנדל מחמת עקרב וכיוצא בו, כדי שלא ישכנו; אם מצוים שם עקרבים או דברים הנושכים¹⁹⁴."

רמ"א - "ואם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מבית הכנסת או להיפך, והוא איסטניס, מותר לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו (מהרי"ל)".

סימן תרטו' - יום הכפורים אסור בתשמיש המטה:**סעיף א' - איסור תשמיש המטה:**

- **רי"ף, רא"ש, רמב"ם** - רק מנעל של עור אסור. וכך הסבר הסוגיות: הסוגיה בימא אומרת במפורש שהאמוראים יצאו בשאר מנעלים, כי רק מנעל של עור אסור. כך גם פסק רבא בסוגיה השניה שהלכה כמותו, ואילו הסוגיה של מסכת שבת ממנה משמע שאסור לצאת בקב של קיטע- אין זה קב מעץ אלא כזה המחופה בעור- ולכן הסכימו כולם לאוסרו ביו"כ.
 - **רד"ה** - כל מנעל שמגן אסור. אפילו אינו של עור. וכך הסבר הסוגיות: כל הסוגיות שאסרו רק של עור כוונתם הייתה למנעל שמגן על הרגל, וזה מה שאסור רבא. לכן הלכה כרבא- שמנעל של עור וכל הדומה לו ומגן אסור, אין הלכה כגמ' בימא שסיפרה על האמוראים כי הלכה כרבא שהוא בתרא. וכן משמע מהגמ' בשבת שאוסרת לקיטע לצאת עם מנעל שלא של אור.
 - **רש"י** - אסור צאת במנעל של עור ושל ע- כי שניהם נקראו מנעל. וכך הסבר הסוגיות: הגמרא בשבת הקב של הקיטע נקרא מנעל ולכן אסור, הגמ' בימא- מנעל של עור איקרי מנעל ולכן אסור (אבל לא רק של עור) וכן מה שסרו ביבמות זה מנעל של עור- דאיקרי מנעל (וה"ה לשל עץ). אכן- מה שלא עץ ולא עור- שרי, כמובא בגמ' בימא על האמוראים שיצאו בשל שעם וכד'.
- הלכה למעשה**- השו"ע פסק כרי"ף וסיעתו- "אסור לנעול מנעל של עור, אפילו קב הקיטע... של עץ המחופה עור. אבל של גמי או של קש ... או של שאר מינים- מותר..."

המשנ"ב(ה') הביא מספר שיטות באחרונים:

- אליה רבה- כתב להחמיר כרש"י- במנעל של עץ.
- **שערי תשובה**- החמיר כרד"ה.

הכרעת המשנ"ב- לדינא קי"ל כרי"ף, ושאר פוסקים הוי חומרא, ומ"מ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך באנפילאות של בגד כנהוג- "והנה אף שאין למחות ביד המקילין, אחרי שהשו"ע רוב אחרונים מקילין בזה, מ"מ מי שאפשר לו- נכון להחמיר בזה ולילך באנפילאות של בגד כנהוג".

¹⁹³ **חיה מותרת בנעילת הסנדל בשלושים יום מהלידה:** במשנה בימא עג' נחלקו רבי אליעזר וחכמים: לרבי אליעזר- החיה תנעל סנדל(משום הצינה), ואילו לחכמים- לא תנעל.

הראשונים נחלקו כמי ההלכה:

- **רי"ף גיאת**- הלכה כחכמים(יחיד ורבים הלכה כרבים).
- **רי"ף**- הלכה כר' אליעזר, שכן בגמרא דנו רבא ושמואל בדעתו.
- **פסק השו"ע לקולא כרי"ף**, אבל הב"ח כתב להחמיר כרי"ף גיאת.

¹⁹⁴ **נעילת סנדל מחמת עקרב(סכנה):** גמ' בימא דף עח'- "אמר שמואל- אם מחמת סכנת עקרב- מותר".

ונפסקה הלכה כהבנת רוב הראשונים(רמב"ם, רש"י ועוד) שהסבירו- שהוא התיר לצאת המנעל לכל במקום שכנסה מעקרבים, בין לצורך מצווה ובין ליציאה רגילה לדרך. ושלא כבה"ג שצימצמם את ההסבר ליציאה רק לצורך מצווה.

שו"ע- י"ום הכיפורים אסור בתשמיש המטה¹⁹⁵, ואסור ליגע באשתו כאלו היא נדה; וכן אסור לישן עם אשתו במטה¹⁹⁶.

סעיף ב' - הרואה קרי ביוה"כ:

שו"ע- "הרואה קרי בליל יוה"כ ידאג כל השנה, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא"¹⁹⁷.

סימן תרטז' - הקטנים מתי יתחילו להתענות:

סעיף א' - דין התינוקות באיסורי יו"כ:

שו"ע- "התינוקות מותרים בכל אלו"¹⁹⁸, חוץ מבנעילת הסנדל, שאין חוששין כל כך אם לא ינעלו".
רמ"א- "ומותר לומר לנכרי לרחצן ולסוכן; אבל להאכילם, אפילו בידיים שרי (טור)"¹⁹⁹.

סעיף ב' - מצוות חינוך הקטן ביו"כ:

שו"ע- "קטן (הבריאה) בן ט' שנים שלימות, ובן י" שנים שלימות, מחנכין אותו לשעות; כיצד, היה רגיל לאכול בב' שעות ביום, מאכילין אותו בשלשה; היה רגיל לאכול בג', מאכילין אותו ברביעית; לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות (וה"ה לקטנה הבריאה) (טור). בן י"א, בין זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצות²⁰⁰. **הגה:** ויש אומרים שאין צריכין להשלים מדרבנן, כלל (ר"ן וא"י והגמ"י בשם ה"ג ורוקח ורא"ם), ויש

¹⁹⁵ מקורו במשנה ביומא עג'.

¹⁹⁶ **חומרות נוספות היוצאות מדין תשמיש המיטה:** בראשונים הוסיפו חומרות נוספות בדין תשמיש המיטה:

- **מרדכי-** תשעה באב ויו"כ אסורים איש ואשתו לישון באותה מיטה.
- **אגודה-** ליל יו"כ אסור ליגע באשתו, כאילו היא נידה.

נחלקו האחרונים בהבנת דבריו:

- **ט"ז-** היקל שכל האיסור הוא רק בלילה כי דרך תשמיש בלילה, לכן החמירו שלא יגע בה בלילה.
- **א"ר, מג"א-** החמירו- שאיסור הנגיעה הוא גם ביום, ואין לחלק.

הכרע המשנ"ב לחומרא- שאסור לגעת גם ביום, והוסיף שיש להחמיר בכל הדברים האסורים עם אשתו בזמן נידתה(כמבואר בסימן קצה' ביו"ד).

¹⁹⁷ מסכת יומא, דף פח'.

¹⁹⁸ **יומא, דף עח'-** "ת"ר- תינוקות מותרים בכולן חוץ מנעילת הסנדל".

¹⁹⁹ **האם וכיצד מותר לרחוץ ילדים קטנים ותינוקות ביו"כ:**

- **הטור הביא בשם רבינו יהודה-** דמותר לומר לגוי לרחוץ הקטנים, אפילו בחמים שהוחמו היום, כי סתם תינוק חולה אצל הצינה. **וכ"פ הרמ"א.**
 - **הבית יוסף כתב-** שלישראל גדול אסור לרחוץ הקטנים מכיוון שנהנה מהרחיצה, ומה שהתירה להם הגמרא להתרחץ היינו ע"י ששופך עליהם מים בכלי והם רוחצים לעצמם.
 - **הב"ח היקל-** שמוותר גם לישראל גדול לרוחצם.
- להלכה השו"ע לא הזכיר דין זה, אך הרמ"א החמיר כרבינו יהודה שאסור על ע"י גוי. ובמשנ"ב(ג') החמיר עוד יותר שהיום מכיוון שאין נוהגים לרחוץ בכל יום- זה לא נחשב לתינוק לעינו כל ולכן אין לרוחצו אפילו ע"י גוי.**

²⁰⁰ **חינוך קטן לצום ביו"כ:** מקורו במשנה ביומא פב'- "התינוקות אין מענין אותן ביו"כ, אבל מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתיים, בשביל שיהיו

רגילין במצוות". **ובגמ' הובאו כמה שיטות בדבר.**

להלכה פסק בשו"ע כשיטת רבי יוחנן בגמ':

- **קטן פחות מגיל 9-** לא יצום, שלא יבוא לידי סכנה, **והוסיף הרמ"א-** "אפילו אם רוצה להחמיר על עצמו- מוחין בידו".

לסמוך עלייהו בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות (תה"ד סימן קכ"א) וכל מקום שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו ברחיצה וסיכה (טור).

בת י"ב ויום אחד, ובן י"ג ויום אחד, שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימים מן התורה; אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינן משלימין אלא מדברי סופרים. **הגה:** ואפילו הוא רך וכחוש, צריך להשלים דחיישינן שמא נשרו השערות (תה"ד סימן קנ"ה). קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו ביי"כ, כדי שלא יבא לידי סכנה".

רמ"א - "אפילו אם רוצה להחמיר על עצמו, מוחין בידו (כל בו)".

סימן תרי"ז - דין עוברה ומניקה ויולדת ביה"כ:

סעיף א' - מעוברות ומניקות ביו"כ:

שו"ע - "עוברות ומניקות²⁰¹ מתענות ומשלימות ביום הכיפורים²⁰²".

סעיף ב' - עוברה שהריחה מאכל ביו"כ:

שו"ע - "עוברה שהריחה (ופניה משתנים אף על פי שלא אמרה צריכה אני) (ר"י נכ"ז); לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא; אם נתקררה דעתה בזכרון זה, מוטב; ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה"²⁰³.

- קטנים בני 9/10 - מתענים שעות.

- בני 11 - משלמים כל הצום מדרבנן.

- ילדה בת 12 וילד בן 13 - מתענים מהתורה.

הרמ"א הביא את הרי"ף שכתב שאין דין השלמה בקטן כלל, ולכן גם ילדים בני 11 לא חייבים להשלים הצום מדרבנן, ושיש לסמוך על כך בילד חלש.

❖ **תענית יו"כ לקטן בימינו - הלכה למעשה:** פחות מבן 9 - בוודאי אינו מתענה אפילו שעות. מגיל 9 ומעלה צריך להתענות שעות ומגיל 11 צריכים להשלים הצום מדרבנן, אבל הקלו בזה במי שהוא כחוש ואינו בריא. **ובמשנ"ב (ט') הסביר שבזמן הזה מקילים שאפילו ילדה בת 11 וילד בן 12 לא מתענים מכיוון שירדה חולשה לעולם וכל הילדים מוגדרים כחלשים** א"כ ידוע בבירור שהוא חזק לסבול צום כזה.

❖ **דווקא ביו"כ - כתבו הפוסקים -** שכל זה דווקא ביו"כ, אבל בט' באב וק"ו בשאר הצומות - אין אפילו תענית שעות (וטוב להרגילם שיאכלו רק מה שנצרך ולא לתענוג).

²⁰¹ **תינוק שאינו יונק אלא מאימו:** כתב בבה"ל (ד"ה עברות) - שאם יש אשה שמיניקה תינוק והוא חולה ומסוכן ואין דרך אחרת להאכילו אלא רק היא - הרי אם תתענה תהיה סכנה לולד - ולכן התירו לה לאכול ביו"כ.

²⁰² **עוברות ומניקות - פסחים נד' -** "דרש רבא - עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בן [בתשעה באב] כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים, ובין השמשות שלו אסור".

²⁰³ **דין עוברה שהריחה:** המשנה במסכת יומא דף פב, עמוד א', מביאה דין "עוברה שהריחה":
"עוברה שהריחה - מאכילין אותה עד שתשיב נפשה".

ומסבירה שם הגמ' כיצד מתנהלים עם אשה מעוברת שהריחה (כאשר העיקרון הוא שמנסים לרצות ולהפיג צורכה בהדרגה, קודם בלא אכילה ואחרי כן באכילה מועטת וכן הלאה עד אכילה מוחלטת):

"תנו רבנן: עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר - תוחבין לה כוש ברוטב, ומניחין לה על פיה. אם נתיישרה דעתה - מוטב, ואם לאו - מאכילין אותה רוטב עצמה, ואם נתיישרה דעתה - מוטב, ואם לאו - מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים".

ובגמ' שם (עמוד ב'), מובאים שני סיפורים על מעוברות שהריחו שאחת נתרצתה בדברים ויצא ממנה ר' יוחנן והשניה לא נתרצתה ויצא ממנה רשע:

סעיף ג' - אדם שהריח ונשתנו פניו:

שו"ע - "כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, ומאכילין אותו ממנו".

סעיף ד' - אשה שילדה בסמוך ליו"כ:

שו"ע - "יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל²⁰⁴; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם. וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת²⁰⁵; כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אף על פי שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"כ בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחור שלשה"²⁰⁶.

"היא עוברת דארחא, אתו לקמיה דרבי, אמר להו: זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא. לחושו לה ואילחישא. קרי עליה בטרם אצרך בבטן ידעתיה וגו'. נפק מינה רבי יוחנן. היא עוברת דארחא, אתו לקמיה דרבי חנינא, אמר להו: לחושו לה, ולא אילחישא. קרי עליה: זרו רשעים מרחם, נפק מינה שבתאי אצר פירי".

ההבדל בין מעוברת שהריחה לחולה שיש בו סכנה הרמב"ן הדגיש שיש הבדל בין מעוברת שהריחה לבין חולה שיש בו סכמה הצריך לאכול. במעוברת אנו משתדלים בצורה הדרגתית להאכילה, כי לפעמים תתישב דעתה במשהו מועט וסגי בהכי. אבל חולה מסוכן - "לא משחקים איתו", וכל מה שאמרו הרופאים - נותנים לו מיד.

יולדת שבתוך ג' שלה ואומרת - איני צריכה לאכול - האם מאכילים אותה:

- **ב"ח, מג"א - מאכילים אותה**, (וכתב במג"א שיאכילו אותה פחות מכשעור).
- **אליה רבה - הסתפק בדבר ולא הכריע.**

להלכה כתב במשנ"ב כמגן אברהם - שכן יאכילו אותה, אבל בשיעורים (פחות מכותבת הגסה), **אבל אם לא אמרה כלום - אוכלת כרגיל ולא צריך בזה שיעורים** (ויש שהחמירו שגם בזה צריך שיעורים (הגר"ז)).

סיכום דין אכילה ליולדת בתוך ג' ימים מהלידה - אוכלת כדרכה בלי שיעורים (ויש מי שהחמיר שתאכל בשיעורים - ואינו אלא חומרא), ואם אומרת שאינה צריכה תאכל בשיעורים.

205 כיצד מונים את הימים (מעל"ע או סדר ימים):

- **בה"ג - מונים מעת לעת שלימים מהלידה.**
- **תוס' - מחשבים לפי סדר הימים, ולא מעל"ע.**

להלכה פסק השו"ע לחומרא **תוס'** - "ימים אלו אין מונין אותם מעת לעת".

אבל במשנ"ב הביא לקולא - שכיון דהוי ספק דאוי' יש להקל במחלוקת ולחשב מעל"ע, ומ"מ סיים שטוב להאכילה בכך פחות פחות מכשעור.

206 דין יולדת בסמיכות ליו"כ: דינים אלו מבוססים על דין יולדת בהלכות שבת שהובא דינה בגמרא בשבת דף קכט', א':

"אמרי נהרדעי - חיה גז"ל [ג' ימים, ז' ימים, ל' ימים]". דהיינו שאת דין היולדת אנו מחלקים לשלושה זמנים:

- **ג' = שלושה ימים ראשונים מהלידה** - בין אמרה צריכה בין אמרה שלא צריכה - מחללין עליה את השבת (וה"ה לכאן שנותנים לה לאכול).
- **ז' = מיום הרביעי עד היום השביעי ללידה** - אם אמרה צריכה אני - מחללין עליה (ונותנים לה לאכול), אמרה - איני צריכה - לא מחללין (ולא נותנים לה לאכול).
- **ל' = מיום השביעי עד שלושים יום ללידה** - אפילו אמרה צריכה אני - לא מחללים עליה את הבת אבל עושים ע"י גוי (דהוי שבות) - משמע שלא אוכלת ביו"כ.

כדין זה פסק כן בשו"ע - "יולדת - תוך שלושה ימים לא תתענה כלל, משלשה ועד שבעה - אם אמרה צריכה אני - מאכילין אותה, מכאן ואילך - הרי היא ככל אדם".

*דין מפלת כדין יולדת - כן הביא בבה"ל כן בשם השדי חמד.

**דין יולדת בניתוח קיסרי - כתבו אחרוני זמנינו, שיוולדת כזו דינה כחולה רגיל ויש לה לאכול כפי שמורים הרופאים - כדין חולה.

סימן תריח' - דין חולה ביה"כ²⁰⁷:**סעיף א' - מאכילין אותו ע"פ עצמו או ע"פ רופא:**

שו"ע - "חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים²⁰⁸ שאומר: אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות²⁰⁹. אפילו אם החולה אומר: אינו צריך, שומעים לרופא²¹⁰; ואם החולה אומר: צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים: אינו צריך, שומעים לחולה²¹¹."

סעיף ב' - מחלוקת בין הרופאים:

שו"ע - "רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מאכילין אותו²¹²."
רמ"א - "והוא הדין לשנים נגד שנים, ואפילו קצתן יותר בקיאין מקצתן כנ"ל²¹³."

סיכום הלכות נאמנות רופאים וחולים:

²⁰⁷ **נאמנות רופא גוי:** השו"ע פסק כאן כריב"א שכתב שגוי נאמן גם ביחיד. אבל האחרונים חששו בדבר יותר וכתבו - שהיום כבר איבדו רופאים גויים נאמנותם מכיוון שאינם מדקקים בדבר ואינם מבינים את קדושת יום וחומרת האיסור, ונראה לומר שה"ה לרופא שאינו שומר תו"מ שגם הוא יש לשים לב שידקדק כהוגן ולא יקל ראש בדבר.
²⁰⁹ **חולה שצריך לאכול (ע"פ עצמו או ע"פ רופא):** אומרת המשנה **ביומא, פב'**: "חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאין, ואם אין שם בקיאין - מאכילין אותו ע"פ עצמו עד שיאמר די".

נחלקו הראשונים באיזה רמת סיכון מאכילים אותו:

- ר"י - דווקא חולה שיש חשש שיגיע לסכנת מוות, אבל בסכנה סתם לא מאכילים אותו.
 - ר"ת - אפילו בחולה שיש חשש שיסתכן (ולאו דווקא סכנת מוות ישירה) - מקשיבים לו.
- השו"ע פסק לקולא כר"ת** - "אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו ואין צריך לומר שמא ימות". **ובבה"ל הסביר** - שאפילו אם הוא עתה חולה שאין בו סכנה, אבל אם לא יאכל יש חשש שיגיע לדרגת סכנה - אוכל.
- ²¹⁰ **חולה אומר איני צריך ורופא אומר שכן:** בהלכות חולה בשבת וביו"כ ישנם כמה כללי ברזל שמנחים אותנו וזה אחד מהם: גם אם החולה אומר שאינו צריך, כל שיש כנגדו רופא שאומר שכן - נותנים לחולה.
- כי כלל נקוט בדינו** - "תובא הוא דנקיט ליה" (**יומא פג'**) שפירושו - שאולי הוא סתם נבהל ולכן אינו מרגיש כרגע את הצורך שלו.
- ²¹¹ **חולה אומר שהוא צריך ומולו מאה רופאים - בגמ' ביומא פג' - "א"ר ינאי - חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך, שומעים לחולה, מ"ט? לב יודע מרת נפשו".** **ובהמשך** - "ומר בר רב אשי אמר... אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך". **וכ"פ בשו"ע**.
- ²¹² **יומא פג'.** כיוון דהוי ספק נפשות - מקילים.

²¹³ **מחלוקת בין רופאים - האם הולכים אחר הבקאות:** הראשונים דנו בשאלה האם אנו מתייחסים לבקאות ולמומחיות של הרופא כאשר יש מחלוקת בין רופאים [למעשה ניתן לומר שישנן שלוש שיטות מרכזיות - כזו הנותנת משקל מרכזי לבקאות עד כדי שגובר על מספר הרופאים שכנגד. כזו שאינה מתייחסת לבקאות בכלל אלא בוחנת את הדברים על פי כמות הרופאים, וכזו הנותנת לבקאות משקל מכריע כאשר יש שיווין בין כמות הרופאים]:

- **ר"ן** - לבקאות חשיבות מרכזית, שהרי המשה השתמשה במושג בקיאין ("מאכילין אותו ע"פ הבקיאין). ולכן - אפילו אם שני רופאים שאומרים א' ומולם רופא מומחה שאומר ב' - הולכים אחר דעתו, בין לחומרא בין לקולא.
- **טור** - אין הולכים אחר הבקאות כלל. לכן אפילו שניים שאינם בקיאים מול שנים בקיאים - מקילים כי הוי ספק נפשות (ואפילו יש מאה כנגדם - עדיין מקילים, כי לענין זה תרי כמאה, כפי שיתבאר להלן).
- **רמב"ן** - הולכים אחר הבקאות ואחר הרוב לחומרא, **דהיינו** - אם יש שנים נגד שניים - מקילים דהוי ספק נפשות. אם יש לנו רופא מומחה נגד שניים - הולכים לקולא (דהיינו - אם הבקיא שהוא לבד אומר לתת לאכול, והשניים שאינם בקיאים אומרים שלא לתת - הולכים אחר הבקיא ויאכל. ומצד שני - אם הבקיא שלבד אומר שלא יאכל ואילו שני הרופאים כנגד אומרים שיאכל - מקילים אחריהם).
- **המגיד (כפי שהבין ברמב"ם)** - הולכים אחר הרוב, ואם הם שוים, כגון שלושה כנגד שלושה - הולכים אחר המיקל.

להלכה-

▪ **השו"ע לא התייחס** לסוגיית הבקאות.

סעיף ג'- חולה ורופא מול רופא:

שו"ע- "ואם החולה ורופא אחד עמו אומרים שאינו צריך, ורופא (אחר) אומר: צריך; או שהחולה אינו אומר כלום ורופא אחד אומר: צריך, ושנים אומרים: אינו צריך, אין מאכילין אותו"²¹⁴.

סעיף ד'- תרי כמאה ברופאים:

שו"ע- "אם שנים אומרים: צריך, אפילו מאה אומרים: אינו צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאינו צריך, מאכילים אותו מאחר ששנים אומרים: צריך"²¹⁵.

רמ"א- "וה"ה אם החולה ורופא אחד עמו אומרים: צריך, אף על פי שמאה רופאים אומרים: אינו צריך, מאכילין אותו (טור), ולא חיישינן דהחולה אומר: צריך משום דמאמין לרופא זה שאומר: צריך (ב"י בשם מהרי"א)".

סעיף ה'- ספק וודאי(רופא או חולה אומר איני יודע):

שו"ע- "אם החולה אומר: אינו צריך, והרופא מסופק, מאכילין אותו; אבל אם הרופא אומר: אינו צריך, והחולה אומר: איני יודע, אין מאכילין אותו".

סעיף ו'- רופא שאינו מכיר החולי:

שו"ע- "אם הרופא אומר שאינו מכיר את החולי, הרי הוא כאדם דעלמא ואין דבריו מעלין ולא מורידין".

שו"ע- "מיהו אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני אדם שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל, מאכילין אותו (א"ו הארוך)".

סעיף ז'- מאכילין לשיעורין:

שו"ע- "כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור; הלכך מאכילין אותו כבי שלישי ביצה בינונית²¹⁶, וישהו כדי אכילת ארבעה ביצים; והשתיה, יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שישלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו"²¹⁷.

סעיף ח'- שתיה לשיעורין:

- הרמ"א התייחס ופסק כטור- שאין להתייחס לבקיאיות- "וה"ה לשנים נגד שנים- ואפילו קצתן יותר בקיאין".
- המג"א והא"ר- כתבו כדעת הרב המגיד- שסתם כך הולכים אחר הרוב, ורק בשיוויין מתייחסים לבקיאיות.
- המשנ"ב(י') כתב כרמב"ן- שמקילים לשני הצדדים- בין לצד הרוב בין לצד החומרא.

²¹⁴ בכל המקרים הללו יש לנו מצב של שניים מול אחד, שהשניים אומרים- יאלכ והאחד אומר לא יכאל. במצב כזה- הולכים אחר הרוב ולא יאכל(כל עוד השניים הם לא מול החולה, שראינו לעיל בסע' א'- שחולה יודע מרת נפשו ושומעים לו גם כנגד מאה).

²¹⁵ **תרי כמאה ברופאים- יומא פג'** - "אע"פ שאמר רב ספרא דלענין עדות אומרים תרי כמאה, אבל לענין אומדנא אזלינן בתר רוב דעות- היינו דווקא בממונא, אבל בספק נפשות הולכים כדעת המקילים". וכ"פ השו"ע.

²¹⁶ **שיעורי אכילה ושתיה בימינו:** כשני שלישי ביצה(פחות מכותבת)- כשלושים סמ"ק בנפח, שהוא כשלושים גרם במשקל. כמלא לוגמיו- כל אדם כפי גודל פיו, כאשר באדם בינוני זה כ-40 סמ"ק.

משך זמן ההמתנה "כדי אכילת פרס"- לחומרא, כ-9 דק'.

²¹⁷ **אוכלים לשיעורין:** בסעיף זה נלמד שאם אפשר- עדיף להאכיל את החולה/יולדת- לשיורים ולא בבת אחת. העם הוא מכיוון שאכילה לשיעורין לא שמה אכילה ואינו בכרת.

מקור הדין בגמ' בכריתות דף יג'- "אמר רב פפא- התירו לה לעוברת לאכול פחות פחות מכשיעור, אפילו טובא מפני הסכנה, כדי שלא יצטרף לכזית בכדי אכילת פרס".

שו"ע- "וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת ארבעה ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית; ואם אמדוהו שאין השיעורים הללו מספיקים לו, או שהחולה אומר כן, או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו (מיד)".

סעיף ט'- מי שאחזו בולמוס:

שו"ע- "מי שאחזו בולמוס, והוא חולי שבא מחמת רעבון וסימנו שעניו כהות ואינו יכול לראות, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו; ואם אין שם מאכל של היתר, מאכילין אותו מאכל איסור; ואם יש כאן שני מיני איסורים, אחד חמור מחבירו, מאכילין אותו הקל תחלה".

רמ"א- "אם צריך לבשר ויש כאן בהמה שצריכין לשוחטה ובשר נבלה מוכנת, ע"ל סימן שכ"ח סעיף י"ד".

סעיף י'- הזכרת יו"כ בברכהמ"ז לחולה שאוכל:

שו"ע- "חולה שאכל ביוה"כ ונתיישב דעתו בענין שיכול לברך, צריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון, שאומר: יעלה ויבא, בבונה ירושלים"²¹⁸.

סימן תריט'- סדר ליל יה"כ:

סעיף א'- דברים שנוהגים לומר בתפילת ליל יו"כ:

שו"ע- "ליל יום הכיפורים נוהגים שאומר שליח צבור: בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ועל דעת הקהל, אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ונוהגים שאומר: כל נדרי וכו'²¹⁹, ואחר כך אומר: שהחיינו, בלא כוס".

רמ"א- "ואח"כ מתפללים ערבית. ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום, וממשיך בניגונים עד הלילה; ואומרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר הש"צ ג"פ: ונסלח לכל עדת וגומר, והקהל אומרים שלש פעמים: ויאמר ה' סלחתי כדברך (מנהגים); ואל ישנה אדם ממנהג העיר, אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל)".

סעיף ב'- אמירת בשכמל"ו בקול רם:

שו"ע- "בליל יוה"כ ומחרתו אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בקול רם"²²⁰.

²¹⁸ **הזכרת יו"כ בברכהמ"ז:** כתב הרא"ש שכיוון שהחולה אוכל בהיתר- צריך להזכיר את יו"כ בברכהמ"ז) ולא דמי לאוכל טבל עליו אמרה המשנה בברכות מה', שאין מזמנים עליו). השו"ע פסק כרא"ש אך יש ראשוני החולקים עליו ואומרים שלא להוסיף, כיוון שסו"ס אסור לאכול ביום הזה.

²¹⁹ **אמירת "כל נדרי"- הראשונים נחלקו** האם אומרים כל נדרי ובאיזה לשון יש לאומר:

- **רב סעדיה גאון-** "כל נדרי" מועיל לשגגות, אונסים וכד', ולכן אומרים אותו גם על העבר וגם על העתיד.
- **רב האי גאון-** "אין לומר" מכיוון שלא שמענו שרבותינו אמרו כן, ויש לחוש שאנשים יקלו ראש בנדריים בשל כך.
- **רבינו תם-** "כל נדרי" מהני רק על העתיד לא על העבר.

פסיקת ההלכה: שו"ע- אומרים כל נדרי. ובמשנ"ב כתב שהמנהג לאומר בלשון עתיד- כר"ת.

²²⁰ **מדוע אומרים בשכמל"ו בקול רם-** מדרש רבה, ואתחנן, פ"ב, לו'.

"כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והורידו לישראל למה הדבר דומה לאדם שגנב הורמין פי' חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך לכן כל השנה אומרים אותו בלחש וביוה"כ אומרים אותו בפרהסיא לפי שאנו כמלאכים".

סעיף ג'- יו"כ שחל בשבת:

שו"ע- "אם חל בשבת, אומרים: ויכולו, וברכה אחת מעין שבע, וחותרם: מקדש השבת, ואינו מזכיר של יום הכיפורים. (ואין אומרים אבינו מלכנו, בשבת, אבל שאר הסליחות והתחינות אומר כמו בחול) (ריב"ש סי' תקי"ב ומנהגים)".

סעיף ד'- להעמיד שנים לצד החזן:

שו"ע- "צריך להעמיד אחד לימין שליח צבור ואחד לשמאלו"²²¹.

סעיף ה'- עמידה בכל התפילות:

שו"ע- "יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל הלילה"²²².

סעיף ו'- נוהגים ללון בביהכ"ס:

שו"ע- "נוהגים ללון בביהכ"ס ולומר שירות ותשבחות כל הלילה".

רמ"א- "וטוב לישן רחוק מן הארון (מרדכי); ומי שאינו רוצה לומר תשבחות ושירות בלילה, לא יישן שם (מהרי"ו). והחזנים המתפללים כל היום, לא יעורו כל הלילה, כי מאבדין קולם כשאינם ישנים (מהרי"ל)".

סימן תרכ"ו- מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית:**סעיף א'- יסיימו שחרית מוקדם:**

שו"ע- "טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית, כדי למהר בענין שיתפלל מוסף קודם שבע שעות"²²³.

סימן תרכ"א'- סדר קריאת התורה ומילה ביו"כ:**סעיף א'- קריאת התורה ביו"כ:**

שו"ע- "מוציאין שני ספרים, בראשון קורים ששה בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'; ואם חל בשבת, קורים שבעה ומפטיר קורא בשני בפניחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה: ואומר סלו סלו פנו דרך, עד כי פי ה' דבר".

²²¹ נלמד מכך שאהרון וחור עמדו לצידו של משה, ומכאן למדו חכמים- שאין מורידין לפני התיבה בתענית ציבור- פחות משלושה.

וכתב במג"א- שעכשיו המנהג שאין השנים עומדים אלא עד ברכו.

²²² הטעם לעמידה בכל התפילות- להידמות למלאכי השרת שרגליהם רגל ישרה ואינם יושבים.

שאפשר להישען- כן כתב במשנ"ב(יג')- שאלו העומדים רשאים להישען על איזה דבר אם קשה להם העמידה.

²²³ מנהג יפה לקצר בתפילת שחרית: הגמ' בברכות כו: דנה במי שהיו לו 2 תפילות- מוסף ומנחה מה הוא מקדים, והלכה שם כחכמים-

שמקדים מנחה שהיא תדירה למוסף.

כדי שלא להכנס לספק זה כתב הטור שטוב לקצר בתפילת שחרית כדי שיסיפיקו להתחל מוסף קודם זמן מנחה. וכתב שאביו הרא"ש היה

מתפלל יחיד, אם היה רואה שמתעכבים בתפילת שחרית.

הלכה למעשה- כתב במשנ"ב(ב')- שמי שהתאחר להתפלל יקדים של מוסף למנחה. א"כ כבר הגיע הזמן של מנחה קטנה.

סעיף ב' - מילה ביו"כ:

שו"ע - "מילה ביה"כ, מלין בין יוצר למוסף, אחר קריאת התורה; ולאחר המילה אומרים: אשרי (והמנהג למול אחר אשרי) (מנהגים); ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת, אין מלין עד אחר חזרת ס"ת, וחוזרים ואומרים קדיש".

סעיף ג' - ברכת היין בברית מילה שביו"כ:

שו"ע - "מברכין על המילה בלא כוס (וי"א דמברכין בכוס ונותנים לתינוק הנימול, וכן נוהגין)"²²⁴.

סעיף ד' - הזכרת סדר עבודת כה"ג במוסף:

שו"ע - "במוסף אומר ש"צ סדר עבודה"²²⁵.

רמ"א - "ונוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם, גם בעלינו לשבח; אבל ש"צ אסור לעקור ממקומו בשעת התפלה כדי ליפול על פניו, ויש למחות ביד העושים כן".

סעיף ה' - סדר העבודה:

שו"ע - "סדר הוידוי: חטאתי, עויתי, פשעתי".

סעיף ו' - נודרים צדקות:

שו"ע - "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. (ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביה"כ) (מרדכי)".

סימן תרכב' - סדר תפלת מנחה:**סעיף א' - סדר מנחה:**

שו"ע - "למנחה אומר: אשרי, ובא לציון, ואין אומרים: ואני תפלתי, אפילו אם חל להיות בשבת".
רמ"א - "ואין אנו נוהגין לומר: אשרי, ובא לציון, קודם מנחה, רק קודם נעילה; וכן כתבו קצת רבוותא (מרדכי והג"מ ס"ס אהבה וסוף הלכות י"כ וכל בו ומנהגים); וא"א: אין כאלהינו ביי"כ (מנהגים)".

²²⁴ **ברכת הגפן בברית מילה שביו"כ:** הגמ' בעירובין דף מ' אומרת ששברכת שהחיינו של יו"כ לא שותים יין, כי הוא צום, וגם לקטן לא נותנים

לשתות "דילמ אתי למיסרך", שפירושו הוא- שהוא יבוא להתרגל ולעשות כן גם בגדולתו.

מתוך כך נחלקו הראשונים- האם נותנים לקטן לטעום מן היין בברית מילה או שפשוט לא מברכים:

- תוס' דווקא בדבר של קבע אנו אומרים דילמא אתי למיסרך, אבל בברית מילה שזה דיר שזה יוצא ביו"כ- הוא לא יתרגל ויטעה מכך לעתיד.
- מרדכי- אין לחלק ובכל מצב חוששים "דילמא אתי למיסרך".
- ראב"ן- יתנו לתינוק הנימול, שבכזה קטן זה בכלל לא גזרו.
- להלכה כתב השו"ע כמרדכי- שמברכין על המילה בלא כוס".
- אבל הרמ"א חלק וכתב כראב"ן- "ונותנים לתינוק הנימול, וכן נוהגים".

²²⁵ משום נשלמה פרים שפתינו.

סעיף ב' - קריאת התורה והפטרה במנחה של יו"כ:

שו"ע "ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה בפרשת עריות עד סוף הפרשה, והשלישי מפטיר ביונה ומסיים: מי אל כמוך, ומברך לפניך ולאחריה; ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת, וחותרם בשל שבת".
רמ"א - "ואין אומרים: על התורה ועל העבודה, במנחה (הגהות מיימוני סוף הלכות י"כ ומהרי"ל ומנהגים והגהות מרדכי)".

סעיף ג' - אמירת צדקת ו"אבינו מלכנו" בשבת:

שו"ע - "אם חל בשבת, אומרים: צדקתך, ואומרים: אבינו מלכנו";
רמ"א - "ובמדינות אלו אין אומרים: צדקתך, ולא אבינו מלכנו"²²⁶.

סעיף ד' - נשיאת כפיים במנחה:

שו"ע - "אין נושאים כפיים במנחה ביוה"כ; וכחן שעבר ועלה לדוכן, הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו"²²⁷.

סימן תרכ"ג - סדר תפלת נעילה:**סעיף א' - דברים שאומרים קודם לתפלת נעילה:**

שו"ע - "לנעילה אומר: אשרי, וקדיש, ואינו אומר: ובא לציון";
רמ"א - "וכבר כתבתי דהמנהג במדינות אלו לומר: אשרי, ובא לציון, קודם נעילה".

226 האם אומרים "צדקתך" ו"אבינו מלכנו" בשבת:

- **ר"י ברצלוני -** אין לאמרם בשבת כי: בצדקתך נאמר "משפטיך תהום רבה" ואנחנו מבקשים רחמים ולא דין. ו"אבינו מלכנו" זה בקשת צרכים - ואין שואלים צרכים בשבת.
 - **ר"ן -** יש לומר צדקתך ע"פ הכלל שכל יום שאין בו הלל אומרים "צדקתך", והרי אין אומרים הלל ביו"כ. וכן יש לומר אבינו מלכנו - כי עכשיו זה גמר הדין ואם לא עכשיו אימתי.
- להלכה פסק השו"ע כר"ן - "אם חל בשבת אומרים צדקתך ואומרים אבינו מלכנו".
 והרמ"א פסק כר"י ברצלוני - שאין אומרים לא צדקתך ולא אבינו מלכנו.

227 נשיאת כפיים במנחה: במשנה בתענית כו' מובאת מחלוקת תנאים מתי נושאים כפיים ביו"כ:

- **רבי מאיר -** בכל התפילות (שחרית, מוסף, מנחה, נעילה). כיוון שאין ביו"כ חשש שכרות נושאים כפיהם בכל התפילות.
 - **רבי יהודה -** שחרית ומוסף כן, מנחה ונעילה לא. כיוון שבכל יום מצוי בזמן המנחה שכרות - גזרו גם על מנחה ונעילה של יו"כ.
 - **רבי יוסי -** שחרית, מוסף ונעילה - כן, מנחה - לא. בתפילת מנחה שיש בכל יום - גזרו. בתפילת נעילה שאינה שכיחה - לא גזרו.
- הלכה נפסקה בגמרא כרבי יוסי ומ"מ בתפילת מנחה של תענית ציבור, שמתפללים סמוך לשקיעה - לא גזרו וכן עולים כהני, כי דומה לתפילת נעילה.

מתוך כך נחלרו הראשונים האם דין מנחה של יו"כ כדין מנחה של תעניות ציבור או שמא יש בה גזירה שלא לעלות לדוכן משום שכרות:

- **רב עמרם -** מנחה של יו"כ אין עולים לדוכן, כי אין המנחה קרובה לשקיעה כמו בתענית ציבור.
 - **רמב"ם -** אין נושאים כפיים כנ"ל, אבל כהן שעלה לדוכן - כן יברך, מפני החשד.
- להלכה כתב השו"ע כרמב"ם - שאין עולים ואם עלה יברך. ולכן הוסיף הרמ"א לומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו" שהרי אם עלה - לא ירד.

סעיף ב' - זמן תפילת נעילה:

שו"ע - "זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה; וצריך ש"צ לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה, וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות, כדי שיגמור קודם שקיעת החמה (ואומר במקום כתבנו, חתמנו) (טור)²²⁸."

סעיף ג' - הזכרת שבת בתפילת נעילה:

שו"ע - "אם חל בשבת, מזכיר בה של שבת; אבל בוידוי שלאחר התפלה אין מזכירים בו של שבת; והני מילי יחיד, אבל שליח צבור, כיון שאמרו בתוך תפלתו, מזכיר בו של שבת; ואם לא הזכיר, בזה אין מחזירין אותו".

סעיף ד' - קדושה של נעילה:

שו"ע - "ואומר: כתר, כמו במוסף"²²⁹.

סעיף ה' - נשיאת כפיים בתפילת נעילה:

שו"ע - "נושאים כפים בנעילה (והמנהג במדינות אלו שלא לישא כפים, ואומרים: אבינו מלכנו)²³⁰."

סעיף ו' - מנהגי סוף תפילת נעילה:

שו"ע - "בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים: ה' הוא האלהים (ופעם אחד: שמע ישראל, וגי' פעמים: ברוך שם כבוד מל"ו) (מנהגים) (וע"ל סימן ס"א) ותוקעים תשרית"²³¹.

228 זמן תפילת יו"כ:

בגמרא בירושלמי(מסכת ברכות פרק ד' ובעוד מקומות) מובא שרב רבי יוחנן נחלקו מתי הוא זמן נעילה:

"אימתי הוא נעילה רבנן דקיסרין אמרין איתפלגון רב ור' יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים ור"י אמר בנעילת שערי היכל".

הסבר - לפי רבי יוחנן זמנה תפילת נעילה הוא לקראת סוף יום כיפורים- כשנסגרים שערי היכל והיינו לקראת סוף היום כשמדליקים נרות של בין הערבים. לעומת זאת, לרב זמנה של תפילת נעילה הוא גם בלילה- כששערי השמים נסגרים וככבר אין חמה- עדיין הוא זמנה. **בגמ' שם מביא רב יודן ראייה לשיטת רבי יוחנן-** מכך שבתפילת נעילה יש עליה של הכהנים לברך, והרי כהנים מברכים רק ביום.

הראשונים נחלקו כמי נפסקה ההלכה:

- רמב"ם, ר"ן, מרדכי ועוד- הלכה כרבי יוחנן- שזמנה ביום עד סמוך לקיעת החמה.
- רי"ף ועוד- הלכה כרב, שזמנה גם בלילה.

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם וסיעתו- "זמן תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה".

הב"ח הקשה על השו"ע- כיצד הוא אומר מצד אחד שזמנה כשהחמה בראש האילנות ומצד שני שיש לסיימה עד לשקיעת החמה? הרי מדובר בזמן כ"כ קרוב וקצר ולא יתכן שיספיקו בו להתפלל "נעילה"?

על זה תירץ הב"ח- שמנהג ישראל כרב- שמתחילים סמוך לשקיעה ומסיימים בלילה.

המג"א תירץ- שכונת השו"ע לומר שזמנה משעה שהחמה בראש האילנות עד לשקיעה והיינו- לסוף השקיעה(ולא לתחילתה).

הנפק"מ ביניהם היא- האם יכול להאריך בתפילת נעילה לתוך הלילה- כשלב"ח אין בעיה כי המנהג להמשיכה בלילה, אבל למג"א הוי בעיה כי הזמן הוא רק עד סוף שקיעת החמה אבל לא לתוך הלילה.

להלכה פסק המשנ"ב- שהרוצה יכול לסמוך על הב"ח.

²²⁹ ומי שאומר "נעריצך" במוסף- יאמר כן גם כאן.

²³⁰ **נשיאת כפים ביום כיפור:** במשנה בתענית דף כו'- "בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם ארבע פעמים ביום, בשחרית, במוסף,

במנחה ובנעילת שערים... ביום הכיפורים". ועפ"ז פסק כאן השו"ע- ש"נושאים כפים בנעילה". אבל הרמ"א חלק וכתב שהמנהג במדינתו שלא לשאת כפים בנעילה, וטעמו מבוסס כנראה על ספק המנהגים לר"א טירנא, שם כתוב- שהמנהג הוא לא ליש כפיו בנעילה משום שלפעמים נמשכת התפילה עד הלילה ואין הכהנים עולים לדוכן בלילה, ובשל כך נהגו שכלל לא יעלו כהנים לדוכן בנעילה.

אולם הלכה למעשה כתבו הרבה אחרונים- שמנהג ארץ ישראל כשו"ע שכהנים נושאים כפיהם בנעילה גם לבי אשכנז.

רמ"א- ויש אומרים שאין לתקוע, רק תקיעה אחת (מרדכי והג"מ סוף הלכות י"כ ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו; ותוקעין לאחר שאמר קדיש לאחר נעילה, וקצת מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש".

סימן תרכ"ד - סדר מוצאי יום הכיפורים:

סעיף א' - הבדלה בערבית:

שו"ע- "מתפללים תפלת ערבית²³², ואומר הבדלה בחונן הדעת".

סעיף ב' - הוספה מחול על הקודש:

שו"ע- "צריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו, שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים".

סעיף ג' - על מה מברכים בהבדלה של מוצאי יו"כ:

שו"ע- "מבדילים על הכוס ואין מברכים על הבשמים, אפילו אם חל להיות בשבת²³³".

סעיף ד' - הברכה על האש בהבדלה של מוצאי יו"כ:

שו"ע- "מברכים על האור; ואין מברכים במוצאי יוה"כ על האור שהוציאו עתה מן האבנים²³⁴; ויש אומרים שמברכים עליו מעמוד ראשון ואילך".

מדוע תוקעים תקיעות אלו של סוף תפילת נעילה:

- **מרדכי-** זכר לתקיעת השופר ביוה"כ שביובל.
- **הגה"מ-מכיוון** שע"פ המדרש יוצאת בת קול אומרת- "לך אכול בשמחה לחמך".
- **תוס'**- התקיעה מודיעה שהגיע הלילה ומותרים באכילה.

²³² **מה מחדש השו"ע?** לכא' פשיטא שמתפלל ערבית? אלא שישנה שיטה של רב בגמ' **ביומא פז'** שאומרת שתפילת נעילה פוטרת את של ערבית. **ובא השו"ע ללמדנו שלית הלכתא כרב.**

ברכה על הבשמים בהבדלה של מוצאי יו"כ:

במוצאי שבת רגיל מברכים על הבשמים בהבדלה. **והובאו בתוס' (ביצה לג'; ד"ה "כי הוינן) שני טעמים מדוע מברכים על בשמים במוצ"ש:**

- א. משום שיצאה הנשמה היירה שהייתה בשבת ויש צורך להשיב את הנפש מצערה, ע"י הרחת בשמים.
- ב. משום שבשבת גהנום שובת, וכשיצאת שבת חוזר לברוח ולהסריח ולכן צריך בשמים.

ונחלקו הראשונים כאיזה טעם פסקינן- ומתוך כך לדין ברכה על בשמים במוצאי יו"כ:

- **רמב"ם-** אין מברכין על בשמים במוצאי יו"כ, אפילו שחל בשבת, מכיוון שהלכה כטעם א'- שמטרת הבשמים להשיב הנפש, והרי ביו"כ לא חלה נשמה יתירה בשל צער הצום ולכן אין מה להשיב.
- **מהרי"ל-** על יו"כ שחל בחול- אין מברכין, כי אף אחד מן הטעמים לא מתקיים, אבל על יו"כ שחל בשבת- מברכין על בשמים, מהטעם השני.

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם- שאין מברכים על הבשמים, אפילו אם חל בשבת.

במשנ"ב(ה') כתב כן לברך כשיו"כ חל בשבת, אבל סיים שאין להורות כן בציבור, אלא רק בעצמו בביתו יכול לברך.

²³⁴ **האור/אש שמברכים עליהם בהבדלה של יו"כ:** כתב הכלבו שיש הבדל בין האור שמברכים עליו במוצאי שבת לזה של מוצאי יו"כ. של מוצ"ש

מברך על כל אור שהוא, כי זה כנגד האור שזימן הקב"ה לאדם הראשון, במוצ"ש שהקיש שני עצים זה בזה ויצא לו אור. **אבל ברכת האור של**

מוצאי יו"כ באה להודות על כך שהיה אור שנאסר עליו ועכשיו משיצא יו"כ- מותר לו להשתמש ולהנות באור הזה.

לכן- במוצאי יו"כ יש לברך רק על אור שהיה ביו"כ קיים ולא נהנה ממנו, ועכשיו הותר לו ולכן יכול לברך עליו.

- **יו"כ שחל בשבת: בזה נחלקו הראשונים- האם כאן יש את אותו הדין לגבי האור של ההבדל, או שכאן כיוון שסו"ס הוי מוצ"ש- יכול**

לברך גם על אש שמדליק עכשיו?

סעיף ה' - עוד מדיני ברכה על נר במוצאי יו"כ ודינים נוספים:

שו"ע- "ישראל שהדליק מעובד כוכבים אין מברכים עליו במוצאי יו"כ, אף על פי שבמוצאי שבת מברכין עליו, שאין מברכים במוצאי יו"כ אלא על האור ששבת מבע"י ממש, או על האור שהודלק ממנו²³⁵; וכן נהגו להדליק מעששות של בית הכנסת, ומיהו אפילו אם הודלק ביום הכיפורים, אם הודלק בהיתר כגון לחולה, יכולים לברך עליו".

רמ"א- "י"א להבדיל על נר של בית הכנסת (המגיד פכ"ט ואבודרהם וא"ז); ויש אומרים שאין להבדיל עליו אלא מדליקין נר אחד ממנו; והנכון להבדיל על שניהן ביחד, דהיינו להדליק נר אחד מנר בית הכנסת, ולא יבדיל על נר עצמו של בית הכנסת לחוד (מהרי"ל); ושאר דיני נר, ע"ל סי' רצ"ח. ואוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת יום טוב (טור מהרי"ו וא"ז). ויש מחמירים לעשות שני ימים י"כ, ויש לזה התרה; ואין לנהוג בחומרא זו, משום דיש לחוש שיבא לידי סכנה (אור זרוע). מי שמתענה תענית חלום למחרת י"כ, אין צריך להתענות כל ימיו (מנהגים). אין אומרים תחנון ולא צו"ץ מיום כפור עד סוכות, והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי י"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה (מהרי"ל ומנהגים והג"מ פ"ב דברכות מהרי"ו)".

הלכות סוכה:**סימן תרכה':****סעיף א' - טעם מצוות סוכה:**

שו"ע- "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכס שרב ושמש (ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה) (מהרי"ל)²³⁶".

סימן תרכו' - העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג:**סעיף א' - העושה סוכתו תחת האילן:**

וכתב הריטב"א - שגם כאן יברך על נר שהיה ביו"כ ושבת ממלאכה - כי זה מסמל את מעלת שני הדברים.

בסע' הבא ממשיך ומתבאר יסוד זה.

²³⁵ כפי שהתבאר בסעיף הקודם.

²³⁶ **טעם מצוות סוכה והכוונה בה:** כתיב בויקרא, כג', מב' - "בסכת תשבו שבעת ימים... למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני". בהוציא אותם מארץ מצרים".

ובגמ' בסוכה יא': נחלקו האמוראים באלו בוכות ישבו ישראל ביציא מצרים:

• רבי אליעזר - אלו היו ענני הכבוד.

• רבי עקיבא - סוכות ממש שעשו להם בדרך.

ובטור ובשו"ע פסקו כר' אליעזר - שמדובר בענני הכבוד. והקשה הב"ח - מדוע בכלל כתבו הטור והשו"ע טעמים למצוות. שהרי אין דרכם בכך?

וכתב הב"ח - שזה בא לומר שהכוונה מעכבת וחייבים לכוון מדוע ציווה עליהם לישיב בסוכות.

ונחלקו האחרונים - האם כוונה זו מעכבת:

• פמ"ג - דין זה הוא לכתחילה, אבל בדיעבד אינו מעכב.

• בכורי יעקב - כוונה זו מעכבת גם בדיעבד.

להלכה פסק השו"ע כפרי מגדים - שבדיעבד אינו מעכב.

שו"ע- "אין לעשות סוכה תחת בית או אילן; והעושה סוכתו תחת האילן, יש אומרים שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין, אף אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה; אבל אם האילן חמתו מרובה מצלתו, אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא אילן, כשרה, אפילו לא השפיל הענפים למטה לערבם עם סכך הסוכה; אבל אם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא על ידי האילן, צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן. וי"א שאפילו אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן, והאילן חמתו מרובה מצלתו, אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר. **הגה:** מיהו אם השפיל הענפים למטה ועירבן עם הסכך, שאינן ניכרין, בטלן והסוכה כשרה (הרא"ש והר"ן); וכן אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול, מקרי עירוב, וכשר (מרדכי פ"ק דסוכה).
שו"ע- אבל אם הענפים כנגד האויר שבין הסכך הכשר (או שהסכך הרבה שאפי' ינטל נגד האילן נשאר כשיעור) (טור), כשרה הואיל וצל הכשר הוא מרובה מחמתה, שאפילו אם ינטל האילן יש שיעור בכשר להכשיר; ובכל זה לא שאני לן בין קדם האילן לקדם הסכך, דין אחד להם"²³⁷.

²³⁷ העושה סוכתו תחת האילן:

המשנה במסכת סוכה דף ט' אומרת- "העושה סוכתו תחת האילן, כאילו עשאה בתוך הבית" ובמ' שם מסייג רבא ואומר- "לא שנו אלא באילן שצילתו מרובה חמתו, אבל חמתו מרובה מצילתו- כשרה. הגמ' שם בהמשך מקשה על רבא ואומרת- "וכי חמתו מרובה צילתו מאי הוי? הא קמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר?" ומתוצת הגמרא- מדובר ש"חבטן".

מתוך סוגיה זו נחלקו הראשונים במספר שאלות בנוגע לדין סוכה שתחת האילן:

א. אילן שצילתו מרובה מחמתו ויש תחתיו סוכה: מפשט הגמ' ודברי רבא משמע שסוכה שתחת אילן שצילתו מרובה מחמתו- תמיד לא תהיה כשרה כי האילן יש בו סכך רב שפוסל את הסוכה שתחתיו.

וכ"פ להלכה רוב הראשונים וביניהם התוס' והרא"ש, וכ"פ השו"ע – "שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין". שלא כשיטת ר"ת בדעת יחיד שהשאלה הזו תלויה במי היה שם בתחילה האם הסוכה או האילן.

ב. אילן שחמתו מרובה מצילתו- ויש תחתיו סוכה כשר- האם נפסלת הסוכה? מהגמ' משמע שסוכה כזו כשרה בתנאי שחבטו אותה.

נחלקו הראשונים באיזה סוכה מדובר כאן:

- **רש"י ותוס'** - מה שהצריכו שיחבטו את ענפי האילן אל הסכך זה דווקא בסוכה שסתם כך הייתה פסולה כי חמתה מרובה מצילתה ורק ע"י ענפי האילן הסכך כשר- לכן צריך לחבטו את ענפי האילן. אבל בסתם סוכה שצילתה מרובה מחמתה- אם יש מעליה אילן שחמתו מרובה מצילתו- הסוכה כשרה איך שהיא.
- **אבי עזרי (ראבי"ה), ר"ן**- דין זה שצריך לחבטו את ענפי האילן אל סכך הסוכה- נכון גם בסוכה שהיא כשרה בפני עצמה (שצילתה מרובה מחמתה), ומ"מ כיוון שיש מעל הסוכה אילן- הוא פוסל (אפילו שחמתו מרובה מצילתו) אא"כ הוא חובט ענפיו אל הסוכה והם בטלים בה. אבל במצב בו רק מעל חלק מסכך יש אילן ובשאר הסכך אין אילן מעליו וחלק זה כשר בפני עצמו- הרי שהסוכה כשרה.

להלכה בדין זה הביא השו"ע את שתי הדעות- את דעת רש"י ותוס' כי"א קמא, ודעת ראבי"ה ור"ן כי"א בתרא. **ובבה"ל כתב** שיש להחמיר כאבי העזרי על פי הכלל שהלכה כי"א בתרא, ומ"מ כשאין לו סוכה אחרת, ואינו יכול לתקנה, יש לסמוך להקל כרש"י.

ג. מה פירוש "חבטן" שמופיע בגמרא- דהיינו- איזה עירוב בין ענפי האילן לסכך מועיל להכשיר הסוכה:

- **רש"י**- צריך לבטל הענפים בסכך שלא יראו בעין, ע"י שיערבבם שלא יהיו ניכרים.
 - **מרדכי**- גם אם הענפים ניכרים זה מועיל, העיקר הוא שיגעו בסכך.
 - **רמב"ם**- מדובר בכלל שקצץ את העץ והחידוש הוא לענין תעשה לא מן העשוי, שאם עירבבם לא חייב לנענע הסכך.
- להלכה פסק השו"ע כרש"י**- "צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא הסכך רבה עליה ומבטלן". אבל הרמ"א פסק לקולא כמרדכי- "מיהו אם השפיל הענפים למטה ועירבן... וכן אם הניח הסכך הכשר על סכך הפסול, מקרי עירוב וכשר".

סעיף ב' - "תעשה ולא מן העשוי":

שו"ע - "אם קצץ האילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מהסיכוך, כשר והוא שינענעו, שיגבה כל אחד לבדו ומניחו, וחוזר ומגביה חבירו ומניחו; ואם לאו, פסולה משום: תעשה, ולא מן העשוי²³⁸".

רמ"א - "אבל מותר לעשות סוכה תחת מחובר או בית, ולהסירו אחר כך, ולא מקרי תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הפסול בסכך עצמו²³⁹ (כל בו והגהות אשרי"י פרק קמא דסוכה)".

סעיף ג' - העושה סוכה תחת גג שהסירו הרעפים (דין פרגולה):

שו"ע - "העושה סוכה למטה בבית, תחת הגג שהסירו הרעפים, אף על פי שנשארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם, כשרה²⁴⁰ ו²⁴¹".

אבל הב" ובבה"ל כתבו לחוש לדעת הרמב"ם - שלא מהני אלא בקצץ העניפים והחידוש הוא לעניין הנענוע של תעשה ולא מן העשוי.

סיכום הסוגיה והלכה למעשה: סוכה שעומדת תחת האילן פסולה. אולם ישנם מקרים בהם נכשיר את הסוכה וזה תלוי במחלוקות ראשונים. להלכה נקבע כי אם האילן מלא בענפים ועלים כך שצילתו מרובה מחמתו - הרי שהוא חוסם לגמרי בין הסוכה לרקיע השמים ולכן הסוכה פסולה. כל הדיון הוא באילן כזה שענפיו מועטים וחמתו מרובה מצילתו. במצב כזה יש מקום לומר שהסוכה שמתחת לאילן תהיה כשרה כי אין כ"כ הפסקה בינה לבין השמים ובכך נחלקו הראשונים. השיטה המקילה (סיעת רש"י) אומרת שבמקרה כזה - הסוכה שלמטה כשרה כל שצילתה מרובה מחמתה, השיטה השניה והמחמירה (סיעת אבי עזרי) אומרת שגם בכה"ג אין הסוכה למטה כשרה אלא כשהשפיל את ענפי האילן שלמעלה ועירבן עם הסכך, כי לולא זה סו"ס כן ש אילן שמפריד בין הסוכה לשמים, גם אם אין ענפיו מרובים. השו"ע הביא 2 השיטות ונראה מהאחרונים להחמיר לחומרא ורק בשה"ד ללכת כסיעה המקילה.

❖ **דין סוכה שתחת מרפסת:** שאלה מצויה בבתי מגורים על סוכה שיש מעליה מרפסת בצורה כזו שהמרפסת למעלה תופסת חלק מהסוכה שלמטה וחלק ממנה הוא תחת כיפת השמים. ולעניין זה הדין הלכה למעשה הוא - שכל הסכך שתחת המרפסת **נחשב כסכך פסול ממש!** ולכן צריך שיהיה בחלק של הסוכה התחתונה גודל של סוכה כשרה ודפנות של סוכה כשרה, דהיינו - לפחות 7 על 7 טפ"פ (7*8 מ"ס=56 מ"מ בריבוע), ו-3 דפנות בפני עצמן בלי אלו של החלק שמתחת למרפסת!! ורק אם הסכך שתחת למרפסת הוא פחות מ-ד' אמות אז אפשר לומר שהוא דופן עקומה.

²³⁸ **דין "תעשה ולא מן העשוי":** בגמ' בסוכה יא' מובאת משנה נלמד דין זה של "תעשה ולא מן העשוי" - "הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת... וסיכך על גבה - פסולה. ואם היה סיכוך הרבה מהן, או שקצצן, כשרה".

ודנו שם בגמ' והגיעו למסקנה - שמה שמרה המשנה "אם קצצן כשרה" - היינו כשמואל שצריך גם לנענע את הסכך אחרי שקצצו. **ופירש שם רש"י** - משום "תעשה ולא מן העשוי", ואע"פ שהא קצץ והוי מעשה - מ"מ זהו מעשה מועט, **ולא חשיב עשיה א"כ מנענע**, כי נענוע קרוב לסתירה הוא.

סיכום - מי שקצץ ענפים ישר על סוכה - חייב לנענע אותם כדי שיהיו כשרים, מדין "תעשה ולא מן העשוי" - **וכ"פ כאן בשו"ע**.

האם דין "תעשה ולא מן העשוי" הוא דווקא בסכך או גם בגוף הסוכה:

²³⁹ כגון מי שיש לו סוכה גבוה מעל 20 אמה ובא והגביה את הקרקע ע"י כריות וכד' ועכשיו היא פחות מעשרים אמה - יש כאן לכאורה בעיה שהוא לא עשה את הסוכה והיא עמדה כך ולא עשה בה עצמה כלום והוי עשוי?

נחלקו הראשונים בשאלה זו:

- **רבינו ברוך** - החמיר, שגם בגוף הסוכה יש בעיה זו וצריך לנענעו.
- **ר"י הלבן והכלבו** - כל הבעיה היא רק בסכך, ולא בגוף הסוכה.

נפק"מ לדוג':

1. סוכה גבוה מעשרים אמה כנ"ל שהמיעטה ע"י כריות שהכניס בה וכד' - האם צריך לנענעה.
2. סוכה שתחת הבית ורק אחרי שבנה אותו פתח את פתח הבית ונעשתה כשרה - האם צריך לנענעה או לא.

להלכה כתב הרמ"א - להקל ככלבו וסיעתו - "מותר לעשות סוכה תחת... הבית ולהסירו אח"כ, ולא מקרה תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הפסול בסכך עצמו".

רמ"א- "וכן מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור, ומותר לסגרן מפני הגשמים ולחזור ולפתחן²⁴² (מהרי"ל); ואפילו ביום טוב שרי לסגרן ולפתחן (אגודה דיומא ומהרי"ו) אם יש להם צירים (די"ע) שסוגר ופותח בהן, ואין בזה לא משום סתירה ובנין אהל ביי"ט, ולא משום תעשה ולא מן העשוי; רק שיזהר שלא ישב תחתיהן כשהן סגורין, שאז הסוכה פסולה"²⁴³.

²⁴⁰ **העושה סוכה בבית תחת הגג לאחר שהסירו הרעפים ונותרו רק קורות העץ: בדין זה יש לדון בשני עניינים: א.** האם אומרים בקורות העץ הללו שנותרו "לבוד" (לחומרא ואז חשיב גג והסוכה תחתיו לא מהני). ב. גם אם הסוכה כשרה, האם מותר לשבת תחת העצים הללו.

א. האם אומרים כאן לבוד לחומרא: הראשונים נחלקו בשאלה זו:

- רש"י, תוס', רא"ש- לא אומרים לבוד לחומרא.
- רשב"א- הביא בזה מחלוקת ונטה להחמיר שכן אומרים לבוד לחומרא.

להלכה נחלקו האחרונים:

- **הב"ח-** החמיר דהוי לבוד ולכן כל שיש בין קורות העץ פחות מג' טפחים- חשיב כגג והסוכה פסולה.
- **מג"א-** נטה להקל של אומרים לבוד לחומרא, ובוודאי אם יש בין העצים סכך כשר- הסוכה כשרה ולא רואים את העצים כסגורים, כי יש סכך שמפריד ביניהם. וכ"פ המשנ"ב(ז').

ב. האם מותר לשבת תחת הקורות הללו? שאלה זו תלויה בשאלה האם אפשר להחשיב את העצים הללו להיחשב כסכך. הראשונים נחלקו בשאלה זו-

- **עיטור-** אם סילק הרעפים, נחשב כאילו עשה מעשה גם בקורות העץ ולכן אין בהם בעיה של "תעשה ולא מן העשוי" ומותר לשבת תחתיהם כסכך.
- **טור-** לא מספיק מעשה ברעפים שהסיר, אלא צריך מעה בגוף הסכך- ולכן כדי להכשירם צריך לנענע גם את הענפים הללו עצמם ואז הכל כשר.

להלכה כתב השו"ע שהסוכה כשרה, אך לא התייחס מפורש לסוגיה זו. אבל שאר אחרונים דנו בכך, וכתב המשנ"ב(ז')-
להקל בכך מכיוון שיש לצרף את דעת העיטור שמכשיר בכל גוונא.

²⁴¹ **כשרות פרגולה לסוכה:**

לא היה בידי הזמן להאריך בביאור סוגיה חשובה זו. לכן אכתוב כאן בקצרה את צדדי השאלה ואת ההלכה למעשה-
בפרגולה יש לדון ב-2 בעיות: הראשונה- שהרי זו סוכה ישנה שלא נעשתה לשם סוכות אלא לכל ימות השנה. השניה, בדין בית של קבע שאין עושים בו סוכה.

לגבי השאלה הראשונה- הדרך הקלה לפתור בעיה זו היא ע"י הוספת סכך לפנ סוכות או ע"י נענוע של הסכך שלה ואז בוודאי היא נחשבת כנעשית לשם סוכות ואין בעיה בכך.

לגבי השאלה השנייה- כאן יש מחלוקת גדולה בפוסקים האם פרגולה נחשבת למבנה קבע כמו דירה וממילא א"א לעשות בו סוכה, או שמא כיוון שסו"ס לא ישנים שם ואינו משמש כחדר, שהרי גם יורדים בו גשמים וכד'- אזי חשיב כעראי ולכן אין בעיה. בסוגיה זו יש מחלוקת גדולה בין הפוסקים כאשר:

- הרב רבינוביץ', הרב אריאל(אמנם לכתח' להחמיר), הרב לאו והרב פרופ' הרשקוביץ(תחומין יט')- **התירו.**
- הרב מרדכי אליהו, הרב אלישיב ועוד- מחמירים לאסור, וכ"פ לחומרא ב"פניני הלכה" על סוכות, עמוד 59-60, כיוון דהוי ספק

דאורייתא.

²⁴² **עשיית סוכה תחת גג העשוי להיפתח ולהיסגר:**

לעומת סעיף ב' שם בהגהה הסכימו כל האחרונים- שמי שעשה סוכה תחת בית ואז הסיר הגג- שהכל כשר, כאן יש מחלוקת בה מחמירים **הב"ח, מג"א, א"ר ועוד.** במקרה דנן מדובר שלא ראו את הסוכה בבית שלמה(כמו בסעיף ב') עד שפותחים את הגג הזה ולכן הם מחמירים שיש בעיה של "תעשה וא מן העשוי", משא"כ בסעיף בו מדובר שעשה סוכה גמורה תחת הגג שראו אותו היטב לכן לכ"ע לא הוי תעשה ולא מן העשוי וכשרה.

אולם הרמ"א כמובן התיר הדבר ולא חשיב ליה בעיה של תעשה ולא מן העשוי כאן, אלא דמי לסוכה כשרה שפרס עליה סדין מפני העלים וכד'- שעכשיו פסולה אבל ודאי שאין בעיה של תעשה ולא מן העשוי בכך.

²⁴³ **האם סוכה כזו שעושה בתוך הבית חייבת במזוזה?**

דין זה הובא במשנ"ב(כא'), כאשר היסוד הוא שסוכה היא דירת עראי ולכן פטורה ממזוזה.

סימן תרכז' - דיני הישן בסוכה:**סעיף א' - הישן תחת המיטה:**

שו"ע - (" צריך לישב באויר הסוכה). הישן תחת המטה בסוכה, אם היא גבוהה יי טפחים²⁴⁴, לא יצא²⁴⁵.

סעיף ב' - הישן תחת הכילה:

שו"ע - "הישן תחת הכילה בסוכה, אם אינה גבוהה עשרה טפחים או שאין לה גג רחב טפח, יצא".

סעיף ג' - הישן תחת נקליטי המיטה או תחת הקינופות:

שו"ע - "העצים היוצאים מארבע ראשי המטה אסור לפרוס עליהן סדין ולישן תחתיו, אפילו אם אינם גבוהים עשרה; אבל אם אחד יוצא באמצע המטה בראשה, והשני במרגלותיה כנגדו, ונותנים כלונסות²⁴⁶ (פירוש עצים

השאלה היא בכה"ג שהסוכה בתוך הבית- אם חשיב קבע וחייב או לא. וקיי"ל- שגם סוכה העשויה בחדר שכל השנה דר בו- פטורה הסוכה ממזוזה כי סו"ס הוי שבעת ימי עראי.

סוכה הצמודה לחדר קבוע שלו - יש חיוב לשים מזוזה בכניסה לסוכה משום חדרו.

הסבר: אם יש בין המיטה לרצפה עשרה טפחים- הוי כמו אוהל והוא מפסיק בין האדם לסכך.

²⁴⁵ **הישן תחת המיטה ותחת הכילה:**

בגמרא מובאות מספר סוגיות בד"ן זה. הראשונים נחלקו בהבנת היחס ביניהן ועל פיו נקבעה ההלכה:

❖ **המשנה במסכת סוכה דף כ: אומרת- "הישן תחת המיטה בסוכה- לא יצא ידי חובתו.** א"ר יהודה- נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המיטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר".

ובגמ' שם אמר שמואל- שכל האיסור במיטה הוא- "במיטה הגבוהה עשרה טפחים".

❖ **סוכה דף י"ז-** "אמר רב יהודה אמר שמואל- מותר לישון בכילה בסוכה אע"פ שיש עליה גג, והוא שאינה גבוהה עשרה" **לישנא אחרינא-** "לפי שאין לה גג, אע"פ שגבוהה עשרה".

נחלקו הראשונים בהבנת הסוגיות והיחס ביניהם:

- **רמב"ם, רי"ף, רא"ש-** הלכה כגמ' בדף כ'- שכל שיש גג- אסור לישון תחתיו, אא"כ נמוך מעשרה, ולגבי כילה- מותר לישון תחתיה בכל גווני כל שאין לה גג, אפילו גבוהה מעשרה.

- **רי"ף גיאת- הכל כלישנא בתרא של הגמ' בדף י"ז- הכל תלוי בגג:** אם יש גג- פסולה תמיד, אפילו נמוך מעשרה, אם אין גג- כשרה תמיד.

נפק"מ ביניהם: כילה ששיש לה גג ואינה גבוהה עשרה: לפי סיעת הרי"ף- שרי, כי נמוך מעשרה, אבל לפי הרי"ף גיאת אסיר- כי סו"ס יש גג.

להלכה פסק בשו"ע כרי"ף וסיעתו- שכל שיש לו גג- תלוי אם יש לו עשרה תחתיו או לא, וגג מקרי ברוחב טפח. אבל אם אין גג בכלל- אפילו למעלה מעשרה שרי(סעיף ב').

²⁴⁶ **סיכום הדינים(משנ"ב, ז):**

ישנם שלושה סוגי כיוסיים:

א. **כילה(סדינים הפרוסים סביב המיטה על מקלות)-** דינה הקל ביותר, כיוון שאינה קבועה, ולכן פוסלת רק בתרתי לגרעיותא- שיש בגגה טפח ועוד שהיא גבוהה עשרה.

ב. **נקליטין(שני עצים היוצאים משני הצדדים והם קבועים שם ועליהם יש סדין)-** כיוון שזה קבוע הדין יותר חמור, ולכן נאסר בחד לרעותא- או שיש בה יותר מעשרה או שיש בה גג טפח- פוסלת.

ג. **קינופות(4 עצים היוצאים מראשי המטה והם קבועים שם ועליהם פורס סדין)-** דינם החמור ביותר מכיוון שהם קבועים והוי ממש כאוהל קבוע, ולכן אסורים אפילו באין בהם גובה של עשרה טפחים, כיוון שקביעי ויש להם גג טפח(וחמורים ממיטה כפי שתירץ הר"ן כיוון שהיא עשויה לישון מעליה).

ארוכים כעין קנה של רומח) מזה לזה, מותר לפרוס סדין עליו ולישן תחתיו, משום דאין לה גג רחב טפח למעלה; והוא שלא יהיו גבוהים עשרה טפחים. ויש מכשירין אפילו בגבוהים עשרה טפחים²⁴⁷.

סעיף ד' - התולה סדין תחת הסכך ודין הקישוטים בסוכה:

שו"ע - "פירס סדין תחת הסכך לנוי, אם הוא בתוך ארבעה טפחים לגג, כשרה; ואם הוא רחוק ד' טפחים מן הגג, פסולה²⁴⁸; ואם אינו לנוי, אף על פי שהוא בתוך ארבעה טפחים, פסולה (ויש ליזהר שלא לתלות שום נוי סוכה²⁴⁹ רק בפחות מד' לסוכה) (מהרי"ל)²⁵⁰."

²⁴⁷ **הסבר הסעיף:** יש לחלק בין שני סוגים של כיסויים למיטה. יש את "נקליטי המיטה" ויש "קינפות:

נקליטי המיטה - שני מוטות היוצאים אחד בראש ואחד ברגלי המיטה באמצע ועליהם מניחים סדין והוא יורד משני הצדדים בשיפוע.

קינפות - הם מוטות היוצאים בארבע הקצוות של המיטה ועליהם פורסים סדין מלמעלה שנמצא בצורת מלבן ויורד עד המיטה.

הדינים בין שני סוגים אלו חלוקים, שכן נקליטי המיטה לא חשבי אוהל ואין להם ג, משא"כ בקינפות שהם ממש יוצרים ג מעל המיטה והוי כאוהל המפסיק בין האדם לסוכה.

הרחבה: איתא במשנה בסוכה דף י' - "פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, או שפירס ע"ג הקינוף- פסולה, אבל פורס הוא על גבי נקליטי המיטה".

ובגמ' שם עמוד ב' הוסיפו גדר בדין נקליטי המיטה- שאם נקליטי המיטה גבוהים עשרה- אסור.

וכן הוסיפו גדר בקינוף- שאפילו פחות מעשרה פסול, כיוון "דקביעי".

נבאר עתה דין כל אחד מהם:

❖ **נקליטי המיטה:** לגבי נקליטי המיטה מצינו במשנה(לעיל) שמותר לישון תחתם, אבל בברייתא נאמר שאם הם גבוהים עשרה- אסור.

הראשונים נחלקו בדין זה-

• **הרי"ף, רמב"ם** - כלל לא הזכיר הברייתא אלא רק את המשנה שאומרת שמותר לישון תחתם(ולא הגביל כברייתא לעשרה).

הרבה ראשונים דנו בדעת הרי"ף - מדוע לא הזכיר את הברייתא שאוסרת מעל עשרה בנקליטי המיטה:

▪ **הרמב"ן תירץ** דלא סבירא ליה כהאי ברייתא כי לא קי"ל ששיפועי אוהלים כאוהלים.

▪ **הריטב"א תירץ** - שאין הכי נמי שהרי"ף סובר שלמעלה מעשרה בנקליטי המטה- אסור, אלא שזה לא מצוי ולכן לא עסק בכך הרי"ף.

• **הטור והר"ן** - החמירו כברייתא- שגם בנקליטי המיטה מעל עשרה אסור.

להלכה פסק השו"ע בסתמא לחומרא - כסיעת הר"ן - "אבל אם אחד יוצא מאמצע המטה בראשה, והשני במרגלותיה כנגדו,

ונותנים כלונסות מזה לזה- מותר לפרוס סדין ולישן תחתיו, משום דאין לה גג רחב טפח למעלה, **והוא שלא יהיו גבוהים עשרה**".

ולאחר מכן הביא כ"ש מכשירין את סיעת הרי"ף והרמב"ם המקילה - "ויש מכשירין אפילו(בנקליטים) בגבוהים עשרה טפחים".

❖ **קינפות:** במשנה ראינו שאם - "פירס ע"ג הקינוף- פסולה". **ובגמ' שם ראינו** - שאפילו הקינוף נמוך מעשרה- בכל גוונא הוא פסול.

והקשה הר"ן - מדוע במיטה אם ישן תחתיה ואין יותר מעשרה- ראינו סע' קודם ששרי ולא פסול, ואילו בקינפות פסול אפילו בפחות מעשרה- מאי שנא מיטה מקינוף(שמחמירים בו יותר)?

ותירץ הר"ן - שמיטה דינה קל יותר כשהוא תחתיה כי היא עשויה שישנו על גבה, משא"כ בקינוף- שהוא עשוי לישון תחתיו.

למעשה פסק בשו"ע לחומרא בדין קינוף, שהוא חמור ממיטה- "העצים היוצאים מארבע ראשי המטה- אסור לפרוס עליהן סדין ולישן תחתיו אפילו אם אינם גבוהים עשרה"

²⁴⁸ **מה שפסולה מקישוטים התלויים בריחוק ד' טפחים מן הסכך(משנ"ב, יב')**- זה דווקא ביש בקישוטים הללו ד' טפחים, אחרת אין זה שיעור

של סכך הפוסל(כמבואר בסימן תרלב).

²⁴⁹ **קישוטים- זהירות שלא לתלות שום נוי סוכה בפחות מ-ד'(משנ"ב, טו')**: זוהי חומרא בעלמא של הרמ"א, שהרי מדינא אין סכך פסול פוסל

כשהוא בגודל פחות מ-ד' טפחים, אלא שהרמ"א חשש להיזהר גם בפחות מ-ד' שמא יתלה קישוט של ד' וישכח ויניחנו למעלה מ-ד' טפחים

מהסכך ובכל יפסול את מי שיושב תחתיו.

עפ"ז כתב במשנ"ב(טו') - "ולפי זה אין לתלות פרות או כלים וכד' דבר שפסול לסכך בהן, אפילו לנוי, אלא בתוך ארבעה טפחים לסכך.

²⁵⁰ **יסוד הדין(ע"פ הטור)** - כל שהוא אינו בטל לסכך הוי חציצה, והביטול לסכך תלוי במטרת הסדין ובקרוב הפיזי שלו לסכך. לכן- אם הוא נועד

רק בשביל נוי וקישוט- אינו נחשב כעומד בפני עצמו וחוצץ, ובתנאי גם שהוא צמוד לסכך עד 4 טפחים ואז הוא בטל לסכך פיזית ורעיונית. אבל אם

המטרה שלו אינה לנוי- אפילו בתוך 4 טפחים מהסכך אינו בטל- כיוון שרעיונית יש לו כביכול עמידה בפני עצמו.

סימן תרכח' - דיני סוכה שתחת סוכה:**סעיף א' - סוכה שתחת סוכה:**

שו"ע - "סוכה שתחת סוכה, העליונה כשרה והתחתונה פסולה; וה"מ שיכולה התחתונה לקבל כרים וכסתות של עליונה, ואפילו ע"י הדחק, ויש ביניהם עשרה טפחים; אבל אם אין ביניהם עשרה טפחים, או שיש ביניהם עשרה טפחים אבל אינה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפ"י ע"י הדחק, התחתונה כשרה אם היא מסוככת כהלכתה, אפילו אם העליונה למעלה מעשרים; ואם אינה מסוככת כהלכתה, ומתכשרת ע"י סכך העליונה, צריך שלא יהיה סכך העליונה גבוה מן הארץ למעלה מעשרים אמה^{251, 252}."

סעיף ב' - העושה סוכתו ברש העגלה/הספינה:**הרחבה וביאור:**

- אומרת המשנה בסוכה דף י' - "פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר... פסולה".
 - ועל כך אומר רב חסדא בגמרא - "לא שנו אלא מפני הנשר, אבל לנאותה שרי", ופירש רש"י - כי אין שם סכך עליה (כשזה לנוי) וכשרה.
 - ובהמשך הגמ' דף י': - "איתמר נוי" סוכה המופלגין ממנה ד', רב נחמן אמר: כשרה, רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי: פסולה".
- היוצא מהגמרא - הפורס סדין תחת הסכך פוסל את הסוכה, אא"כ הוא עשוי לשם נוי, ובתוך כך נחלקו מה המרחק שצריך להיות סדין זה לשם נוי כדי שיחשב לבטל לסכך ואינו פוסל.

נחלקו הראשונים כמי מהאמוראים נפסקה ההלכה:

- רא"ש - הלכה כרב חסדא וסיעתו - שרק עד ד' טפחים בטל לסוכה ואינו פוסל.
- רי"ץ גיאת - הלכה כרב נחמן - שאפילו למעלה מד' טפחים אינו פוסל (ועד עשרה טפחים).

להלכה פסק השו"ע כרא"ש - "פירס סדין תחת הסכך לנוי, אם הוא בתוך ארבעה טפחים לגג כשרה... ואם אינו לנוי - פסולה".

קישוטים תחת הסכך: לכא' דינים נגזר מדין סדין של נוי, ולכן: כל קישוט שהוא בגודל של ד' טפחים ומעלה הוא שפוסל, ואם הוא בתוך ד' טפחים לסכך - אינו פוסל כי הוא בטל אליו, ומ"מ הוסיף הרמ"א - "שיש להיזהר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מ-ד' לסוכה". **דהיינו - שהוא חושש שמא ישכח האדם ויתלה קישוטים גדולים במרחק של למעלה מ-ד' טפחים מהסכך, ולכן כתב שבכל גוונא - כל קישוט שיש לו לא יתלה אותו בפחות מ-ד' טפחים מהסכך.**

²⁵¹ **סוכה שתחת הסוכה - הרחבה:** המשנה בסוכה דף ט' אומרת - "סוכה ע"ג סוכה - העליונה כשרה והתחתונה פסולה", ובגמ' כתבו שדין זה נלמד מכך שכתוב - "בסכת תשבו, ולא בסוכה שתחת הסוכה" (מהכתיב החסר של מילת סכת).

ובגמ' שם הובאו מספר תנאים בכדי שהסוכה העליונה תפסול -

- א. **חזק הסוכה -** דווקא שהתחתונה יכולה להחזיק כרים וכסתות של העליונה, אחרת - הסוכה העליונה - כמאן דליתא דמיא.
- ב. **הפרש בין הסוכות - עוד שם בגמ' -** שכדי שייחשבו שתי הסוכות כסוכות שונות שהתחתונה נפסלת - זה דווקא שיש מרחק מסויים ביניהם, בו נחלקו האמוראים. אבל בפחות ממרחק זה הוי כסוכה אחת ואין התחתונה נפסלת.

ונחלקו הראשונים - מהו הפרש המינמלי כדי שייחשבו ל-2 סוכות והתחתונה תיפסל:

- בעל העיטור, אבי עזרי, רז"ה - הלכה כרב חסדא בגמרא, שהפרש המינמלי הוא ד' טפחים, פחות מכך הוי כסוכה אחת.
- רא"ש, רמב"ם, ר"ן - הלכה כשמואל, שצריך מינימום - י' טפחים, כגודלה המינמלי של סוכה.

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם וסיעתו - שכל שיש פחות מ-י' טפחים - אין הסוכה התחתונה פסולה (דהוי כסוכה אחת).

²⁵² **סיכום הדין: סוכה שתחת סוכה - העיקרון הוא -** שסוכה שיש מעליה סוכה כשרה - פסולה כי אינה תחת אויר השמים. אבל אם הסוכה העליונה אינה סוכה כי - או שאין לה בסיס יציב כי התחתונה לא יכולה להחזיק אותה, או כי הסכך שלה לא כשר(חמתה מרובה מצילתה) - אז העליונה אינה נחשבת לסוכה וממילא התחתונה כשרה(ואין העליונה פוסלת כמו עץ כי נחשבת לסוכה שאמנם אינה כשרה אך גם אינה פוסלת). במקרה שהסוכה העליונה לא כשרה - כדי שהסוכה התחתונה תהיה כשרה היא צריכה להיות עם סכך כשר(צילתו מרובה מחמתו). במידה והתחתונה רוצה לסמוך על צירוף סכך מהעליונה - העליונה צריכה להיות בתוך 20 אמה מהרצפה, אחרת הסכך של העליונה פוסל ולא יכול להועיל לתחתונה.

היסוד החשוב להבנת הסעיף הוא - שברגע שהסוכה העליונה לא נחשבת לסוכה (או בגלל גובהה, או כי אינה חזקה או כי אין הסכך שלה כשר וכד') - היא נחשבת כמאן דליתא וכאילו התחתונה עכשיו תחת אויר השמים וכשרה.

שו"ע- "העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה; אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה"²⁵³.

סעיף ג'- סוכה בראש הגמל או האילן:

שו"ע- "עשאה בראש הגמל או בראש האילן, כשרה, ואין עולין לה ביי"ט²⁵⁴; מקצתה על האילן ומקצתה בדבר אחר, אם הוא בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת ולא תפול, עולין לה ביי"ט²⁵⁵; ואם לאו, אין עולין לה ביי"ט".

סימן תרכט'- ממה צריך להיות הסכך:

סעיף א'- הכלל במה מותר לסכך:

שו"ע- "דבר שמסככין בו, צריך שיהיה צומח מן הארץ, ותלוש, ואינו מקבל טומאה; אבל דבר שאינו צומח מן הארץ, אף על פי שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה כגון עורות של בהמה שלא נעבדו, שאינם מקבלים טומאה, או מיני מתכות, אין מסככין בהם (וכן אין מסככין בעפר) (רי"ן)²⁵⁶."

²⁵³ **סוכה בראש העגלה/ספינה- מקורו במשנה בסוכה דף כב'-** "העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה- כשרה".

ובגמ' מסופר- על רבי עקיבא ורבן גמליאל שהפליגו בספינה בחג סוכות ובנה רבי עקיבא סוכה על הספינה ואילו רבן גמליאל סבר שאינה כשרה. למחרת נשבה רוח ועקרה את הוכה, אמר לו ר"ג לר"ע- "עקיבא היכן סוכתך".
דהיינו- שר"ג ור"ע נחלקו האם סוכה ע"ג אוניה כשרה או לא.

ובגמ' העמידו מחלוקתם- האם בעין בסוכה שעל הספינה שתעמוד ברוח מצויה גם של ים- שהיא חזקה מאוד, או שמא סגי שתעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו שלא תעמוד בכזו של ים.

ונפסקה הלכה כר"ע- שצריך שתעמוד ברוח מצויה דיבשה ולא חייבת לעמוד בשל ים.

ומתוך כך פסקו הדין גם בעגלה- שהשאלה היא אם עומדת ברוח מצויה דיבשה.

²⁵⁴ **כשרות סוכה שבראש האילן או הגמל: המשנה בסוכה, דף כב' אומרת-** "העושה סוכתו בראש האילן או ע"ג הגמל- כשרה". ובגמ' מובא שיש בכך מחלוקת:

- רבי יהודה- סוכה שע"ג אילן או בהמה פסולה- כי בעין סוכה הראויה לשבעה וליכא, שהרי בשבת ויו"ט לא יוכל להשתמש בה.
- רבי מאיר- סוכה ע"ג בהמה או אילן- כשרה כי **מהתורה** היא ראויה לשבעת ימים. ורק מדרבנן לא יוכל להשתמש בה בשבת ויו"ט, משום איסור שימוש באילן או נגיעה בבע"ח.

להלכה פסק השו"ע כרבי מאיר- שסוכה כזו כשרה, אלא שביו"ט ושבת לא יוכל להשתמש בה משום מוקצה או גזירת חכמים שלא ישתמשו באילן.

²⁵⁵ **סוכה על הקרקע שהסכך שלה נשען על האילן-** באופן פשוט הסוגיה עוסקת בסוכה שעל האילן ממש, אולם יש גם לדון בסוכה המצויה על הקרקע שהסכך שלה נשען באחד מצדדיו על האילן.

במשנ"ב(יז') הביא שיש אוסרים להשתמש בשבת בסוכה כזו שהסכך שלה נשען על העץ מחשש שיתלה האדם חפצים על הסכך וברך משתמש בעץ ואסור. והמשים שם המשנ"ב- שאולי זה היה דווקא בעבר שכך היו רגילים, אבל היום שאין רגילים לתלות חפצים על הסכך- אין לאסור בכך.
²⁵⁶ **במה מותר לסכך: משנה בסוכה יא'-** "זה הכלל- כל שהוא מקבל טומאה, ואין גידולו מן הארץ- אין מסככין בו. וכל דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ- מסככין בו".

דין זה נלמד מן הכתוב שנאמר- "באספך מגרנך ומיקבך"- בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר.

עורות ומתכות: ע"פ הנ"ל למדו הראשונים שאין לסכך בעורות של בהמה כי אין גידולן מן הארץ(רא"ש), וכן שאין מסככין במתכות למיניהם כנ"ל.

דין זה נכון גם לכל המינים שאינם גדלים מן הארץ כגון-זכוכית, ניילון, פלסטיק וכד'.

²⁵⁷ **כללים בענייני פסולי דא' ודרבנן:** כתב הפרי מגדים במשבצות זהב(א) **כללים לעניין דרגות הפסול של הסכך:**

א. סכך הפסול מן התורה- אין לסכך בו כלל וגם בדיעבד לא מהני.

ב. סכך הפסול מדרבנן- יש לחלק לשני סוגים:

סעיף ב' - דברים המקבלים טומאה²⁵⁸:

שו"ע - "וכן דבר שמקבל טומאה כגון שפודין²⁵⁹ וארוכות המטה וכל הכלים, אין מסככין בהם; ואפילו אם נשברו²⁶⁰, שלא נשאר בהם שיעור קבלת טומאה".

סעיף ג' - חיצים:

שו"ע - "סיככה בחיצים שאין להם בית קבול, כשרה; ושיש בהם בית קבול, פסולה²⁶¹".

סעיף ד' - פישתן:

שו"ע - "סיככה בפשתן שלא נידק ולא ניפץ, כשרה, דעץ בעלמא הוא; אבל אם נידק וניפץ, פסולה²⁶²".

סעיף ה' - חבלים של פישתן:

1. סכך הפסול מדרבנן בשל גזירת חכמים, כגון גזירת נסרים/תקרה וכד' - לא יסכך בו לכתח', אבל בשעת הדחק מהני גם בו ויכול לברך.
2. סכך הפסול מדרבנן בלי קשר להלכות סוכה אלא מדין דרבנן אחר, כגון שפסול בטומאה מדרבנן וכד' - בדיעבד יסכך בו אבל לא יברך על כך.

²⁵⁸ **מכאן ועד סעיף יב' יעסוק המחבר בדברים המקבלים טומאה ופרטיהם.**

²⁵⁹ **מדוע ה"שיפודים" פסולים לסכך בהם: הב"י כתב שמוכרחים אנו לומר שאיירי בשיפודי עץ(שהרי אם מדובר בשל מתכת- אינם גדלים מן הקרקע ופשיטא שהם פסולים) ומקבלים טומאה.**

האחרונים דנו בשיטתו- מדוע פוסל פשוטי עצים לסיכך: מחצית השקל כתב- שאיירי בכאלו שיש בראשם ברזל, ואילו הא"ר והפמ"ג כתבו שמדרבנן הם פסולים כי נחשבים ככלים שהרי משמשי הם את האדם, וכלים מקבלים טומאה ולכן פסולים לסכך.

²⁶⁰ **כלל חשוב- גזרו חכמים שכל מה שהיה ראוי לקבל טומאה- אין לסכך בו לעולם(אפילו אם כעת כבר אינו ראוי לקבל טומאה).**

²⁶¹ **סיככה בחיצים- השאלה היא האם יש בהם בית קיבול או לא. אם יש בית קיבול- הוי כלי המקבל טומאה ופסול לסוכה.**

קנים החלולים("קיינעס"): קנים חלולים שעושים מהם הסכך- יש לדון אם מקבלים טומאה או לא. מצד אחד- יש להם חלל בפנים והוי בית קיבול- ולכן יהיה מקבל טומאה, מצד שני- אע"פ שיש חלל, מ"מ בית קיבול זה לא נעשה עמ"נ לקבל ולכן לא יקבל טומאה.

חידש הרא"ש- שקנים חלולים, אע"ג שיש בהם בית קיבול, אינם מקבלים טומאה- מפני שלא נעשה בית הקיבול עמ"נ לקבל ולהשתמש בו.

²⁶² **סיככה בפשתן- מתי פסול, מתי כשר ומדוע: אומרת הגמ' בסוכה יב' - "אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן- "סיככה באניצי פישתן(זהו פישתן שעובד וסירקו במסרק)- פסולה, בהוצני פישתן(פישתן כפי גידווקודם שעידו ונגעו בו)- כשרה. והושני פשתן- איני יודע).**

היוצא- שפשתן שכבר עובד- פסול לסכך בו ואילו פישתן כפי הוא, קודם עיבוד- הוי דבר שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה ולכן מסככין בו.

מדוע "אניצי פישתן"(פשתן שעובד)- פסול לסכך בו: הראשונים נחלקו בשאלה זו:

- **רש"י- כיוון שנעשה ראוי להיטמא בנגעים(צרת) לכן חשיב כמקבל טומאה(אע"פ שהוא לא כלי) ולכן פסול לסכך.**
- **תוס' ור"ן- כיוון שמוכן לטווייה ואז יקבל טומאה, גזרו בו חכמים כבר משלב זה.**
- **רמב"ם- כיוון שעידו אותו- נשתנתה צורתה כ"כ שלא נראה שהו מגידולי הארץ ולכן פסול(מדרבנן) דלא דמי לגידולו מן הארץ.**
- **ראב"ד- אמנם אניצי הפישתן אינם מקבלים טומאה, אבל הם ראויים להכנס לתוך כריות וכד' והוי מקבלי טומאה ע"י דבר אחר ולכן הם פסולים מלסכך בהם.**

נפק"מ בין השיטות:

1. **האם מותר לסכך ב"צמר גפן"- צמר גפן אינו מקבל טומאה ולכן מדאו' ודאי אינו פסול לסכך. השאלה היא מדין דרבנן: לפי שיטת**

רש"י וגם לשיטת הר"ן- צמר גפן כשר לסכך- שכן אינו ראוי להיטמא בנגעים וכן אינו ראוי לטווייה. אבל לפי טעמם של הרמב"ם

והראב"ד שהדבר תלוי בכך שנשתנתה צורתו לגמרי או כי ראוי להיטמא ע"י דבר אחר- גם בצמר גפן קיים טעם זה ויהיה צמר גפן

פסול לסכך בו. המשנ"ב(יב') כתב להחמיר לפסול בזה.

2. **האם מותר לסכך בנייר או קרטון: דברים אלו עשויים מעץ שהוא אינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. לכן לכל השיטות הנ"ל- מותר**

לסכך בו, כל אחת מטעמה. אבל לרמב"ם יהיה פסול מלסכך בה מכיוון שאינו דומה כלל לגידולו וא דמי לגידולו מן הארת- ולכן פסול.

שו"ע- "בחבלים של פשתן, פסולה; של גמי ושל סיב, כשרה²⁶³".

סעיף ו' - מחצלת:

שו"ע- "במחצלת של קנים וקש ושיפה וגמי, בין שהיא חלקה שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חלקה שאינה ראויה לשכיבה, אם היא קטנה, סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אלא א"כ עשאה לסכך. **הגה-** דהיינו שרוב בני אותה העיר עושין אותה לסיכוך²⁶⁴ (הרא"ש פ"ק דסוכה); **שו"ע-** ואם היא גדולה, סתמא עומדת לסיכוך ומסככין בה, אא"כ עשאה לשכיבה (דהיינו שמנהג המקום לשכב עליה)²⁶⁵; וה"מ שאין לה שפה, אבל אם יש לה שפה בענין שראויה לקבל, אפילו אם ניטל שפתה אין מסככין בה²⁶⁶".

רמ"א- "במקום שנהגו לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה, אין מסככין בהם (כל בו)²⁶⁷".

סעיף ז' - הנחת סולם על גג הסוכה:

שו"ע- "יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו²⁶⁸".

²⁶³ **סיככה בחבלים של פשתן:** השו"ע כתב ע"פ הירושלמי שהמסכך בחבלים של פשתן- פסולה.

הטעם לפסול בחבלי פשתן: כתב הרב המגיד (בדומה לרמב"ם דלעיל) - שכיוון שאינם עומדים בצורת הפשתן ולא נאה שגידולן מן הקרקע- פסולים מדרבנן.

²⁶⁴ **הכל תלוי במנהג המקום:** מה שאמרנו שהכל תלוי לשם מה הוא עשה אותה פירושו של דבר הוא שבמקום שלא ידוע מה אנשי המקום סוברים ויש ספק- אזי סתם קטנה לשכיבה וסתם גדולה לסכך, אא"כ בדעתו כיוון לשם משהו אחר. אבל אם באותו מקום יש מנהג ידוע למה מתכוונים- אזי בטלה דעתו אצל מנהג המקום ואינו יכול לשנות ממנו אפילו בכוונה מפורשת.

הראשונים נחלקו בשאלה זו- האם כוונתו היא הקובעת לשם מה נעשית המחצלת או שהיא בטלה לדעת אנשי המקום:

- **ר' ישעיה מטיראני:** יש ללכת אחר כוונת הקונה, ואם קנאם עמ"נ לעשות מהם סכך- כשר.
- **רא"ש:** הולכים אחרי אנשי המקום, ולכן גם אם אמר לאומן לעשות לדבר אחד ואנשי המקום עושים לדבר אחר- הכל הולך אחרי מנהג המקום.

²⁶⁵ **דין מחצלת לסיכוך:** במשנה במסכת סוכה דף יט' מצינו מחלוקת בדין מחצלת:

"מחצלת קנים גדולה- עשאה לשכיבה- מקבלת טומאה ואין מסככין בה, לסיכוך- מסככין בה ואינה מקבלת טומאה. **רבי אליעזר אומר-** אחת קטנה ואחת גדולה- עשאה לשכיבה- מקבלת טומאה, ואין מסככין בה. לסיכוך- מסככין בה ואינה מקבלת טומאה".

בגמ' מוסברת מחלוקתם: לכ"ע- אם עשה לסיכוך- כשרה אפילו בקטנה, ואם עשה לשכיבה- פסולה אפילו בגדולה. **כל מחלוקתם היא בעשאה סתם: קטנה-** לכ"ע נעשית בסתם לשכיבה ואין מסככין בה, ונחלקו בגדולה- **לר' אליעזר-** סתם גדולה לשכיבה ולכן פסולה, ואילו לת"ק- סתם גדולה לסיכוך ולכן כשרה.

להלכה קי"ל כת"ק ולכן פסק בשו"ע- כל מחצלת תלוי לשם מה הוא עשה אותה. ואם עשאה סתם: בקטנה- פסולה כי הוי לשכיבה, ובגדולה- סתם עשאה לסיכוך(כת"ק) וכשרה.

אם יש לה שפה: ובגמ' שם בדף כ' מובא- שאם יש למחצלת זו שפה מסביבה- פסולה לכ"ע, מכיוון שראויה לקבל פירות והוי ככלי המקבל טומאה. **ובמשנ"ב(יט') הביא שיש אחרונים** דסברי שאם כיוון במפורש השפה היא סתם ולא לשם קבלה- מהני ולא הוי ככלי, אך הוסיף שיש חולקים שאומרים- שבכל גגונא כל שיש לה שפה- פסולה.

²⁶⁶ **ע' בהערה הקודמת** שכאשר יש לה שפה סביב נחשבת לכלי(כי ראויה לקבל פירות)- ולכן פסולה בכל מצב.

²⁶⁷ **סיכום דין מחצלת לסיכוך- הלכה למעשה:**

סתם מחצלת קטנה היא לשכיבה ופסולה לסיכוך, אא"כ עשאה לשם סיכוך וכך גם מנהג אנשי המקום או שמסופק מנהג אנשי המקום. אבל אם עשאה לסיכוך ומנהג המקום לעשותה לשכיבה- פסולה.

וכן להיפך בגדולה- בסתמא עשויה לסיכוך וכשרה ואם עשאה לשכיבה- פסולה, אא"כ מנהג אנשי המקום לעשותה לסיכוך ואז בטלה דעתו בדעתם. ואם יש לה שפה- לכ"ע פסולה, דהוי ככלי המקבל טומאה שפסול.

דהיינו- בסתם- יש לחלק בין גדולה לקטנה. כאשר יש שם מנהג מסויים- הכל הולך אחר המנהג. ואם אין מנהג והוא כיוון דעתו למשהו מסויים- הולכים אחר דעתו.

רמ"א- "לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור; וה"ה בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס (מהרי"ל)".

סעיף ח'- דין דבר "המעמיד":

שו"ע- "לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות (פירוש חתיכות של בגדים בלויים) שהם מקבלים טומאה, אין קפידא"²⁶⁹.

סעיף ט'- סיכוך באוכל:

שו"ע- "כל מיני אוכלין מקבלים טומאה ואין מסככין בהם".

סעיף י'- ידות האוכלין:

²⁶⁸ **סיכוך על גבי סולם:** הראשונים דנו בשאלה זו ונחלקו האם מותר להעמיד סולם בראש הגג ולהניח עליו הסכך וכן האם מותר להניח הסולם על הסכך כדי להעמידו שלא יעוף:

- **תרומת הדשן-** מיקל. מותר לשים הסולם בראש הגג ולסכך על גביו, ואפילו מותר לסכך כל הסוכה בסולמות. והטעם הוא כי אע"פ שהוא כלי, הרי שהוא עשוי מעץ וקי"ל- שכלי עץ שאין לו בית קיבול- אינו מקבל טומאה ולכן כשר לכו.
- **רמב"ן-** מסופק. בהתחלה כתב שאם מדובר בסולם שיש בו בית קיבול לקבל השלבים- פסול מן התורה, כיוון שזה כלי עם בית קיבול המקבל טומאה לכל דבר. אחרי כן הביא הרמב"ן את דברי הרמב"ם- שסולם כזה שיש בו בית קיבול העשוי למלאות- א נחשב לבית קיבול ואינו מקבל טומאה. מתוך כך דייק הב"י שהרמב"ן מסופק בדבר (כיוון שבתחילה הביא שמקבל טומאה ואחרי כן הביא הרמב"ם שסבור שלא מקבל טומאה).
- **מהרי"ל-** החמיר. אסור לסכך בסולם, כיוון דהוי כלי- נחשב למקבל טומאה. וכן אסר להעמיד בו (כפי שיתבאר בסע' הבא).
להלכה- בשו"ע הסתפק כמו הרמב"ן- "יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו". אבל הרמ"א החמיר כמהרי"ל- "לכן אין לסכך בו, ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו- אסור". והוסיף להביא דוג' "וה"ה בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא...".

²⁶⁹ **דין "דבר המעמיד":** במשנה בסוכה דף כא: מצינו מחלוקת ממנה נלמד דין דבר המעמיד:

"הסומך סוכתו בכרעי המיטה- כשרה. רבי יהודה אומר- אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה- פסולה".

❖ ובגמרא נחלקו האמרואים בטעם האיסור לרבי יהודה:

"פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל":

- חד אמר- משום שאין לה קבע.
- חד אמר- מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. והסביר רש"י- שאסור להעמיד בדבר המקבל טומאה, כי זה כאילו סיכך בו (וא"כ הוי פסול דאו'), והר"ן הסביר שאסור מכיוון שיש לחוש שיבוא לסכך בו (והיינו רק מדרבנן).

ונחלקו הראשונים כמי מהתנאים במשנה נפסקה ההלכה:

- רז"ה- הלכה כדעת ת"ק, שהוא חכמים.
- רא"ש ור"ן- הלכה כרבי יהודה, ואע"פ שבד"כ הלכה כרבים, מ"מ כאן הגמ' דנה בשיטת רבי יהודה- סימן שהלכה כמותו. ובתוך שיטה זו נחלקו כאיזה טעם לפסוק- האם משום שאין לה קבע או משום שזה דבר המעמיד שמקבל טומאה:

- הרא"ש כתב שהטעם הוא משום שצריך שיהיה לה קבע ובכה"ג אין לה.
- הר"ן כתב שהוא משום דבר המעמיד.

להלכה פסק השו"ע לקולא- "לחבר קלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל... אין קפידא".

המשנ"ב הסביר- שההיתר הוא משום שסו"ס המסמרים הם מעמיד דמעמיד- ולכן התיירו. משמע שדבר העמיד את הסכך ישירות- לכתח' לא יעשה אותו מדבר המקבל טומאה.

ואולם החזו"א חולק בזה ומחמיר ואומר שגם מעמיד דמעמיד אסור בדבר המקבל טומאה כמו ברגים. אבל הרבה אחרונים הקלו בכך וביניהם גם ערוך השולחן ועוד.

לגבי העמדת הסכך בדבר המקבל טומאה: כתב המשנ"ב (כב', בסופו)- "וכן העתיקו כמה אחרונים לדינא- דלכתחילה יש להיזהר שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, אכן בדיעבד או שאין לו שאר דברים- ק"ל- דמותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, כדמוכח בסוף סימן תרל"ו".

שו"ע- "ענפי תאנה ובהם תאנים, וזמורות ובהם ענבים, אם פסולת מרובה על האוכל מסככין בהם; ואם לאו אין מסככין בהם; ואם קצרם לאוכל, יש לידיים תורת אוכל לקבל טומאה וצריך שיהא בפסולת כדי לבטל האוכל והיד; ואם קצרם לסיכוך, אז אין לידיים תורת אוכל ואדרבה הם מצטרפים עם הפסולת לבטל האוכל; ואם קצרם לאוכל ונמלך עליהם לסיכוך, אין מחשבה מוציאה הידות מתורת אוכל עד שיעשה בהם מעשה שניכר שרוצה אותם לסיכוך, כגון שידוש אותם".

סעיף יא' - מאכל הנקרא "שומר":

שו"ע- "מסככין בפיי"נוגו הנקרא בערבי שומר (והוא מאכל בהמה ואין בני אדם אוכלים אותו אלא לרפואה²⁷⁰) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ב וכל בו)".

סעיף יב' - סיכך בירקות:

שו"ע- "סיכך בירקות שממהרין לייבש, אף על פי שפסולים לסכך מפני שמקבלים טומאה, אין דינם כסכך פסול לפסול בארבעה טפחים, אלא כאויר חשיבי לפסול בשלשה²⁷¹; ואם אין דרכם לייבש, דינם כסכך פסול ופוסלים בדי טפחים".

שו"ע- "וכל מה שדרכו לייבש תוך שבעה, מיד דיינינן ליה כאילו הוא יבש (ר"ן פ"ק דסוכה), והוי אויר ופוסל בו אפילו מן הצד (הגהות מיימוני פ"ד דסוכה)".

סעיף יג' - דבר המחובר פסול:

שו"ע- "כל דבר המחובר אין מסככין בו ודינו כדין האילן²⁷²".

סעיף יד' - סכך הנושר ושריחו רע:

שו"ע- "יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחלה, והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלין טומאה, וריחם רע או שנושרים עליהן, דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה²⁷³".

²⁷⁰ ולכן לא חשיב מאכל ומותר לסכך בו.

²⁷¹ **ירקות המתייבשים מהר:** סוכה יג' - "אמר רבי אבא אמר שמואל - ירקות... כיוון דכי יבשו פרכי ונפלי - כמאן דליתנהו דמי". דהיינו - פירו היבשים נחשבים כאילו אינם, כיוון שדרכם ליפול ולכן דינם כאויר ולא כסכך פסול (ולכן פוסלים בג' ולא ב-ד' טפח').

הראשונים נחלקו הא פסול זה מדאו' או מדרבנן:

- רש"י - מדרבנן, שמא יתייבשו ויפחתו משיעורם.

- רמב"ם - פסולים מדאו' - כיוון שלא נחשבים כלל כסכך - "כמאן דליתנהו דמי".

²⁷² **טעם פסול דבר המחובר:** הראשונים נחלקו בכך -

- רש"י - פסול עצמי, כיוון שאינו בכלל **פסול גורן ויקב**.

- רא"ה וריטב"א - הפסול הוא משום תעשה ולא מן העשוי.

- נפק"מ - חתך אילן והניחו על הסכך ואז חיברו - בזה אין פסול משום תעשה ולא מן העשוי.

²⁷³ **פסול דבר שריחו רע וסכך הנושר:** סוכה יב' - "אביי אמר - שושי מסככין, ושוצרי לא, מ"ט? כיוון דסרחי רחיהו שביק להו ונפיק".

ונחלקו הראשונים - האם פסול זה הוא מדאו' או מדרבנן:

- רמב"ם ורא"ש - פסולים אלו הם לכתחילה, אבל בדיעבד אם סיכך בהם - מהני.

- ר"ן וריטב"א - פסולים אף בדיעבד.

להלכה כתב השו"ע - שהם פסולים רק לכתחילה אבל בדיעבד משמע שמועיל ושרי, שכן כתב - "שאסרו לסכך בהם לכתחילה... - משמע שבדיעבד שרי, וכרמב"ם.

סעיף טו' - גזירת חבילות:

שו"ע - "וכן אסור לסכך בחבילה, מפני שפעמים שאדם מניח חבילתו על גג הסוכה לייבשה ואח"כ נמלך עליה לשם סוכה, ואותה סוכה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול, וגזרו על כל חבילה אטו זאת²⁷⁴; וכיון שמפני זה אסרוהו, לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה, ואין זה בפחות מכ"ה קנים, הילכך כל חבילה שהיא פחותה מכ"ה קנים מותר לסכך בה; ואם כ"ה קנים או יותר הבאים מגזע אחד, וקשרם בראשם השני, אינה נקראת חבילה כיון שעיקרן אחד; ואם אגד עמהם קנה אחד ויש בין שניהם כ"ה, הויא חבילה".

רמ"א - "וכל חבילה שאינה קשורה משני ראשיה שיכולין לטלטלה כך, אינה חבילה, ומותר לסכך בה²⁷⁵ (ב"י בשם הפוסקים)".

סעיף טז' - חבילה העשויה למכירה:

שו"ע - "חבילה שאין קושרים אותה אלא למכרם במנין ומיד כשיקננה הקונה יתירנה, אינה חבילה²⁷⁶".

סעיף יז' - דרך הכשרת חבילה לסכך:

שו"ע - "אם סיכך בחבילה, והתירה, כשירה כיון שאין איסורה אלא משום גזירה²⁷⁷; אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך, שפסולה מן התורה, אינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע".

סעיף יח' - גזירת נסרים:

שו"ע - "וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ארבעה, אפילו הפכן על צדן שאין בהם ארבעה²⁷⁸; ואם אין ברחבן ארבעה, כשרים, אפילו הם משופים שדומים לכלים, ונהגו שלא לסכך בהם כלל^{279, 280}".

אם ריחם רע כל כך - כתב במשנ"ב (לח') - שאם ריחם רע כ"כ שאין הדעת סובלתם - פסולים **מדאו'** כיוון דבעינן שתהיה הסוכה - "תשבנו" כעין "תדורו" וליכא.

²⁷⁴ **גזירת חבילות:** המשנה בסוכה יב' אומרת - "חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין - אין מסככין בהן".

וביארנו בגמרא טעם הגזירה - פעמים שבא אדם מן השדה ומשאיר חבילתו על הסוכה לייבשה והוי סכך שאין לשם צל ויש בעיה של "תעשה ולא מן העשוי".

נחלקו הפוסקים האם פסול זה הוא גם בדיעבד:

- תוס' - אפילו ביעבד לא יצא, וכ"פ הב"י.
- אבל לדעת הדרכי משה - כשר בדיעבד.

ופסק המשנ"ב (שער הציון, סב') - לחומרא שאף בדיעבד לא מהני ולא יצא ידי חובה.

בסעיף זה ובבאים יתבררו עוד מספר גדרים סביב דין זה, כגון - מה גודל החבילה שגזרו עליה, כיצד ניתן להכשירה ועוד.

²⁷⁵ **העיקרון הוא -** כל שאינה חבילה העושה מכירה אינה בכלל הגזירה, ולכן אם הגודל של קטן או שאינה קשורה היטב וכד' - אין בה את הבעיה ואינה נכללת בגזירה.

²⁷⁶ כיוון שאין דרך לאוגדן אלא רק למניין, אבל מיד אחרי כן מתירים אותה - אינה בכלל הגזירה ומותר לסכך בה.

²⁷⁷ **הסבר הסעיף (מתי מספיקה התרה ומתי צריך נענוע):** כאשר הניח את החבילה לשם סכך, אלא שזה פסול רק משום גזירה - אזי מספיקה התרה וכשר. אבל במקרה והניח החבילה שלא לשם סכך אלא לייבוש - בזה לא מועילה התרה אלא צריך לעשות מעשה ממש והיינו נענוע **ובזה**

נחלקו הראשונים איזה נענוע מועיל:

- רש"י - הגבהת החבילה והנחתה במקומה.
- ר"ת - צריך גם להזיזם ממקומם ולא מספיקה הגבהה.

פסק המשנ"ב (מד' בסוף) - כר"ת לחומרא.

²⁷⁸ כיוון שעל גוף אלו הקורות יש גזירה - נעשו כמו שיפודי ברזל שמכל מקום פסולים.

סעיף יט' - הפורס סדין מפני החמה וכד':

שו"ע -²⁸¹ פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עליו וקסמין נושרים על שלחנו, פסולה; אבל אם לא פירס אלא לנאותה, כשרה והוא שיהא בתוך ד' לסכך; וי"א שסוכה שהיא מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או ישרו העליו ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופירס עליה סדין שלא תתייבש, או תחתיה שלא ישרו העליו, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה, פסולה; אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעליו, או לנאותה, כשרה ובלבד שיהא בתוך ארבע לסכך²⁸²; ומיהו לכתחלה²⁸³ לא יעשה אלא אא"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים, שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא לייבש.

²⁷⁹ **נסרים שאין ברוחבן ארבעה טפחים אבל הם משופים (פרגולה) - דינם:** כאן מדובר בנסרים שלכ"ע אינם כלולים בכלל גזירת תקרה הרגילה,

כיוון שאין בהם ארבעה טפחים, ומ"מ במהלך הדורות החמירו ונהגו חלק מהראשונים לאסור השימוש באלו הנסרים לסכך:

- **תוס' -** אין לסכך בנסרים אפילו פחות מ-ד', כי צריך סכך שהמטר יוכל להכנס דרכו- ובאילו יש לחוש שיסכך הסוכה בכזה שאין המטר עובר דרכו ויהיה פסול מן התורה.
- **הגהות מיימוניות -** הם ממש נכללים בכלל גזירת תיקרה מכיוון שנוהגים לעשות בכאלו גגות.

להלכה - השו"ע היקל וכתב- "ואם אין ברוחבן ארבעה כשרים, אפילו הם משופים" ואחרי כן סיים- "שנהגו שלא לסכך בהם".

מכאן יש מקום להכנס לדיון לגבי נסרים דקים שמהם עושים פרגולה: לכאורה מפשט הדברים שנראה שאין לחוש לאף אחד מטעמי הראשונים

שהחמירו- כיוון שכן עובר דרכם הגשם ועוד שאין דרך לעשות מהם תקרה, לפי זה- יש מקום להתיר לעשות סכך מפרגולה, ובוודאי שגם אם יתקיימו החששות של הראשונים הנ"ל- הרי שמעיקר הדין כתב השו"ע שאעפ"כ- כשרים ומותר לסכך בהם.

ואולם יש מאחרוני זמנינו המחמירים מטעם הנ"ל של גזירת תיקרה, כיוון שהפרגולות עשויות כ"כ טוב וחזק- דמי לבית. ונל"ע עד שיש מקום להקל כיוון שפשוט וברור החילוק בין פרגולה לבית, ואינו דומה כלל, ובמיוחד לאור מה שכתבתי לעיל.

²⁸⁰ **סיכוך בנסרים:**

הקדמה: גזרו חכמים שלא לסכך בנסרים גדולים והיא קרויית "גזירת תקרה". הטעם לגזירה זו **ביארו רש"י** ועוד משום שקורות אלו דומות

לתקרת הבית והתורה אמרה "סוכה" ולא "בית", וגוזרים שמא יבוא לשבת מתחת לקורות הבית.

מצינו במשנה בסוכה יד' מחלוקת לגבי סיכוך בנסרים:

"מסכין בנסרים דברי רבי יהודה, ורבי מאיר אוסר".

ובגמ' נחלקו רב ושמואל בהסברת מחלוקת התנאים:

- **רב -** בנסרים שאין בהם ד' טפחים- לכ"ע שרי, כיוון שאין התקרות עשויות בנסרים כאלו, כל מחלוקתם היא ביש בהם 4 טפחים: **לרבי יהודה - שרי, ולרבי מאיר - אסור.**
- **שמואל -** בנסרים שיש בהם ד' טפחים- לכ"ע אסור משום הגזירה, כל מחוקתם היא בנסרים שבין ג' ל-ד' טפחים **שלר' יהודה שרי ולר' מאיר - אסור.** ובפחות מ-ג' טפ' לכ"ע שרי.

הראשונים נחלקו כמי להלכה:

- **רמב"ם -** הלכה כר' יהודה וכפי ששמואל הבין בו, והיינו- ש-ד' טפחים לכ"ע אסור, והלכה כר' יהודה שפחות מ-ד' שרי.
- **ראב"ד -** הלכה כרבי מאיר וכהבנת רב בו- שפחות מ-ד' טפ' לכ"ע שרי, ואילו ד' טפ' הלכה כרבי מאיר שאסור

ובאמת אין מחלוקת ביניהם כי שניהם הסכימו להלכה ש- קורה פחות מ-ד' טפחים מותר ולא גזרו בה, ומעל ד' טפ' ומעלה- גזרו בה, וכ"פ בשו"ע.

סיכוך בנסרים בשעת הדחק: כתב המשנ"ב (נ') - "כתבו הפוסקים שבשעת הדחק שאין להם במה לסכך- מסכין בנסרים אפילו כשיש בהן

ארבעה טפחים, והוא הדין בכל דבר שאסרו חכמים משום גזירה, **אכן לעניין ברכה יש דעות בפוסקים...**"

²⁸¹ **הקדמה:** בסעיף זה מתבאר האם סדין שפורס תחת לסכך מכל מיני סיבות- פוסל את הסוכה מלישב בה או שמא גם היושב בסוכה זו תחת הסדין יוצא י"ח המצווה ויכול אפילו לברך(למרות שבפועל יש מעליו סדין. **צדדי הדין** הם שמצד אחד הרי שהסדין מפריד בינו לבין הסכך ולכן פסול, מצד שני- אם הסדין עשוי בשביל הסוכה והסכך, כגון לנוי או (לפי חלק הפוסקים) בכדי למנוע נשירה וכד'- הרי שהוא בטל לסכך ונחשב כאילו אינו ולכן גם היושב תחתיו יצא י"ח.

²⁸² **פירס סדין מפני החמה או הנשר- האם הסוכה כשרה:**

אומרת המשנה בסוכה דף י'- "פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר- פסולה".

נחלקו הראשונים בגדר הדבר- מתי הסדין פוסל את הסוכה:

סימן תרל"א - דיני דפנות הסוכה:

סעיף א' - כל הדברים כשרים לדפנות:

שו"ע - "כל הדברים כשרים לדפנות (וא"צ להעמידם דרך גדילתן) (טור), ואפילו חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות, כשרה²⁸⁴." **רמ"א** - "מ"מ לא יעשה הדפנות מדבר שריחו רע (ר"ן), או דבר שמתייבש תוך ז' ולא יהא בו שיעור מחיצה (די"ע)".

סעיף ב' - שתי דפנות הצמודות ושלישית של טפח:

שו"ע - "דפנות הסוכה²⁸⁵, אם היו שתיים זו אצל זו כמין ג"ם; עושה דופן שיש ברחבו יותר על טפח ומעמידו בפחות מג' לאחד מהדפנות, ויעמיד קנה (כנגד הכותל) (טור) כנגד אותו טפח, ויעשה לה צורת פתח שיעמיד קנה עליו ועל הטפח, וכשרה אף על פי שהקנה שעל גביהן אינו נוגע בהן²⁸⁶."

- **רש"י** - גם אם סכך הסוכה כשר(שצילתה מרובה מחמתה) - הרי שסו"ס הסדין חוצץ בין האדם לסכך או בין הסכך לשמים - ולכן פסולה.
 - **רבינו תם** - אם הסוכה הייתה כשרה בהתחלה ורק אחרי כן הניח עליה סדין - אינו יכול לפסול אותה. כי כל הפסול מסדין וכד', זה רק במקום שבו לא היה לפני כן צל כשר. **והביא ראה מהמשנה בדף יא'** שם כתוב - "הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס - וסכך על גבן פסולה" - **ולומד ר"ת** שהיינו דווקא בסדר זה - שקודם הדלה ורק אז הניח סכך כשר, אבל אם קדם הכשר - כשרה(שאל"כ היה על המנשה לומר חידוש זה שהוא יותר גדול מאשר שלא היה קודם לכן סכך כשר).
- ומה שאמרה המשנה** - שאם פירס עליה סדין - פסולה - פירושו: שללא הסדין הסכך איננו כשר, כגון שהסכך נתלה עליו ובלעדיו יפול, או שרוב העלים ינשרו ולא ישאר צל.

להלכה הביא השו"ע את 2 השיטות: את שיטת ר"י בסתם, לחומרא, ואחריה כ"ש אומרים" את שיטת ר"ת שמיקל.

ונחלקו האחרונים כמי ההלכה:

- **ב"ח, מג"א** - הלכה כרש"י לחומרא, ורק בשה"ד יש לסמוך על ר"ת.
 - **א"ר** - היקל כר"ת, כיוון שהרא"ש והמרדכי הולכים ג"כ כשיטתו.
- ובבה"ל פסק כרש"י לחומרא הואיל והרבה ראשונים סוברים כוותיה.**

וכך כתב במשנ"ב(נח') - "וע' בבה"ל דכן יש להחמיר למעשה... ומ"מ בשעת הדחק שלא יכול לאכול בסוכה על ידי העלין הנושרין לתוך המאכל או ע"י הגשמים... מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ארבעה טפחים משיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך עלזה לישיב בסוכה."

חשוב לזכור - שלכ"ע במצב בו הסדין אינו פוסל - זה מכיוון שהוא נחשב לבטל לסכך ולכן ליו להיות בתוך ד' טפחים לסכך כי רק אז אפשר להגדירו כבטל אליו.

²⁸³ **לכתחילה לא יעשה כן** - היינו לשיטת ר"ת המקילה שמותר להניח הסדין במקום שהסכך קדם והוא כשר - עדיין לא יעש כן לכתחילה אא"כ ניכר שמטרתו היא להגן מפני החמה וכד'.

²⁸⁴ **מה פוסל בדפנות: הגמ' בסוכה יב' אומרת** - "חבילי קש וחבילי עצים... אין מסכין בהם, וכולן כשרים לדפנות".

מכאן הכלל - ש"כל הדברים כשרים לדפנות", לעומת סכך שראינו שרק אם הוא מדבר שאינו מקבל טומאה, התלוש וגדל מן הארץ, הרי שדפנות כשרות במכל חומר. **השאלה הגדולה בה יש לדון בדפנות היא בצורה שהם עשויות (ולא ממה הם עשויות) כפי שיתבאר בהמשך הסימן.**

²⁸⁵ **כמה דפנות צריך: סוכה וז' - ת"ר** שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, רבי שמעון אומר - שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח **ונפסקה הלכה כחכמים** שצריך 2 דפנות כשרות ושלישית של טפח - כפי שיתבאר בסעיפים הבאים.

דפנות מקנים במרחק של פחות מ-ג' טפחים: כתב המג"א שמותר לעשות דפנות סוכה בקנים שמעמידם פחות פחות מ-ג' טפחים רחוק זה מזה.

מתי לבד מועיל: סתם ככה להוד מועיל כאילו אין בכלל פירצה ונחשב כמכוסה, אבל המג"א שזה עתה הזכרנו מסכים - שניתן לסמוך על לבדו מחובר, רק במקום בו יש 4 דפנות, אבל בפחות מ-4 דפנות - לא סומכים על לבדו(ע' משנ"ב, ב, כב').

²⁸⁶ **הקדמה והסבר:** השיעור הקטן ביותר של סוכה הוא 7 טפחים על 7 טפחים. סוכה צריכה מהתורה מינמום 3 דפנות והלכה למשה מסיני שמספיק 2 כשרות(של מינמום 7 טפחים) והשלישית - אפילו טפח. בסעיפים הבאים נדון באותה דופן שלישית - מתי מספיק טפח ומה צריך בנוסף אליו.

למעשה קיימות 2 אפשרויות בנוגע ל- 2 דפנות כשרות והשלישית טפח:

רמ"א- "ואם הטפח והדופן²⁸⁷ מגיע לסכך, אין צריך קנה על גביהן²⁸⁸ (מרדכי הגה"מ פ"ד); ומה שנהגו בצורת הפתח עגולה הוא לנוי בעלמא (כ"כ המרדכי)".

סעיף ג'- שתי דפנות המקבילות ושלישית טפח:

שו"ע- "היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש, עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות, וכשרה²⁸⁹; וגם בזה צריך לעשות צורת פתח, שיתן קנה מהפס על הדופן האחד; וי"א שאין זה צריך צורת פתח²⁹⁰."

רמ"א- "אבל אם איכא דופן ז' בלא לבוד, א"צ כאן צורת הפתח עד סוף הכותל, הואיל ואיכא דופן ז' שהוא שיעור הכשר סוכה²⁹¹; וכל שכן שאין צריכים צורת הפתח כשהדופן שלימה; ומה שנהגו בצורת הפתח כשיש לה דפנות שלימות, אינו אלא לנוי בעלמא (ר"ן והמגיד פ"ד וכל בו ובי"י בשם מרדכי)".

א. 2 הדפנות צמודות זו לזו. בלשון הפוסקים זה מכונה "כמין ג"ם" והיינו כמו האות "ד".

ב. 2 הדפנות מקבילות זו לזו. בלשון הפוסקים זה מכונה "זו כנגד זו וביניהם מפולש".

באפשרות הראשונה עוסק סעיף ב'. נקודת ההנחה באפשרות זו שהיא קלה יותר מאשר האפשרות השניה מכיון שכאן 2 הדפנות הכשרות צמודות זו לזו ונראה כסוכה יותר מאשר ב-2 דפנות כשרות שזו מול זו. **לכן-** באפשרות הראשונה מספיק שיניח דופן בגודל של טפח ומשהו ואותה ישים בסמוך לדופן הכשר כך שיהיה ביניהם מרווח של עד 3 טפח' ואז יש ביניהם לבוד ונחשב כאילו יש לנו דופן של 4 טפחים שהוא **רוב דופן כשרה** (כי המינימום של דופן הוא 7 טפ'). מהצד השני של הדופן השלישית יעשה צורת הפתח בין הדופן לקצה כדי שייחשב כהמשך לדופן הטפח להשלימה. לעניין צורת הפתח מחדש הרמ"א שאם יש סכך שנוגע בדופן הטפח ובעמוד שמעמיד כנגד אותה דופן טפח- זה נחשב כקורה שמניח מעל העמודים ולא צריך לשים גם קורה. **ע' ציור א'.**

באפשרות השניה עוסק סעיף ג'. במקרה זה יש שתי דפנות כשרות אך הם נמצאות זו מול זו, לכן לא מספיקה דופ של טפח וקצת כי הדפנות הללו בכלל לא נראות כקשורות אחת לשניה. אי לכך, הדופן השלישית תהיה ברוחב ארבעה טפחים ומשהו ואותה יעמיד בסמוך לאחת הדפנות הכשרות במרחק של עד 3 טפחים ואז יש לבוד- וסה"כ כשבעה טפחים שזה דופן כשרה. במקרה זה יש מחלוקת אם צריך לעות צורת הפתח מן דופן הארבעה טפ' אל הדופן האחרת שהיא לא קרובה אליה או לא צריך. מצד אחד- יש לעשות צורת פתח כדי להראות כאילו יש לנו כאן דופן שלישי שלמה שמחברת את 2 הדפנות הכשרות המקבילות. מצד שני, הרי שסו"ס יש כאן דופן של ארבעה הצמוד לדופן כשרה בפחות משלושה טפ' והוי לבוד ולכן יש לי דופן שלישי כשרה אז לא צריך להשלימה עוד ולא נצטרך לצורת הפתח(לעומת האפשרות הראשונה שודאי שאין לי דופן כשרה עם הלבד אלא רק רוב כשרה ולכן בה לכ"ע צריך צורת הפתח להשלימה לשבעה). **ע' ציור ב'.**

²⁸⁷ **תיקון טעות סופר:** צריך להיות כתוב "הטפח והקנה" ולא "הדופן" כי הדופן היא הטפח ורוצה לומר שאם הקנה והדופן טפח נוגעים בסכך הוי כצורת הפתח ולא צריך לשים קורה מיוחדת מלמעלה שביניהם כדי ליצור צורת הפתח.

²⁸⁸ **המג"א החמיר שלא מהני הסכך לצורת הפתח:** והוכיח כן מהירושלמי, אבל הרבה אחרונים יישבו קושייתו ולכן כתב המשנ"ב(יג)- "הסומך על הרמ"א שמועיל הסכך (כמו קורה עליונה לצורת הפתח) לא הפסיד".

²⁸⁹ **ע' בהערות לסעיף ב' שם מובאת הקדמה המסבירה את כל העניין.** ומבואר שם שכאן מדובר בשתי דפנות כשרות שאין צמודות ולכן דין כשרות הדופן השלישית יותר חמורה וצריך שיהיה לנו כמעט בפועל דופן כרה, לכן היא צריכה להיות של ארבעה טפחים וצמודה עד שלושה טפחים לאחת מהדפנות הכשרות ואז יש דין לבוד והיא נחשבת כשבעה טפחים שזה שיעור דופן כשרה וכך יוצא שיש שלוש דפנות כשרות. **ע' ציור ב'.**

²⁹⁰ **מדוע כאן י"א שאין צריך צורת הפתח בדופן השלישית ובסעיף ב'- לכ"ע צריך:** התשובה לכך היא מכיון שכאן הדופן השלישית היא איכותית וטובה יותר מאשר בסעיף ב', כי כאן היא דופן ארבעה ועם השלמת הלבד היא נחשבת כדופן של שבעה, אבל בסע' ב' זו דופן רק של טפח ועם הלבד היא רק רוב דופן כשרה(4 טפ') ולכן בה החמירו להשלימה גם עם צורת הפתח- לכ"ע, וכאן יש שהקלו. **והכריע להלכה המשנ"ב(טז)-** "וכתבו האחרונים דיש להחמיר כסברא הראשונה".

²⁹¹ **כשיש דופן שלישי שיש בה 7 טפח'- אין צריך שום תיקון של צורת הפתח וכד':** כיון שיש דופן עם שבעה טפח' היא נחשבת כשרה

לחלוטין שהלא זהו שיעור המינימום לדופן כשרה, והרי שהדופן טובה ולכן לא צריך צורת הפתח. **עיין ציור ג'**
פתח בגודל של למעלה מעשר אמות: אבל אם יש 2 דפנות כשרות והשלישית של 7 טפ' כשרים ואולם היא רחוקה למעלה מעשר אמות מהדופן האחרת, אזי יש כאן פתח גדול של עשר אמות שהוא נחשב כפירצה וחייבים לעשות צורת הפתח כדי לחבר את הדופן הרחוקה אל 2 הדפנות האלו הצמודות. **עיין ציור ד'**

סעיף ד' - מקום בו דין דפנות מקבילות כדין דפנות העשויות כ"גם":

שו"ע - "במה דברים אמורים, בעושה סוכתו במקום שאין דופן אמצעי כנגדה; אבל העושה סוכתו באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר, אף על פי שאין לה אלא שתי דפנות זו כנגד זו, די לה בתיקון המתיר כשתי דפנות העשויות כמין גם"²⁹².

סעיף ה' - 2 המחיצות הכשרות של צורת ה"גם":

שו"ע - "כשהכשירו בשתי דפנות העשויות כמין ג"ם בטפח וצורת פתח, אפילו אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה שאין בהם צורת פתח שכשתצרף כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד, כשרה²⁹³ (רק שלא יהיו הפתחים בקרנות, כי המחיצות צריכין להיות מחוברים כמין ג"ם) (ר"ן); ובלבד שלא יהא בהם פירצה יתירה על י"אמות; ואם יש בה צורת פתח, אפילו ביותר מעשר. ולהרמב"ם, אפילו יש לה צורת פתח, אם יש לה פירצה יותר מעשר, פסולה אלא א"כ עומד מרובה על הפרוץ".

רמ"א - "ונהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות, כי אין הכל בקיאות בדין המחיצות²⁹⁴ (כל בו); ומי שאין לו כדי צרכו למחיצות, עדיף אז לעשות ג' מחיצות שלימות, מדי שאינן שלימות (מהרי"ל).

סעיף ו' - נעץ קונסין והניח הסכך עליהם:

שו"ע - "נעץ ד' קונדסין, בין באמצע הגג בין על שפת הגג, וסיכך על גבן, פסולה; ויש מכשירין בנעץ על שפת הגג, משום דאמרינן: גוד אסיק מחיצתא²⁹⁵".

²⁹² **הסבר הסעיף: הר"ן מחדש** שיש מקום להקל ולדון 2 דפנות העשויות כמבוי המפולש כמו 2 דפנות העשויות כמין "גם" - שמשפיק שיניח דופן שלישית ברוחב טפח (ולא ברוחב 4 טפ') - אם הסוכה הזו עשויה בחצר ובחצר יש מחיצות ויש כנגד אותה דופן של טפח דופן של החצר, שהיא אמנם רחוקה ואינה שייכת לסוכה, אבל היא נחשבת כאילו היא נמצאת שם לעניין זה שנקל ויספיק לדופן השלישית של הסוכה רק טפח ומשהו ולא נחייב ארבעה טפ'.

המג"א חולק על כך וסובר שאין להתיר בכה"ג אלא כששתי הדפנות המקבילות של הסוכה הם גם דפנות החצר - אז אנו "כאילו" מחשיבים גם את הדופן האמצעית של החצר כשייכת לסוכה ונצטרך רק טפח של דופן שלישית, אבל אם 2 הדפנות המקבילות של הזוכה אינן הדפנות שלהחצר - אין כלל להתייחס לדופן האמצעית של החצר. ע' ציור ה'.

²⁹³ **הסבר:**מה שהקלנו ב2 דפנות שעשויות כמין "גם" שסגי בשלישית של טפח ומשהו כנגד - זה אפילו אם 2 הדפנות הללו יש בהם הרבה חורים עד כדי שהפרוץ מרובה על העומד, כי ס"ס יש כאן מחיצות כשרות ולא משנה אם יש בהם הרבה אויר או פחות.

אבל אם יש במחיצות הללו פתח של עשר אמות - זה כבר בעיה ולא יכול לסמוך על שלישית טפח במקרה כזה. **אבל יכול לתקן פירצה כזו של עשר אמות** ע"י שעושה שם צורת הפתח וסגי בהכי. **אבל הרמ"בם חלק וכתב** שבכה"ג לא תועיל צורת הפתח, כי קי"ל שכדי לסמוך על הקולא של 2 דפנות ושלישית אפילו טפח זה רק כששתי הדפנות כשרות כפי שהם ולא כשמתקנים גם אותם ע"י צורת הפתח.

²⁹⁴ בגלל החילוקים והפרטים הרבים שבדינים אלו - נהגו העולם שלא לעשות סוכה אלא ע"י ג דפנות כשרות לפחות. ולא לסמוך על כל ההיתרים והשיטות שהזכרנו עד עתה.

²⁹⁵ **מי שנעץ קונדסין והניח הסכך עליהם:** סוכה דף ד' - "ת"ר נעץ ד' קונדסין (עמודים) וסיכך על גבן - רבי יעקב מכשיר וחכמים פוסלים".

נחלקו האמוראים בגמרא - במה נחלקו רבי יעקב וחכמים:

- **רב הונא** - מחלוקתם כשהיו הקונדסין על שפת הגג, אבל אם היה באמצע הגג - דברי הכל פסולה.
- **רב נחמן** - מחלוקתם אם היו באמצע הגג.

נחלקו הראשונים בהבנת דברי רב נחמן (שהלכה כמותו) מה הדין בהיו הקונדסין על שפת הגג:

- **רמב"ם ורב שרירא גאון** - אם היו על קצה הגג - כשר דאמרינן "גוד אסיק (העלה) מחיצתא".
- **ראב"ד ורא"ש** - כיוון שר' נחמן לא אמר - הוי ספק ולכן אזלינן לחומרא ולא מהני.

בשו"ע הביא להלכה את 2 הדעות - "...בין על שפת הגג...פסולה, ויש מכשירין בנעץ על שפת הגג".

סעיף ז' – מיגו דהוי מחיצות לשבת הוי נמי מחיצות לעניין סוכה:

שו"ע – "סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי²⁹⁶ (נפירוש עץ כעין עמוד), או על גבי באר²⁹⁷ שיש לו פסין (פיי קרשי עץ סביבות הבאר לעשות רה"ל), הרי זו סוכה כשרה לאותו שבת שבתוך החג בלבד, מתוך שלחי זה ופסין אלו מחיצות לענין שבת, נחשוב אותם כמחיצות לענין סוכה (ואין להתיר אלא במקום שלחי ופסין מתירין לענין שבת, דאז שייך (מגו) (רי"ן)²⁹⁸.²⁹⁹

המשנ"ב (לא') פסק לחומרא- שלא אומרים גוד אסיק מחיצתא כי בעינן מחיצות הניכרות. **ובשער הציון (ל')** כתב דבאין לו סוכה אחרת- יישב בכזו אבל לא יברך.

והוסיף המשנ"ב (לא') שגם למ"ד שכן אומרים גוד אסיק – זה רק כשהמחיצות הם ממש על שפת הגג, אבל אם הם רחוקות ממנו מעט ואפילו פחות מ-ג' טפחים- לא אומרים גם "גוד אסיק" וגם "לבוד".

²⁹⁶ **סיכך על גבי מבוי- כשרה במיגו: נחלקו הראשונים באיזה מבוי מדובר:**

- **תוס', רא"ש** – מדובר במבוי המפולש דהיינו שיש לו רק 2 מחיצות ארוכות והלחי מועיל כמו דופן שלישית.
 - **ר"ן** – מדובר במבוי שיש לו 3 דפנות – משני הצדדים ובסוף אחת שסוגרת אותו. והחידוש הוא שמהני לענין סוכה ע"י הלחי כי הדופן השלישית רחוקה מן הסכך ולא עולה לסוכה, ומ"מ מהני מלבד 2 הדפנות המקבילות גם הלחי. (הסיבה שהוא נדחק להסביר כך היא כי הוא סובר שאם אין במבוי 3 דפנות- א"א לטלטל בו בשבת ואז א"א לומר מיגו דמותר לשבת מותר גם לסוכה).
 - **הלכה למעשה** – השו"ע לא התייחס לשאלה זו וכתב **בסתם** – "סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי..." בלי להסביר באיזה מבוי מדובר. **אמנם המשנ"ב (לב')** דייק **מלשונו לקולא** – מכך שלא דקדק ואמר שדווקא במבוי שיש בו ג' מחיצות כשר- משמע שמתיר ע"י הלחי אפילו במבוי המפולש- כשיטת התוס' (המקילה).
 - **אבל הגר"א דייק מהערתו של הרמ"א (בסוף) שכתב** – "ואין להתיר אלא במקום שלחי ופסין מתירין לענין שבת" – **שהוא פוסק כשיטת הר"ן המחמירה ומדברת דווקא במבוי שכשר גם לשבת היינו שיש בו שלוש דפנות משלו אלא שהאמצעית מאוד רחוקה.**
- ²⁹⁷ **או על גבי באר** – הראשונים נחלקו האם צריך שבפועל תהיה באר בתוך "פסי הבריאות" או שכל שיש "פסי ביראות" סגי בהכי אפילו שאין שם בפועל באר:

- **ראבי"ה** – גם במקום שאין באר- מועיל המיגו הזה, כיוון שבאופן תיאורטי אילו הייתה שם באר- היה מועיל לענין שבת- ה"ה נמי שמועיל לענין סוכה.
- **רמב"ם** – היתר זה הוא דווקא במקום שיש בור בפועל, שרק בו היה מקילים לעולי הרגלים מדין ביראות, אבל היכא דליכא בור- בכה"ג לא היו מקילים ולכן גם לסוכה לא יועיל.
- **השו"ע הזכיר במפורש שצריך בור** – "או על גבי באר שיש לו פסין" ולא הזכיר רק כל מקום שיש בו פסי ביראות, והיינו כשיטת **הרמב"ם**. **המשנ"ב כתב שהאידינא יש להתיר אפילו היכא דלא שכיחי מיא (כי הקלו להתיר לדבר מצווה), אבל דווקא כמו ביראות- ברה"ר לא ברשות היחיד.**

²⁹⁸ **הסבר הדין** – הגמ' בסוכה דף ז' מביאה ג' מקרים בהם אומרים "מיגו", דהיינו- מתוך שאלו מחיצות כשרות לענין שבת נאמר שהם גם כשרות לענין דופן סוכה. **מיוחד הוא שהכשרה זו תהיה רק בשבת עצמה** – שבא אנו אומרים שדפנות כשרות הלכתית אבל בשאר ימי החול- לא ייחשבו לדפנות כי גם לענין הלכה אין בהם דין מחיצות עכשיו.

ואלו הדברים שאומרת הגמרא שאומרים בהם מיגו:

1. סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשרה(ולכן מותר בשבת ללכת בכל המבוי דחשיב רשות אחת) **וכ"פ בשו"ע**.
2. סיכך ע"ג פסי ביראות- המתירות שתיה מן הבאר, **וכ"פ בשו"ע**.
3. מיגו הפוך- מתוך שכשרה דופן שלישית טפח לסוכה- מהני גם לשבת--- **את זה לא הביא השו"ע**.

²⁹⁹ **סיכום כללי של הסעיף:** יש כאן שני דינים בשבת שהקלו בהם חכמים להחשיב מחיצות גם דברים שסתם כך אינם מחיצות- מבוי ופסי

ביראות. הכלל שלמדה הגמרא הוא- שמתוך שהקלו להתיר אותם לענין שבת- הוא הדין שמקילים בהם לענין מצוות סוכה.

השאלה היא האם אנו מקילים בסוכה רק במקום בו בפועל היינו מקילים בשבת, ואז נחמיר שרק במבוי שבו ממש היינו מתירים בשבת- שיש בו 3 דפנות חוץ מהפתח וכן מפסי ביראות רק במקום שיש ממש באר בפנים- שרק בהם נקל גם בסוכה. או שנאמר כיוון שבאופן עקרוני התירו והקלו לענין שבת במבוי ופסי ביראות- ניקח את העיקרון גם לסוכה, אפילו שבשבת י בהם חומרא מסויימת (כדון ג' דפנות מדרבנן במבוי).

מהשו"ע נשמע שהוא נוטה במבוי לשיטה המקילה ובביראות חייב שיהיה במקום באר, ומהרמא משמע שמחמיר גם לענין מבוי כפי שכתב בסוף הסעיף.

סעיף ח'- דין אכסדרה:

שו"ע- "סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין, בין שהיו נראים מבפנים ואין נראין מבחוץ, בין שהיו נראים מבחוץ ואין נראים מבפנים, כשרה; לא היו לה פצימין, פסולה, מפני שהיא סוכה העשויה כמבוי, שהרי אין לה אלא ב' צידי האכסדרה, ואמצע האכסדרה אין בו כותל, ושכנגדו אין לו פצימין (פצים פירוש לחי ומזוזה) (כל זה הוא לשון הרמב"ם, אבל אחרים חולקין; ולכן אין לעשות סוכה בכה"ג)³⁰⁰.

סעיף ט'- דין "לבוד" בדפנות:

שו"ע- "היו דפנותיה גבוהים שבעה ומשהו והעמידם בפחות משלשה סמוך לארץ, כשרה³⁰¹, אפילו הגג גבוה הרבה ובלבד שיהא מכוון כנגדן; ואפילו אינו מכוון ממש, רק שהוא בתוך שלשה כנגדו, כשרה³⁰²; ואם אינה גבוהה אלא עשרה טפחים, אפילו אין בדופן אלא ארבע ושני משהוין, כשרה, שמעמידה באמצע ואמרינן לבוד למעלה ולמטה, וחשוב כסתום; היו הדפנות גבוהות מן הארץ שלשה טפחים, פסולה".

סעיף י'- דפנות מאילנות ומיריעות:

שו"ע- "העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה; אם היו חזקים, או שקשר אותם וחזק אותם עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם תמיד, ומילא בין האוירים בתבן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח, וקשר אותם, הרי זו כשרה³⁰³; על כן אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים, אף על פי שקשרן בטוב, זמנין דמינתקי ולא אדעתיה והוי ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה; והרוצה לעשות בסדינים, טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות משלשה³⁰⁴".

³⁰⁰ **דין אכסדרה:** דין אכסדרה מבואר בגמ' בסוכה יח- "איתמר סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין- כשרה, שאין לה פצימין: אביי אמר כשרה- פי תיקרה יורד וסותם. רבא אמר- פסולה, לא אמרינן פי תיקרה יורד וסותם".
ובגמרא בדף יט' מובא- שלא שנא אם הפצימין נראים מבפנים או מבחוץ.
נחלקו הראשונים בהבנה מהי האסדרה עליה דיברה המשנה שכשרה:

- רש"י- האכסדרה שהכשירה המשנה היא 4 קונדסין שעליהם סכך וביניהם יש קנים "לבודים" שמחברים הדפנות ולכן כשר. ובסיפא שנחלקו- מדובר שאין את "הקנים הלבודים" ולכן יש מחלוקת אם כשרה או לא.
 - רי"ף ורמב"ם- אכסדרה היא עשויה כמו מבוי ובאחד הצדדים יש לה גג שממשיך מהדופן ונפסק ואז וקח סכך ונותן אותו מן התקרה הזו עד הדופן השניה. הפצימין הם שני לחיין משני הצדדים של הדופן השלישית ובזכותם אנו אומרים שאותו חלק שיש בו תקרה נעשה כיוור ללמטה ויוצר דופן שלישית, למרות שאין בפועל.
- החידוש הוא-** שאע"פ שסתם כך בשתי דפנות של מבוי אנו מכשירים רק ע"י דופן שלישית של לפחות 4 טפ', כפי שמובאר בסעיף ג', מ"מ בכה"ג שיש פצימין- זה גורם לתקרה "כאילו" לרדת וליצר דופן שלישית חדשה ולכן הסוכה כשרה למרות שבפועל אין דופן שלישית של 4 טפחים. **להבנת האכסדרה הזו ע' בצירוף ו'.**

להלכה פסק השו"ע כפי שכתבו הרי"ף והרמב"ם וכתב שבכה"ג- הסוכה כשרה.

³⁰¹ **מקור הדין:** גמ' בסוכה דף טז'- "מחצלת שבעה ומשהו- מתרת סוכה משום דופן".

³⁰² גדר זה יורחב להלן בסימן תרלב'.

³⁰³ **העושה דפנות מן האילן- המשנה בסוכה כד' אומרת שזה כשר-** "העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה- כשרה".

דווקא דפנות העומדות ברוח מצויה: שם בגמ'- "אמר רב אחא בר יעקב- כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה".

³⁰⁴ **העושה סוכתו מיריעות:** ע"פ הגמרא הנ"ל שלומדת שדפנות שאינן עומדות ברוח מצויה הם לא כשרות- ביא רבינו פרץ חומרא מאוד מעשית לימינו- שאין לעשות מחיצה מסדינים, אע"פ שקשרם חזק, שגזרים שמא ינתקו ולא ידעו על כך וסוכתו תהיה פסולה. וסיים רבינו פרץ- שמי שרוצה לעשות כן יניח היריעות על קנים שאינם רחוקים זה מזה יותר מג' טפחים ויהיה דין לבוד.

השו"ע כתב הלכה למעשה את דינו של רבינו פרץ.

סעיף יא' - מחיצה מבע"ח:

שו"ע- "עושים מחיצה מבעלי חיים, שיקשור שם בהמה לדופן"³⁰⁵.

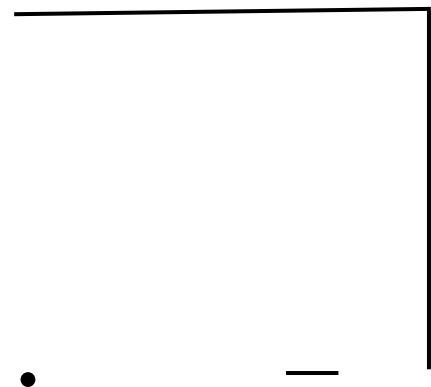
סעיף יב' - מחיצה מבני אדם:

שו"ע- "יכול לעשות מחבירו דופן לסוכה, להכשירה; ואפילו ביי"ט, ובלבד שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם; אבל בחול, אפי' אם הוא יודע, שפיר דמיי"³⁰⁶.

רמ"א- "ואפילו ביי"ט אינו אסור אלא באותן ג' דפנות המתירים הסוכה; אבל בדופן רביעית, שרי (השגת הראב"ד והמגיד פ"ד דסוכה) וע"ל סימן שס"ב סעיף ה'".

סעיף יג' - העושה סוכתו על כרעי המיטה:

שו"ע- "הסומך סוכתו על כרעי המטה והכרעים הם מחיצות, אם יש בה גובה י' טפחים מן המטה לסכך, כשרה; ואם לאו, פסולה. ואם סמך הסכך על עמודים והכרעים הם דפנות, אפילו אין גובה עשרה מהמטה עד הסכך, כשרה, כיון שיש י' טפחים מהארץ עד הסכך"³⁰⁷.

נספח לסימן תרל' - ציורי הסוכות:**ציור א' - 2 דפנות כמין "ג"ס" ודופן טפח:**

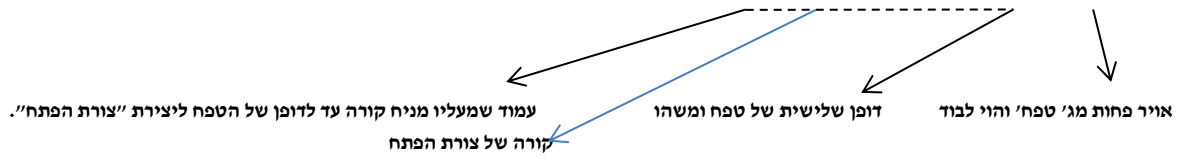
³⁰⁵ **מחיצה מבע"ח - סוכה כג' -** "עשאה לבהמה לדופן- רבי מאיר פוסל ורבי יהודה מכשיר" וקי"ל שהלכה כרב יהודה.

ובגמ' שם הובאו עוד תנאים להכשיר דופן של בע"ח: 1. שאם יש חלל בין רגליה יסגור אותו. 2. שיקשור את בהמה טוב שלא תברח. 3. שיקשור אותה מלמעלה בחבלים- שאם תמות ותיפול ישאר לו דופן בגובה הראוי.

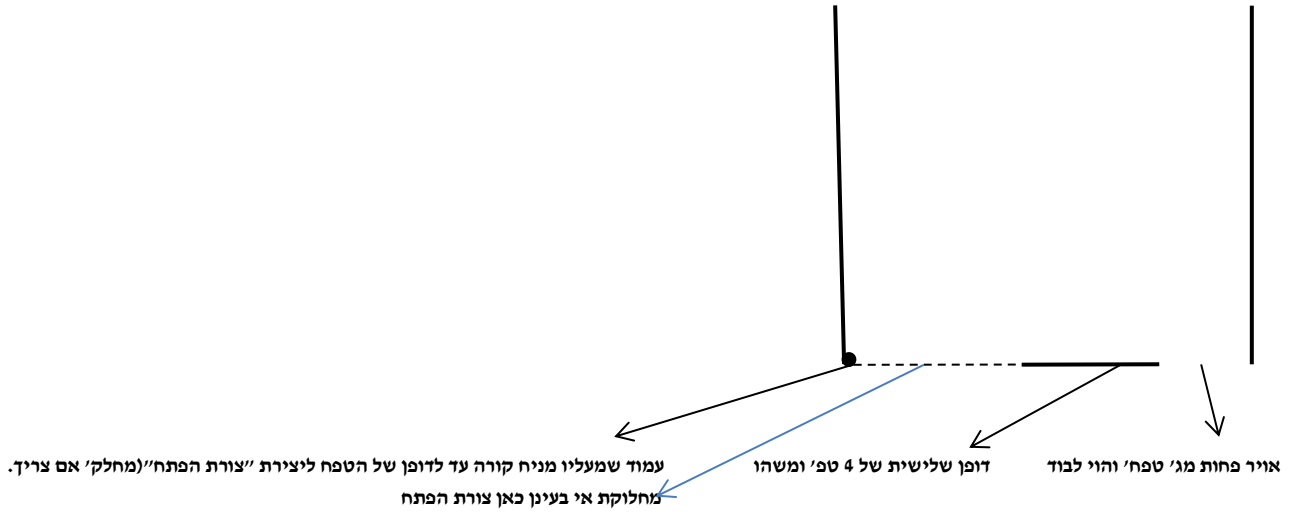
³⁰⁶ החשש כאן הוא עשיית דופן שמכשירה את הסוכה שאסורה משום עשיית אוהל בשבת או ביו"ט. בבהמה- ודאי שאין להניחה בשבת כי אין לה כלל דעת לכן הולכים אחר דעת מי שהניחה ונחשב שעשה דופן. אבל באדם שרי אם הם לא יודע.

³⁰⁷ **נביא כאן מדברי המשנ"ב(נח') שמסביר הדברים בצורה ברורה ובהירה:**

"ועכשיו נבאר דברי הסעיף הסומך סוכתו על כרעי המטה כלומר שנתן הסכך ע"ג קרשים שעולים למעלה מהמטה והם נקראים כרעיים והכרעיים דהיינו הקרשים הנזכרים הם הם מחיצות הסוכה אם יש גובה י' טפחים מן המטה לסכך [דהיינו מן הקרשים שקבועים בתחתיתה ולמעלה] כשרה וא"ל פסולה דכיון שהסכך סמוך על הקרשים הללו שהם כרעי המטה חשיבה המטה עצמה קרקעית הסוכה וצריך להיות ממנה עד הסכך י' טפחים. ואם סמך הסכך על עמודים פ' והעמודים תקועים בארץ ומשו"ה אפילו אין גובה י"ט מן המטה עד לסכך כשירה אף שדפנות הסוכה הם הכרעיים מ"מ מאחר שהסכך אינו נסמך על המטה ולא על הכרעיים לא חשובה היא קרקעית הסוכה אלא הארץ שבה קבועים העמודים שעליהם נסמך הסכך וכיון שמן הארץ עד לסכך גובה י"ט כשירה אף על פי שהמטה עד לסכך פחות מ' טפחים לית לן בה כיון דאי שקיל לה למטה איכא אויר עשרה והסוכה מתקיימת ע"י העמודים דמטה לחודא קיימא ואין הסוכה נפסלת בשביל שהכניס בה מטה ומועט אוירה:

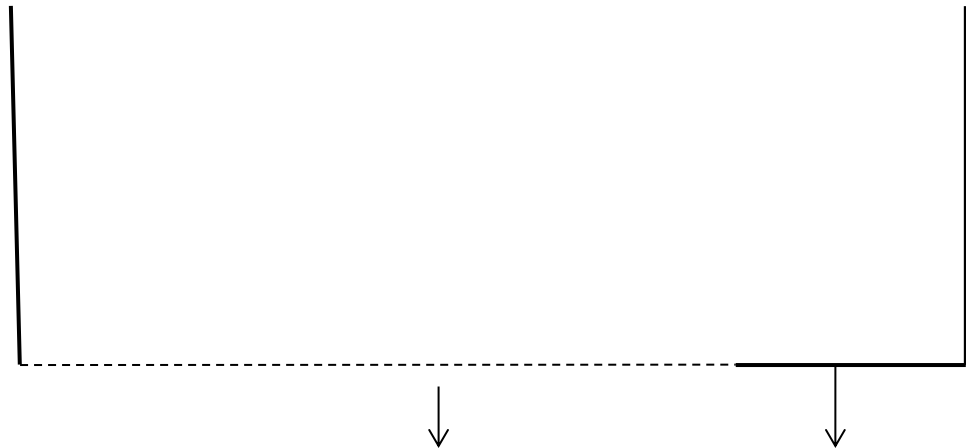
ציור ב' - שתי דפנות כמבוי מפולש ודופן ארבעה טפ' ביניהם:

ציור ג' - 2 דפנות כשרות כמבוי ושלישית של 7 טפח' (כשרה):

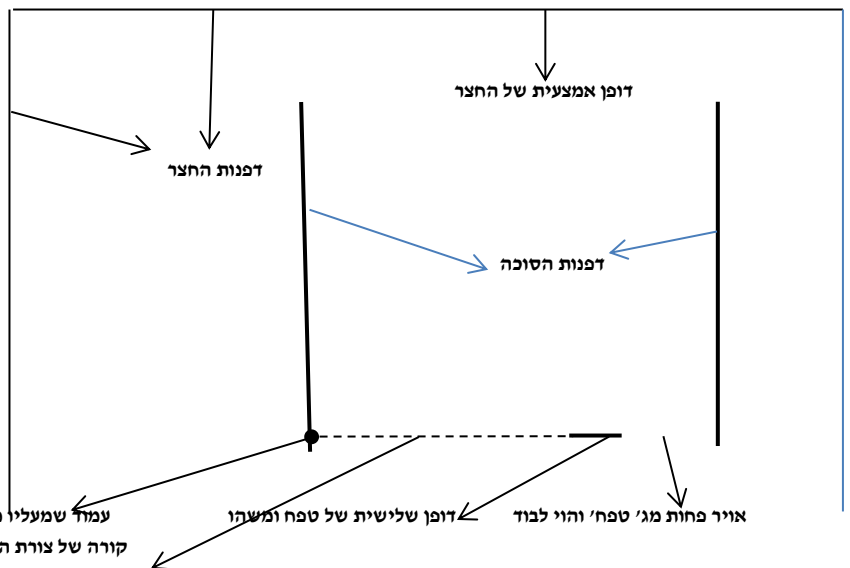

ציור ד'- 2 דפנות כשרות כמבוי ושלישית של 7 טפח' ויש מרחק של למעלה מעשר אמות בינה לבין הדופן כנגד:

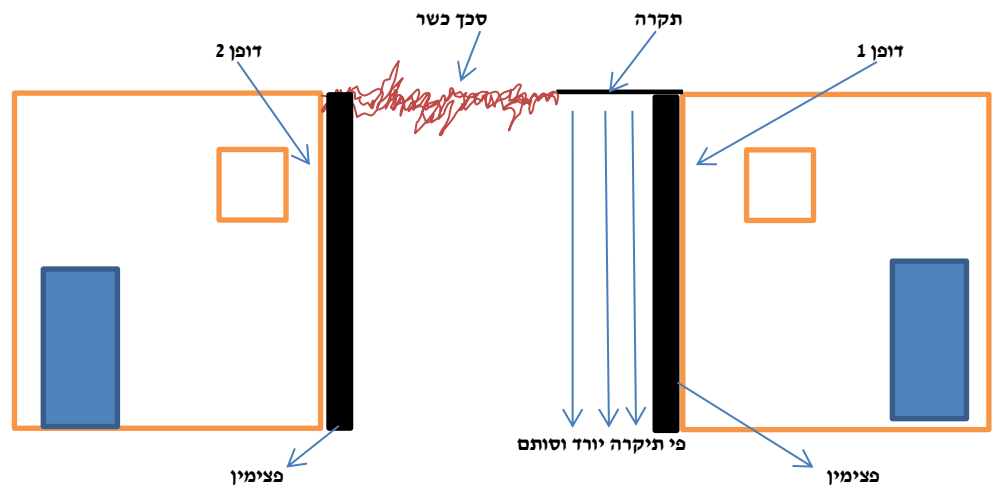
דופן שלישית של 7 טפ' פירצה של למעלה מעשר אמות---אע"פ שהדופן השלישית כשרה- מ"מ בעינן צורת הפתח בינה לבין הדופן האחרת כיוון שיש פירצה של למעלה מעשר אמות.

ציור ה'- שתי דפנות זו כנגד זו בתוך חצר:

מחדש הר"ן שבכה"ג נחשבת הדופן האמצעית של החצר כאילו שייכת לסוכה, ולכן אע"פ ששתי הדפנות הכשרות הם זו מול זו ולא כצורת "גם"- מ"מ מקילים שמספיק שהדופן השלישית תהיה רק של טפח ומשהו(ולא צריך של 4 טפח' כמו בד"כ כשיש 2 דפנות מקבילות).

ציור ו' - מהי אכסדרה לפי שיטת הרי"ף והרמב"ם ופסיקת השו"ע(סע' ח')::

הסבר הדין: בד"כ שיש לנו 2 דפנות זו מול זו כמו מבוי - אנו צריכים שהדופן השלישית תהיה לפחות של 4 טפ', כפי שלמדנו בסע' ג'. כאן מתחדש שאע"פ שמדובר שיש רק 2 דפנות כמבוי, מ"מ מועילה דופן שלישית אפילו פחות מטפח כיוון דאמרינן שפי הקרה שיש יורד למטה וסותם והוא נחשב לדופן שלישית ולכן לא בעינן דופן שלישית של ד' טפחין בשונה מסע' ג'.

סימן תרלא' - סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך:

סעיף א' - חמתה וצלתה שוים:

שו"ע - "סוכה שחמתה וצלתה שוים מלמעלה, פסולה, לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה ויהיה למטה חמתה מרובה מצלתה; אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה, כשרה"³⁰⁸.

³⁰⁸ **חמתה וצלתה שוים:** במשנה בסוכה דף כב' למדנו - "סוכה... שצלתה מרובה מחמתה - כשרה". ומתוך כך מדייקת שם הגמ' - "הא כי הדדי(שהם שווים) - פסולה". ומדף ב' מוכיחים - "כי הדדי כשרה"? **מתרצת הגמרא - "כאן מלמעלה כאן מלמטה"**. נחלקו הראשונים מה פירוש "כאן מלמעלה כאן מלמטה":

- רש"י(ורוב ראשונים) - כאשר למעלה הסכך שווה לאויר - זה אומר שבקרקע של הסוכה יהיה יותר שמש ולכן פסולה. אבל כאשר מלמטה בקרקע של הסוכה יש שוויון בין החמה לצל סימן שלמעלה בסכך יש יותר סכך מאשר אויר ולכן כשרה. וכ"פ רוב ראשונים וכ"פ בשו"ע.

סעיף ב'-

שו"ע- "אם ברוב ממנה צלתה מרובה שני משהויין, ובמיעוט ממנה חמתה מרובה משהו בענין שכשנצטרף יחד החמה והצל של כל הסוכה יהיה צלתה מרובה מחמתה משהו, כשרה"³⁰⁹.

רמ"א- "ויש מחמירין אם הסוכה גדולה ויש מקום ז' על ז' שחמתו מרובה, אף על פי שבצרוף כל הסוכה הוי הצל מרובה (ר"ן ספ"ק דסוכה)".

סעיף ג'- עובי הסכך:

שו"ע- "דרך הסיכוך להיות קל, כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים; היתה מעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה"³¹⁰.

סעיף ד'- סכך דק:

שו"ע- "היה כיוסוי דק מאד שיש בה אויר הרבה, אלא שאין ג"ט במקום אחד, ובין הכל צלתה מרובה מחמתה, כשרה".

סעיף ה'- סכך מדובלל:

- ר"ת-הקשה על רש"י שהרי קי"ל- "פרוץ כעומד- כשרה"- היינו כשהסכך למעלה שווה- היא כשרה. **ולכן הסביר המקרה כך-** השאלה היא מאיפה האדם מסתכל: אם הוא מסתכל מלמעלה- אז מה שהוא רואה בסכך הוא רואה טוב, ואם רואה שהסכך שווה לאויר- כשרה. אבל אם הוא עומד למטה בסוכה ומסתכל לסכך ורואה שיוויון בין הסכך לאויר- זה אומר שיש יותר אויר מאר סכך, כי מלמטה הדברים נראים יותר קטנים מאשר שהם באמת. לכן ברואה שווה מלמעלה- כשר, מלמטה- פסול כי באמת יש יותר אויר.
 - **אבל הקשה הרא"ש והרבה ראשונים על ר"ת-** שהכלל הזה של "פרוץ כעומד- כשרה", זה רק לעניין סכך כשר עם סכך פסול, אבל כאשר מדובר, כמו כאן, על סכך ואויר- אזי אם שווה- פסולה, כי קח"ל שצריך צלתה מרובה מחמתה בסכך. **לכן יש להעמיד כרש"י.**
- להלכה הביא השו"ע את דברי רש"י להם הסכימו רוב הראשונים.**
- ³⁰⁹ **יש לשער את הסוכה בכלל ולא חלק חלק:** פירוש הדבר מביא הר"ן- שהחידוש הוא שגם אם יש חלקים בסוכה בהם החמה מרובה על הצל- אנו בודקים את כל הסוכה כגוף אחד ואם בסך הכל- יש בכולה יותר צל מחמה אפילו במשהו- כשרה.
- אבל אמר הר"ן שצ"ע האם נאמר כן גם ב-מקרה בו יש סוכה גדולה ובה חלק גדול שיש בו שבעה על שבעה טפחים שבו החמה מרובה על הצל-** צ"ע האם גם בכה"ג נכשיר את כל הסוכה. **עפ"ז הביא הרמ"א שיש מחמירים בכה"ג-** שאותו חלק גדול שבו אין הצל מרובה על החמה- שהוא יהיה פסול.
- ³¹⁰ **עד כמה יכול להיות עובי הסכך של הסוכה:** בסוכה דף כב: שנינו במשנה- "המעובה כמין בי, אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה- כשרה". **ושם בברייתא מחלוקת ב"ש וב"ה-** "אין כוכבי חמה נראים מתוכה- בית שמאי פוסלין ובית הלל מתירין".
- ובירושלמי מובא בשם ר' לוי-** שכל הדיום והמחלוקת לגבי צורך הראות של כוכבים היינו "כוכבי החמה" שפירושו זהרורי חמה". **והסיק הר"ן-** שאכן מן המשנה נשמע שצריכים לכתחלה לראות את הכוכבים, אבל באיזה כוכבים מדובר? **דווקא בכוכבי החמה,** והיינו ניצוצי האורות של השמש שחודרים דרך הסכך. **אבל את כוכבי הלילה שבשמים נשמע שאף אחד ואפילו ב"ש-** לא הצרכו לכתחילה.
- אמנם הטור הזכיר ש-** "צריך שלא יעשה כיוסיה עב מאוד כדי שיהו הכוכבים וניצוצי השמש נראין מתוכה" והיינו שהזכיר גם הצורך לראות לכתחילה את כוכבי השמים, אבל לאור מה שהזכרנו **העמידו הב"י בקושיה-** מדוע הזכיר גם את כוכבי הלילה.
- ר"ת הביא גדר חדש וכתב שאם עשה אותה עבה מאוד שאין המטר יכול לירד בה- פסולה אפילו לבית הלל שהכשירו בעבה.** **הרא"ש לא הזכיר את ר"ת זה אך המרדכי כתב לחוש לו.**
- להלכה כתב השו"ע לכתחילה לחומרא -** "כדי שיראו ממנה הכוכבים הגדולים", **ואחרי כן הביא כהסבר העיקרי-שאפילו אם מעובה כמו בית ואין נראים ממנה הכוכבים- כשרה.**

שו"ע- "היה הסיכוך מדובלל (פירוש מבולבל), והוא הסיכוך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה, כשר, ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד ג' טפחים; ואם היה ברוחב זה העולה טפח או יותר, אף על פי שהוא גבוה מג' טפחים, רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד, והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד".

רמ"א- "דהיינו שיש באויר שבין התחתון טפח, שראוי להוריד העליון ואז כשרה אפילו תמתה מרובה, שיהא הצל מרובה כשהחמה באמצע הרקיע"³¹¹ (ר"ן פרק הישן וב"י בשם הרמב"ם).

סעיף ו'- סוכה הנוצרת מהצד השני של סוכה קיימת:

שו"ע- "קנים היוצאים לאחורי הסוכה, כגון שאחורי דופן אמצעי בולטים קנים מן הסכך ויש בהם הכשר סוכה, וצלתה מרובה מחמתה וג' דפנות, כשרה, אף על פי שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילם אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו".

סעיף ז'- סוכה היוצאת מן הסוכה:

שו"ע- "וכן הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ, ודופן אחד נמשך עמהם, כשר אף על פי שעשה דופן על הצדדין יתר על ז' והוא לן למימר הרי גלה דעתו לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות, ודופן אחר שנמשך עם הקנים של סכך אינו מן הסוכה אלא בפני עצמו עומד, ונמצא שאין לו אלא דופן אחד שהוא הדופן הנמשך, אפילו הכי כשרה".

סעיף ח'- סככה בשיפודין הפסולים לסכך:

שו"ע- "סככה בשיפודין שהם פסולין³¹² לסכך בהם, ואין בהם ארבעה³¹³ ואין מהם ארבעה במקום אחד, והניח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר, פסול, שאי אפשר לצמצם שימלא כל האויר מסכך כשר, ונמצא הפסול מרובה; אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול, או אם היה הפסול נתון שתי ונתן הכשר ערב, או איפכא, כשר, שאז מתמלא כל האויר מסכך כשר (ודוקא בסוכה גדולה, אבל בסוכה קטנה צריך להיות מן השפודים פחות מג' במקום אחד) (בית יוסף ומהר"א מפראג)³¹⁴.

סעיף ט'- עשיית סוכה בבית המקורה:

שו"ע- "בית המקרה בנסרים שאין עליהם מעזיבה (פירוש טיט וצרורות שמשימין עליהם) ובא להכשירו לשם סוכה, די בזה שיסיר כל המסמרים³¹⁵ לשם עשיית סוכה, או שיטול מבין שני נסרים אחד ויתן סכך כשר במקומו וכולה כשרה, אפילו הנסרים רחבים ארבעה, ויש מי שאומר שצריך שלא יהיו הנסרים רחבים ארבעה"³¹⁶.

³¹¹ "אפילו תמתה מרובה" - חידושו של הרמ"א הוא שסעיף זה בא ללמד שאנו מתייחסים לסכך המדובלל כסכך רגיל ועל פיו אנו בוחנים האם חמתה מרובה מצלתה או לא. כך יוצא דאע"פ שיתכן שכשהשמש בצדדים - יש יותר חמה מצל, הרי שכיוון ש"כשהחמה באמצע הרקיע" - כלשון הרמ"א, הרי שהצל מרוה מן החמה ולכן הסוכה הזו כשרה תמיד.

³¹² כגון - של ברזל.

³¹³ סכך פסול פוסל בארבעה - אם יש בשיפודים הפסולים ארבעה טפחים - הסוכה פסולה, דק"י"ל - "דסכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים".

³¹⁴ פרוץ כעומד שרי - כן ק"י"ל בעירובין טו: - וכן נפסק להלכה (ודווקא בסכך פסול עם כשר ולא באויר עם סכך כשר - ע' סעיף א'). ודווקא כשהם בוודאי שווים, אבל כשדוחק סכך כשר בין הפסול אמרינן שלא צימצם מספיק ובוודאי הפסול מרובה על הכשר.

³¹⁵ מהו ה"פקפוק" הדרוש: במשנה למדנו שמועיל הפקפוק לחדש את הסכך לשם הסוכה ואין בו מעכשיו תעשה ולא מן העשוי. נחלקו

הראשונים - מהו "פקפוק" זה:

- רמב"ם ורש"י - מדובר שמנענע את הסכך.

- רא"ש וטור - צריך להוציא המסמרים המחברים ביניהם.

השו"ע כתב - "די בזה שיסיר את כל המסמרים לשם עשיית סוכה א שיטול מבין שני נסרים אחד ויתן סכך כשר במקומו...".

סעיף י' – סוכה שאין לה גג:

שו"ע: "סוכה שאין לה גג, כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף, או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל, פסולה; ואם היה לה גג, אפילו טפח, או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח, הרי זו כשרה"³¹⁷.

³¹⁶ **בית המקורה בנסרים:** המשנה בסוכה טו' אומרת- "תקרה שאין עליה מעזיבה(טיט)- רבי יהודה אומר- ב"ש אומרים מפקפק ונטל אחת מבינתיים, וב"ה מפקפק או נטל אחת מבינתיים. רבי מאיר אומר- נטל אחת מבינתיים ואינו מפקפק".

וקיי"ל שהלכה כרבי יהודה.

לעיל בסימן תרכ"ט, יח'- מצינו מחלוקת רב ושמואל בנוגע **לגזירת תיקרה:** לפי רב- רק לר"מ יש גזירת תיקרה, אבל לרב יהודה אין גזירת תיקרה כלל. ואילו לפי שמואל- לכו"ע יש גזירת תיקרה בד' טפחים.

המשך הגמרא והעמדת מחלוקת רב ושמואל בהבנת המשנה: במשנה כאן מובא שניתן להשתמש בתקרה שאין עליה מעזיבה ולסכך עליה, השאלה היא פשוט איזה מעשה צריך לעשות בה כדי להכשירה. אלא שלפי שמואל קשה- שהרי אם לכו"ע יש גזירת תיקרה אז איך המשנה שלנו מכשירה לעשות סכך על תקרה של נסרים?

עונה הגמ'- המחלוקת לפי שמואל היא "בביטול תקרה".

היוצא מכך הוא- שלפי רב המחלוקת במשנה היא איזה מעשה מועיל כדי להוציא מדין "תעשה ולא מן העשוי", ולפי שמואל המחלוקת היא כיצד אפשר לתקן ולהוציא מגזירת תיקרה. ע"י איזה מעשה כבר אין את גזירה זו.

שיטות הראשונים:

נחלקו הראשונים- באיזה נסרים מדובר כאן שמועיל לפקק או ליטול מהם כדי להכשירם כסכך לסוכה:

- רש"י ורא"ש- נסרים רחבים ארבעה.
- רמב"ם ורמב"ן- מדובר בנסרים שאינם רחבים ארבעה.
- הרי"ף-מחלוקת בהבנתו- כל שיטה כאחת השיטות דלעיל. הרי"ף העתיק את המשנה כפי שהיא וכתב את הטעם של רב משום- "תעשה ולא מן העשוי". ונחלקו בהבנת הרי"ף:

▪ רמב"ן- קי"ל שהלכה כשמואל וא"כ יש בעיה גם של תקרה, אלא שהרי"ף כתב תעשה ולא מן העשוי- כי גם לשמואל יש בעיה זו ולכ"ע מהני הפקפוק לבטל גזירת תקרה ולגבי בעיה של תעשה ולא מן העשוי נחלקו ר"מ ור"י.

▪ ר"ן- מדובר בנסרים קטנים מ-ד' ולכן אין בעיה של גזירת תיקרה וכל הדיון הוא סביב בעיית תעשה ולא מן העשוי.

הנפק"מ ביניהם כמובן- האם אפשר לבטל נסר רחב ד' טפחים ע"י פקפוק וכד'.

להלכה הביא השו"ע את שתי השיטות: "בית המקורה... די בזה שיסיר כל המסמרים... וכולה כשרה, אפילו הנסרים רחבים ארבעה. ויש מי שאומר שצריך שלא יהיו הנסרים רחבים ארבעה".

אבל הב"ח החמיר כשיטת הרמב"ם.

סיכום- כאשר אדם רוצה להשתמש בתקרת ביתו ולשים עליה סכך ישנן 2 בעיות שיש להתמודד איתן: האחת תעשה ולא מן העשוי והשניה גזירת תיקרה. את בעיית תעשה ולא מן העשוי פוטר ע"י שמסיר המסמרים או שנטל נסר אחד ונותן במקומו סכך. את בעיית גזירת תיקרה יש מחלוקת אם יכול לפטור או לא. השו"ע הביא בסתמא שגם היא נפטרת ע"י שעושה מעשה והטעם הוא – מכיוון שהאדם עושה מעשה כלכך רציני הוא בעצם אומר- אני יודע שהתורה אסרה לעשות סוכה עם תקרת בית ואיני נכשל בכך אלא אני מסיר ומניח סכך כשר- וממילא נעקרה ממנה כל הגזירה ושרי וכשר. אך יש חולקים שלא מהני להוציא מגזירת תיקרה אפילו אם עושה מעשה גדול, כיוון שיש גזירה וכל שיש נסרים של ד' טפחים- היא חלה וקיימת והביאה השו"ע כיש מי שאומר.

ואם הנסרים פחותים מ-ד' יש אומרים שבוודאי מהני מה שמסיר אחד מהם וכד' ומניח סכך מבינתיים, אך לעיל בסימן תרכט', יח' למדנו- שיש נוהגים להחמיר שלא לסכך כל בנסרים, אפילו פחותים מארבעה אפילו אם מפקפק.

³¹⁷ **סוכה שאין לה גג- הסבר הסעיף:** כל סוכה שאין לה גג פסולה. בסעיף זה מתבאר שמספיק אפילו גג טפח והיא כשרה. ובשו"ע כתב שאפילו אם אין לו גג כלל אלא טפח של אויר בראשו ויש בו לבוד לקרקע או לדופן- נחשב לגג ושרי. הרמ"א החמיר שהטפח גג חייב להיות של משהו ולא מועיל אויר.

הרחבה: למדנו במשנה בסוכה דף יט'- "העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל- רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג וחכמים מכשירין". ובגמ' שם הובא- שאם הגביהה מן הקרקע טפח או שהפליגה(הרחיקה) מן הכותל טפח- שכשרה גם לרבי אליעזר.

רמ"א- וי"א שהטפח לא תהיה אויר, רק מן הדופן או הסכך (הרא"ש בשם ר"י ורמב"ם פ"ד) וצריך שיהיה בה ז' טפחים על ז' בגובה י' טפחים³¹⁸ (טור). גם צריך שיהיו הדפנות לאחר שהם גבוהים עשרה עשויות מדבר שמסככין בהם, דהא הם הסכך (ר"ן ספ"ק דסוכה). ואם כל הדפנות מדבר שמסככין בהם, מותר לישן אפילו תחת הדפנות (ס"ה בפירוש רבינו ירוחם נ"ח ח"א).

סימן תרל"ב - דברים הפוסלים בסכך:

סעיף א' - בכמה פוסל סכך פסול:

שו"ע- "סכך פסול, פוסל באמצע בדי טפחים; אבל פחות מדי, כשרה, ומותר לישן תחתיו. מן הצד אינו פוסל אלא בדי אמות³¹⁹, אבל פחות מדי אמות, כשרה דאמרינן דופן עקומה³²⁰, דהיינו לומר שאנו רואים כאלו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל, ודבר זה הלכה למשה מסיני. הילכך בית שנפחת באמצע וסיכך במקום הפחת

נחלקו הראשונים ממה צריך להיות עשוי אותו טפח שהרחיק או הגביה אותה:

- רש"י - כל מה שמרחיק או מגביה מהני, אפילו אין שם אלא אויר - כשר כיוון דמרינן לבוד וחשיב כמו גג.
 - רא"ש - רק טפח שעשוי ממה שהו כמו אבנים וכד', הוא ניכר כגג, אבל טפח של אויר לא מהני.
- להלכה היקל השו"ע כרש"י והרמ"א החמיר והצריך טפח של משהו ממש - כרא"ש.
בביאור הלכה כתב שראוי לחוש לדברי הרא"ש.

³¹⁸ ז' על ז' בגובה י' טפחים - דהיינו שיהיה בה שטח כזה של ז' טפחים על ז' טפחים שבו יש גם למעלה ז' טפחים על ז' טפחים בגובה של עשרה טפחים. ורק אז כשרה.

³¹⁹ סכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים: למדנו במסכת סוכה דף י"ז: - "רבה אשכתינהו לרבנן דבי רב שיתבי וקאמרי - אויר פוסל בשלושה, סכך פסול פוסל בארבעה". ובהמשך הגמ' נחלקו רב ושמואל:

- אמר שמואל - "סכך פסול באמצע פוסל בארבעה, מן הצד פוסל בארבע אמות".
- ורב אמר - "בין מן הצד בין באמצע - בארבע אמות".

נחלקו הראשונים כמי הלכה:

- רי"ף, רמב"ן, רמב"ם ועוד - הלכה כשמואל לחומרא.
- בה"ג ועוד - הלכה כרב לקולא.

להלכה פסק השו"ע כשמואל - "סכך פסול פוסל באמצע ב-ד' טפחים... מן הצד אינו פוסל אלא ב-ד' אמות...".

חידוש גדול שראיתי ב"פסקי תשובות": בעיה מצויה היא שיש מרפסות בהם יש קורת בטון באמצע המרפסת שחוצה למעשה את המרפסת לשתיים מכיוון שהיא למעלה מ-ד' טפחים. כך יוצא שהסוכה החיצונית כשרה כי יש לה ג' דפנות וסכך, אבל הפנימית פסולה כי יש לה רק 2 דפנות משני צדדיה אבל הדופן האמצעית לא מועילה לה כי יש קורת בטון שמפרידה בינה לבין הסכך השני. **בפסקי תשובות על סימן תרל"ב, עמוד שמב', הערה 5** - כתב בשם שעה"צ שאפרש להכשיר גם את הסוכה הפנימית ע"י שמחשיבים את הסכך עם קורת הבטון של החיצונית לדופן עקומה ואז יש לנו 3 דפנות גם לסוכה הפנימית. ואין בכך תרתי דסתרי אם שני אנשים יושבים ב-2 הסוכות הללו, אפילו שלאחד מדובר בסכך ולשני בדופן עקומה. אבל אותו אדם צריך להחליט איזה מהם נחשבת לסוכתו כי לא יתכן שפעם זה ייחשב לו לסכך ופעם ייחשב לו לדופן עקומה - כי לדידו היו תרתי דסתרי.

³²⁰ **דופן עקומה** - דינה נלמד מהמשנה בסוכה י"ז - "בית שנפחת וסיכך על גביו - אם יש מן הכותל לסיכוך - ד' אמות פסולה" - ובפחות מארבעה כשרה. והטעם - כיוון דהוי דופן עקומה, הלכה למשה מסיני.

נחלקו הראשונים באיזה מצב אומרים "דופן עקומה":

- טור - גם בדופן נמוכה שאינה מגיעה לסכך - אומרים "גוד אסיק" ואז מלמעלה עד הסכך הוי דופן עקומה.
 - ר"ן - לא אומרים דופן עקומה אלא כאשר הדופן עצמה מגיעה לגובה הסכך ואליה מחובר הסכך הפסול. אבל אם הדופן נמוכה לא אומרים דופן עקומה (כי לא אומרים תרי הלכות למשה מסיני - גם "גוד אסיק" וגם "דופן עקומה").
- להלכה כתב המשנ"ב (ד') גם את דעת הר"ן וגם את הטור, אך הכריע להצריך שתגיע הדופן עד הסכך, אמנם ע"י "לבוד" כן אפשר להכשירה. דהיינו - איפה שמן הדפנות עד הסכך הוא פחות מ-ג"ט - לכ"ע ש להקל כי לבוד ודופן עקומה כן אמרינן.

ונשאר מן התקרה סביב בין סכך כשר לכותלים פחות מארבע אמות, כשרה, ומיהו אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים³²¹. בד"א, בסוכה גדולה שיש בה יותר על הסכך פסול ז' טפחים על ז' טפחים; אבל בסוכה קטנה³²², שאין בה אלא ז' על ז', בין באמצע בין מן הצד, בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור".

סעיף ב' - בכמה פוסל אויר:

שו"ע - "אויר, בין בגדולה בין בקטנה שוים, דבין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה, ומצטרף להשלים הסוכה ואין ישנים תחתיו^{323, 324}.

רמ"א - "ודוקא שהולך על פני כל הסוכה (ר' ירוחם נ"ח ח"א), או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו³²⁵; אבל בלא"ה מותר, דהא אין סוכה שאין בה נקבים (ר"ן ספ"ק). והא דסכך פסול בד', ואויר בג', היינו דוקא שהפסיק סוכה לשתים ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד; אבל אם נשאר שיעור סוכה במקום אחד, המקום ההוא כשר, ואף שמבחוץ אם מחובר לו מן הצדדים (טור)".

סעיף ג' - אין סכך פסול ואויר מצטרפים לפסול:

שו"ע - סכך פסול פחות מארבעה, ואויר אצלו פחות משלשה, אין מצטרפים לפסול; הילכך אם אויר שלשה במקום אחד, אפילו מיעטו בסכך פסול, כשר; והני מילי בסוכה גדולה, אבל בקטנה שאין בה אלא שבעה על שבעה, אם יש בין שניהם שלשה טפחים מצטרפים לפסול³²⁶.

סעיף ד' - צירוף סככים פסולים כשאויר מפריד ביניהם:

שינה תחת סכך פסול:³²¹

הראשונים נחלקו אי שרי לישון תחת סכך פסול ובאיזה שיעור:

- **ראב"ד** (בהשגות על הרז"ה) - מותר לישון תחת סכך פסול כל עוד הוא פחות מ-ג' טפחים, אבל יותר מ-ג' טפחים אין לישון תחתיו כיוון דנפיק מתורת לבוד.
- **רז"ה** - כל שזה פחות מ-ד' טפחים מותר לישון תחתיו - דלא הוי מקום חשוב. להלכה פסק השו"ע לקולא כרז"ה - "אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים". אבל המשנ"ב כתב שטוב להחמיר לכתחילה כראב"ד, **שכן כתב בחיי אדם**.
- ³²² **סוכה קטנה נפסלת ב-ג'**: כיוון שכל הסוכה הקטנה היא 7 טפחים - אם יותר מ-ג' טפחים פסולים הרי שאין לה שיעור של סכך כשר, כי אין ז' טפחים של סכך כשר. לכן דין זה נכון גם בסוכה של קרוב ל-י' טפחים שאם יש ג' טפחים פסול - ג"כ אין ז' טפחים של סכך כשר.
- ³²³ **שינה תחת אויר בסוכה** - מה דין אויר בפחות משלושה - האם ישנים תחתיו או לא:
 - **רש"י** - אע"ג דאמרין לבוד - לא ישנים תחתיו.
 - **תוס'** - מותר לישון תחתיו כיוון דהוי לבוד ונחשב כסתום.
 - **והכריע השו"ע לחומרא כרש"י** - "ואין ישנים תחתיו".

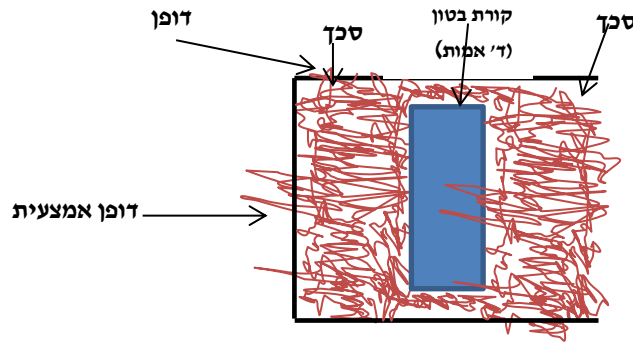
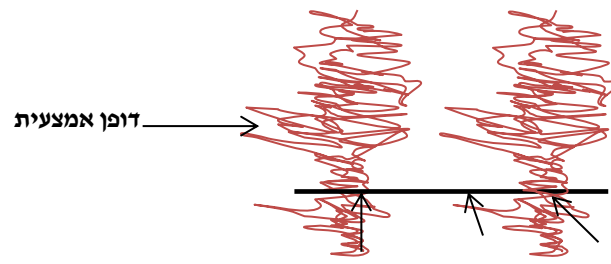
הסיבה בגללה חמור דין אויר מדין סכך פסול: בשני דינים כאן למדנו שדין אויר חמור מדין סכך פסול: א. סכך פסול בארבעה טפחים ואילו אויר בשלושה. ב. תחת אויר אין לישון ואילו תחת סכך התיר השו"ע לישון.

הסביר הט"ז (מובא במשנ"ב, י') **הטעם שמחמירים באויר יותר מסכך:** כיוון שאויר נראה לעין טפי ההפסק שהוא עושה בסכך מאשר מה שנראה בסכך פסול.

³²⁴ **אויר פוסל ב-ג' טפחים:** ע' לעיל בהערה לסעיף א', ע"פ הגמ' בסוכה יז'.

³²⁵ **תחת איזה אויר אסור לישון:** הרמ"א מסביר כאן שמה שאמרו שלא יישון תחת אויר פתוח זה דווקא באויר כזה שהולך על פני כל הסוכה או שיש בו כדי להכנס ברובו, אבל תחת חורים כאלה או אחרים שבסוכה - יכול לשבת או לישון, כי אין לך סוכה שאין בה חורים.

³²⁶ **צירוף סכך פסול ואויר לפסול:** כתבו התוס' - כיוון ששיעור הפסילה של שניהם שונה - אזי אין הם מצטרפים יחד לפסול. אבל בסוכה קטנה - ששיעור הפסול שלה הוא זהה הן לאויר והן לסכך פסול - מצטרפים יחד לפסול.

ציור ב':

כיוון שיש חיבור בין הסכך של שני הצדדים- כל הסוכה כולה כשרה רק טוב שלא ישן תחת הסכך הפסול

סימן תרלג'- זין גובה הסוכה:

סעיף א'- גובה הסוכה:

שו"ע- "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה, בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שאינן מגיעות; אבל עשרים, כשרה אפילו כל סככה למעלה מעשרים, כיון שאין בחללה אלא עשרים"³²⁸.

סעיף ב'- גבוהה יותר מ-כ' והוצין יורדים ממנה:

שו"ע- "היתה גבוהה יותר מעשרים, והוצין (פי' ענפים קטנים עם העלין שלהם) יורדים למטה, אם צלתן מרובה מחמתן, כשרה; ואם לאו, פסולה"³²⁹.

³²⁸ גובה הסוכה- עד כ' אמה: מקור הדין בדף ב' במסכת סוכה. ובמסכת עירובין דף ג: למדו שהכוונה היא לחלל האויר גם אם הסכך מחוץ ל- 20 אמה, עדיין כשר.

ובגמ' בסוכה נחלקו רבה, רבי סירא ורבא מה הטעם לפסול סוכה שחללה יותר מעשרים אמה, ופסקו הראשונים כרבא- שהטעם הוא- "דסוכה דירת עראי בעינן, וכל שגבוהה מעשרים אין אדם עושה אותה דירת עראי אלא דירת קבע. והנפק"מ לטעם היא לענין הדפנות- שלפי רבא זה לא משנה אם יש לה דפנות גבוהות עד הסכך או לא- כל שהסכך למעלה מ-20 פסולה כיוון שנשחשבת כדירת קבע. וכ"פ בשו"ע- "בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שלא".

וז"ל המשנ"ב(ג) במקום:

"טעם פסול יותר מכל הוא משום דסוכה דירת עראי בעינן ועד כל שיערו חכמים שאין צריך ליתן לב כל"כ על חיזוק המחיצות ודיו במחיצות קנים וביותר מכאן צריך לעשות הכתלים חזקים כעין בית שלא יפלו מרוב גובהן ולפי טעם זה באם היו הכתלים מגיעים לסכך ורחבה הרבה מכל"ש דפסולה משום דירת קבע ומ"מ בלמטה מעשרים ועשה הדפנות חזקים כעין בית כשר שהרי אפשר היה לו לעשותה ארעי ולא הקפיד רחמנא אלא היכי דמוכרח הוא לעשותה קבע כמו בלמעלה מכל".

סעיף ג'- מיעטה בקישוטים או בכרים וכסתות:

שו"ע- "סוכה שחללה יותר מעשרים אמה, ותלה בה דברים נאים ועל ידי כן נתמעט חללה, לא הוי מיעוט; וכן אם מיעטה בכרים וכסתות, לא הוי מיעוט; ואפילו ביטלם"³³⁰.

סעיף ד'- מיעטה בתבן או עפר:

שו"ע- "מיעטה בתבן וביטלו, הרי זה מיעוט; ואין צריך לומר עפר וביטלו; אבל סתם אינו מיעוט, אפי' בעפר, עד שיבטלנו בפה"³³¹.

סעיף ה'- בנה בה איצטבא כנגד דופן אמצעי:

שו"ע- "היתה גבוה מעשרים ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה, ובה שיעור סוכה, כשרה כל הסוכה אפילו מהאצטבא והלאה"³³².

סעיף ו'- בנה בה איצטבא מן הצד:

שו"ע- "אם בנה האצטבא מן הצד, אם יש מן האצטבא עד כותל השני פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא דווקא; ואם לאו, פסולה"³³³.

³²⁹ **הוצין יורדים:** דין ההוצין כדין סכך ולכן אם צילתן מרובה מחמתן- כשרה ואם לא- פסולה.

³³⁰ **מיעטה בכרים/ קישוטים:** אם מיעט אותה בקישוטים וכד'- לא ממעט מכיוון שהם כלל לא כשרים לסכך, וגם אם תלה שם פרחים ועשבים לקישוט הראויים לסכך- "א שלא ממעטים מכיוון שלא תלאן אלא לנאות הסוכה ולא לשם צל, לכן אין שם סכך עליהן. **אם מיעטה בכרים וכסתות-** אע"פ שזה מעט- סו"ס בטלה דעתו אצל כל אדם(שאין דרך אנשים למעט בכך שהרי זה מפסיד את הכרים ופוגע ברכושו) ולכן לא הוי מיעוט ופסולה.

³³¹ **מיעטם בעפר או בתבן-** בזה כן דרך העולם למעט ובזה נחלקו הראשונים האם הדבר תלוי דווקא בכוונה או שצריך בפירוש לבטלו:

- **טור- הכל תלוי בכוונה:**

- **בתבן-** אדם דרך למעט בו אבל אם משתמשים בו ולכן צריך לדעת שאינו מתכווין לפנותו כגון שלא צריך לו.
 - **בעפר-פשוט חשוב מתבן** לכן אפילו בסתם שאין אנו יודעים אם צריך לו- הוי מיעוט.
 - **אבל-** עפר בסתם או תבן ועתיד להשתמש בו- לא חשיב מיעוט.
- ונחלקו הראשונים מהי התקופה עליה אנו מדברים- שאין עתיד להשתמש בהם:**
- א. **רש"י, ר"ן, ב"י-** לעניין שבעת הימים של החג.
 - ב. **ר"ח, הרב המגיד כתב שזו דעת הרי"ף והרמב"ם-** שאין עתיד להשתמש בו לעולם.

- **רא"ש ורוב ראשונים-** צריך לבטלו בפיו.

להלכה פסק השו"ע **כרא"ש וסיעתו-** "מיעטה בתבן וביטלו...ה"ז מיעוט". **וע' לעיל סימן תרכו', סעיף ב' ברמ"א-** שלא צריך לנענע הסכך מחדש, ע"ש.

³³² **היתה למעלה מ-כ' ובנה בה איצטבא:** המקרה המדובר הוא שהאיצטבא שבנה היא צמודה לדופן האמצעי ולשני הדפנות בצדדים והרי היא

בגודל של סוכה כשרה ובגובה של סוכה כשרה, ולכן אנו רואים את אותה איצטבא כמתפשטת לכל אורך הסוכה וכולה כשרה(משנ"ב, יח').

³³³ **בנה איצטבא מן הצד-** כאן כבר אין לאיצטבא ג' דפנות כי היא מהצד וממילא יוצא שלאיצטבא יש רק 2 דפנות- זו הצדדית, וחלק מן

האמצעית. לכן- השאלה היא האם להכשיר את האיצטבא וזה לוי מה המרחק שלה מן הדופן השלישי שכנגדה. אם יש מרחק של פחות מ-ד' טפחים- נחשב כאילו היא צמודה גם לה- ותחת האיצטבא כשר(ורק תחתה). אבל אם המרחק גדול מ-ד' אמות- האיצטבא אינה שייכת לדופן השלישית- ולכן היא פסולה.

כאן לכ"ע אין כל הסוכה כשרה- מכיוון שאין אנו תופסים שני חידושים ושני קולות. לכן- סגי במה שנאמר שבפחות מ-ד' האיצטבא עצמה כשרה ולא נוסף ונאמר שאנו רואים גם את האיצטבא כאילו התפשטה בכל הסוכה ונכשיר כך את כל הסוכה.

סעיף ז' - בנה האיצטבא באמצע הסוכה:

שו"ע - "אם בנה האיצטבא באמצע, אם יש ממנו לכותל לכל צד³³⁴ פחות מארבע אמות, כשרה על האיצטבא אפילו אם גבוה יותר מעשרה; ואם יש בינה לכותל ארבע אמות, פסולה, אפילו האיצטבא גבוהה עשרה³³⁵."

סעיף ח' - הגובה הנמוך ביותר:

שו"ע - "סוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים, פסולה³³⁶."

סעיף ט' - הוצין או נוי היורד לתוך עשרה:

שו"ע - "היתה גבוהה מעשרה, והוצין יורדין לתוך עשרה, אפילו אם חמתן מרובה מצלתן, פסולה³³⁷; אבל אם הנויין יורדין לתוך עשרה, אינם פוסלים."

סעיף י' - נמוכה מעשרה וחקק בה בור להשלימה:

שו"ע - "היתה נמוכה מעשרה, וחקק בה להשלימה לעשרה ויש בחקק שיעור הכשר סוכה, אם אין בין חקק לכותל שלשה טפחים, כשרה; יש ביניהם ג' טפחים, פסולה³³⁸."

סימן תרלד' - שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה:**סעיף א' - גודל הסוכה:**

שו"ע - "סוכה שאין בה שבעה על שבעה, פסולה³³⁹; ולענין גודל, אין לה שיעור למעלה³⁴⁰."

הסבר יותר מעמיק מדוע כאן לא כל הסוכה כשרה - כיוון שהכשר האיצטבא הזו בנוי על דין של דופן עקומה מן הדופן השלישית שרחוקה בפחות מ-ד' אמות- הרי שאנו מתייחסים לסכך שמן הדופן ועד לאיצטבא כדופן- א איך נאמר שהוא סכך לענין להכשיר את הסוכה שתחתיו. אלא רק תחת האיצטבא כשר(ע' ב"י, ו' בסופו, ד"ה- "וכתב הרא"ש").

³³⁴ **אפילו לכמה רוחות אומרים דופן עקומה:** כן משמע מכאן שהרי האיצטבא באמצע הדוכה ונעשית כשרה ע"י כמב "דופן עקומה" שעושים בה.

³³⁵ דין זה דומה לדין של הסעיף הקודם- אלא שכאן יש דעה לא מובנת כ"כ של הרי"ץ גיאת שכתב שאם האיצטבא גבוהה מ-י' טפחים הוי רשות אחרת ולכן פסולה. וחלקו עליו רוב ראשונים ולא הבינו הטעם לחילוקו ומאי שנא אם הוי רשות אחרת.

והלכה לא כמותו אלא דלא משנה מה גובה האיצטבא- כשרה כל שיש בה מרחק פחות מ-ד' אמות מן הדפנות בצד.

³³⁶ סוכה דף ב' במשנה.

³³⁷ **סוכה בגובה י' טפ' שהוצין יורדין לתוכה:** הדין- פסולה, אפילו בהוצין מועטים שין צלתן מרובה מחמתן.

סתירה לכא' עם סעיף ב'- שם רינו שדין הוצין כדין סכך והיינו שמכשרי את הסוכה הגבוהה רק אם צילתו מרובה מחמתו, ומדוע כאן בכל גוונא מתייחסים אליהם והם פוסלים אפילו חמתן מרובה מצילתן?

ובב"י **כותב התשובה -** "משום דכל שאינה גבוהה עשרה טפ' הוי ליה דירה סרוחה ואין אדם דר בדירה סרוחה"- היינו לא מטעם סכך כשר או פסול אלא מדין דירה סרוחה שאין גרים בה.

דווקא בהוצין - וכיוון שהכל תלוי בדירה סרוחה הרי שזה נכון דווקא להוצין אבל לגבי קישוטים וכד' שירידים לתוך י'- הם אינם פוסלים כיוון שאינם עושים את הדירה לסרוחה.

³³⁸³³⁸ **חקק בה להשלימה:** דין זה מובא מפורש בסוכה דף ד'. מהטור משמע שרק בתוך החקק כשר, אבל הב"י הקשה מדוע- ולכא' דמי לבנה

בה איצטבא- שכולה כשרה?

ובשו"ע פסק שהיא- "כשרה", אבל במשנ"ב(כט') כתב- "ומ"מ לאכול ולישון חוץ לחקק... יש מן הפוסקים שהחמירו בזה ולא מתכשר אגבה

דחקק... דסוף סוף דירה סרוחה היא שם כיוון שהיא פחותה מעשרה.

סעיף ב' - סוכה עגולה:

שו"ע - "אם היא עגולה, צריך שיהא בה כדי לרבע שבעה על שבעה"³⁴¹.

סעיף ג' - נוי ממעט הסוכה מן הצד:

שו"ע - "יש בה שבעה על שבעה, ונתן בה בגדים לנאותה"³⁴² וממעטים אותה משבעה על שבעה, פסולה"³⁴³.

סעיף ד' - גזירת "שמא ימשך":

שו"ע - "מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושלחנו חוץ לסוכה"³⁴⁴ ואכל, כאילו לא אכל בסוכה, אפילו אם היא סוכה גדולה, גזירה שמא ימשך אחר שלחנו"³⁴⁵.

³³⁹ **הגדול המינמלי של סוכה:** סוכה דף ג' - "אמר רב שמואל ב"ר יצחק אמר רב הונא- הלכה צריכה שתהא מחזקת כדי ראשו ורובו ושלחנו", הסכימו כל הראשונים ששיעורו- ז' טפחים, שכן אדם בשיביה צריך אמה אחת(שהיא ששה טפחים) ועוד טפח לשולחן.

מדוע צריך שיהיה מקום לשולחנו בתוך הסוכה: נראה שנחלקו בכך הראשונים:

- רי"ף - גזירה שמא ימשך, כפי שיתבאר להלן בסעיף ד', משמע שהיו מדרבנן.
- רמב"ם - סוכה צריכה להיות כעין דירה- והיינו שיש בה שולחן, וא"כ הוי מדאן.
- נפק"מ- אם אין לו אחרת האם יישב בכזו של ו' על ו'. וכן האם מודדים בטפח שוחק(שיעורי תורה) או בטפח עצב(שיעורי דרבנן).
- **שער הציון**- כיוון דהוי ספק- יש להחמיר בשני אלו.

³⁴⁰ **אין שיעור לגודלה:** הגר"א **כאן מוכיח דין זה** ממה שכתוב ש"כל האזרח בישראל יישבו בסוכות"- ויש שדרשו שמלמד שראויים כל ישראל לישב בסוכה אחת- מכאן שאין לה שיעור.

³⁴¹ **סוכה עגולה- רבי יוחנן אמר בגמ' (סוכה ז')**- שסוכה העשויה ככבשן אם יש בהקיפה כדי ליש בה כד' בנ"א כשרה- **מכאן משמע שדבר ראשון- סוכה עגולה כשרה.** ואם שיעור המינימום שלנו לסוכה הוא ז' על ז'- אם כן כל שישי בעיגול ריבוע של ז' על ז'- כשרה.

האם כלי תשמישו ממעטים?

- **רבינו מנוח**- אינו ממעט, כיוון שיכול להוציאם מן הסוכה.
- **רש"י**- ממעט, דסו"ס הוי דירה סרוחה.
- **ובבה"ל נשאר בצ"ע.**

³⁴³ **נוי מן הצד ממעט- סוכה י':** - "איתמר נוי סוכה אין ממעטין בסוכה, א"ר אשי- ומן הצד ממעטין".

השאלה היא מדוע מן הצד ממעטי ואילו מלמעלה- ראינו לעיל בסימן תרלג', **סעיף ט'- אינו ממעט?** וכתב בב"י שמן הצד הוא פשוט לא מאפשר לאדם להכנס עם שולחנו משא"כ מלמעלה, ולכן מן הצד- פסול.

כמה מהשולחן צריך להיות בתוך סוכתו כדי שלא להיות בכלל הגזירה?

- **ח"א**- סגי שיהיה **טפח מן השולחן** בתוך הסוכה, אע"פ שרובו בתוך הבית.
- **ברכ"י**- צריך שיהיה **רוב השולחן בסוכה.**
- **ובשער הציון** משמע שפסק כברכי יוסף לחומרא, אבל הגרע"י **בחזון עובדיה(סוכות, עמ' קצ')** כתב **לקולא כחיי אדם**- כיוון דהוי ס"ס- דבר ראשון יש מחלק' אם בכלל הלכה כבית שמאי שחוששים שמא ימשך, וגם אם כן- ספק אם הלכה כח"א או כברכ"י, ולכן למעשה- כל שטפח מהשולחן בסוכה- סגי ומהני.

³⁴⁵ **גזירת "שמא ימשך":** **תנן בסוכה דף כח', א'**- "מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית. **בית שמאי**- פוסלים **ובית הלל**- מתירין".

ובגמרא מועמדת מחלוקתם בשני ענינים: 1. **בדין סוכה קטנה,** בו כבר ראינו בסעיף א' שהלכה **כב"ש** (שכן קי"ל)- שצריך שסוכה תהיה מינימום לגודל של אדם ושלחן בתוך הסוכה. 2. **בדין גזירת "שמא ימשך"**- היינו בסוכה שיותר ממינימום, והוא יושב בסוכה והיא כשרה אבל שולחנו בתוך הבית- האם חיישין שמא ימשך כב"ש או שלא חיישין כב"ה.

הראשונים נחלקו בדין זה ושורש מחלוקתם תלוי בשאלה כמי יש לפסוק בנושא זה:

- **רי"ף, רמב"ם ועוד'**- מדובר במחלוקת זהה, גם בסוכה קטנה טעמם של בית שמאי הוא שמא ימשך, וכיוון ששם פסקנו כמותם לענין גודלה המינמלי של סוכה, גם כאן נפסקו כמותם שיש לחוש גם בסוכה גדולה שמא ימשך. **כיוון שחד טעמא- הלכה כמותם בשני הדינים.**

סימן תרלה' - דין סוכת גנב"ך ורקב"ש:

סעיף א' - סוכה העשויה לצל כשרה:

שו"ע - "סוכה, אף על פי שלא נעשית לשם מצוה, כשרה; והוא שתהיה עשויה לצל³⁴⁶, כגון סוכת אי"י, נשים, בהמה, כותיים, רועים, קייצים, בורגנים, שומרי שדות; אבל סוכה שנעשית מאליה, פסולה, לפי שלא נעשית לצל. לפיכך החוטט בגדיש³⁴⁷ ועשהו סוכה, אינה סוכה, שהרי לא עומד גדיש זה לצל (ומה שעושה אח"כ הוי תעשה ולא מן העשוי) (טור). לפיכך אם עשה בתחלה כשנתן שם הגדיש חלל טפח במשך שבעה לשם סוכה, וחטט בה אח"כ והשלימה לעשרה, כשרה, שהרי נעשית סכך שלה לצל; ואם הגדיש גדול ולא הניח אלא חלל טפח במשך ז', ושוב חקק בה הרבה ועשה בה סוכה גדולה, אינה כשרה כולה ע"י משך שבעה שהניח תחלה³⁴⁸; ואם חקק משני צדדים ד' אמות יותר על השבעה, אף השבעה פסולה, דסכך פסול פוסל מן הצד בדי אמות".

רמ"א - "ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות³⁴⁹; ואם עשה טפח סמוך לסכך, מותר לסכך קודם שיעשה שאר הדפנות, כמו בחוטט בגדיש. (הגהות מיימוני פ"ה)".

• **רז"ה ורא"ש** - שתי ההלכות הללו שונות זו מזו. לענין סוכה קטנה אכן קי"ל כב"ש - והטעם כי צריך שם שיעור כזה של דירה והיינו מיני שיהיה מקום לאדם ושולחן. אבל כאן שמא ימשך זה גזירה אחרת וממילא יש לחזור לכללי הפסיקה הרגילים ולפסוק כב"ה - שאין לחוש ולגזור שמא ימשך אחר שולחנו.

השו"ע פסק כסיעת הרי"ף - שגם בסוכה גדולה יש לחוש לשמא ימשך, כב"ש.

משנה נוספת המחזקת שהדין כב"ש (סוכה כח') - על ר' יוחנן החורנית שישב ראשו ורובו בסוכה ושולחן בתוך ביתו ובאו אליו חכמים ואמרו לו - אם כך היית נוהג - לא קיימת מצוות סוכה מימך.

³⁴⁶ **כל סוכה שעשאה לצל - כשרה, אע"פ שלא נעשתה לשם החג:** דין זה נלמד מהגמ' **בסוכה דף ח' - "ת"ר - סוכת גנב"ך (גנבים, נשים, בהמה, כותים - בכל אלו הפסול הוא במי שעשה אותה) - כשרה"**, וממשיכה הגמרא ומתנה - "ובלבד שתא מסוככת כהלכתה, מאי כהלכתה? אמר רב **חסדא** - והוא שעשאה לצל סוכה". וה"ה לענין סוכת רקב"ש (סוכה של רועים, קייצים, בורגנים, שומרי פירות - שהיחסרון הוא בסוכה כי היא זמנית) - שג"כ כשרה אם עשאה לשם צל.

פיכך פסק בשו"ע - "סוכה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה (של חג סוכות) כשרה והוא שתהיה עשויה לצל". **בחלק השני של הסעיף** מביא השו"ע דוגמא לסוכה שהיא פסולה כי לא נעשתה לשם הצל - סוכה בתוך גדיש.

³⁴⁷ **דין "החוטט בגדיש": המשנה בסוכה טו' אומרת** - "החוטט בגדיש לעשות לו סוכה - אינה סוכה".

ובגמ' שם **מבואר הטעם** - כיוון שלא עשאה לשם צל, ואם אחרי כן חוטט בה לשם צל - הוי חיסרון של תעשה ולא מן העשוי.

אלא שמוסיף שם רב הונא (דף טז') מקרה בו ניתן להכשיר סוכה בגדיש - "א"ר הונא - לא שנו אלא שאין שם חלל טפח במשך שבעה, אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה - הרי זה סוכה". **ופירושו של דבר הוא** - שלפני שעשה את ערימת הגדיש הוא הניח בקרקע שטח בגודל ז' טפח על ז' טפח' - והיא תהיה כשרה, כי לאותו חלק כן הניח סכך לשם צל, ואע"פ שאחרי כן הוא מעמיק את הסוכה כדי שתגיע לגובה כשר - מ"מ נחשב כמתקן הדפנות ובה אין בעיה של תעשה ולא מן העשוי.

נדברים אלו פסק השו"ע במפורש בדבריו.

³⁴⁸ **אם הניח טפח של שבעה על שבעה אבל הגדיש נעשה גדול ורוצה להגדיל את גודל הסוכה מבפנים** - כתב הטור **בשם ראבי"ה** שהמקום שהרחיב את הסוכה והוסיף מעבר לאותם ז' טפחים שהשאר - אינו כשר לסוכה. וכ"פ השו"ע.

³⁴⁹ **בניית הסכך קודם עשיית הדפנות:** מדין זה של החוטט את הגדיש כתב הגה"מ **בשם המהר"ם** שאין לעשות את הסכך קודם לדפנות.

והטעם הוא דהוי פגם של תעשה ולא מן העשוי. **הרמ"א פסק דין זה להלכה**.

נחלקו הראשונים האם בדיעבד מקילים בדין זה:

- **ב"ח** - דין זה הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד שרי, כיוון דלא דמי לחוטט את הגדיש כי שם עשה הגדיש שלא לשם צל ואילו כאן הסכך שנעשה קודם לדפנות כן נעשה לשם צל.
- **ט"ז ולבוש** - פסול אף בדיעבד. וכן משמע שהחמיר המשנ"ב (י').

סימן תרלו' - דין סוכה ישנה:**סעיף א' - סוכה ישנה:**

שו"ע - "סוכה ישנה, דהיינו שעשאה קודם שיכנסו שלשים יום שלפני החג, כשרה ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה לשם החג³⁵⁰, ואפילו בטפח על טפח סגי אם הוא במקום אחד; ואם החידוש על פני כולה, סגי אפילו כל דהו; ואם עשאה לשם החג, אפילו מתחלת השנה, כשרה בלא חידוש³⁵¹".

סעיף ב' - סוכה של יוצר:

שו"ע - "יוצר כלי חרש שיש לו ב' סוכות זו לפניו מזו ועושה קדירותיו בפנימית ומוכרם בחיצונה, הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה כיון שהיא דירתו כל השנה אינו ניכר שדר בה לשם מצוה; והחיצונה יוצא בה, שהרי אינו דר בה כל השנה³⁵²".

סימן תרלז' - דין סוכה שאולה וגזולה:**סעיף א' - בניית סוכה בחולו של מועד והמחליף סוכה בחג:**

שו"ע - "מי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפילו בסוף יום שביעי, וכן יכול לצאת מסוכה זו ולישב באחרת³⁵³".

³⁵⁰ **דין סוכה ישנה:** משנה בסוכה יט' - "סוכה ישנה - בית שמאי פוסלים ובית הלל מכשירין. איזוהי סוכה ישנה? כל שעשאה קודם לחג שלושים יום, אבל אם עשאה לשם חג - אפילו מתחילת השנה כשרה".
ובירושלמי, סוכה, פרק א', הלכה ב' - "וצריך לחדש בה דבר".

נחלקו הראשונים בהבנת דברי הירושלמי - האם הם לחיובא נאמרו או רק לכתחילה אך בדיעבד לא מעכב:

- ר"ן - הירושלמי אמר רק למצווה מן המובחר, אבל באמת היא כשרה גם בלי שחידש בה דבר, ודברי בית הלל כפשוטם, בלי צורך לחדש. לפי שיטתו מה שהצריכו לחדש - ה"מ לבית שמאי שפסלו סוכה ישנה בלי חידוש, אבל לבית הלל שהכשירו סוכה ישנה - זה אפילו בלי לחדש.
- תוס', רא"ש - דברי הירושלמי לעיכובא, דהיינו - אפילו בית הלל שהכשירו סוכה ישנה - הני מילי דווקא כשחידש בה דבר, אחרת גם לשיטתם - פסול.

השו"ע פסק לחומרא כסיעת הרא"ש - שסוכה ישנה כשרה רק אם חידש בה דבר. אבל במשנ"ב היקל וכתב - שדין זה רק לכתחילה, אבל בדיעבד כשרה גם בלי שחידש בה. (ובשה"צ כתב שכן דעת האחרונים ולא כב"י שסבר שזה לעיכובא).

³⁵¹ **עשאה לשם החג -** כשרה אפילו קודם שלושים יום ובלו חידוש.

סוכה שעשאה לשם חג ועבר החג נעשית ל"ישנה": כתב המשנ"ב (ז') - "סוכה העומדת משנה לשנה, אף דמתחילה עשאה לשם החג - הרי בטלה העשייה... ועל כן צריך לחדש בה דבר" - נפק"מ לפרגולות של ימינו שיש לחדש בהם דבר (מבלי להכנס לשאלה העצמית של פרגולה).

³⁵² **שתי סוכות של יוצר - זו לפניו מזו:** סוכה ח' - "שתי סוכות של יוצרים, זו לפניו מזו, הפנימית אינה סוכה והחיצונית סוכה".

ונחלקו הראשונים בטעם פסול הפנימית:

- רש"י - כיוון דלא מינכרא שלשם חג עשויה - משמע שפסולו מדרבנן.
 - ר"ן - כיוון שגר בה כל השנה נחשבת לבית - משמע שפסולו מדאו'.
- השו"ע כתב כרש"י -** "כיון שהיא דירתו כל השנה - אינו ניכר שדר בה לשם מצוה".
- כתב המשנ"ב של"ע -** אם מגביה את הסכך וחוזר ומניחו כשרה - שהרי אפילו תיקתר הבית נכשרת כר.

³⁵³ **בניית סוכה בחול המועד והחלפת סוכה בתוך שבעת הימים:** סוכה כז' - מחלוקת ר' אליעזר וחכמים:

- **רבי אליעזר -** אין עושין סוכה בחול המועד ואין יוצאין מסוכה למועד. **וטעמו -** כי נאמר "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" - היינו סוכה שראוי ושגר בה שבעת ימים, לכן אם עשה בחול המועד ולא הייתה לכל שבעת ימי החג - אינה כשרה. **ובגמרא מובא חידוש גדול -** שלפי שיטתו מי שיצא מסוכתו בתוך החג - איבד למפרע את המצווה שקיים.

סעיף ב' - סוכה שאולה וסוכת שותפים:

שו"ע - "יוצאין בסוכה שאולה וכן יוצאין בשל שותפות"³⁵⁴.

סעיף ג' - סוכה גזולה:

שו"ע - "סוכה גזולה, כשרה. כיצד, אם תקף על חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה, יצא, שאין הקרקע נגזלת. **הגה:** מיהו לכתחלה לא ישב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו, כ"ש אם דעתו לגזלה, וכן לא יעשה סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו"³⁵⁵, וכן בקרקע שהיא של רבים (הגהות אשירי וא"ז); מיהו בדיעבד יצא. וכן לא יקצצו ישראל הסכך בעצמם, אלא יקנו אותם מעובדי כוכבים, דכל גזל אין עושיין ממנו סוכה לכתחלה (מהרי"ל); **שו"ע** - ואם גזל עצים ועשה מהם סוכה, אף על פי שלא חיברן ולא שינה בהם כלום, יצא; תקנת חכמים, שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד; אבל אם גזל סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה"³⁵⁶, וישב בה, לא יצא"³⁵⁷. **הגה:** וה"ה אם ראובן בנה סוכה בקרקע שמעון, ושמעון תקף את ראובן וגזל סוכתו הבנויה בקרקע שלו, לא יצא בה ואין כאן תקנת השבים, הואיל ולא טרח בה ולא הוציא עליה הוצאות (הגהות אשירי פ"ב דסוכה)".

- **חכמים** - מותר לעשות סוכה בחול המועד וכן מותר לעבור מסוכה לסוכה בתוך החג. ומה שכתוב שבעת ימים פירושו שיכול לעשות בכל שבעת הימים אבל לא חיוב שיהיה באותה סוכה שבעת ימים.

ונפסקה הלכה כחכמים וכ"כ בשו"ע.

³⁵⁴ **ד"ן סוכה שאולה:** בגמ' בסוכה כז' מובאת מחלוקת ר' אליעזר וחכמים - האם אדם יוצא י"ח בסוכה שאולה:

- **רבי אליעזר** - אין אדם יוצא בסוכה שאולה כשם שלא יוצא בלולב שלא שלו, שנאמר - "חג הסוכות תעשה לך" - משלך.

- **חכמים** - יוצא אדם י"ח בסוכה שאולה שנאמר - "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" - מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת.

פסק השו"ע כשיטת חכמים - שיוצא י"ח בסוכה שאולה, וכש"כ שיוצא בסוכת שותפין שיש לו חלק בה.

³⁵⁵ **כניסה לסוכתו של חבירו שלא מדעתו:** במשנ"ב (ט') כתב בשם הט"ז - שמותר להכנס ולישב בסוכה של חבירו בשעה שהחבר לא שם,

דבודאי לא יקפיד על זה דניחא ליה לאדם שתעשה מצווה בממונו. אבל אם בעה"ב שם - חייב לבקש רשות שמא יתבייש בעה"ב לעשות עיסוקיו שם כשיש מישהו זר איתו.

³⁵⁶ **סוכה שבראש הספינה/ העגלה** - יש בה משום גזלה ופסולה מכיוון שאין כאן קרקע לומר שאינה נגזלת וכן אין תקנת השבים מכיוון שלא גזל

ממנו עצים וכד'.

³⁵⁷ **ד"ן סוכה הגזולה:** בגמ' בסוכה כז': לומדים שלכ"ע סוכה גזולה פסולה (גם לחכמים) שנאמר - "וחג הסכת תעשה לך" - משלך ולא גזולה. **אלא**

שקשה מגמ' אחרת בה משמע שלחכמים גם סוכה גזולה מותרת - (סוכה לא'), תרצו הראשונים שיש להבין באיזה מקרה סוכה גזולה אסורה לכ"ע:

- **רש"י** - יש לנו שני כללים: א. קרקע לעולם לא נגזלת, ולכן אם לקח סוכה שבקרקע חבירו וגר בה - יצא י"ח, כי קרקע אינה נגזלת ולא חשיבי לסוכה גזולה. ב. יש לנו את "תקנת השבים" - שאדם שגזל קורה מחבירו ובנה בה בית או כל דבר - אינו צריך להחזיר הקורה אלא את ערכה. לפי זה - גם מי שגנב עצים ובנה מהם סוכה - יצא י"ח כי העצים נחשבים לשלו אלא שחייב לשלם עבורה, ולכן הוי סוכה כשרה מבחינתו.

אם כן - באיזה מקרה הסכימו חכמים שסוכה גזולה פסולה? כגון שגזל סוכה בראש העגלה או בראש הספינה - כאן זה גזל ממש, שכן אין קרקע לומר שקרקע אינה נגזלת וגם הוא לא גנב רק עצים שנאמר תקנת השבים. בכה"ג - גם חכמים מודים שסוכה גזולה פסולה.

- **עיטור** - הסיבר אחרת את המחלוקת. מדובר באדם שגזל עצים מחבירו, ויש את תקנת השבים. אלא שתקנה זו חלה רק על אדם שאומר או מתכווין להחזיר דמי מעות בעבור העמצים שלקח - בכה"ג נאמר שהעצים שבידו שייכים לו והסוכה כשרה ואינה גזולה. אבל במקום בו האדם מסרב או אינו מתכווין להחזיר המעות - בכה"ג הקורות שגזל אינן שייכים לו והוי סוכה גזולה שבה מודים חכמים לפסולה.

להלכה פסק השו"ע כרש"י - שסוכה גזולה הפסולה זה רק במקום שלקח מחבירו סוכה שבראש הספינה או העגלה.

ובפמ"ג הביא ושכוננוהו השמיט השו"ע את דעת העיטור - כי לא סובר כמותו.

אך המג"א קן הזכיר דעת העיטור - שאם לא מעוניין להשיב דמי הקורות - הסוכה פסולה, וכ"פ לחומרא במשנ"ב (טז').

סימן תרלח' - סוכה ונויה אסורין כל שבעה:**סעיף א' - עצי סוכה ודפנותיה אסורים כל החג:**

שו"ע - "עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג, בין עצי דפנות בין עצי סכך³⁵⁸ (ואפילו קיסם לחצוץ בו שיניו אסור) (מהרי"ל), ואין ניאותין מהן לדבר אחר כל שמונת הימים³⁵⁹, מפני שיום הז' כולו הסוכה מוקצה עד בין השמשות, והואיל והוקצה לבין השמשות של שביעי הוקצה לכל היום".

רמ"א - "ואפילו נפלה הסוכה, אסורים ולא מהני בה תנאי³⁶⁰ (טור); אבל עצים הסמוכים לסוכה, מותרים ועיין לעיל סימן תקי"ח סעיף ח'";

שו"ע - "ואם אחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ונשלם הכשר סוכה הוסיף דופן, לא מיתסרא; אבל אם עשה ארבעתן סתם, כולן אסורות ומוקצות".

רמ"א - "וכל זה לא מיירי אלא בסוכה שישב בה פעם אחד, אבל אם הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דהזמנה לאו מילתא היא³⁶¹ (הגהות אשר"י פרק המביא)".

סעיף ב' - נוי וקישוטי הסוכה:

שו"ע - "וכן אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה, אסור להסתפק מהם כל שמנה, אפילו נפלו (ובי"ט ושבת אסור לטלטלם דמוקצים הם); (טור) ואם התנה עליהם בשעת שתלאם ואמר: איני בודל מהן כל בין השמשות (של ח' ימים) (ב"י בשם א"ח), הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה, שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהם קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה; ודוקא שמתנה בזה הלשון, אבל אם אמר: אני מתנה עליהם לאוכלם כשיפלו, אינו כלום; ואם אמר: אני מתנה עליהם לאכלם אימתי שארצה, מהני, שגם בין השמשות בכלל³⁶²".

עצי סוכה אסורים - מניין ומה נאסר:

הגמ' בסוכה דף ט' אומרת - "מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה, ת"ל חג הסוכות שבעת ימים **לה'**. ותניא רבי יהודה בין בתירה אומר-כשם שחל שם שמים על (קרבת) החגיגה- **כך חל שם שמים על הסוכה**".

משמע שאיסור ההנאה מסכך הסוכה הוא בגלל קדושה מיוחדת שיוצרת עליהם, כמו זו היוצרת על קרבן החגיגה.

הראשונים נחלקו- מה כלול בכלל האיסור- האם רק סכך או גם דפנות:

- **רא"ש -** בדפנות אין כלל איסור אלא רק בסכך שהרי הפסוק מדבר בסכך בלבד.
 - **רמב"ם, ר"ן ועוד -** גם הדפנות אסורות, כי אם לא הדפנות אין סוכה ואין סכך וחשובות כבטלות לגבי הסכך ונאסרות מכוחו.
- השו"ע פסק ההלכה לחומרא כרמב"ם -** שגם הדפנות אסורות.

359 מהי אותה "קדושה" שחלה על הסוכה ומה אסור לעשות בה: כיוון שיש בסוכה קדושה- אין להשתמש בה שימוש אחר מלבד סוכה, **אבל**

לסמוך או להניח עליה דבר- שרי, דהוי שימוש רגיל ולא אחר.

360 מדוע לא מהני בהו תנאי:

בגמ' בביצה דף ל': למדנו - שבנו"י סוכה מועיל תנאי להכשירם אבל בעצים לא מהני תנאי.

נחלקו הראשונים- מדוע בעצי סוכה לא מהני תנאי:

- **רש"י -** כיוון שבעל כרחו בודל ממנה, שהרי בבין השמשות של ערב סוכות אסור לו לגעת בעצים משום סתירת אוהל- וממילא הוקצו מדעתו ולא מועיל תנאי שישתמש בהם בבין השמשות כי אסור לו.
 - **ר"ן -** העצים אסורים מן התורה ולא תלויים בדעתו, לעומת נו"י הסוכה שאין איסורם מהתורה ולכן תלוי בהתנייתו.
 - **רמב"ן -** גם בעצי סוכה מועיל תנאי "שאינו בודל מהם בבין השמשות".
- הרמ"א החמיר כרמב"ם -** שלא מהני תנאי בעצים.

361 עשה סוכה ועבר לאחרת באמצע החג(משנ"ב, א) - כיוון שנתקדשה בפעם הראשונה- נתקדשה לכל שבעת ימי החג, אפילו לא צריך לה

יותר.

362

רמ"א- "וצריך לעשות התנאי קודם בין השמשות הראשון (ד"ע כסברת א"ח שהביא הב"י, ולא כמהרי"ל). יש מן האחרונים שכתבו דבזמן הזה אין נוהגים להתנות (מהרי"ל), והכי נהוג בנויין התלויים בסכך; אבל בנויין שנותנים בדפנות, כגון סדינים המצויינים, נוהגין לטלטלם מפני הגשמים אפילו בלא תנאי, משום דיש אומרים דאין איסור אפילו בדפנות עצמן, כ"ש בנויין. ומ"מ טוב להתנות עליהם (ד"מ). אם סכך בהדס או תלה בסוכה אתרוג לנוי, מותר להריח בו, דלא הוקצה מריח, רק שלא יגע בו, דאסור בטלטול; ויש אוסרים בהדס³⁶³ (ר"ן ס"פ לולב הגזול) כדלקמן סימן תרנ"ג³⁶⁴.

סימן תרל"ט' - דיני ישיבת סוכה:

סעיף א' - שיהא דר בסוכה כמו בביתו:

שו"ע- "כיצד מצות ישיבה בסוכה³⁶⁵, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) (טור) ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד, כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה; וכלי שתיה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה; אבל כלי אכילה (לאחר האכילה) (טור), כגון קדירות וקערות, חוץ לסוכה; המנורה, בסוכה; ואם היתה סוכה קטנה, מניחה חוץ לסוכה. **רמ"א-** "ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו³⁶⁶ (ב"י בשם א"ח)".

סעיף ב' - אכילה ושינה בסוכה ומחוצה לה:

שו"ע- "אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה, בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפי' שינת עראי³⁶⁷; אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. וכמה אכילת עראי, כביצה מפת³⁶⁸; ומותר לשתות מים ויין³⁶⁹ ולאכול

מי שתלה הדס לקישוט - האם מותר להריח בו:

³⁶³ יש בכך מחלק' הפוסקים והרמ"א הביא את שתי השיטות - וכל זה דווקא בסיכך בהם, אל אם תלה אותם לקישוט ונוי - ודאי הקצה אותם אותם לכ"ע מלהריח בהם.

³⁶⁴ **שימוש בנויין הסוכה:** בגמ' בביצה ל: הובא דין נויי סוכה בשם אב"י ורבא - שמי שאומר לגבי נויי הסוכה - "איני בודל מהן כל שבעה" - תנאי זה מועיל שלא חלה עליהם הקדושה כלל ואינם אסורים, כיוון שלא הקצם מדעתו בבין השמשות - אז לא נתפסה בהם הקדושה שמגיעה בבין השמשות לעולם ולכן אינם מוקצים ומותרים בהנאה כל ימי החג. **נחלקו הראשונים - מתי מועיל התנאי כדי שיוכל להנות מהם:**

- תוס' - התנאי מועיל אף בשעה שהמאכלים עדיין תלויים לקישוט.
- תוס' (בתירוץ השני), סמ"ק - התנאי מועיל רק לאחר שנפלו מן הסוכה.

להלכה פסק השו"ע - שמועיל בכל גוונא, גם כשהם על הסוכה עדיין, ובלבד שמתנה כמו שצריך - והיינו שאינו מקצה דעתו מהם בביה"ש הראשון של כניסת החג.

אסור להשתמש בקישוטים: כתב הרא"ש (בשו"ת כלל כד', סי"ט) - שאם לא עשה תנאי אז אסור להשתמש בקישוטים גם בחוה"מ אם הם נפלו מן הסוכה.

הרמ"א הביא את שיטת המהרי"ל - שבימינו אין להתנות כיוון שלא הכל בקיאין בזה, אבל המג"א תמה עליו - מדוע אין להתנות עוד שזה מובא במפורש בגמרא.

³⁶⁵ **משנה היא בסוכה כח:** - "אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי."

³⁶⁶ **כלי אכילה שנמצאים בסוכה - האם נפסלת הסוכה על ידי זה?**

- רבינו מנחם - נפסלת מדרבנן, ואינו יכול לברך על מצוות הסוכה כל עוד הם שם.
- רוב ראשונים - אינה נפסלת בכך.

להלכה כתב במשנ"ב (ו') - שבדיעבד אינה נפסלת, אבל בשער הציון (יג') כתב שלכתחילה נכון לחוש ולהחמיר כרבינו מנחם.

³⁶⁷ **איסור שינת עראי חוץ לסוכה:** סוכה כו' - "אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה, מ"ט?

אמר רב אשי - גזירה שמא ירדם. רבא אמר - אין קבע לשינה."

והביא הגמ' הנפק"מ ביניהם: א. במוסר שינתו לשומר שיעירו. ב. במניח ראשו בין ברכיו (שארין חשש שירדם).

פירות³⁷⁰ (ואפי' קבע עליהו) (די"ע) חוץ לסוכה; ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים, הרי זה משובח; ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה^{371,372}.

והכריעו הפוסקים לחומרא- ולכן כל שינת עראי אסורה בסוכה.

וכתב בספר הסוכה השלם- על אותם המתנמים בבית המדרש על הספר, או אותם הישנים בנסיעה- שאין להערים, כי כן הדרך לישון גם כשהוא ישן בביתו והוי "תשבו כעין תדורו", ועוד שהוי מצטערים הפטורים מן הסוכה.

³⁶⁸ שיעור אכילת עראי המותרת מחוץ לסוכה:

משנה בסוכה כה'- "אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה..." **ובדף כו:-** "מעשה והביאו לו לריב"ז לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שני כתבות ודלי של מים, ואמרו- העלום לסוכה, וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכבצה- טלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא ברך אחריו".
הגמ' שם שאלה- יש כאן מעשה לסתור, שהרי בתחילה אמרה המשנה שמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה ואז הביאה מעשה מריב"ז שהחמיר על עצמו?

ומתרת הגמרא- אם בא להחמיר על עצמו- מחמיר כריב"ז.

ונחלקו הראשונים- מהו שיעור אכילת עראי שמותר מחוץ לסוכה?

- **תוס' ורא"ש-** עד כביצה מפת.
- **רמב"ם ורי"ף גיאת-** יכול לאכול אף יותר מכביצה- כל שאוכלו שלא כדרך סעודה.
- **להלכה פסק השו"ע כתוס' ורא"ש-** "וכמה אכילת עראי- כביצה מפת".

³⁶⁹ שתיית יין חוץ לסוכה:

נחלקו בכך הראשונים, אם יין נחשב לקביעת סעודה שאסור חוץ לסוכה:

- **רא"ש-** הוי עראי ושרי חוץ לסוכה.
- **ריטב"א-** החמיר, שיותר מרביעית הוי קבע וחייב בסוכה.
- **להלכה פסק השו"ע לקולא** ולא חילק והתיר שתיית יין חוץ לסוכה, **אבל בביה"ל כתב להחמיר בזה** לחוש לשיטת הריטב"א.

³⁷⁰ אכילת פירות חוץ לסוכה:

המשנה שהובאה לעיל סיפרה על רבי צדוק שאכל פירות מחוץ לסוכה. אבל במשנה היה כתוב שהוא אכל פחות מכביצה.
האמוראיים נחלקו- האם דווקא אכל פחות מכביצה אב יותר מביצה אסור גם בפירות או דלמא לא שנא ופירות מותר בכל שיעור:

- **רבא-** פירי לא בעי סוכה, אפילו ותר מכביצה.
- **ר' ירמיה ור' זירא-** פירות יותר מכביצה בעי סוכה.
- **השו"ע פסק לקולא כרבא-** שיכול לאכול פירות בכל שיעור מחוץ לסוכה, **שלא כדעת המהר"ם מרוטנברג שהחמיר** וחשש לשיטת ר' ירמיה ור' זירא- שי לאכול פירות מחוץ לסוכה אם קובע עליהם סעודה.

אך הזכיר גם השו"ע את מה שכתב הרמב"ם ש- "מי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח".

³⁷¹ אכילה מחוץ לסוכה של תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן:

הדין שדנו כאן הראשונים נסוב על תבשיל של חמשת מיני דגן ולא על פה"ב שהיא כמובן יש לה דין פת גמורה אם קובע עליה סעודה.
לענין תבשיל כמו פסטה, פתיים וכד' נחלקו הראשונים- האם יכול לאוכלם חוץ לסוכה?

- **רא"ש-** הכל תלוי באופן שבו הוא אוכל. אם קובע סעודתו עליו **משנ"ב, טו'-** כגון שאוכלים בחבורה או שאוכל שיעור חשוב)- חייב בסוכה, ואם אינו קובע סעודה- אוכל מחוץ לסוכה אפילו יותר מכביצה.
- **מאירי-** יותר מכביצה אסור.

השו"ע כתב כרא"ש- ותבשיל העשוי מחמשת מינים- אם קובע עליו- חשיב קבע וצריך סוכה".

אך המג"א החמיר ופסק כמאירי- שיותר מכביצה אסור.

דין פת הבאה בכיסנין לענין אכילה מחוץ לסוכה ולענין ברכת "לישב בסוכה": אם אוכל שיעור קטן שהוא פחות מכביצה- נראה שדינו כדין האוכל פת בפחות מכביצה- שלמדנו שפסק השו"ע שחשיב כסעודת עראי ושרי מחוץ לסוכה. אבל אם אוכל יותר מכביצה- חייב לאוכלה בתוך הסוכה, גם אם לא קובע עליה סעודה.

מצד שני- אם קובע עליה סעודה, כפי שמבאר **בסימן קסח'**, הרי שנחשבת לפת גמורה ומברך עליה "המוציא" ו"לישב בסוכה".

השאלה היא באוכל יותר מכביצה פת הבאה בכיסנין, כגון שאוכל 2 פרוסות עוגה- האם מברך לישב בסוכה: **במשנ"ב הביא בשם ה"מאמר מרדכי"** שלענין סוכה יש חידוש- שהכל תלוי באומדן דעתו של האדם. דהיינו- אם הוא הכתווין לקבוע סעודה, אע"פ שמצד דיני פהב לא צריך לברך המוציא (כי לא הוי שיעור למשל וכד') מ"מ- יכול וצריך לברך "לישב בסוכה".

רמ"א- "ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, י"א משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור; וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת"³⁷³.

סעיף ג'- אכילת מצווה בלילה הראשון ודין אכילה בשאר ימים:

שו"ע- "אכילה בסוכה בליל יום טוב הראשון, חובה; אפי' אכל כזית פת יצא י"ח; מכאן ואילך רשות³⁷⁴; רצה לאכול סעודה, סועד בסוכה; רצה אינו אוכל כל ז' אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח".

ואם לא קבע סעודה אלא בא לאכול 2 פרוסות עוגה(למשל) סתם- יש מחלוקת באחרונים אם יברך, ובשערי תשובה כתב שבשבת ויו"ט ודאי יכול לברך כי מה שאוכל עכשיו מהפה"ב נחשב כסעודה להוציאו ענין קידוש במקום סעודה, וכיוון שכך- בשבת בטוח יברך "לישב בסוכה", אבל בשאר ימות החול יש מחלוקת וכתב המשנ"ב(טז)- שנהגו העולם כן לברך על חתיכת פה"ב "לישב בסוכה" והטוב ביותר- שימשיך לשבת שם כמה דקות, שלא תהיה לבטלה.

372 סיכום דיני אכילה בתוך/מחוץ לסוכה וברכת "לישב בסוכה" על המאכלים(ע"פ פניני הלכה", סוכות, פרק ג')::

- כלל, אכילה הקלו בו והתירו מעיקר הדין אכילת עראי מחוץ לסוכה, שכן דרך האדם לאכול מאכלים קלים מ מחוץ לביתו. ויש מהדרים שהקפידו שאפילו מים לא לשתות חוץ לסוכה, וכך היה נוהג המהר"ם.
- השאלה היא** מה נחשב לאכילת קבע ודין זה מתנה ביחס לסוג המאכלים שהוא אוכל לכמות ולצורה בה הוא אוכל:
- מאכל מחמשת מיני דגן, כגון תבשיל- איטריות, פתיתים וכד'- אין לאכול ממנו יותר מכשיעור כביצה מחוץ לסוכה כיוון שנחשב לאכילת קבע. בתבשיל של מיני דגן יש מקילים שגם ביותר מכביצה יכול מחוץ לסוכה, ובשעת הצורך אפשר להקל.
 - לגבי עוגות ושאר מאפים ממיני דגן שברכתם מזונות- עד כביצה דינם ככל מאכל- שיכול לאול מחוץ לסוכה, אבל ביותר מכך אסור כיוון שהיו קבע, ונחלקו הפוסקים אם מברך ברכת "לישב בסוכה" כשאוכל שיעור כזה.
 - האוכל פירות, מים, מיצים וכד'- כיוון שאין רגילים לשבוע מהם- אפשר לאכול ולשתות מהם מחוץ לסוכה ללא גבול.
 - האוכל בשר, חלב, דגים וכד'- לכאורה דינם כמו השותה מים ופירות, אלא שבהם כן דרך העולם לקבוע סעודה ונראה לנכון שמי שאוכל מהם כשיעור סעודה רגילה ששבע ממנה- חייב אוכלה בסוכה(נפק"מ לעשיית "מנגל" בסוכות)- דין זה הוא חידוש מכיוון שאלו מאכלים שאין דרך לקבוע עליהם סעודה, אבל ב"פניני הלכה"(סוכות, ג', ד') מחדש שהיום כן דרך לקבוע על זה סעודה ולכן אין לאוכלם בשיעור גדול חוץ לסוכה.
 - לגבי יין ומשקאות חריפים- יש מחלוקת הפוסקים, אמנם השו"ע היקל אבל נראה שאם זה בא בחבורה כדרך קביעה- גם את זה אין לשתות אלא בתוך הסוכה.

לגבי השאלה מתי מברך לישב בסוכה- **ע' להלן סעיף ח'.**

373 הקלות בשינה מחוץ לסוכה: הרמ"א כתב- שמי שלא יוכל לישון עם אשתו הוי מצטער ואין בו "תשבו כעין תדורו", ולכן יכול לישון עם אשתו בבית, אך מ"מ נכון להחמיר ולהיות בסוכה עם אשתו.

המג"א כתב- שכל הגד הוא משום מצטער, כגון בזמן עונה, אך כשאסורים זה בזה- לא הוי מצטער- וישן בסוכה.

הט"ז היקל- שכיוון שמצווה לשמוח עם אשתו ברגל, והרי יש לה שמחה כשהוא איתה אפילו בימי טומאתה- שרי לישון איתה בבית, **ובספר "שלמי מועד" כתב שלפי זה-** אם אשתו מפחדת לישון לבדה בבית- אפשר להקל לו לישון חוץ לסוכה.

374 מצווה לאכול בלילה הראשון: סוכה כז'- "רבי אליעזר אומר- ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה" "חכמים אומרים- אין לדבר קיצבה[הכרח-א.ה.] חוץ מלילי יו"ט הראשון".

שורש מחלוקתם בהבנת "תשבו כעין תדורו":

ר' אליעזר אומר- מה דירה אוכלים בה ביום ובלילה- אף בסוכה נמי.

רבנן- כעין דירה- דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל- **וביו"ט ראשון** למדו מפסח. **וכ"פ כאן השו"ע.**

וכמה חייב לאכול בלילה הראשון כדי לצאת י"ח?

- ר"ן- חייב לאכול יותר מכביצה, כי למדנו שלענין חג סוכות יכול לאכול כזית לחם חוץ לסוכה- משמע לשענין החג לא חשיב כזית לקביעת סעודה ולכן מריך לפחות כזית.
- **טור-** בכזית סגי, ואע"פ שאפשר לאכול כזית לחם מחוץ לסוכה דחשיב לעראי- מ"מ ביו"ט ראשון אסור אפילו מעט מחוץ לזוכה ולכן גם בכזית יוצא ידי המצווה.

רמ"א- ולא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה (ב"י בשם א"ח), ויאכל קודם חצות לילה (מהרי"ו ומהרי"ל); ולא יאכל ביום מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתאבון (מהרי"ל), דומיא דאכילת מצה.

סעיף ד' - לימוד תורה בסוכה:

שו"ע- "כל שבעת הימים קורא (ולומד) בתוך הסוכה, וכשמבין ומדקדק במה שיקרא (וילמוד, יכול ללמוד) חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו³⁷⁵. המתפלל, רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה".

סעיף ה' - ירדו גשמים:

שו"ע- "ירדו גשמים, הרי זה נכנס לתוך הבית; מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל אפילו תבשיל של פול³⁷⁶".

רמ"א- "ואפילו אין תבשיל לפניו (סמ"ג והגהות אשרי"י). ומי שאינו בקי בזה השיעור, ישער אם ירדו כ"כ גשמים לבית אם היה יוצא, יצא מסוכתו ג"כ (א"י והגהות אשרי"י פרק הישן ומרדכי פ"ב מיימוני פ"ו ומהרי"ל); וכל זה דווקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין³⁷⁷ (טור ור"ן והרא"ש), ויקדש בסוכה³⁷⁸ (כדל) שיאמר זמן על הסוכה (ת"ה ס"י צ"ה)".

לכה פסק השו"ע לקולא כטור - "אפילו אכל כזית פת- יצא י"ח" ומ"מ כתב במשנ"ב (כב) שלכתחילה - טוב לאכול יותר מכביצה.

³⁷⁵ **היתר הלימוד מחוץ לסוכה: הראשונים נחלקו מדוע התירו לו ללמוד מחוץ לסוכה:**

• **רש"י כתב-** מכיון האוי יפה לו להרחיב דעתו.

רא"ש כתב- כדי לשא יפריעו לו בני ביתו.

נפק"מ- כגון שסוכתו ריקה מאנשים.

כתב המשנ"ב (כט') להלכה- שהכל לפי העניין- שאם יש לו צער- פטור, ואם דעתו מיושבת עליו- ילמד בסוכה.

³⁷⁶ **ממתי נחשב למצטער מפני הגשמים: אומרת המשנה בדף כח:-** "ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה".

ובגמ' שם תנא "משתסרח מקפה של גריסים".

פסק השו"ע כרמב"ם- שלא צריך שתהיה לו מקפה שתסרח בפועל אלא שיעור כדי שתסרח המקפה.

פינוי הסוכה משום חום שרב ויתושים- חידוש המשנ"ב (לא)- שכשם שמפנים מפני הגשמים- כך מפנים מפני היתושים, או אם יש קור גדול וכד' והמאכלים מתקררים-

³⁷⁷ **חובת אכילה בלילה הראשון אפילו אם יורדים גשמים:**

הראשונים נחלקו מה הדין בלילה הראשון שירדים בו גשמים- האם חייב לאכול בסוכה בלילה זה או לא:

• **ר"ן-** למד מהגז"ש בין חמשה עשר בתשרי לחמשה עשר בניסן- שכזית פת בלילה הראשון חייב לאכול- אפילו אם יורדים גשמים.

• **רשב"א-** "תשבו כעין תדורו"- גם כאן, ולכן אם יורד גשם- פטור מאכילת כזית אפילו בלילה הראשון.

להלכה- השו"ע לא הזכיר כלל דין זה והגר"א דקדק מכך- שזה מלמד שפסק כרשב"א -שגם בלילה הראשון פטור לגמרי אם יורדים גשמים.

אך הרמ"א הזכיר כר"ן- שבליילה הראשון חייב לאכול כזית- "אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין".

ובמשנ"ב (לה) כתב- שמ"מ, גם לרמ"א שאמר לאכול כזית בסוכה- לא יברך "לישב בסוכה" דהוי ספק אם חייב לאכול בה וספק ברכות להקל.

האם כדאי להמתין בלילה עד שיפסק הגשם:

האחרונים נחלקו בשאלה זו- יש שכתבו שכדאי להמתין עד חצות שמא יפסק הגשם ואז יוכל לאכול בסוכה ולברך בה. ויש שכתבו שלא טוב להמתין כי זה גורם לצער גדול ומפסיד את שמחת יו"ט.

³⁷⁸ **"ויקדש בסוכה"- הסביר המשנ"ב (לו') את כוונת הרמ"א-** מכיון שלרמ"א צריך לאכול כזית פת בסוכה ביו"ט ראשון גם אם יורד גשם- צריך גם לקדש שם ואז כשמבך "שהחיינו" מוציא גם את שמחת יו"ט וגם את שמחת מצוות הסוכה. כי אם יקדש בביתו ושם יברך "שהחיינו"- אז יצטרך לברך פעם נוספת "שהחיינו" גם על הסוכה- ואין נכון להרבות סתם בברכות.

ובמידה והפסיק הגשם באותו לילה- אפילו שאכל כזית פת בסוכה- כתב המשנ"ב שטוב לחזור ולאכול עוד כזית פת בסוכה כשאין גשם- לצאת ידי הסוברים שלא יוצא י"ח בכזית פת שאוכל בגשם כי הוי מצטער ולא הוי תשבו כעין תדורו.

סעיף ו' - חזרה לסוכה אחר שפסקו הגשמים:

שו"ע - "היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו³⁷⁹."

סעיף ז' - היה ישן וירדו גשמים - מתי יחזור:

שו"ע - "היה ישן³⁸⁰ וירדו גשמים בלילה ונכנס³⁸¹ לתוך הבית, ופסקו הגשמים, אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותה הלילה³⁸², אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר³⁸³."

רמ"א - "ויעור משנתו (טור). מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים מועטים הוי צער לישן שם ויוכל לצאת (מהרי"ו); וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות (הגה"מ פ"ו); וכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים, אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו. (מהרי"ל)".

סעיף ח' - ברכת "לישב בסוכה":

שו"ע - "נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה (והכי נהוג)³⁸⁴."³⁸⁵

האם צריך לחזור לסוכה לאחר שפסקו הגשמים:

הגמ' בסוכה כט' אומרת- "היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד- אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו".

הראשונים נחלקו- מאיזה שלב כבר אין מטריחין אותו:

- רש"י- ברגע שישב בביתו כבר אין מטריחין אותו.
- רבינו ירוחם- רק אם התחיל לאכול כבר- אז אין מטריחין אותו.
- רמב"ם- כל שירד לביתו- שוב אינו צריך לחזור(שכן אין דרך אדם שיצא כבר ממקום לחזור ואם נצרכו לחזור לא יתקיים "תשב כעין תדורו").

בשו"ע פסק- "היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים- אין מחייבין אותו לחזור לסוכה..."- **משמע שהקל כרמב"ם-** שכל שיצא מן הסוכה לא חייב לחזור, ולא תלה את זה בשאלה אם כבר ישב או התחיל לאכול וכד'. **אבל במשנ"ב(לח') כתב שזה דווקא כשישב בביתו כרש"י** אבל אין חובה שכבר התחיל לאכול.

³⁸⁰ דין זה נכון גם לאדם שהיה ישן בביתו בתחילת הלילה כי הי גשם ואז הפסיק הגשם והוא בשינתו.

מה נחשב שנכנס לביתו שכבר אינו מחוייב לחזור:**במשנ"ב(מ') הביא שתי שיטות:**

- **מג"א-** דווקא אם שכב(אפילו לא נרדם) כבר לישון.
 - **מאמר מרדכי-** אפשר שאפילו אם לא שכב אלא כל שהוציא כלי מיטתו מן הסוכה לבית הוי טירחה גדולה ולא חייב לחזור.
- ³⁸² ואפילו אם התעורר באמצע הלילה ואין גשם- לא הטריחוהו לחזור בלילה.
- ³⁸³ **פסקו גשמים לענין שינה:** הגמ' בסוכה כט' התלבטה עד מתי יכול הישאר אדם שיצא מן הסוכה לישון בבית בשל גשמים- **האם "עד שיאור(=יגיע הבוקר) או עד שיעור(שיתעורר האדם).**

הראשונים נחלקו בדין בעקבות הגמרא:

- רש"י, רא"ש- בעין תרתי- עד שיעור +יעלה עמוד השחר. דהיינו גם אם ממשיך לישון עוד בבוקר- יכול להמשיך לישון מחוץ לסוכה(גם אם כבר עלה עמוד השחר).
- רי"ף(ע"פ הבנת הר"ן בו)- גרס בגמ' את מילת "יאור" וממילא הכוונה **שהכל תלוי באור היום**, וברגע שעלה עמוד השחר- מעירים אותו שיחזור לישון בסוכה.

השו"ע פסק לחומרא כרי"ף- "אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר" משמע שאחרי כן חייב לעבור לסוכה.

אבל הרמ"א הוסיף כרש"י וסיעתו - "ויעור משנתו"- היינו שלא סגי במה שעלה השחר אלא כל שלא התעורר בעצמו- אינו חייב לחזור לסוכה. וכ"פ במשנ"ב.

סימן תרמ"א - מי הם הפטורים משיבת סוכה:**סעיף א' - נשים, קטנים, עבדים, טומטום ואנדרוגינוס:**

שו"ע - נשים³⁸⁶, ועבדים, וקטנים פטורים מן הסוכה³⁸⁷; טומטום ואנדרוגינוס, חייבים מספק; וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין, חייב³⁸⁸.

סעיף ב' - חיוב קטן מדין חינוך:

שו"ע - "קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כבן חמש, כבן שש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצות"³⁸⁸.

³⁸⁴ **מתי מברכים ברכת "לישב בסוכה"**: שאלה זו מתחלקת ל-2: א. האם מברכים אותה רק ביום הראשון או בכל החג. ב. למ"ד שמברך בכל

שבעת הימים - מתי מברך?

הגמ' בסוכה מה': אומרת -

- "אמר רב יהודה אמר שמואל - לולב שבעה וסוכה יום אחד".
- ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן - "סוכה שבעה ולולב יום אחד".
- הלכה נפסקה כרבי יוחנן שסוכה צריך לברך עליה כל שבעה.
- השאלה היא - כמה פעמים ובאיזה מצבים מברך עליה בכל יום:
- תוס' - מצוות סוכה היא ככל מצווה (כמו תפילין למשל) ומברך עליה בכל פעם שיש הפסק בקיומה, ואפילו כמה פעמים.
- ריטב"א - מברך עליה רק פעם אחת כל יום.

הנושא הבא הוא - מתי מברך בכל יום:

- רב האי גאון, רמב"ם - בכל פעם שנכנס לה צריך לברך. אפילו רק לעמוד.
- ר"ת - עיקר קביעות המקום תלויה בסעודה ולכן אין לברך א"כ אוכל.
- בשו"ע פסק שנהגו כר"ת - "נהגו שאין מברכים אלא בשעת אכילה".

ברכת לישב בסוכה - הלכה למעשה: למרות שגדולי הפוסקים כתבו לברך לשיב בסוכה בעצם הכניסה והשהייה בה, נהגו העולם לברך רק כשאוכל בה ובזה מוציא גם כל מה שיושב ושוהה בה. לכן - מי שנכנס לסוכה ולא אוכל - לא יברך לישב בסוכה, והטוב ביותר הוא שכשנכנס לסוכה כגון שחוזר מבהכ"ס וכד' - שיאכל לפחות מיני מזונות כמו עוגה וכד' שיש בה שיעור כביצה (ואסור לאכול מחוץ לסוכה) ואז יברך לישב בסוכה. ואם לא יצא ולא הסיח דעתו - מועיל לו לכל היום, גם אם אחרי כן יאכל ארוחת בוקר וכד' - אינו מברך בה לישב בסוכה כי כבר בירך. חשוב לזכור - העיקרון הוא שאם הוא אוכל א עדיף שיברך על האכילה ולא סתם, אבל מי שלא אוכל או שכבר אכל וכד' - יכול לסמוך על הרמב"ם והרי"ף ולברך גם ללא אכילה משום שהמצווה היא גם בישיבה ולא רק באכילה.

עוד דינים סביב ברכת "לישב בסוכה":

- **מי שבתענית או לא אוכל פת באותו היום - כתב המשנ"ב (מח"י) ע"פ הט"ז ועוד -** שכל מה שאמרנו לברך "לישב בסוכה" רק כשיושב לאכול סעודת פת, היינו למי שכן יאכל פת. אבל מי שאינו מתכווין לאכול פת או שבתענית - צריך לברך "לישב בסוכה" כל אימת שנכנס לסוכה אחרי שיצא ממנה יציאה גמורה.
- **ההולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו וכיוון לאכול שם - האם צריך לברך שם -** המג"א סובר שהליכה הוא הפסק ולכן כל שהלך לחברו - צריך לברך גם שם "לישב בסוכה", אף שכיוון. אבל דעת כמה אחרונים שהליכה לא הוא הפסק ולכן אם היה בדעתו שילך לשם - אינו צריך לברך שם לישב בסוכה. ופסק המשנ"ב - ספק ברכות להקל.
- **מי ששכח לישב בסוכה וכבר סיים סעודתו -** אם לא בירך עדיין ברכהמ"ז - יברך לישב ויאכל עוד משהו ואז יברך ברכהמ"ז. ואם כבר בירך ברכהמ"ז - יכול לברך עכשיו כי גם הישיבה היא המצווה.
- **מי שקידש בליל יו"ט ראשון ובירך ואז מצא שמכסה הגג שעל הסכך סגור -** יברך שוב לישב בסוכה ויאכל עוד כזית, אבל קידוש ודאי שאין צריך שנית וגם לא שהחיינו - כי הם תלויים בזמן ולא בסוכה אז לגבם יצא כבר י"ח.

³⁸⁶ **האם אשה יכולה לברך כשאינה מחוייבת?** ע' לעיל סימן יז' - שנוהגות לברך וכן ע' לעיל סימן תקפט', סעיף ו'.

³⁸⁷ **נשים, עבדים וקטנים פטורים מן הסוכה -** משנה מפורשת בסוכה כח'.

נשים פטורות ע"פ הכלל בקידושין כט' - כל מצוות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות.

³⁸⁸ **חיוב קטן בסוכה מדין חינוך:** סוכה כח, א' - "כל קטן שאינו צריך לאמו - חייב בסוכה". ובגמרא שם שאלו - "היכי דמי קטן שאינו צריך לאמו? דבי רב ינאי - כל שנפנה ואין אמו מקנחת, רבי שמעון אומר - כל שנעור ואינו קורא אימא אימא".

סעיף ג' - חולים ומשמשיהם:

שו"ע - "חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה; ולא חולה שיש בו סכנה, אלא אפילו חש בראשו, (או) חש בעיניו; ויש מי שאומר שאין המשמשים פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם (ומי שמקיז דם חייב בסוכה) (א"ז והגהות אשיר"י פי הישן)³⁸⁹.

סעיף ד' - מצטער פטור מן הסוכה:

שו"ע - "מצטער פטור מן הסוכה³⁹⁰, הוא ולא משמשיו (אבל בלילה ראשונה אפ"י מצטער חייב לאכול שם כזית³⁹¹) (כל בו); איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח; ודוקא שבא לו הצער במקרה³⁹², אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר: מצטער אני³⁹³.

ובגמ' שם מבואר שהגיל הנ"ל הוא ילדים בני ארבע-חמש, כל אחד לפי בגרותו.

אך מהגמ' בעירובין פב' משמע שקטן הוא מגיל שש שכן למדנו שם לעניין עירוב- "קטן הצריך לאמו יוצא בעירוב אמו- עד בן שש שנים".

סיכום ביניים: מהגמ' בסוכה משמע שקטן הוא בין 4-5 ואילו מהגמ' בעירובין משמע שקטן הוא עד גיל 6.

מחלוקת הראשונים- עד איזה גיל נחשב ל"קטן":

• טור- בן שש וכן שבע.

• רמב"ם- "כבן חמש כבן שש".

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם- "קטן שאינו צריך לאמו שהוא כבן חמש כבן שש- חייב בסוכה...".

קטן שאין לו אבא (ר"ל): כתב תה"ד- אין חייבים לחנכו, אבל הא"ר כתב - שאמו וב"ד מצווים לחנכו. ולכ"ע ברור שאסור להכשילו ולהאכילו

בידים.

³⁸⁹ **חולי ומשמשיהם- פטורים מן הסוכה:** כך נאמר במשנה בסוכה כה, א', ובגמרא שם מבואר- שחולה היינו מי שחש בראשו וכד' ולא דווקא חולה שיש בו סכנה.

³⁹⁰ שהרי בעין תשובו כעין תדורו" ומצטער אינו דר במקום שצער לו בו.

³⁹¹ **רמ"א- מצטער בלילה הראשון כן חייב בסוכה לאכול כזית:** הולך לשיטתו בסימן תרלט, סעיף ה'- שם גם מחייב ביור גשם בלילה הראשון- לאכול כזית פת אפילו בגשם כי כך למדו בגז"ש מפסח.

לפי זה יוצא- שלשית הפוסקים שמקילים שם שפטור- ה"ה נמי שכאן מצטער פטור.

חשוב להבין את העיקרון- לשיטת הפוסקים אין כאן עניין של "לרחם" על המצטער וכד'- אלא שכלל אין חיוב ולא מתקיימת המצווה אם הוא

מצטער שהרי צריך תשובו כעין תדורו ואין כאן כי הוא מצטער- אז כלל אין מצווה!!

³⁹² **הכלל ב"מצטער" הוא שבא לו במקרה-** אבל מי שעשה מלכתח' את סוכתו במקום שיגרום לו צער, מפני הריח, סכנה וכד'- לא חשיב מצטער וסוכתו פסולה כיוון שמלכתח' לא יכול לישב בה ויש פגם שאין "תשובו כעין תדורו".

³⁹³ **מצטער פטור מן הסוכה- רבא במסכת ע"ז, דף ג':** "מצטער פטור מן הסוכה". ואם כן, שואלת הגמרא- מה בינו לבין חולה? ועונה הגמ'- חולה הוא ומשמשי פטורים ומצטער- רק הוא פטור.

ובראשונים הובאו מספר מקרים ודוג' לדין מצטער וגדריו-

- מי שיש לו סוכה קטנה וישן בה בכפיפות קומה- כתב בתה"ד דלא חשיב מצטער, כי לפעמים הדרך גם בבית לישון כך.
- מי שכבה לו הנר בסוכה ויש לו נר בבית- כתב התה"ד- שיכול להכנס לאכול בביתו ואינו צריך לאכול בחושך וגם לא לעבור לסוכת חבירו ולאכול עמו כי נוח לו לאדם במאכליו.
- ריחות שונים ומאוסים- כתבו הראשונים דהוי מצטער.
- קור וצינה- במרדכי כתב שיש שהסתמכו על דין מצטער ואפילו על דין של חולה ואמרו שכשיש קור- אין חובה לישון בסוכה כי הכלל וים אצל הצינה.
- מצטער רק לדברים מסויימים- כתב המשנ"ב(טז)- שמי שמצטער לשל רק באכילה או רק בשינה וכד'- את הדבר השני שאינו מצטער בו- כן חייב לעשות בסוכה. דהיינו- זה לא דין כללי אל ספציפי לכל דבר.

רמ"א- "ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויה כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פרק הישן). מי שכבו לו הנרות בסוכה, בשבת, ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, וא"צ לילך לסוכת חבירו שיש שם נר, אם יש טורח גדול בדבר (ת"ה ס"י נ"ג / צ"ג / ופסקיו ס"י קנ"ח); ואם בא רוח לכבות הנרות בסוכה, מותר לפרוס סדין או בגד מן הצד, אבל לא תחת הסכך (א"ז). מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו, לא מקרי מצטער, וחייב לישן שם אף על גב דצריך לכפוף ידיו ורגליו (ת"ה סימן צ"ב), ולא יוכל אדם לומר: מצטער אני, אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו (טור); ואין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו מן הצער, אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה אף על גב דמצטער. (מרדכי פרק הישן).

סעיף ה'- אבל:

שו"ע- "אבל חייב בסוכה"³⁹⁴.

סעיף ו'- חתן ושושביניו:

שו"ע- "חתן ושושבינים וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל ז' ימי המשתה. (וסעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת חייבין בסוכה) (מהרי"ק שורש קע"ט / קע"ח/י".

סעיף ז'- שלוחי מצווה:

שו"ע- "שלוחי מצווה פטורים מן הסוכה, בין ביום ובין בלילה. (וע"ל ס"י ל"ח)³⁹⁵".

סעיף ח'- הולכי דרכים:

שו"ע- "הולכי דרכים³⁹⁶ ביום, פטורים מן הסוכה ביום, וחייבים בלילה; הולכי דרכים בלילה, פטורים בלילה, וחייבים ביום"³⁹⁷.

▪ **בכל מצב שהוא מצטער ויכול לילך ללא טורח גדול לסוכת חברו- אם אין בכך טורח גדול נפשי או פיזי- ילך לשם, במיוחד לענין אכילת כזית פת בלילה ראשון.**

³⁹⁴ **אבל חייב בסוכה אע"פ שהוא מצטער-** כי הצער הפוטר מן הסכה הוא צער הבא ממנה עצמה, אבל צער שבא ממנו- אינו פוטר את הסוכה.

³⁹⁵ **דין שלוחי מצווה- בסוכה כה' למדנו במשנה-** "שלוחי מצווה פטורין מן הסוכה". **ובהמשך הגמרא שם מובא- שגם הולכי דרכים פטורים מן המצווה.**

שואל הרא"ש- מאי בנייהו? אם הולכי דרכים פטורים- פשיטא וק"ו שגם שלוחי מצווה?
עונה הרא"ש- הולכי דרכים פטורים רק בשלב הליכה- ביום ואילו בלילה הם חייבים במציאת סוכה. לעומת זאת שלוחי מצווה פטורים מן הסוכה הן ביום והן בלילה, שיוכלו לישון טוב ולא להפסיד למחרת את מצוותם. **וכ"פ כאן בשו"ע.**

❖ ****דין "העוסק במצווה פטור מן המצווה"-** דין זה הוא היסוד לדין שלנו, שכיוון שעוסקים במצווה- פטורים מן הסוכה.
הראשונים נחלקו- האם העוסק פטור באופן אוטו' ממצווה אחרת או כיוון שטרוד בראשונה או שזה תלוי האם יכול לקיים שניים במקביל:

- **רא"ש-** אם יכול לקיים 2 מצוות במקביל- חייב לקיים שניהם.
 - **ר"ן-** יש פטור עצמי למי שעוסק במצווה ואינו חייב במצווה אחרת אפילו אם יכול לקיימה.
- להלכה כתבו הפוסקים כר"ן- לקולא, וכ"כ כאן במשנ"ב.**
וע' עוד בסימן לח' ברמ"א ובבה"ל שם.

³⁹⁶³⁹⁶ **מי נכלל בגדר "הולכי דרכים" הפטורים ביום ממצוות סוכה?**

כתב באגרות משה, ח"ג, צ"ג, ובילקוט יוסף- קמ"ז- שהולכי דרכים היינו דווקא ההולכי לצורך כגון פרנסה מסחר וכד', אבל ההולכים סתם לטיול- אינם בכללם וכן חייבים בסוכה.

רמ"א- "ודוקא כשיוכלו למצוא סוכה, אבל אם אינם מוצאים סוכה יוכל לילך לדרכו, אף שלא ישבו בה לא יום ולא לילה, כשאר ימות השנה שאינו מניח דרכו משום ביתו³⁹⁸ (ר"ן פרק הישן); ואף על פי שאינו הולך רק ביום, פטור אף בלילה, דאין לעשות לו שם דירה. וההולכים לכפרים לתבוע חובותיהם, ואין להם סוכה באותן הכפרים, יחמירו על עצמן לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול בסוכה, ואף על גב דיש להקל מ"מ המחמיר תבא עליו ברכה. (בי"י בשם אורחות חיים)".

סעיף ט'- שומרי העיר:

שו"ע- "שומרי העיר ביום, פטורים³⁹⁹ ביום וחייבים בלילה; שומרי העיר בלילה, פטורים בלילה וחייבים ביום".

סעיף י'- שומרים גנות ופרדסים:

שו"ע- "שומרי גנות ופרדסים, פטורים בין ביום ובין בלילה⁴⁰⁰, שאם יעשה השומר סוכה ידע הגנב שיש לשומר מקום קבוע ויבא ויגנוב ממקום אחר; לפיכך אם היה שומר כרי של תבואה, שיכול לשמור כולה ממקום אחד, חייב לעשות סוכה במקום ששומרו".

רמ"א- "והעושיין יין אצל העובד כוכבים בסוכות, פטורים בין ביום בין בלילה, דצריכים לשמור שלא יגעו העובדי כוכבים (הג"מ פ"ז בשם סמ"ק וכל בו); ואם הוא בענין שאין צריכים שימור, חייבין".

סימן תרמא'- שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה:

סעיף א'- ברכה על עשיית הסוכה וברכת "שהחיינו":

שו"ע- "העושה סוכה, בין לעצמו בין לאחר, אינו מברך על עשייתה⁴⁰¹. אבל שהחיינו היה ראוי לברך כשעושה אותה⁴⁰² לעצמו⁴⁰³, אלא שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על הכוס של קידוש⁴⁰⁴".

³⁹⁷ סוכה כו', וכתבו תוס' את הטעם- כיוון שהמצווה היא "תשבו כעין תדורו"- אז כשם שאדם אינו נמנע לצאת מביתו כשצריך כך גם בסוכות אין לחשוש לצאת מן הסוכה.

³⁹⁸ ההולך בסוכות לבית מלון שאין בו סוכה לישון בהג' בוודאי לכתחיל ישתדל ויתאמץ לדר לו סוכה, אך אם מדובר בלילה או שניים- יכול לסמוך על דין זה של הרמ"א ולא לבטל נסיעתו בשל כך שכן- "אם אינם מוצאים סוכה- יוכלו לילך לדרכם אף שלא ישבו בה לא יום ולא לילה".

³⁹⁹ הטעם לפטור שומרי העיר בזמן משמרתם- כיוון שבזמן שמירתם חייבים להסתובב ואינם יכולים לשהות בסוכה במקום אחד.

⁴⁰⁰ מדוע שומרי גנות פטורים בין ביום בין בלילה: הגמרא עצמה בסוכה כו' מקשה- שיעשו סוכה בגינות שהם שומרים וישמרו משם?

ומתירים האמוראים:

- אביי- תשבו כעין תדורו, ויש טורח בהבאת כל כליו לשם ולכן לא חשיב סוכה.
- רבא- הפירצה קוראת לגנב ואם יעשה סוכה במקום מסויים הגנב ידע שהוא שם ויבוא ממקום אחר.
- הנפק"מ ביניהם- מי ששומר על כלי קטן של פירות שאין חשש ל"פירצה קוראת לגנב".
- ובשו"ע פסק במפורש כרבא והביא טעמו.

⁴⁰¹ ברכה על עשיית הסוכה: נחלקו הירושלמי והבבלי האם יברך ברכה על עשיית הסוכה:

- ירושלמי(ברכות פ"ט, ה"ג)- אם עשה הסוכה צריך לברך עליה.
- בבלי(מנחות מב')- אין מברכין על עשיית סוכה, ובגמ' נחלקו מדוע לא לברך:
 - רב חסדא- כל דבר שנעשה גם ע"י גוי(כמו סוכה שמותר(גנב"ר))- אין מברכים על עשייתו.
 - איכא מאן דאמר- כל מצווה שאין עשייתה גמר מצותה- אין צריך לברך.

וכתב הרא"ש שהלכה כבבלי וכ"פ בשו"ע ולכן- "אינו מברך על עשייתה". וכתב המשנ"ב(א') הטעם- "שאינו עשייתה גמר מצוה, שהרי צריך לישב בה".

רמ"א- "ואם לא אכל לילה ראשונה בסוכה, אף על פי שבירך זמן בביתו, כשאוכל בסוכה צריך לברך זמן משום הסוכה"⁴⁰⁵; ואם בירך זמן בשעת עשייה, סגי ליה. (ר"ן פרק לולב וערבה)."

סימן תרמב'- ברכת מעין שבע ביו"ט של סוכות שחל בשבת:

סעיף א':

שו"ע- "אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת, אומרים בערבית ברכה אחת מעין שבע וחותרם בה בשבת בלבד"⁴⁰⁶.

סימן תרמג'- סדר הקידוש:

סעיף א'- סדר ברכות הקידוש:

שו"ע- "סדר הקידוש: יין, קידוש וסוכה ואח"כ זמן,⁴⁰⁷ לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה".

סעיף ב'- עמידה קודם ברכת "לישב בסוכה":

שו"ע- "להרמב"ם, מקדש מעומד ומברך: לישב בסוכה, ויושב, ואח"כ מברך זמן (ואין נוהגים כן, אלא מקדשין מיושב וכן דעת הרא"ש)⁴⁰⁸."

סעיף ג'- הקדמת ברכת המוציא לברכת לישב בסוכה:

⁴⁰² האם ראוי לברך "שהחיינו" על סוכה שרק מחדש בה דבר והיא רובה בנויה כבר משנה הבאה: כתב המשנ"ב (ג') בשם הריטב"א- א- שגם על סוכה כזו יש לברך שהחיינו שהרי סו"ס עשאה עכשיו כסוכה חדשה לענין מצוות זוכה..

⁴⁰³ מי שבירך "שהחיינו" כשבנה את הסוכה- האם צריך לחזור ולברך "שהחיינו" בקידוש של ליל יו"ט ראשון של סוכות (טו' בלילה):

- תוס' ורא"ש- אם כבר בירך לא יחזור ויברך בלילה, ואע"פ שצריך לברך גם "שהחיינו" על יו"ט עצמו- מ"מ יצא כבירך על העשיה- שזה מהני לכל מצוות היום.

- רמב"ן ורמב"ם- יש לברך "שהחיינו" גם על הכוס, כי מה שבירך על הסוכה לא הוציא את ברכת "שהחיינו" על עצם היום. להלכה- השו"ע לא התייחס לכך, אך בבה"ל הביא השיטות וכתב- ושלא יחזור ויברך משום שספק ברכות להקל.

⁴⁰⁴ **ברכת שהחיינו על הסוכה:** פסק השו"ע כרב כהנא- שאין מברכים "שהחיינו" בנפרד על הסוכה, אלא מסדרים הברכה על הכוס של הקידוש בליל סוכות.

⁴⁰⁵ **מי שבירך שהחיינו בביתו בליל יו"ט ראשון(על עצם יו"ט)- האם צריך לחזור ולברך למחרת כשיושב בראשונה בסוכה?**

הרמ"א פסק כר"ן- שצריך לחזור ולברך למחרת בסוכה. וטעמו מכיוון שמה שבירך שהחיינו בבית מהני רק לעיצומו של יום אך לא לברכת הסוכה.

⁴⁰⁶ **למה חותרם דווקא בשל שבת בלבד?** אומרת הגמרא במסכת שבת כד'- "שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביו"ט".

⁴⁰⁷ **הסבר סדר הקדימה(משנ"ב, א')**- כיוון שאין הסוכה אלא בשל יו"ט של סוכות- הרי שמקדים את ברכת הקדוש של היום לברכה על הסוכה ומשום כך קודמת גם ברכת היין כי הכל נעשה על היין.

⁴⁰⁸ **עמידה בקידוש קודם ברכת לישב בסוכה:**

נחלקו הראשונים האם צריך לעמוד קודם שמברך לישב בסוכה או שיכול גם לישב:

- רמב"ם- כדי שיברך עובר לעשייתם- עליו לברך בעמידה ורק אז לישב. לכן- יעמוד ויקדש, יברך לישב בסוכה ואז יכול לשבת ולברך שהחיינו. לפי שיטה זו- בכל פעם שמברך לישב בסוכה- מברך מעומד ורק אז יושב(משנ"ב, ד').

- רא"ש- המצווה אינה דווקא בישיבה אלא האכילה, הטיול והשהייה בה כל רגע ורגע, ולכן כל שניה שמברך ואז ממשיך לשהות בה חשיב עובר לעשייתה.

השו"ע פסק כרמב"ם ואילו הרמ"א פסק כרא"ש.

בכף החיים כתב- מנהג האר"י בכל הקידושים- לעמוד ואח"כ לישב ולשתות.

שו"ע - "בשאר ימים מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא; ונוהגים לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא, קודם שיטעום"⁴⁰⁹.

רמ"א - "הכי נוהגין בחול, אבל בשבת ויום טוב שיש בהן קידוש, מברך לאחר קידוש (מהרי"ו); ואם קידש בבית ואוכל בסוכה, או איפכא, עיין לעיל סימן רע"ג סעיף ב'".

סימן תרמד' - סדר הלל כל ימי החג:

סעיף א' - תפילת שחרית של חג:

שו"ע - "שחרית, אחר חזרת תפלה, נוטלין הלולב ומברכין: על נטילת לולב, ושהחיינו; וגומרים ההלל; וכן כל שמונת ימי החג⁴¹⁰. ומברכים: לגמור⁴¹¹ את ההלל, בין צבור בין יחיד⁴¹², ואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע: באמצע, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד; בין הפרקים, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם; ואם פסק באמצע, ושהה אפי' כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק.

סעיף ב' - הלל בציבור:

שו"ע - "בהלל אפילו עשרה קורין כאחד".

הלכות ארבעת המינים -

סימן תרמה' - דיני לולב:

סעיף א' - לולב שנפרדו עליו:

⁴⁰⁹ **מה מברכים קודם - ברכת המוציא או ברכת לישב בסוכה:**

- **מהר"ם** - היה מברך קודם "לישב בסוכה" ואז מברך ברכת המוציא ואוכל הלחם. **טעמו** משום שברגע שנכנס לישב בסוכה עליו לברך ואם כן ישר כשיושב לאכול - קודם יברך על הישיבה ואז על המאכל.
- **רא"ש** - מנהג העולם קודם לברך המוציא ואז לישב בסוכה ואז לטעום המאכל. **טעמו** - כיוון שנהגו העולם לברך לישב בסוכה רק כשאוכל - הרי שצריך קודם להראות שמתחיל באכילה ורק אז לברך על ישיבת הסוכה. לכן יברך המוציא, אז ברור שמתחיל הסעודה ולכן יברך לישב בסוכה ואז יאכל מן הפת.
- **הטעם שלא נחשבת ברכת "לישב בסוכה" הפסק** - בין המוציא לטעימת הפת - **כתב הרא"ש** מכיוון שברכת הסוכה באה משום האכילה ואם כן נחבת לצרכי הסעודה ולא חשיב להפסק.

⁴¹⁰ **בכל ימי סוכות אומרים הלל שלם** - מכיוון שכל יום חשוב כיו"ט בפני עצמו כי קורבנותיו שונים משל אתמול, אבל בפסח שבכל יום מחוה"מ יש אותו קורבן - אין משלימים בחוה"מ את כל ההלל אלא מדלגין.

⁴¹¹ **הברכה על ההלל: הראשונים נחלקו מה נוסח הברכה:**

- **רמב"ם, רא"ש** - בימים שגומרים את ההלל - **מברכים לגמור את ההלל**.
- **מהר"ם מרוטנבורג** - יברך לקרוא, שמא יחסיר אפילו אות אחת ואז לא גמר והוי ברכה לבטלה (והרא"ש דחאו - שלגמור פירושו לקרוא).

להלכה כתב השו"ע לומר - "לגמור", אבל הרמ"א בסימן תפח' כתב לומר "לקרוא" את ההלל, וכן מנהג האשכנזים.

⁴¹² **על הלל של סוכות - לכ"ע כולם מברכים** - שלא כמו הלל של ר"ח או של חוה"מ פסח שם יש כמה פוסקים הסוברים שאין מברכים אז על ההלל כי הוי רק מנהג לאומרו, כאן לכ"ע הוא חובה ולכן כולם מברכים, [ע' סימן תפח, א' וכן סימן תצ', ד].

שו"ע- "לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החרות, כשר, אפי' לא אגדו⁴¹³".
רמ"א- "ומ"מ מצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי⁴¹⁴ (המגיד ור"ן פרק לולב הגזול)".

סעיף ב' - נפרצו עליו:

שו"ע- "נפרצו עליו, והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החרות, (דהיינו שאין עולים עם השדרה אלא תלויין למטה) (המגיד פ"ח) פסול⁴¹⁵".

רמ"א- "וכ"ש אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפי' אגדן (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכך אם נתקשו העלין כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול (טור ובי"י). וכל זה ברוב עלין⁴¹⁶, אבל אם מיעוט עלין נעשו כך ושאר עלין נשאר וועדיין הלולב נשאר מכוסה בעלין, כשר (ר"ן פרק לולב הגזול)⁴¹⁷,⁴¹⁸".

⁴¹³ **לולב שנפרדו עליו: סוכה כט:** "נפרדו עליו- כשר. רבי יהודה אומר- יאגדנו מלמעלה". והלכה כת"ק- שלולב שנפרדו עליו כשר, וכתבו מקצת מהגאונים שמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות.

לולב שנעשו עליו קשים חרות-פסול: כך אומרת הגמ' בדף לב'- "חרות פסול". ומהו חרות? שנעשו עליו "כ יבשים וקשים הם כעץ עד שאפילו אם רוצה לחברם זה לזה- לא יוכל.

סיכום דין "לולב שנפרדו עליו"- לולב שנפרדו עליו זה מעל זה- כשר, ואפילו לא אגדו. אבל אם נפרדו עד כדי כך שבשל הקושי שלהם א"א לאוגדם והם כעלי ה"חרות"- פסול.

מצוה מן המובחר שלא יהיו פרודים כלל: הגאונים כתבו- שמצוה מן המובחר שעלי הלולב לא יהיו פרודות, והאחרונים נחלקו בגדר זה:

- ביכורי יוסף והמאמר מרדכי(משנ"ב, ג')- שהכוונה היא שיהיו העלים צמודים זה לזה ללא מרווח של אור ביניהם. וכבר כתבו אחרוני זמנינו שהכוונה ב"שהיו צמודים"- סגי במה שצמודים כשמנענע אותם או כשמניחם על השולחן- ובזה ג"כ מקיים מצוה מן המובחר.
- ט"ז- היקל עוד יותר- שאפילו אם אינם צמודים כ"כ יש ביניהם רווחים- עדיין חשיב למצוה מן המובחר, ומה שכתבו הגאונים שיהיו צמודים היינו שלא יהיו העלים נוטים כפי מטה.

הלכה למעשה(ספר "ארבעת המינים למהדרין, לר' אברהם עדס)- "כל הלולבים המצויים בינינו, אין בהם חיסרון של נפרדו עליו, מאחר שעליהם יולים לשכב זה על זה בנענועים... וע"כ לכל הפוסקים הוי מצוה מן המובחר(מצד הדין של נפרדו עליו).

⁴¹⁴ עיין מה שכתבו בהערה הקודמת שהרבה אחרונים הסבירו שאין הכוונה שכלל אין בהם רווח אלא לולב כזה שכשמנענעים אותו או מושיבים אותו על השולחן- עליו נצמדים זה לזה. לפי זה ברוב המוחלט של הלולבים בימינו אין בעיה של נפרדו עליו אפילו למצוה מן המובחר.

⁴¹⁵ **מהו "נפרצו עליו": המשנה בסוכה כט' אומרת-** "נפרצו עליו- פסול", ונחלקו הראשונים מהו "נפרצו עליו":

- רש"י- העלים נתלשו לגמרי מהשדרה והוא חיברם ואגדם יחד.
 - ר"ף ורמב"ם- נדלדלו משדרו של לולב כעלי החרות(משמע שמחוברים אבל מדולדלים מאוד).
 - תוס' - שהעלים של הלולב נסדקו באמצע שלהם לשניים.
- להלכה פסק כן השו"ע כר"ף ורמב"ם- "הוא שידלדלו משדרו כעלי החרות...". והרמ"א הוסיף את דעת רש"י כפשיטא- "וכש"כ אם נפרצו ונעקרו למטה מהשדרה".

⁴¹⁶ **הדין האוסר הוא דווקא "ברוב עלין": בכך יש מחלוקת נוספת-** על עמה מעלי הלולב להיפרץ בכדי להכנס לדין "נפרצו עליו"?

- בעל השלמה- מחמיר, שאפילו נפרצו מקצת עליו- יש לפסול הלולב.
 - ראב"ד- דווקא רוב עליו.
 - ר"ן- כראב"ד אבל הוסיף- רוב העלה ברוב העלים.
- להלכה כתב הרמ"א כראב"ד- שכל דין נפרצו עליו שפסול הוא- "וכל זה ברוב עליו, אבל אם מיעוט עליו נעשו כך ושאר עליו נשאר... כשר".
 המשנ"ב כתב את שיטת הר"ן.

⁴¹⁷ **לולב שיש בו עלים במידה כשרה אך שאר הלולב נפרץ: המשנ"ב(ח') הסתפק** גבי לולב שיש בו ד' טפחים כשרים ומלבד זאת יש בו עלים שנפרצו- האם אזלינן בתר רוב הלולב או שמא כיוון שיש בו ד' טפחים- כשר?

בשער הציון(יג) כתב שאם למעלה יש שיעור כשר- אזי הל כשר, כיוון שיכול לחתוך אותו- אזי כשר.

⁴¹⁸ **סיכום דין "נפרצו עליו":** המשנה אומרת שנפרצו עליו- פסול. הראשונים נחלקו מהו גדר "נפרצו עליו". לכ"ע אם העלים נתלשו לגמרי מן השדרה והוא מחברם ע"י חוט- הוי פסול, אלא שבשו"ע כתב כר"ף ורמב"ם שהיינו אפילו לולב שהעלים מתדלדלים כלפי מטה כשאוחזים בו ישר. אולם, כל דין זה הוא דווקא ברוב עליו נפרצו, אך אם מיעוט נפרץ- הולכים אחר הרוב לקולא.

סעיף ג' - נחלקה התימות:

שו"ע - "ברייית עליון של לולב כך היא: כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עליון הוא הנקרא תימות; נחלקה התימות (ברוב העליון) (טור וב"י), פסולה; היו עליון אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תימות, או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עליון, פסול".

רמ"א - "יש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי⁴¹⁹ שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התימות ופסול; והכי נוהגין (ת"ה ס"י צ"ז / צ"ו). מיהו לכתחלה, מצוה מן המובחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת⁴²⁰; ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו, פסול (כל בו)⁴²¹ 422.

המשנ"ב הסתפק במקרה שיש בו שיעור לולב כשר אך רוב עליו נפרצו.

הלכה למעשה - היום בוודאי כמעט ולא נמצא לולב בשוק המיועד למכירה שנאמר שנפרצו רוב עליו.

⁴¹⁹ **אם יש שני תימות** - דהיינו מקום שיש שני עלים אמצעיים - יש לשניהם דין "תימות". (משנ"ב, טו).

⁴²⁰ **טעם המחמירים אפילו בנחלקה מעט מן התימות האמצעית** - מכיוון שע"י הנענועים רגיל שיפתח רובו.

הט"ז כתב שגם לשיטה המחמירה ברמ"א שאפילו במיעוטו נפסל - היינו שיש טפח פתוח, אבל בפחות מטפח - גם שיטה זו לא מחמירה.

⁴²¹ **דין נחלקה התימות** - סוכה לב' - "בעי רב פפא נחלקה התימות - מהו? אמר ריב"ל - נעשה כמי שניטלה התימות ופסול".

הראשונים נחלקו מהי אות תימות שאם נחלקה הלולב פסול?

- **רמב"ם, רי"ף** - דרך עלי הלולב שגדלים שנים שנים ודבוקים בגבן, וגב זה נקרא "תימות". אם נחלקה התימות - שנפרדה נקודת החיבור שבין העלים וזה היה ברוב העלים וברוב כל עלה ועלה - פסול.
- **רש"י, ר"ן ועוד** - תימות היא העלה האמצעי הגבוה והמרכזי. כל הדין תלוי בו - ואם נחלק - פסול. אלא שבתוך שיטתם יש מחלוקת כמה צריך להחלק כדי להפסל:
 - **תרומת הדשן** - רק כשנחלק כל העלה כולו וגם השרה - נפסל.
 - **סמ"ק** - כל העלה נחלק אך אין צורך שגם השדרה תיחלק כדי שיפסל.
 - **ר"ן** - אם נחלק רוב העלה - נפסל.
 - **י"א בר"ן** - אפילו נחלק העלה האמצעי במשהו - פסול. והביא הירושלמי שכתב - שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג לחומר - ולכן נפסל אפילו במשהו.

פסיקת ההלכה -

- **השו"ע פסק כרמב"ם ורי"ף** - היינו רוב העלים ורוב כל עלה צריך להחלק כדי להיפסל. (לפי זה - גם אם כל העלה האמצעי מחולק לשניים - הלולב לא פסול עד שיהיו רוב העלים שלו חלוקים ברובם).
- **הרמ"א לעומת זאת כתב כרש"י** - שהכל לפי העלה העליון וכתב - "מיהו לכתחילה מצוה מן המובחר נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת...". אבל לפני כן **כתב כסמ"ק שכדי שהלולב יפסל** - "אם נחלק העלה העליון האמצעי... מקרי נחלקה התימות ופסול" - היינו דווקא נחלק כולו.
- **הגר"א פסק כר"ן** - שמסתכלים על העלה האמצעי - ואם רובו נחלק - פסול אבל בפחות מכך - כשר "ואין להחמיר כלל" (משנ"ב, טז).
- **הט"ז כתב שגם לשיטה המחמירה ברמ"א שאפילו במיעוטו נפסל** - היינו שיש טפח פתוח, אבל בפחות מטפח - גם שיטה זו לא מחמירה.

סיכום דין נחלקה התימות - הלכה למעשה: בני ספרד יראו שרוב עלי הלולב לא נחלקה בהם התימות ברובם (רוב לולבים כן). לפי שיטתם אפילו רוב או כל העלה האמצעי פתוח - אין בעיה כל שרוב (שאר) העלים סגורים.

אבל בני אשכנז יסתכלו רק על התימות האמצעית, כאשר לכתחילה ראוי להדר אחר כזאת שסגורה לגמרי, אחרי כן יחפש תימות שפתוחה פחות מטפח אבל גם אם רוב סגור מהני וכשר.

דינים נוספים ב"נחלקה התימות":

- **פסול של "נחלקה התימות" רק ביו"ט ראשון** - כן הביא במשנ"ב (ב"ז) והטעם - כיוון שפסול זה אינו פסול בהדר. לכן לולב שנחלק רובו או אפילו כולו - כשר לכתחילה לברכה בשאר ימי החג.
- **לולב שיש הפרשי גובה בתימות האמצעית** - לולב ששני העלים שבתיומת האמצעית אינם מסתיימים בשווה - אמרו הגרש"ז **א והרב אלישיב זצ"ל** - שאם הפרש בין שני העלים ניכר - אין ליטול לולב זה, אך אם הוא פחות משני מ"מ הפרש ולא ניכר - אין בעיה.

סעיף ד' - לא היו עליו מגיעים זה לזה:

שו"ע - "לא היו עליו זה על גב זה כדרך כל הלולבין, אלא זה תחת זה, אם ראש זה מגיע לעיקר של מעלה ממנו עד שנמצא כל שדרו של לולב מכוסה בעליו, כשר; ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, או שאין לו הרבה עליו זה על זה אלא מכל צד יוצא אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה על ראשו, פסול".

סעיף ה' - לולב היבש:

שו"ע - "לולב שיבשו רוב עליו⁴²³ (או שדרתו) (טור), פסול⁴²⁴; ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו⁴²⁵."

רמ"א - "וי"א דלא מקרי יבש אלא כשנתפרך בצפורן מחמת יבשותו (טור בשם התוספות), וכן נוהגין במדינות אלו שאין לולבין מצויין (הגהות מיימוני פרק ז')".

סעיף ו' - נקטם ראשו:

שו"ע - "נקטם ראשו, דהיינו שנקטמו רוב העליון העליונים, פסול⁴²⁶".

- **תיומת אמצעית ששני העלים שם אינם שווים ברוחב(בגובה כן רק שעלה חד עבה יותר מן השני) - אמר הגרשז"א זצ"ל -** שכל שהעלה הצר מכסה את רוב ההעלה הרחב - כשר דהוי רובו ככולו.
- **לולב שעטוף ב"קורע":**
 - בני אשכנז ההולכים בשיטת הרמ"א נוהגים שלא ליטול לולב שמכוסה ב"קורע" מכיוון שע"פ מה שפסק הרמ"א בסימן תרנ"א - כשמנענע הלולב צריך לכסס בעליו - מה שלא אפשרי בלולב עם "קורע".
 - אבל בבני ספרד ההולכים כשיטת השו"ע - הדעות חלוקות - יש המקפידים ליטול לולב עם "קורע" כדי למנוע מהתיומת להפתח ולהקטם. לשיטה זו יש לוודא שהלולב עטוף ב"קורע" היטב - אחרת יש לבדוק כל עלה עליון שלא עטוף ב"קורע".
 - אך יש מבני ספרד שגם הם מקפידים שלא ליקח לולב העטוף ב"קורע" - כי חוששים שהתיומת האמצעית יש בה עלה גבוה מן השני או שאינה סגורה וכד'.
- למעשה** - לבני אשכנז אין ליקח לולב כזה כי צריכים לכסס בנטילת הלולב, אבל לבני ספרד - יש על מי לסמוך לאלו שלוקחים לולב כזה וגם אם יש לחוש שמא התיומת פסולה - הרי שהולכים אחר הרוב שאין התיומת פסולות.
- ⁴²³ **לולב היבש - פסול: משנה מפורשת בסוכה כט:.** הטעם לפסול של יבשות - שאין בו הדר.
- נחלקו הראשונים - כמה ומה צריך להיבש כדי להיפסל:**
 - ר"ן - יבשו רוב עליו וי"א שצריך גם רוב שדרתו.
 - ראב"ד - הכל לפי שדרתו, שכן מהירושלמי משמע שרק השדרה נקראת לולב. ולכן אפילו רוב עליו יבשים - כשר, כל שהתיומת האמצעית לחה. והרא"ש דחאו.
 - שו"ע - פסק כר"ן - "לולב שיבשו רוב עליו - פסול".
- ⁴²⁴ **לולב שהתייבשה תיומתו האמצעית:**
 - המשנ"ב (כב') כתב שהראב"ד פוסל את זה. אבל החזו"א כתב שלא.
 - אבל לדעת הר"ן - אפילו בכל שהוא הנראה לעין - פסול כל שזה התיומת האמצעית.
- ⁴²⁵ **מהו שיעור היבשות:**
 - תוס' - מיקל מאוד שרק אם נפרך בצפורן נחשב ליבש(למד דין זה מחולין לגבי ריאה שיבשה).
 - ר"ן - משיכלה צבע הירוק וילבינו פניו.
- להלכה - פסק השו"ע כר"ן, אבל הרמ"א - הביא שבמדינתו שאין לולבים מצויין - סומכים לקולא על שיטת תוס' שרק אם נפרך באצבע הוי פסול.**
- אבל המשנ"ב כתב - שאין להקל כרמ"א במקומותינו שנקל להשיג לולב שאינו יבש.**

⁴²⁶ **נקטם ראשו:**

המשנה בסוכה דף כט: אומרת - "נקטם ראשו - פסול"

רמ"א- "ואם נקטם העלה העליון האמצעי⁴²⁷ שעל השדרה, פסול (המגיד ור"ן פ' לולב הגזול); ודוקא דאיכא אחר, אבל ליכא אחר, מברכים עליו. (מרדכי פ"ג ומנהגים)⁴²⁸.

סעיף ז' - נסדק(הימנקה):

שו"ע- "נסדק, אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשנים, פסול"⁴²⁹.

רמ"א- "ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת".

סעיף ח' - לולב עם קוצים ולולב עקום:

נחלקו הראשונים- מהו "ראשו" שפסול:

- ראב"ד- שדרו של לולב.
- רא"ש- שנקטמו רוב עליו העליונים.
- תוס', ר"ן- ראשו היינו התיומת.

להלכה פסק השו"ע כרא"ש- שנקטם ראשו היינו- "רוב העליון העליונים".

והרמ"א פסק כתוס' - "ואם נקטם העלה העליון האמצעי של השדרה- פסול".

משנ"ב(ל)- אם נפסק העלה העליון ברובו- לא יברך עליו, פחות מכך- יברך.

הרחבה: השו"ע והרמ"א הולכים לשיטתם: השו"ע סובר לאורך כל הסימן שיש להסתכל על כל עלי הלולב ולא על התיומת האמצעית, ולכן ג"כ

מצריך שרוב עליו יקטמו, ומנגד הרמ"א לאורך כל הסימן בוחן ומתייחס רק לתיומת האצעית- וה"ה הכי.

⁴²⁷ **אם יש שני תיומות באמצע ונקטמה אחת מהן- כתב המשנ"ב(כט')-** "אפשר דיש להקל".

⁴²⁸ **דין "נקטם"- הלכה למעשה:**

- **נקטם ולא שמים לב לכך: המשנ"ב(כז' ועוד)** כתב שדין נקטם פסול מטעם שאין בו הדר, לפי זה לולב שנקטם אך לא רואים ממרחק סביר(כ-35 ס"מ) את הקטימה- אין לזה דין נקטם ואין לפסולו משום כך.
- **המסופק אם נקטם לו-** לפי זה גם מי שמסופק לו אם "נקטם"- יש מקום להתיר מכיוון שאם לא שמים לב- אז אין בו בעיה של הדר ולא נפסל.
- **תיומת שנשברה בקצה ועדיין הקצה מחובר מעט-** לולב זה כשר ואין לו דין נקטם- שכל שעדיין נשאר מחובר דינו כחלק מן התיומת.⁴²⁹ **נסדק הלולב- סוכה לא:-** "נקטם ראשו פסול" ובגמ' לב, א'-א"ר הונא לא שנו אלא נקטם אבל נסדק- כשר". **ואז הקשו-** "התניא לולב כפוף... סדוק, עקום... פסול???" **עונה רב פפא-** "דעביד כהימנקה"- שז הפסול בלולב סדוק.
- **הראשונים נחלקו מה נקרא "הימנקה"** שהוא פסול ומה היחס וההבדל בין זה לבין "נחלקה התיומת" שפסול:
 - ר"ן- אם נסדק הלולב ברובו-פסול מדין "נחלקה התיומת". ואם רק מעט נסדק- אינו נפסל מדין נחלקה התיומת אבל יתכן והוא פסול משום נסדק "דעביד כהימנקה". **דהיינו- אם התיומת האמצעית מתפצלת בראשה ואחד מהעלים שבה(או שניהם) נוטים מעט לצד- הוי כהימנקה ופסול!!** אבל אם התיומת האמצעית פתוחה אלא שאין העליון שבה פונים לצד- אין זה הימנקה כלל וכשר(כל שאן פסול של נחלקה התיומת).
 - **רי"ף(מיקל)-** נחלקה התיומת זה לגבי רוב עלי הלולב שנפרדו, בעוד שנסדק שפסול כי הוא כהימנקה זה שרוב העלים של הלולב נתרחקו זה מזה עד שהוא נראה כשנים נפרדים- אז פסול.
- **להלכה כתב השו"ע כרי"ף-** "אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשניים- פסול". = הוא מדבר על כל העלים בלולב(לשיטתו).
- **אבל הרמ"א פסק כר"ן-** "ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת"- היינו שמסתכל רק על התיומת האמצעית ואומר שגם אם מעט מנה נסדק והיינו שהתפצלה לשניים ואחד מעליה נוטה לצד(או שניהם)- הוי נסדק כהימנקה הפסול.
- **הלכה למעשה- לבני ספרד** דין הימנקה פחות רלוונטי מבחינה מעשית מכיוון שכמעט לא מצינו לולב בימינו שמתקיים בו "לולב הנסדק" לשו"ע. **אבל לבני אשכנז יש להיזהר מאוד** שכן במקום שהתיומת האמצעית אפילו קצת פתוחה אבל אחד מעליה נוטה לצד אפילו במקצת- יש פסול של נסדק כהימנקה. **ובמשנ"ב(לב') כתב** שיש להיזהר בזה הרבה- היכא שנתרחב הסדק ונראה לשניים.
- **לכן** אם יש תיומת שעליה מקבילים זה לזה- אפילו שהם פרודים- אין בעיה מעיקר הדין אלא כדין נחלקה התיומת. אבל אם עליה פרודים ואחד לפחות נוטה לצד- זו בעיה חמורה.

שו"ע - "יש לו כמין קוצים בשדרתו, או שנצמת ונכווץ, או שהוא עקום"⁴³⁰ לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרות, פסול; וכן אם נעקם לאחד מצדדיו, פסול; אבל אם נעקם לאחוריו, כשר, שזו היא ברייתו".

סעיף ט' - כפוף:

שו"ע - "אם כפוף בראשו, פסול; ודוקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים, כשר"^{431, 432}.

סימן תרמו' - דיני הדס:

סעיף א' - הדס שנקטם:

⁴³⁰ **לולב העקום - פסול:** סוכה לא' - "עקום דומה למגל - פסול". ובגמ' - "אמר רבא - לא אמרן אלא לפניו, אבל לאחוריו ברייתו הוא. אמר רב נחמן - לצדדן כלפניו וי"א כלאחוריו".

פסקו הרי"ף והרמב"ם - לפניו פסול וכן לצדדים פסול, ורק לאחוריו כשר דהוי דרך ברייתו, וכן פ' בשו"ע - "עקום לפניו... פסול, וכן אם נעקם לאחד מצדדיו... אבל אם נעקם לאחוריו - כשר, שזו היא ברייתו".

מה נחשב "לפניו" ומה "לאחוריו" - כאשר תופס את הלולב כשהשדרה מולו - אם התעקם כלפי פניו (לכיוון האדם) - זה נקרא לאחוריו שכשר, אבל לצד השני הוי לפניו - ופסול.

כמה שיעור ההתעקמות כדי לפסול: אם התעקם קצת אין הלולב נפסל לגמרי אלא יורד לו מהידורו, ולכן יש לחזר אחר כזה שאין בו עיקום כלל. **כיצד בודקים?** לוקח הלולב ומעמידו ישר מול עיניו, ואין צריך לאוחזו כמו רובה (בשם הסטייפלר).

אם הוא מסופק אם הוא עקום או ישר - כמו פסול של הדר - אינו פסול, שכל שאינו ניכר לעין לא הוי פסול של הדר.

⁴³¹ **דין כפוף - סוכה לא** - "כפוף... פסול". השאלה היא מהי הכפיפו שפוסלת?

- **רא"ש** - היינו שכל שדרתו של הלולב כפופה, אבל אם בראש העלים יש כפיפות (הנקראית בימינו "קנאפל") - אין זה כפוף הפסול, ואדרבה - כתב הרא"ש שאובה הוא לצאת בלולב כזה כי הוא סגור טוב ובטוח לא נחלקה בו התיומת.

נחלקו הראשונים בהבנתו

- **ט"ז** - אפילו כולם כפופים - כשר.
- **לבוש** - מדובר שדווקא העלה האמצעי מקופל, אבל אם רוב עלי הלולב כפופים - זהו שינוי מברייתו ואינו הדר כלל ופסול.
- **משנ"ב(מ')** - אם יש אחר - עדיף שלא לצאת בכזה שכל או רוב ראשי עליו כפופים.

- **ר"ן** - החמיר לאסור בכפוף גם לולב ששדרתו ישרה אבל בקצה העלים יש כיפוף.

הלכה: השו"ע פסק כרא"ש - שאין הפסול אלא בשדרה ולא בעלים - "ודוקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו... כשר".

המשנ"ב(מב') כתב שיש שפסקו כר"ן - והמנהג להקל.

מספרים שהחזו"א היה נוטל שני לולבים - אחד רגיל ואחד כרא"ש (עם קנאפל), בתחילה היה מברך על הרגיל ואח"כ נענע גם בשני - לצאת ידי הרא"ש.

⁴³² **סיכום דיני הכשרות של הלולב - הלכה למעשה:**

- א. יש לשים לב שהלולב יהיה מזן של דקל.
- ב. שתהא שדרתו ד' טפחים.
- ג. שיהיה ישר ולא עקום.
- ד. **לגבי התיומת יש לשים לב:**
 1. שתהיה סגורה לכתחילה לגמרי.
 2. שלא תהיה יבשה.
 3. שלא תהיה קטומה.
 4. שלא תתפצל לשניים כהימנך (שאחד מעלי התיומת נוטה לצד).
 5. עדיף שלא יהיה כפתור (קנאפל) כי הר"ן פוסלו אך מעיקר הדין זה כשר.
 6. שלא יהיה הפרש גבהים בין עלי התיומת או הפרשי רוחב.

שו"ע - "הדס שנקטם ראשו, כשר⁴³³; נשרו רוב עליו, אם נשתיירו שלשה עליו בקן אחד, כשר^{434,435}."

סעיף ב' - היו ענביו מרובים:

שו"ע - "היו ענביו מרובות מעליו, אם ירוקות, כשר; ואם אדומות או שחורות, פסול⁴³⁶; ואם מיעטן, כשר; ואין ממעטים אותם בייט, לפי שהוא כמתקן; עבר וליקטן, או שליטן אחד אחד לאכילה, הרי זה כשר⁴³⁷. (ומיום ראשון ואילך, כשר בכל ענין⁴³⁸) (ביי בשם א"ח)".

433 הדס שנקטם ראשו (ע' גם להלן סע' י):

משנה בסוכה לב: - "הדס הגזול והיבש פסול... נקטם ראשו- פסול".

אבל במשנה שם בדף לד: משמע שקטימה אינה פוסלת בהדס: "רבי ישמעאל אומר... שלושה הדסים ושתי ערבות... ואפילו שנים קטומים, רבי טרפון אומר- ואפילו שלוש קטומים". ובגמ' שם- הלכה כשמאל- דהיינו שאפילו קטומים כשר.

נחלקו הראשונים- כמי ההלכה- דהיינו האם הדס קטום כשר או לא:

- רי"ף- הלכה כרבי טרפון, וממילא נדחית המשנה של סוכה לב'. והטעם שבלולב פסול ובהדס כשר- כיוון שהדס מכוסה בעלים ולא מינכרא קטימתו ואין פגיעה ב"הדר".
- ראב"ד ורז"ה- אין סתירה בין ת"ק דמשנה (שפסול בנקטם) לרבי טרפון (שאינו פסול בהדס שנקטם) בנוגע לקטימת ההדס: באמת הדס קטום פסול, ומה שר' טרפון אינו פסול היינו בהדס כזה שצמחו בו בצדדיו ענפים נוספים ואותם קטמו- שזה לא הוא פסול. להלכה הביא השו"ע בסעיף י' את שתי השיטות: את הרי"ף להקל בסתם ואת הראב"ד להחמיר ולפסול - כי"א: "נקטם ראשו כשר... ויש פוסלין בנקטם ראשו".
- אבל הרמ"א החמיר שם כראב"ד- "וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר".
- אבל חידש המשנ"ב (כט') ובשער ציון שם (ס"ק לב') בשם הפרי מגדים- שכל הטעם למ"ד שנקטם ראש ההדס כשר- היינו משום שחופפין העלים מלמטה ומכסים את הקטימה ולכן הוא כשר כי לא נראית הקטימה, אבל אם יש קטימה וחסר עלה מלמטה או שהעלים לא מכסים אותה- לכ"ע יש כאן פסול של נקטם- כי כשרואים אז יש בעיה בהדר של ההדס כמו בלולב או בערבה.
- עוד כתב המשנ"ב (כז') בשם הפמ"ג- שביום הראשון שהוא מהתורה יש להחמיר, ובשאר ימים אפשר להקל שספק דרבנן- לקולא.
- סיכום- בנקטם ראשו ראיון מחלוקת ראשונים אם כשר או לא. השו"ע הביא להלכה את שתי השיטות ובסתם הביא שכשר, הרמ"א כתב שלכתחילה לא יטול בנקטם. אולם המשנ"ב (כט', ובשער הציון) כתב- שגם למי שמכשיר בנקטם זה דווקא שלא רואים הקטימה, אבל אם היא נראית- אזי לכ"ע ההדס פסול.
- ⁴³⁴ נשרו עליו- יש להקדים ולומר ע"פ מה שיתבאר באריכות להלן בסעיף ג'- שעל ההדס להיות "עבות", דהינו- שענפיו חופפין (מכסים) את עזו. ומקורו בגמ' בסוכה לב: - "ת"ר ענף עץ עבות... שענפיו חופפין את עזו- ואיזה הוא עבות? הרי אומר זה הדס. והיכי דמי עבות? אמר רב יהודה- והוא דקיימי תלתא בחד קינא... (ולהלן בסע' ג' נאריך בביאור העניין).
- כעת ניגש לדין נשרו רוב עליו- הברייתא שם אומרת- "נשרו רוב עליו- כשר, ובלבד שתהא עבות קיימת... היכי משכחת ליה? באסא מצראה- דקיימי שבעה שבעה בחד קינא, דכי נתרי ארבעה- פשו להו תלתא".

וכן פסק כאן בשו"ע- שאם נשרו עליו אבל נשארו שלשה עלים בקן אחד- כשר. וע' להלן פסיקת ההלכה בסעיף ה'.

435 סיכום דין "הדס שנקטם"- הלכה למעשה:

- הדס שנקטמו עליו (= העלים נחתכו למעלה אבל הבר, הענף עצמו לא נחתך)- כשר אך לא מהודר, מכיוון שפסול הדס שנקטם הוא דווקא בענף.
 - הדס שנקטם עזו- סתם ככה פסול, אא"כ אין קטימתו נראית ואז לא פסול (אבל גם לא מהודר) כי אם לא נראה אין פגם בהדר (ובתנאי שנשאר שיעור הדס).
 - הדס שנשבר עזו ועדיין הוא מחובר- אם הענף עדיין מחובר ואפילו הוא נוטה לצד- כשר.
- ⁴³⁶ דין ענביו מרובים מעליו: סוכה לב' - "היו ענביו מרובות מעליו- פסול. ואם מיעטן- כשר, ואין ממעטין ביו"ט [משום מתקן מנא]".

ובגמ' אמרו באיזה ענבים פסול- "א"ר חסדא משמיה דרב לא שנו אלא שחורות, אבל ירוקות מינו הוא וכשר"
⁴³⁷ עבר וליקטן אחד אחד לאכילה ביו"ט- כתב המשנ"ב (ח')- דווקא אם ליקטן איש אחר, דאע"ג דהוי פסיק רישיה של מתקן מנא, מ"מ הוי פסיק רישא דלא נחא ליה- כי לאדם עצמו אחר לא משנה שזה מכשיר את הדס. או שמדובר שיש לאותו אדם הדס אחר לצאת בו, וממילא לא הוי מבחינתו תיקון מנא.

סעיף ג' - קן משולש:

שו"ע - "ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו; כגון שלשה עליו או יותר, בגבעול אחד; אבל אם היו שני העלים בשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות אבל נקרא: הדס שוטה"^{440,439}.
רמ"א - "ופסול אפי' בשעת הדחק; ואיכא מאן דאמר בגמרא דכשר; וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עליו בגבעול אחד; ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא; ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם".

סעיף ד' - נשרו ממנו עלים אך נותר קן עם שלושה:

שו"ע - "יצאו הרבה בקן אחד ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא שלשה בקן אחד, כשר, אפילו נשרו רובם כגון שהיו שבעה ונשרו מהם ארבעה ונשארו שלשה"⁴⁴¹.

סעיף ה' - נשרו עליו:

שו"ע - "למצוה בעינין כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו (ואפילו אינו בראשו) (טור)"⁴⁴².

⁴³⁸ פסול של ריבוי ענבים הוא רק ביו"ט ראשון - מחלוקת: הרמ"א כתב שכל הפסול הזה הוא רק ביו"ט הראשון, זה כשיטה הסוברת - שכל הפסולים המוסכרים, גם פסולי ההדר, זה רק ביו"ט הראשון.

אבל כתב המשנ"ב (ט') - שאין שק"ל (סימן רמט') - שפסולין מחמת הדר פסולים כל שבעה - גם בזה הפסול הוא כל שבעה.

⁴³⁹ הדס שוטה = הדס ששני עלים ממנו יוצאים באותו גובה על הענף של ההדס, אבל העלה השלישי יוצא למעלה או למטה מהם. ובוודא שהדס שאין לו בכלל ג' עלים אלא גדלו הלעים - שנים שנים בכל פעם - ג"כ הוא שוטה.

⁴⁴⁰ מהו "ענף עץ עבות" דבעינין להדס:

- סוכה לב' - "ת"ר ענף עץ עבות - שענפיו חופין (מקיפים) את עצו... ויכי דמי עבות? א"ר יהודה - והוא דקיימי תלתא תלתא בחד קינא. א"ר כהנא - אפילו תרי יחד. א"ל מר בר אמימר לרב אשי - אבא לההוא הדס שוטה קרי ליה".
- הלכה נפסקה כרב יהודה - דבעינין תלתא תלתא בחד קינא, וכ"פ בשו"ע - כגון שלושה עליו או יותר בגבעול אחד".
- אבל הרמ"א הביא מנהג מיקל שהיו נוהגים באשכנז, בשם מהר"ק ותה"ד - שהיו משתמשים בהדס שוטה, כמו שיטת רב כהנא בגמרא - שאפילו בשני עליו או שיוצאים שלושה אך לא זה כנגד זה - ג"כ כשר. ומה שקראו לו שוטה אינו אומר שהוא פסול אלא כך הייתה דרך גדילתו.
- אולם, רוב האחרונים חלקו על קולא זו של הרמ"א ואמרו - שהירא לדבר ה' יקפיד שההדס שלו יהיה עם ג' עלים בכל קן וקן.

מה נחשב אותו "קן" דבעינין שייצאו ג' ב"חד קינא":

ראינו שפסקו הראשונים, השו"ע והאחרונים - שכדי שהדס יחשב ל"עבות" עליו להיות "משולש" - דהיינו - שייצאו ג' עלים לפחות בקן אחד.

השאלה הגדולה היא - מה נחשב ל"אותו קן" - כדי שייחשב שה-ג' עלים יוצאים ממנו?

• רש"י - צריך שכל שלושת העלים ייצאו מאותו עוקץ ממש (כמעט ולא מצוי).

• תוס' ורא"ש - מספיק שייצאו מאותו עיגול = באותו גובה בענף, אך כל עלה יוצא משורש אחר.

בתוך כך נחלקו - מה נחשב שיוצאים מ"אותו גובה":

○ חזו"א - כל שיש קו המקיף הענף ונפגש עם כל השלש עוקצים של שלושת העלים - שפיר דמי (פסקי תשובות). לפי זה - אין

צורך ש-ג' העלים ייצאו מאותו גובה בדיוק אלא שיהיה מקום בו יש גובה משיק בין שלושתם.

אבל - אם שורש של עלה אחד מגיע לשני אך אינו מגיע לשלישי - לא חשיב קן משולש.

⁴⁴¹ יצאו הרבה באותו קן ונשרו: זה מה שהגמרא קוראת לו - "הדס המצרי" - דהיינו סוג של הדסים שיוצאים מהם הרבה עלים מאותו קן, אבל אם נשאר שלושה עלים ומעלה - כשר.

אבל אם נשארו בו רק שנים - פסול.

○ הדס שיש בו קן שאין בו עלים - בוודאי נקרא הדס שוטה, ואפילו אם העלים של הקנה התחתון מכסים את של זה.

⁴⁴² דין הדס שנשרו עליו: יש לנו 2 סוגיות שלכא' סותרות זא"ז:

סעיף ו' - הדס שיבשו עליו:

שו"ע - "יבשו עליו, פסול; כמשו, כשר"⁴⁴³.

סעיף ז' - שיעור היבשות:

שו"ע - "שיעור היבשות"⁴⁴⁴, אפילו אם נפרך בצפורן, אם עדיין ירוקים הם, כשר; ואינם נקראים יבשים, אלא כשילבינו פניהם".

סעיף ח' - יבשו רוב עליו:

שו"ע - "יבשו רוב עליו ונשתייר בראש כל בד מהג' בדין קן אחד ובו ג' עלין לחין, כשר; ויש מפרשים שאפילו אם מהג' שבחד קינא יבשו שנים, ולא נשאר כי אם אחד לת, כשר, והוא שיהיה העלה שהוא מורכב על שניהם"⁴⁴⁵.⁴⁴⁶

1. **סוכה לב:** - "ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט- כשר, ובלבד שתהא עבותו קיימת. הא גופא קשיא- אמרת נשרו רוב עליו- כשר, והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת? כיוון דנתרי להו תרי- עבותו היכי משכחת ליה? **אמר אביי** משכחת לה באסא מצראה[שיש לו הרבה עלים בקן ואע"פ שנשרו רוב עליו עדיין יש ג' בכל קן].

2. **משנה שם** - "הדס הגזול והיבש פסול... **נפרצו עליו- פסול**". - ולכא' נפרצו עליו פירושו שנשרו העלים.

נחלקו הראשונים בהסברת היחס בין הסוגיות וממילא בדין "נשרו עליו":

- **בעל העיטור** - נשרו עליו- כשר, ומה שאמרה המשנה ש"נפרצו עליו" פסול- היינו שנסדקו העלים.
- **גאונים** - הברייתא שהתירה בנשרו עליו דיברה בהדס המצרי שנשרו ממנו העלים אך נשאר ג' בכל קן. אבל אם נשרו עליו ולא נשאר שלושה בכל קן- הוא הנפרצו של המשנה שפסלה.
- **ראב"ד ורא"ש** - לכתחילה ודיעבד- דהיינו לכתחילה צריך שיהיו כל עלי ההדס. אבל בדיעבד מהני אפילו נשאר רק רוב העלים.

בתוך שיטה זו נחלקו:

- **רבינו ירוחם** - בכל גוונא אם נשאר רובו כשר- בין אם בכל קן וקן ובין אם לכל האורך שלו.
- **ר"ן** - מה שהכשירו בנשאר בו רובו- היינו דווקא שברוב גובהו נשאר קינים, אבל בזה שצריך שלכל קן וקן יהיו דווקא שלוש(עבות) וזה לעיכובא.

פסיקת ההלכה:

- **השו"ע כתב כאן בסעיף ה'** - "למצוה בעיני כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו" - והיינו כשיטת **הראב"ד** אך **סתם ולא אמר** - האם לעיכובא רובו זה לעניין הגובה או גם לעניין הקנים.
- **המשנ"ב(יח') כתב** - שאפשר להקל **כרבינו ירוחם** שאמר שבדיעבד מהני אפילו נתלשו עליו הן לגובה והן בכל קן- אבל **בך בשעת הדחק**.

סיכום דין "נשרו עליו" - הלכה למעשה:

לכתחילה צריך להיות ההדס "עבות" בכלו והיינו משולש- שיהיו בכל אחד מן הקנים שלו לפחות שלושה עלים המקבילים זה לזה בגובהם. הדס שיש בו קן בו העלים הגבוהים זה מזה כך שאינם משיקים כלל בגובהם זה לזה- נקרא הדס שוטה והוא פסול. לעיתים, העלים היו טובים אבל חלק מהם נשרו- לכתחילה ודאי עדיף ליקח הדס כזה שלא נשרו עליו. אך בדיעבד גם אם יש עלים משולשים ברובו- כשר.

לכן - הדס שאין בו ג' טפחים משולשים, אלא רובו משולש- **כשר לכתחילה**. השאלה היא לפי מה אנו מגדירים ש"רובו" משולש- האם ע"פ גובה הענף או ע"פ כמות הקנים המשולשים שבו. לדינא- ביו"ט ראשון יש להחמיר שיהיה גם רוב שיעור הענף משולש וגם שרוב הקנים יהיו משולשים. דהיינו- את עניין רוב השיעור אנו מודדים בפועל ולא תולים במראית העין(לקולא ולחומר).

⁴⁴³**בשו/ כמשו עליו: אומרת המשנה בסוכה לב:** - "הדס היבש פסול", ובגמ' שם דף לא' מובאת ברייתא- "תניא ארבעה מינים שבלולב...

כמושין כשרים, יבשים פסולים". וכ"פ להלכה הראשונים ובשו"ע כאן.

⁴⁴⁴ ע' לעיל, סימן תרמה', סעיף ה'. **גם שם פסק השו"ע** ששיעור היבשות הוא כשילבינו פניו.

⁴⁴⁵ **יבשו רוב עליו- סוכה לג'** - "ת"ר- יבשו רוב עליו ונשאר בו שלושה בדי עלין לחין- כשר. **ואמר רב חסדא** - ובראש כל אחד ואחד".

נחלקו הראשונים בהבנת הגמרא - מהם "שלושה בדי עלין לחין" שאם יש אותם ההדס כשר?

סעיף ט' - האם עלים כמושין מכשירין ההדס:

שו"ע - "אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין, יש פוסלין ויש מכשירין⁴⁴⁷".

סעיף י' - נקטם ראשו:

שו"ע - "נקטם ראשו, כשר, אפי' לא עלתה בו תמרה; והי' ליבש ראשו, ויש פוסלין בנקטם ראשו⁴⁴⁸.
רמ"א - וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר (המגיד), ולא מקרי נקטם אלא אם נקטמו העצים⁴⁴⁹ (ר"ן)".

סעיף יא' - אין לו אלא הדס שעליו מרובים:

שו"ע - "אם אין לו אלא הדס שענביו מרובים מעליו, ביי"ט, נוטלו ואינו מברך עליו".

סימן תרמז' - דיני ערבה:**סעיף א' - מין הערבה:**

שו"ע - "ערבי נחל האמור בתורה, הוא מין ידוע הנקרא כן; עלה שלו משוך כנחל, ופיו חלק, וקנה שלו אדום (ואפי' בעודו ירוק, כשר) (בי"י)⁴⁵⁰; ורוב מין זה גדל על הנחלים, לכך נקראו ערבי נחל, ואפילו היה גדל במדבר או בהרים⁴⁵¹,

• **רש"י** - בד = ענף. אז שלושה בדים היינו שלוש הענפים (ההדסים) שיש עם הלולב - שבכל אחד מהם צריך שלושה עלים לחים, ועליהם אמר רב חסדא - שיהיו בראש הענפים.

• **רא"ש** - מיקל יותר - צריך שיהיה בכל קן שבכל הדס - לפחות עלה אחד שלא יבש.

פסיקת ההלכה: השו"ע הביא את רש"י בסתם - "יבשו רוב עליונותיך בראש כל בד מה-ג' בד"ן קן אחד ובו ד' עלין לחים - כשר". ואחרי כן הביא את שיטתו במקילה של הרא"ש - "ויש מפרשים שאפילו אם מה-ג' שבחד קינא יבשו שנים ולא נשאר כי אם [עלה] אחד לח - כשר". (והוא שיהיה העלה מורכב על שניהם) - פירושו שהעלה הזה באותו גובה ונחשב לנמא באותו קן).

המשנ"ב (כו') כתב להלכה כר"ן.

⁴⁴⁶ **סיכום דין "יבשו עליו" בהדס:** פסול יבש בהדס הוא כל שהלבינו פניו והוא נפרך בציפורן, אבל אם חסר אחד מאלו - אין זה יבש שפסול. הדס שכמשו עליו - כשר.

הדס שהוא יבש אבל קן העליון שבו לח - כשר. ובמצב ההפוך - שכולו לח ורק הקן העליון יבש - כתב המשנ"ב ש"א שהוא פסול, שכן כשם שבנקטם ראשו בלבד י"א שפסול (סעיף י') ה"ה הכי שהתייבש רק ראשו - י"א אלו יאמרו שפסול.

⁴⁴⁷ בסעיף הקודם ראינו שאש יש בראש ההדס עלים שלא התייבשו - אפילו אם שאר הדס עליו יבשים - כשר.

הראשונים נחלקו האם דין זה שהעלים העליונים מכשרים הדס מיבשותו זה גם אם הם כמושין (ולא לחים כמו בסע' הקודם):

• **ראב"ד** - אמנם למדנו שהדס כמוש הוא כשר, אבל אינו יכול להכשיר במקום בו שאר ההדס יבש.

• **רא"ש** - כיוון שהדס כמוש כשר - הרי שהוא כהדס כשר לכל דבר וגם מכשיר את ההדס היבש.

להלכה הביא בשו"ע את 2 הדעות: "אם אותם עליו... כמושין - יש פוסלין ויש מכשירין".

משנ"ב - ביום הראשון שהוא מהתורה יש להחמיר, ובשאר ימים שמדרבנן - מקילים.

⁴⁴⁸ **דין נקטם התבאר בהרחבה לעיל בסעיף א'.**

⁴⁴⁹ להוציא אם נקטמו העלים, ע' לעיל סע' א' בסימן זה.

⁴⁵⁰ **מהי ה"ערבה" וההבדל בינה לבין הצפצפה:** כל ההבדלים המוזכרים בשו"ע מובאים במפורש בגמרא מסכת סוכה, דף לד, א.

⁴⁵¹ **אפילו גדל במדבר או בהרים:** הגמ' בסוכה לג: **אומרת כן - "ערבי נחל - אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מנין? ת"ל "ערבי נחל -**

מכל מקום". שיטות הראשונים בדבר "ערבי נחל" - האם חייבים ערבות שממש גדלו בנחל?

• **תוס' הקשו** - כמו שלמדנו שצריך 2 ערבות (כרבי ישמעאל) משום "ערבי" כך יש לדייק שצריך דווקא מנחל שנאמר "נחל" - לפיכך כתבו התוס' - שיזהר לא ליטול ערבה ללולב שאינה של נחל.

כשר; ויש מין אחד דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר (פירוש מגרה סיג"ה בלע"ז) וקנה שלו אינו אדום, וזהו הנקרא: צפצפה, והיא פסולה; ויש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, וזה כשרי".

סעיף ב' - ערבה יבשה / קטומה / כמושה / שנשרו עליה:

שו"ע - "ערבה שיבשה⁴⁵² או שנשרו רוב עליה⁴⁵³ או שנקטם ראשה, פסולה⁴⁵⁴; אבל כמושה או שנשרו מקצת עליה, כשרה; והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה⁴⁵⁵".

סימן תרמח' - דברים הפסולים באתרוג:

סעיף א' - אתרוג היבש:

שו"ע - "אתרוג היבש, פסול⁴⁵⁶; ושיעור היבשות, כשאינו מוציא שום ליחה, ויבדק ע"י שיעבור בו מחט ובו חוט, ואם יש בו ליחה יראה בחוט (ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא ופסול⁴⁵⁷) (תה"ד מהרי"ל סימן ה')".

- אבל הרא"ש לא קיבל דבריו והקשה - שמעולם לא ראה שהעולם נזהרים בכך? לכן כתב שאפשר גם מן הגודל בהרים, ומה שיש ללמוד מן המילים "ערבי נחל" - היינו מין הערבות אלו שבד"כ גדלות בנחל. וכ"פ הרמב"ם.
- אבל רש"י ור"ן מיענו - שרכתחילה עדיף כאלו שגדלות ממש בנחל ובדעבד שרי גם מן ההרים. להלכה פסק השו"ע כסיעת הרא"ש - ש"אפילו היה גדל במדבר או בהרים - כשר".
- המשנ"ב (ג') הביא את דעת הבכורי יוסף שפסק כרש"י - שלכתחילה יחמיר ליקח מן הנחל ממש, אך בדיעבד מהני גם שלא משם. אבל סיים המשנ"ב (ג') - שא"צ לדקדק בכך כלכך.
- ⁴⁵² ערבה יבשה שפסולה = ערבה שהלבינו פניה ונפרכת בציפורן, אך אם רק אחד מהם מתקיים - אינה פסולה.
- ⁴⁵³ ערבה שנשרו רוב עליה: למדנו במשנה בסוכה לג' - "ערבה גזולה פסולה... נפרצו עליה - פסולה". נחלקו הראשונים - מה זה "נפרצו עליה" -
- רש"י - נפרצו=נתלשו ממקום חיבורם (התנתקו).
- הרב המגיד - נדלדלו או שנסדקו העלים.
- להלכה פסק השו"ע כרש"י - "ערבה שנשרו רוב עליה - פסולה". אבל במשנ"ב הביא את דעת המג"א שהביא את דברי הרב המגיד.
- ערבה שעליה מדולדלים - ראינו בשיטת הרב המגיד שהביאה גם המג"א להלכה - שמה שאומרת המשנה "ערבה שנפרצו עליה - פסולה - היינו שנדלדלו עליה. המג"א חשש לשיטה זו ולפי זה הערבות שעליהם מדולדלים כלפי מטה - פסולות.
- אבל החז"ן הוא החמיר וכתב - שלא רק מטעם של "נפרצו עליה" אלא מכיוון שלא הו" דרך גדילתן אם הם נוטות למטה - וזהו טעם טכני (שאפשר להתגבר עליו למשל ע"י שיאגוד הערבות כלפי מעלה).
- ⁴⁵⁴ האם הפסול הוא רק ביום הראשון או כל שבעת הימים: נחלקו בכך הראשונים:
 - ריטב"א - כיוון שנשרו רוב העלים כבר אין שם ערבה עליה ופסולה אפילו כל שבעה.
 - רבינו מנוח - הפסול הוא משום הדר, לכן בשאר ימים - יוכל להשתמש בה, בשעת הדחק.
 - משנ"ב (י') - הבי שתי השיטות ובשער הציון משמע שנוטה להקל כרבינו מנוח.
 - ⁴⁵⁵ עיין ברמ"א על סימן תרנ"ד - שהיום שערבות מצויות בנקל - מצווה מן המובחר להחליפה בכל יום.
 - ⁴⁵⁶ אתרוג היבש - פסול: כך אומרת המשנה במפורש בסוכה דף לד'.
- שיעור היבשות: כתב הראב"ד - שיש ללמוד מריאה (בשונה משאר ד' המינים). בריאה השיעור הוא - שכל עוד שיש בה ליחה - כשרה, וה"ה לאתרוג, וכ"פ בשו"ע.
- השאלה היא כיצד נבדוק האם יש באתרוג ליחה או שהוא יבש? כתב הראב"ד - יעביר מחט עם חוט באתרוג ואם יש ליחה - ירגיש בחוט. אלא שקשה - כיצד יעביר מחט באתרוג ולא יפסול אותו? הרי קי"ל ש"נקב מפולש" פוסל? תירצו האחרונים

סעיף ב' - אתרוג שניקב או נחסר:

שו"ע - "אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא"⁴⁵⁸, פסול; ושאינו מפולש, אם היה כאיסר, פסול; ואם חסר כל שהוא, פסול. וי"א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון משהו; ושאינו מפולש, בחסרון כאיסר"⁴⁵⁹.⁴⁶⁰

רמ"א - "ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוצים, אף על פי שיש בהם חסרון, שזהו דרך גדילתן (תה"ד סי' צ"ט); מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב, פסול לסברא הראשונה אף על פי שאינו מפולש; ובשעת הדחק יש להקל כסברא האחרונה, להכשיר חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש (דעת עצמו)".

סעיף ג' - מהו נקב "מפולש":

שו"ע - "מפולש, יש מפרשים כפשוטו, דהיינו שניקב מצד זה לצד זה; ויש מפרשים שכיון שניקב עד חדרי הזרע שהגרעינים בתוכו, מקרי מפולש"⁴⁶¹.

▪ **מג"א** - יכניס רק מעט ולא עד הסוף.

▪ **ט"ז** - נקב מפולש פסול רק כשהוא לרוחב הפרי ולא כשהוא לאורך (מן העוקץ לחוטם) ואינו דרך חדרי הזרע.

במשנ"ב (ג') הביא שתי השיטות.

⁴⁵⁷ **אתרוג משנה שעברה**: הרמ"א כתב שפסול, והטעם שהביא - כי ודאי הוא נתייבש. אך נראה שבימינו שיש שיטות של הקפאה ושמירה הרמטית וכד' - אם נשמר בצורה טובה ולא התייבש - הוא כשר.

וכן הביא בשער הציון (ח') בשם ה"תמים דעים" והעיד שראה בעיניו אתרוג משנה שעברה שיש בו לחות כי נשמר היטב במקום קריר ובכלי מתכות. וכ"כ בפסקי תשובות, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"א, סי' קעו'), ובחזון עובדיה (עמוד רנו').

⁴⁵⁸ **הדוגמא לנקב כל שהוא שאין בו חיסרון** - נקב שנעשה ע"י מחט.

⁴⁵⁹ **נקב וחסר באתרוג: המשנה בסוכה לוי' אומרת** - "ניקב וחסר כל שהוא - פסול. ניקב ולא חסר כל שהוא - כשר".

ובגמ' - "תני עולא בר חנינא - נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש בכאיסר".

הראשונים נחלקו - על מה מוסבים דברי עולא:

• **רש"י** (מחמיר) - דבריו על הסיפא וכך הם הדברים: אם יש חיסרון כלשהו - פסול (כמו ברישא) והסיפא מדברת כשאינו חסר - ועל זה אמר עולא - שאם אינו חסר יש מצבים שבכל זאת נפסל כי אע"פ שלא חסר הוא נקב משמעותי: או שהוא מפולש או שהוא גדול כאיסר.

• **ראב"ד** ור"ח (מקילים) - דברי עולא על הרישא - שכדי לפסול אתרוג לא סגי בכך שחסר כלשהו אלא צריך בנוסף - שיהיה חיסרון עם נקב חשוב - או נקב גדול או שהוא מפולש. אבל חיסרון ללא נקב חשוב, או נקב חשוב ללא חיסרון - לא הוא פסול.

פסיקת ההלכה - השו"ע פסק **בסתמא לחומרא כרש"י** - "אתרוג שניקב נקב מפולש כלשהו - פסול. ואם אינו מפולש - אם היה כאיסר פסול. ואם חסר כל שהוא - פסול". אבל אחרי כן הביא את שיטת **הראב"ד** (כי"א) **המקילה** - "וי"א דגם בנקב המפולש בעינן חיסרון כל משהו. ושאינו מפולש - בחיסרון כאיסר".

הרמ"א פסק שבשעת הדחק אפשר להקל כסברת **הראב"ד**.

כתב המשנ"ב (ח') בשם **המאמר מרדכי להקל ש** - אתרוג שיש בו חיסרון אבל אינו מפולש ואינו בגודל איסר - בשה"ד יכול לברך עליו.

יוצא שיש נפק"מ גדולה בין השו"ע לרמ"א - כגון מי שיש לו רק אתרוג שיש בו נקב כאיסר ואין בו חיסרון - לשו"ע לא יכול לברך עליו, אבל לרמ"א - היקל בשה"ד כשיטה המקילה שהובא שניה בשו"ע שלפי בעיני תרתי ריעותא, ולכן כל שאין חיסרון אפילו שיש נקב כאיסר - בשה"ד יכול לברך עליו.

סיכום: שתי שיטות בראשונים ביחס לנקב הפוסל באתרוג: השיטה המחמירה אומרת שמספיק שהנקב יחסיר משהו באתרוג או שיהיה חשוב = גדול כאיסר או מפולש - ופסול. השיטה המקילה אומרת שצריך גם שיחסיר משהו ובנוסף שיהיה נקב חשוב = גדול או מפולש.

להלכה השו"ע מביא בסתם כמחמירים וכי"א את המקילים. והרמ"א מביא שבשעת הדחק אפשר לסמוך על המקילים.

⁴⁶⁰ **ספק חסר**: כתב הט"ז (משנ"ב, יא') - שהוא כשר דהוי"ס. ספק אם הוא חסר וספק אם חסר פסול כשאינו מפולש.

⁴⁶¹ **מה נקרא מפולש שפסול**: בה"ג - נקב שעובר מצד לצד. אבל **הרא"ש חלק** - שאינו צריך להיות מצד לצד אלא כל שמגיע לחדרי הזרע - פסול.

השו"ע כתב שתי השיטות - כ"ש מפרשים" ו"יש מפרשים", ובמשנ"ב (יד') כתב - שיש להחמיר, ומ"מ בשעת הדחק - יכול להקל כבה"ג ואפילו לברך (אם אין לו אחר).

לכ"ע - הקב מצד לצד שהוא לאורך - אין זה נקב מפולש.

סעיף ד' - אתרוג שנימוח:

שו"ע - "אתרוג שנימוח כל בשרו בפנים, וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי הזרע קיימים בפנים, כשר; ויש פוסלים⁴⁶²."

סעיף ה' - אתרוג שנסדק:

שו"ע - "נסדק כולו מראשו לסופו, אפי' אינו חסר כלום, פסול; אבל נשאר בו שיעור למעלה ולמטה, אפי' כל שהוא, כשר; ויש מי שאומר דדוקא מלמטה, אבל בחוטמו אפי' כל שהוא, פסול⁴⁶³."
רמ"א - "ויש מחמירים לפסול בנסדק רובו; וכל שלא נסדק רוב קליפתו העבה לא מקרי נסדק (רבינו נסים)."

סעיף ו' - אתרוג שנקלף:

שו"ע - "נקלף הקליפה החיצונה שלו, שאינו מחסרו⁴⁶⁴ אלא נשאר ירוק כמות שהוא ברייתו, אם נקלף כולו, פסול; אם נשאר ממנו כל שהוא, כשר; ויש אומרים שצריך שישתייר כסלע^{465,466}."

⁴⁶² **אתרוג הנימוח: הגמ' בסוכה העלתה שאלה מה דינו כאיביעא, ולא נפשטה איביעא זז.**

- **הרי"ף והרמב"ם** - השמיטו איביעא זז, **ולמד מכך הרא"ש** - שמשמע שפסקו להקל, **והטעם** - כי הפסול הוא מדרבנן.
 - **ר"ן** - יש להחמיר ולאסור, כיוון שמצוות אתרוג מן התורה, אע"פ שהפסול עצמו מדרבנן.
- להלכה כתב השו"ע בסתם** - לקולא שמוותר. ושיש פוסלים.
- המשנ"ב (י"ז)** - כתב שיש להחמיר במקום שאפשר, אבל אם אין לו אתרוג אחר - מותר לברך על אתרוג זה.
- הנפק"מ לימינו** - גבי אתרוג שהוקפא במקפיא - שאע"פ שבתחילה נראה טוב, הרי שזמן מה אחרי שהוא מוצא - הוא מתעפש ונימוח מתוכו - ויש לכתחילה להחמיר שלא להשתמש בהם, אא"כ אין אתרוג אחר.
- ⁴⁶³ **דין נסדק: המשנה בסוכה לד: אומרת** - "נסדק - פסול".

נחלקו הראשונה מהו "נסדק" הפוסל [נסדק הוא חתך לאורכו של האתרוג שאינו מגיע לגרעינים. אם הוא מגיע לגרעינים הוא פסול של נקב מפולש שכבר נידון בסע' ב'ג'. כמו"כ - הדיון כאן הוא לגבי סדק מצד אחד של האתרוג...]:

- **רש"י ותוס'** - נסדק הוא פסול הדומה לטריפה. מה טריפה פסולה רק כשלא נשתירה בה חוליה בכלל - **אף בסדק של אתרוג שפסול הוא שנסדק מלמעלה עד למטה ולא נשאר "משהו" בשום צד**. אבל אם נשאר משהו מהצד - כשר.
- **ר"ן (מחמיר מעט יותר)** - סדק שהוא ברובו של האתרוג (ולא צריך לכל האורך) - כשר (כרש"י), אא"כ זה בחוטמו של האתרוג - ואז פוסל בכל שהוא.
- **יש מחמירים (הובא בר"ן)** - נסדק ברובו פסול (שלא כרש"י שאמר שרק בכולו כשר ושלא כר"ן שפסל ברובו רק אם זה בחלק העליון של האתרוג).

להלכה:

- **הביא בשו"ע דעה ראשונה בסתם כרש"י ותוס'** - "נסדק כולו מראשו לסופו... פסול. אבל נשאר בו שיעור למעלה ולמטה - אפילו כל שהוא כשר". **אחרי כן הביא כשיטת הר"ן** - "ויש מי שאומר דדוקא מלמטה [בכל שהוא כשר-א.ה.] אבל בחוטמו - אפילו בכל שהוא פסול".
 - **אבל הרמ"א הביא את שיטת המחמירים** - "ויש מחמירים לפסול בנסדק רובו". **הגר"א ג"כ החמיר כרמ"א לפסול ברובו, והסביר טעמים בשער הציון** - משום רובו ככולו.
 - **אבל הט"ז והמג"א פסקו כדעת הר"ן** - שבעיני כולו או בחלקו העליון בכל שהוא.
- סיכום** - נסדק פסול. ג' שיטות מהו נסדק - המקילה (רש"י) דווקא בכולו. הממצעת (ר"ן) - דווקא בכולו פסול, אא"כ הוא סדק בחוטמו. המחמירה (שהביא הר"ן) - כל שיש סדק ברובו פסול.
- השו"ע הביא שתי השיטות המקילות, הרמ"א את המחמירה. ונחלקו אחרוני האחרונים כמי ההלכה.
- ⁴⁶⁴ שהרי אם הקילוף גורם לחיסרון בגוף האתרוג - פסול מטעם "חסר" (סע' ב'), ולדעה שניה שם - רק אם זה חיסרון בגודל כאיסור.
- ⁴⁶⁵ **דין "נקלף"**: עניין זה יש לחלק לשני דברים: א. כמה נקלף. ב. באיזה קליפה מן האתרוג היה הקילוף.

סעיף ז' - ניטל הפיטם -

שו"ע - "ניטל דדו, והוא הראש הקטן ששושנתו בו, פסול"⁴⁶⁷.

מקור הדין במשנה בסוכה לד' - "נקלף- פסול", ובגמ' שם- "אמר רבא האי אתרוגא דאיגליד כאהינא סומקא- כשרה, והאנן תנן פסולה? לא קשיא- הא בכלה הא במקצתה". **הסבר:** במשנה מובא שאתרוג שנקלף פסול, אבל רבא מביא בגמרא שאתרוג שנקלף והגליד- כשר. הגמרא שואלת- עיצד? ועונה- הא בכלה הא במקצתה.
לענין סוגיית הגמרא יש לדון בשני דברים: א. להבין תשובת הגמרא "הא בכלה הא במקצתה". ב. באיזה סוג של קילוף התיר רבא, מה פירוש "דאיגליד כאהינא סומקא"?

א. הסבר תשובת הגמרא- "הא בכלה הא במקצתה":

- רש"י- כולה כשרה, אבל אם רק מקצתה- האתרוג פסול משום מנומר.
 - ר"ח- להיפך, אם קולף כל האתרוג אז פסול כי דומה לטרפה, אבל אם לא כולו נקלף אלא מקצתו- כשר.
- הלכה נפסקה כר"ח אלא שנחלקו הראשונים- מה נחשב "מקצתו" כשר- כמה חייב להישאר מהאתרוג שלא נקלף?**
- תוס' ורא"ש- כמו טריפה, צריך להישאר כסלע שלא נקלף ואז כשר.
 - רי"ף ורמב"ם- כל שנשאר כל שהוא שלא נקלף- כשר.
- להלכה פסק בשו"ע כרבינו חננאל- שכולו פסול ומקצתו כשר, ובשאלה מה נחשב "מקצתו" הביא את הרמב"ם בסתם ואת תוס' כי"א(וא"כ הלכה כרמב"ם שהלכה כ"סתם").**
- אבל הב"ח והא"ר פסקו כתוס' - שכדי שיהיה כשר צריך שישאר כסלע שלא נקלף.**
- ב. מה פירוש דברי רבא שההיתר הוא ב"אהינא סומקא"?**
- הקדמה:** באתרוג יש ג' קליפות: 1. הקליפה העליונה- כמין גליד שקוף מעל האתרוג. 2. הקליפ הירוקה/צהובה שמתחת לגליד, לה יש טעם חריף והיא נקראת "לזי שמן", ובה יש את הריח שאם האתרוג נסרט- ריחו יוצא משם. ג. הקליפה העבה- בשר האתרוג, היא עמוקה עד כיס הגרעינים.

נחלקו הראשונים- מהו האתרוג שנקלף בסוגיה בו אמרנו אם נקלף כולו פסול ואם מקצתו- כשר:

- ר"ן- מיירי שניטלה הקליפה הראשונה.
 - רא"ש- מיירי שנקלפה הקליפה השניה.
- לכ"ע- אם נראה החלק הבשרי(הקליפה השלישית)- פסול מדין אתרוג שנחסר.**
- להלכה פסק השו"ע- כר"ן- "נקלף הקליפה החיצונה שלו, שאינו מחסרו אלא נראה ירוק".**
- סיכום דין נקלף:** אתרוג שנקלף כשר, ובתנאי: שנשאר בו כל שהוא שלא התקלף, ולכתחילה שישאר שלא התקלף בגודל סלע. ועוד- שמה שנקלף היינו הגליד העליון שלו, אבל אם נקלפה הקליפה החריפה(שמוציא הריח)- ורואים את הבשר הלבן שמתחת- פסול בכל שהוא.
- ⁴⁶⁶ **דינים נוספים ב"נקלף"- נקלף ונשתנה מראהו:**

- **כתב הראב"ד-** אם נקלף במספר מקומות ונשתנה מראהו- הוי מנומר ופסול. **אבל אחרי כן הביא י"א- שרק אם נקלף ונשתנה באותם מקומות ממראהו, כגון- לצבע שחור או לבן- רק אז מיקרי מנומר ופסול.**
- **להלכה- פסק המג"א לחומרא כראב"ד, ואילו הא"ר היקל כי"א, ובמשנ"ב כתב להקל בשעה"ד.**
- **ואם נקלף בחוטמו-כתב הראב"ד שפסול בשינוי מראה אפילו במשהו.**

סיכום דין נקלף ונשתנה מראהו(ע"פ משנ"ב כו):

- **אם מקום הקילוף שונה במראה משאר האתרוג- אם נקלף רובו- פסול, אבל מיעוטו- כשר, אא"כ זה בכמה מקומות ואז פסול דהוי מנומר(סע' ט').**
 - **אם מקום הקילוף שונה במראה משאר האתרוג והוא בחוטמו של האתרוג- פסול.**
- וי"א - שאין להחמיר בכל אלו- אלא רק כשמקום הקילוף נעשה לצבע הפוסל כגון- שחור או לבן, אבל בשינוי מראה בלבד- אינו פסול. ופסק המשנ"ב- שבמקום הדחק בלבד- יש לסמוך על זה.**

⁴⁶⁷ **ניטל דדו- סוכה לד'-** "ניטלה פיטמתו- פסול. ניטל עוקצו- כשר".

הראשונים נחלקו בהבנת המושגים- "פיטמה", "בוכנה" ו"עוקץ":

- **רש"י בשם רבי יעקב- פיטמה היא הפרח שבראש האתרוג, ועוקץ הוא בתחתית האתרוג(במקום שמחובר לעץ).**
- **רמב"ם ורי"ף- הפיטמה היא בעץ שבראשו והעוקץ הוא השושנה שעל עץ זה. הבוכנה זה העוקץ שלמטה.**

רמ"א- "ויש מחמירין אם נטלה השושנתא, דהיינו שאנו קורין פיטמא (ר"ן), וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול א"כ ניטל הדד, דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו; והראש נקרא: שושנתא (המגיד); וכל זה דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם⁴⁶⁸, כשר⁴⁶⁹, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש).

סעיף ח'- דין העוקץ:

שו"ע- "ניטל העץ, שהוא תלוי בו באילן, מעיקר האתרוג, ונשאר מקומו גומא⁴⁷⁰, פסול⁴⁷¹."

• ר"ן- פיטמתו היינו השושנה שבראש הדד, והעוקץ הוא זה שלמטה(כמו רש"י).

להלכה פסק השו"ע כרמב"ם- "ניטל דדו והוא הראש הקטן ששונתו בן- פסול".

בתוך כך נחלקו האחרונים- מה נחשב לפסול:

- ט"ז- (מיקל) ניטל כל העץ, אף מה שבתוך האתרוג ונעשה באתרוג כמין גומא, אבל אם ניטל רק מעט אין להחמיר.
- מג"א- אפילו ניטל מקצתו- פסול.

הרמ"א פסק להחמיר כר"ן- "ויש מחמירין אם ניטלה השושנתא[דהיינו החלק שבראש הפיטם]... וטוב להחמיר במקום שאפשר" אבל סייג דבריו שלמעשה אין לפסול בשל כך את האתרוג א"כ ניטל כל הפיטם(ולא רק בניטלה השושנה)- "מיהו לענין דינא אין לפסול א"כ ניטל הדד, דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו".

פסיקת המשנ"ב(לא')- למעשה אין להחמיר בניטלה השושנה אלא רק לענין העץ(הפיטם עצמו). גם בענין זה כתב- שלתחילה אם נשבר חלק מן הפיטם(מן העץ)- טוב להדר ליקח אחר אם אפשר.

סיכום דין ניטל הפיטם: המשנה אומרת- אם ניטל הפיטם פסול ואם ניטל העוקץ-כשר. הראשונים נחלקו מהו ניטל הפיטם כששתי השיטות המרכזיות הם:

הראשונה- הרמב"ם שאומר שהפיטם הוא העץ שיוצא בראש האתרוג(מה שבימינו מכונה פיטם) והעוקץ הוא השושנה שעל הפיטם(כמו כיפה כזו). בתוך שיטה זו נחלקו האחרונים- מה נחשב לנשבר שפסול, ה"ז היקל שצריך שישבר לגמרי והמג"א החמיר שכל שניטל אפילו מרצתו- פסול.

הדעה השנייה היא של הר"ן שהחמיר שהפיטם שפסול זה השושנה עצמה(הכיפה) ואם היא נשברה- פסול, ואילו העוקץ זה החלק החתון בו מתחבר האתרוג לעץ.

השו"ע פסק כרמב"ם- שאם העץ עצמו נשבר- זהו הפיטם ופסול, אבל אם נשברה השושנה- אין זה נחשב לשבירת הפיטם וכשר. אבל הרמ"א החמיר לכתחילה כר"ן- אפילו אם נשברה השושנה- פסול, אבל בדיעבד אינו פסול א"כ ניטל העץ עצמו. למעשה פסק המשנ"ב שאם השושנה נפגמה אין זה פסול את האתרוג אבל העץ- אם נפגע אפילו במקצת- עדיף אתרוג אחר כי יש פוסלים בכך. **הרחבה- מבנה האתרוג והלכה למעשה:** הפיטם הוא בליטה קטנה המתרוממת מחוטמו של האתרוג ונקרא בלשון ההלכה- "דד", על הפיטם ישנו כמין כתר הנקרא בלשון ההלכה- "שושנתא".

- אתרוג שנפלה ממנו השושנה בלבד- דהיינו ששנשאר עליו הפיטם אל שהכתר שלמעלה נפל- לדעת השו"ע כשר לכתחילה(כרמב"ם), אבל לרמ"א- עדיף שיטול אתרוג אחר, ואם אין לו- יטול אותו בברכה.
- נפל הפיטם אבל נשאר ממנו חלק של עץ מעט בולט- המשנ"ב כתב שלשו"ע זה כשר לכתחילה[כי לא חשיב ניטל הפיטם אלא בנפל כולו ונשבר, אבל נשאר חלק ממנו- כשר], ולרמ"א כנ"ל במקרה הקודם- לכתחילה פסול, בדיעבד יכול לטול, מאותו הטעם דלעיל.
- נפל הפיטם והעץ שלו שווה לגובה החוטם(דהיינו שלא נשאר כלל פיטם)- פסול, שזהו לכ"ע ניטל פיטמו שפסול.
- אתרוג שנשברה פיטמתו אך היא עדיין מחוברת בחלקה- בכף החיים(תרמ"ח, ס"ק נה') כתב שפסול.

⁴⁶⁸ **הדרך לזהות שלא היה לו דד מעולם- כתב במשנ"ב(לב')** שמזהים לפי זה שיש לו במקום הפיטם כמעין גומא מתחילת ברייתו.

אבל יש לשים לב שלא תהיה גומא עמוקה כזו שנכנסת עד חדרי הזרע- הוי פסול משום שנחשב ליש בו נקב.

⁴⁶⁹ **אתרוג שאין לו פיטמה כלל:** כתב הרא"ש והביאו הרמ"א- שאין זו בעיה כלל וכך דרך גדילתו וכשר- "וכל זה דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם- כשר וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו".

⁴⁷⁰ **הפסול בעוקץ- דוואם אם נוצרה גומא-** דהיינו, סתם ככה שבירת העוקץ אינה פוסלת אלא רק אם בשל נפילתו יש גומא בתחתית האתרוג אז הפסול הוא משום שזה אתרוג חסר שפסול.

⁴⁷¹ **דין "ניטל העוקץ"- למדנו במשנה בסוכה לד:-** "ניטל העוקץ- כשר". הדין שניטל העוקץ כשר הוא כאשר אע"פ שניטל העוקץ אין גומא במקום שממנו הוא ניטל, אבל אם יש גומא- פסול. לכן- עוקץ שנחתך ממנו קצת, כיוון שהגומא שלו מלאה- האתרוג כשר למהדרין.

רמ"א - "ואם ינטל קצת העץ ונשאר עובי כל שהוא שכל רוחב הגומא מכוסה, כשר (טור)".

סעיף ט' - עלתה בו חזזית⁴⁷²:

שו"ע - "עלתה חזזית (פי' תרגום או ילפת או חזזן) עליו, אם בשנים או בשלשה מקומות, פסול; ואם במקום אחד, אם עלה על רובו⁴⁷³, פסול; ואם על חוטמו, אפי' כל שהוא, פסול. וחוטמו היינו⁴⁷⁴ ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו⁴⁷⁵."

סעיף י' - פסול חזזית המנומר - באיזה אופן:

שו"ע - "י"א דהא דבב' ובג' מקומות פסול, היינו דוקא כשנתפשט הנימור ברובו אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט; אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג, כשר. ויש פוסלים אפי' במיעוטו של צד אחד⁴⁷⁶."

סעיף י"א - מחצה על מחצה:

שו"ע - "אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד, יש מכשירין ויש פוסלים."

סעיף י"ב - מחוטמו ואילך פוסל חזזית וכל שינוי מראה:

שו"ע - "מחוטמו ואילך, דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא, פוסל חזזית וכל שינוי מראה⁴⁷⁷ בכל שהוא⁴⁷⁸; ויש מי שאומר דה"ה דיבש פוסל שם בכל שהוא."

אם אין שם אחר וניטל עוקצו ויש גומא - אע"פ שלעיל רשמנו שהוא פסול, כתב המשנ"ב (לג') (ע"פ שו"ע, סימן תרמט') - שיכול לברך עליו אפילו ביו"ט הראשון - וכ"כ בשו"ת חכם צבי.

⁴⁷² דין "חזזית" יתבאר להלן מסעיף זה (ט') ועד סעיף יד'.

⁴⁷³ "רובו" = רובו פירושו רוב כל שטח האתרוג משני הצדדים (רא"ש, משנ"ב לד').

⁴⁷⁴ מה נחשב "חוטמו" - נפסקה הלכה כרא"ש.

⁴⁷⁵ **עלתה בו חזזית -** כדי שחזזית תיפסול צריך שהיא תהיה מורגשת וגבוהה יותר מאשר האתרוג. וכן צריך שתהיה או על רוב האתרוג או בשני מקומות ויותר או בחוטם האתרוג ואפילו בכל שהוא פסול.

הרחבה: המשנה בסוכה לד' - "עלתה חזזית על רובו - פסול, על מיעוטו - כשר".

גמ' - מה שמיעוטו כשר, היינו דוקא במקום אחד, אבל אם נמצאת בשני מקומות ויותר - הוי "מנומר" ונפסל. ואם זה בחוטמו - אמר רבא בגמ' בסוכה לה: - "ועל חוטמו, אפילו במשהו פסול".

⁴⁷⁶ **פסול חזזית המנומר - ברוב האתרוג או אפילו בחלקו הקטן:** לעיל למדנו שפסול חזזית זה דווקא באופן שזה או על רוב האתרוג או על חוטמו או שהוא כמה חזזיות בכמה מקומות. **נחלקו הראשונים - האם חזזית המנומר שפוסל זה דווקא בהתפזר החזזיות המועטות ברוב התארוג או שגם החזזיות כנמר מצד אחד נאמר שפסול?**

- **רא"ש -** דווקא כאשר המיעוט חזזיות פזור ברוב האתרוג, ולא רק מצד אחד.
- **רי"ץ גיאת -** אפילו המנומר רק מצד אחד - פסול.

שו"ע - הביאת את שתי השיטות: בתחילה הביא את הרא"ש כ"א - "י"א דהא דבב' ובג' מקומות פסול - היינו דווקא כשנתפשט הנימור ברוב... אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד - כשר". **ואז הביא כרי"ץ גיאת כיש פוסלים -** "ויש פוסלים אפילו במיעוטו של צד אחד".

המשנ"ב (מב') הביא בשם האחרונים (לבוש, א"ר, פמ"ג) - לקולא - שרק נימור המפוזר במקום רוב האתרוג פוסל.

****יש לשים לב -** בנימור אין צריך שהרוב יהיה מנומר, אלא כל שיש שניים ומעלה הוי מנומר, השאלה היא האם הנימור הזה צריך להיות בדווקא מפוזר ברוב האתרוג או שגם שני "נימורים, סמוכים למשל בחצי אחד של האתרוג ג"כ פוסלים.

⁴⁷⁷ **מחוטמו ולמעלה - "כל שינוי מראה - פוסל":** דהיינו, לא רק חזזית שהיא חייבת להיות מורגשת פוסלת בחלק העליון של האתרוג, אלא כל שינוי של מראה הניכר לעיני האדם, וממילא גם נקודות למיניהם ובכך נדון עכשיו:

דין נקודות שחורות:

- נקודה שחורה פוסלת, רק אם לא ניתן להוציאה.

סעיף יג' - מהי חזזית:

שו"ע - "חזזית הוא כמו אבעבועות, ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מאתרוג⁴⁷⁹.
רמ"א - "ולכן יש להכשיר אותו חזזית שקורין בלשון אשכנז מו"ל⁴⁸⁰, לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג (מהרי"ל);
 ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג, מאחר דרגילים להיות הרבה כך (ת"ה סי' צ"ט)⁴⁸¹."

- כתמי ריסוס- הנראים כפס עגול ודק של מראה שחור- פוסלים.
- כדי שנקודה שחורה תפסול צריך שתיראה ממרחק של כ-35 ס"מ(מין הרב אלישיב זצ"ל, ספר "ארבעת המינים למהדרין" עמוד, שעט').
- אדם שבדק אתרוג ולא ראה, ורק אחרי שקירב עיניו מאד לאתרוג וגילה הנקודה- אין היא פוסלת. ואפילו שעכשיו רואה אותה מרחוק- אינו פוסל, כי סתם כך לא ראה אותה ורק עכשיו נתן דעתו עליה.

מיקום הנקודות השחורות על האתרוג ודינם(ספר "ארבעת המינים למהדרין", עמוד שפב' והלאה):

- **נקודה שחורה בשושנתא**[בכתר שמעל הפיטם]: אינה פוסלת, כיוון שהשושנתא אינה מעכבת.
- **נקודה שחורה בפיטם**- פוסלת, כי מתייחסים לפיטם כראש האתרוג.
- **נקודה שחורה בחוטם**[כל מקום השיפוע העליון של האתרוג]- פוסלת, שהוא מקום בו מסתכלים בנ"א והוי חיסרון בהדר.
- **נקודה שחורה על בלעטלעך הנמצא בחוטם האתרוג**- פוסלת.
- **נקודות שחורות ליד העוקץ**- אינן פוסלות כי אינן נראות.
- **נקודות שחורות על העוקץ עצמו**- אינן פוסלות, כי חשיב נקודות על העץ שאינן פוסלות.
- **נקודה שחורה בשאר האתרוג(ולא בחוטם העליון)**- נקודה אחת אינה פוסל, אבל לגבי שתי נקודות שחורות כתב המשנ"ב שאם הם נמצאות במרחק של רוב היקף האתרוג- פוסל, ואם הם צמודות זו לזו כשרות, אבל לדעת כף החיים גם אם נמצאות אחת ליד השניה- פוסל.

דין בלעטלע"ר:

בלעטלע"ר שאינו גבוה מן האתרוג אינו פוסל, שכן למדנו **בסע' יג'**-שחזזית הפסולת היא רק כזו שיש בה ממש ומקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מהאתרוג. לכן כשיש בלעטלעך שאינו בולט, אע"פ שהוא מורגש- אינו פוסל.
 כמובן, שכל שיש פחות בלעטלעך באתרוג הוא מהודר יותר מדין "זה א-לי ואנוהו".
 בלעטלעך שהוא גבוה ובולט מעל האתרוג- דינו כחזזית דהיינו כדין נקודה שחורה, כפי שפורט לעיל(ויש מקילים בכך יותר בשעת הדחק).
⁴⁷⁸ **מחוטמו ואילך פוסל בכל שינוי מראה- כך אמר רבא בסוכה לה':** "אמר רבא- ובחוטמו בכל שהוא".
שינוי מראה- כגון נקודות לבנות, שחורות וכד', **כפי שיתבאר להלן בסע' טז'**. והטעם הוא- כי האדם מסתכל בעיקר על חלק זה.
"כל שהוא" זה גם שיעור(משנ"ב, ב, מו')- וכל זה דוקא בדבר הנראה לעין רגילה, אבל אם אינו נראה לעין מחמת קוטנו- אין זה בכלל "כל שהוא" שפוסל.

- **האם פסול ה"חוטם" הוא גם בפיטם? דן בכך בבואו הלכה ד"ה-** "לענין הפיטמה": שמנהג העולם לא להקפיד בנקודה שמעל הפיטמה, מכיון שזה מעל האתרוג, ויש ללמד עליהם זכות כי מעיקר הדין- אתרוג שניטלה פיטמתו- כשר. **אך למעשה מסיים הבה"ל שיש להחמיר.**

⁴⁷⁹ **מהי חזזית הפוסלת: לעיל למדנו במשנה בסוכה לד-** "עלתה בו חזזית על רובו- פוסל, על מיעוטו כשר".

- **כתב רש"י**- חזזית- "כמין אבעבועות דקות".
- **כתב הרא"ש**- שיש בו ממשות ומקומו ניכר במישוש היד, שהוא יותר גבוה.
- וכ"פ בשו"ע- "חזזית הוא כמו אבעבועות ויש בו ממש, שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מהאתרוג".

חזזית שקוראים בלשון אשכנז "מו"ל"=[בלעטלע"ר]:

- **כתב בתרומת הדשן בשם הראב"ד**- שאתרוג שיש לו בלא"ט- יש לפסולו, אבל מנהג העולם להקל אפילו כשהם מורגשים במשמוש היד. **וטעמו להכשיר**- כיוון שיש להם מראה אתרוג- לא פוסלים.
- **המהרי"ל כתב**- שבלעטלעך לא פוסל מכיון שאינם גבוהים משאר האתרוג.
נפק"מ: בלעטלעך גבוה מן האתרוג: **לתה"ד-כשר, למהרי"ל- פוסל.**
להלכה הביא הרמ"א את שתי הדעות ולא הכריע.

סעיף יד' - קילוף החזזית:

שו"ע - "אם עלתה בו חזזית בענין שפסול, או שהוא מנומר, אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג, כשר (לאחר שנקלף ולא חסר כלום)"⁴⁸².

סעיף טו' - אתרוג תפוח/ סרוח/ כבוש/ מנומר:

שו"ע - "נפל עליו מים, בתלוש, ותפח או סרוח; או שהוא כבוש בחומץ או מבושל; או מנומר"⁴⁸³, פסול"⁴⁸⁴.

סעיף טז' - שינה מראה לשחור/ לבן:

שו"ע - "אם הוא שחור או לבן במקום אחד, פוסל ברובו; בשנים או בשלשה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו"⁴⁸⁵.

סעיף יז' - אתרוג כושי:

שו"ע - "מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט, כשרים; ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי, הרי זה פסול בכל מקום"⁴⁸⁶.

אבל המשנ"ב(נ') כתב- שאין להקל אלא בשעת הדחק, והיינו שבלעטלעך שלא בולט- ודאי כר, ובשעת הדחק אפשר להקל גם בכזה שבולט ומורגש.

האם נקודה על הבלעטלעך פוסלת?**דין חזזית- הלכה למעשה:**⁴⁸¹

- חזזת הפוסלת היא באחד האופנים הבאים: או כשהיא בחוטם האתרוג ופוסלת בכל שהוא נראה לעין או כאשר היא ברוב האתרוג, או כשהיא נמצאת בשתי מקומות בשאר האתרוג [ומחלוקת אי בעינן במנומר ברוב או אפילו בחלק מן האתרוג כדי לפסול].
- חזזית פוסלת רק אם היא גבוהה מהאתרוג וניתן למשש אותה ביד. אך אם אינה מורגשת ביד- אינה פוסלת.

⁴⁸² **קילוף החזזית:** האם יכול אדם לקלוף בזהירות את החזזית ולהכשיר בכך האתרוג:

- רא"ש- מותר להכשיר האתרוג ע"י קילוף החזזית ואפילו לכתחילה, ובלבד שיזהר שלא לקלוף מגוף האתרוג ולפסולו מדין נקב או קילוף.
 - ראבי"ה- לא מועיל לעשות כן, כיוון שהיה פסול, לא ניתן להכשירו.
- להלכה- פסק כן השו"ע לקלא כרא"ש- "... אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג- כשר". וכתב המשנ"ב(נב')- "שאפילו לכתחילה יכול לעשות כן".

[וע' להלן, סימן תרמט', סעיף ה' שם משמע שהרמ"א החמיר כראביה"].

מהו "מנומר" הפסול?⁴⁸³

- ר"ן בשם הראב"ד- דווקא המנומר בגוונים שפוסלים אתרוג כגון- שחור, לבן וכד', אבל בשאר גוונים- אינו פסול.
 - ר"ן בשם אחרים- כל שעשוי מגוונים שונים פסול, אפילו גוונים כשרים- כיוון שאינו הדר.
- המשנ"ב(נה') הביא את 2 הדעות, ובשער הציון(סב') הביא שדעת הגר"א להקל בזה, אבל הוא עצמו נשאר בצ"ע.

⁴⁸⁴ סעיף זה הוא ברייתא מפורשת במסכת סוכה לו'.

⁴⁸⁵ **אם שינה האתרוג מראהו לצבע פסול:** כגון שחלק ממנו קיבל צבע שחור או לבן- דינו כדין חזזית של סעיף ט'- שאם זה במקום אחד- פוסל רק ברובו, ואם זה במיעוט- פוסל בכמה מקומות, ואם זה בחוטמו- פוסל בכל שהוא.

⁴⁸⁶ **אתרוג הכושי: למדנו במשנה בסוכה לה:-** "אתרוג הכושי פסול", מקשה הגמרא- "והתניא כושי כשר הדומה לכושי פסול"? עונה אביי- גם במשנה שאסרה הכוונה בדומה לכושי.

רבא ענה- "הא לן והא להו"- דהיינו, במקומות שרגילים לגדל אתרוג כושי הוא כשר ובמקומות שאין רגילות- הוא פסול. אבל "הדומה לכושי" דהיינו שדומה לאדם הכושי והא ממש בצבע שחור- זה לכ"ע פסול.

לפי זה פסק בשו"ע- שאם יש רגילות במקומות אלו שהאתרוגים מעט שחורים- אז אין בכך פגם, כי רגילים. אבל במקומות שלא רגילים או בצבע שחור מאוד- לכ"ע הוי פסול, כי אין רגילות בכך כלל.

סעיף יח' - העגול ככדור:

שו"ע - "העגול ככדור, פסול"⁴⁸⁷.

סעיף יט' - עשאו כמין בריה אחרת:

שו"ע - "גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת, פסול; עשאו כמו ברייתו, אף על פי שעשאו דפין דפין, כשר"⁴⁸⁸.

סעיף כ' - אתרוג התיום:

שו"ע - "התיום, דהיינו שגדל שנים דבוקים זה בזה, כשר"⁴⁸⁹.

סעיף כא' - אתרוג הירוק כעשבי השדה:

שו"ע - "הירוק שדומה לעשבי השדה"⁴⁹⁰, פסול⁴⁹¹, אא"כ חוזר למראה אתרוג כשמשתיין אותו".

סעיף כב' - גודל האתרוג:

שו"ע - "שיעור אתרוג, קטן פחות מכביצה"⁴⁹², פסול; אבל אם כביצה, אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו⁴⁹³, כשר; ואם היה גדול כל שהוא, כשר⁴⁹⁴.⁴⁹⁵

⁴⁸⁷ סוכה לו, א' - "אתרוג העגול ככדור - פסול". ונחלקו האחרונים אם הפסול הוא משום הדר או שכלל אין שם אתרוג בכך, ונפק"מ בשאר ימי החג (שפסול הדר כשר, אבל אם אין שם אתרוג - פסול).

⁴⁸⁸ גידולו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת - אומרת על כך הגמ' בסוכה לו' - "פסול". על זה בא רבא ואומר - "לא שנו אלא כמין בריה אחרת, אבל כבריייתו כשר".

⁴⁸⁹ מדוע התיום כשר? כתב המשנ"ב (ב"סג') - כיוון שנבראו שניהם יחד דבוקין זה בזה פרי אחד קרינא ביה. אבל הסמ"ג פסל אתרוג כזה ולכן איפה שיכול - עדיף שיקח אתרוג אחר.

⁴⁹⁰ דווקא ירוק מאוד - כתב המשנ"ב (ב"סד') שכל הדין הוא באתרוג ירוק מאוד, שהוא פסול, כי רק בו חוששים שמא לא ישתנה מראה לצהוב ושמה לא נגמר הפרי. אבל באינו ירוק כלכך - כשר, דמסתמא נגמר פרי.

⁴⁹¹ הירוק ככרת - פסול; במשנה בסוכה לד: למדנו - "הירוק ככרת - רבי מאיר: מכשיר, ורבי יהודה פסול" וקי"ל להלכה כרבי יהודה שפסול. הראשונים נחלקו - מדוע אתרוג ירוק ככרת פסול?

- תוס', רא"ש - כיוון שהפרי ירוק זה סימן שהוא עדיין לא בשל ולא נגמר הפרי, לכן - אם ידטע שיתחלף הצבע לצהוב - בידוע שנגמר הפרי והוא כשר. דהיינו - אין פסול עצמי בצבע אלא חיישין שלא נגמר הפרי.

- ראב"ד - יש חיסרון בהדר בשל צבעו הירוק.

הנפק"מ - האם כשיודע או רואה שיחליף צבעו לצהוב - נחשב לכשר כבר עכשיו בעודו ירוק: לתוס' וסיעתו - כשר, כי אין הירוק פסול עצמי אלא חוששים שמא אינו בשל. אבל לראב"ד - יש פגם עצמי בצבע הירוק ולכן גם אם יודע או רואה שיצהיב - עדיין פסול כל עוד לא נשתנה צבעו.

השו"ע פסק כתוס' - שהפסול הוא משום שלא נגמר עדיין הפרי.

אבל הב"ח החמיר כראב"ד - שהפסול הוא משום הדר, וכשר דווקא בכלולו צהוב, אבל אם חלקו עדיין ירוק ככרת - פסול הוא משום חזזית. המשנ"ב (ב"סה') כתב - שאין לקנות אתרוג ירוק אא"כ התחיל במקצת לשוב ומראה אתרוג ולהצהיב - שמא יהיה נשאר ירוק לעולם.

⁴⁹² היה בו שיעור ונצטמק בחג - כתב בבה"ל שאם הוא עומד עכשיו בחג על פחות מכביצה - פסול.

⁴⁹³ אתרוג בוסר - הולכים אחר גודלו, ואם הוא גדול מכביצה - כשר.

⁴⁹⁴ שיעור האתרוג: סוכה לד' - "אתרוג הקטן - רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה" - וקי"ל כרבי יהודה וכו' פ' בשו"ע - "קטן - פחות מכביצה - פסול".

ובהמשך המשנה - עד כמה: "ובגדול - כדי שיאחז שנים בידו אחת, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר - אפילו אחת בשתי ידיו". ובבריייתא שם בהמשך מביא ר' יוסי ראייה לשיטתו - "תניא א"ר יוסי, מעשה ברבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתיפו, א"ל רבי יהודה - משם ראייה? אף הם אמרו לו - אין זה הדר". ולענין זה קי"ל כרבי יוסי - "ואם היה גדול - כל שהוא כשר".

סימן תרמט' - זברים הפוסלים בארבעה מינים -

סעיף א' - ד' המינים גזולים:

שו"ע - "כל ארבעה המינים פסולים בגזול ובגנוב"⁴⁹⁶, בין לפני יאוש בין לאחר יאוש; אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצוה⁴⁹⁷, כגון גזל לולב ושיפהו, כשר, דקנייה בשינוי מעשה ומיהו לא יברך עליו; ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנב ולגזול עצמו, אבל לאחרים כשר בשאר הימים, חוץ מיום ראשון⁴⁹⁸.

ובבה"ל כתב - שנכון להדר שיהיה כשיעור שני ביצים של ימיו.

⁴⁹⁵ **אתרוג המורכב** [ע"פ משנ"ב, סו"ס סה"ל]: **כתב המשנ"ב** שהסכימו כל הפוסקים שאתרוג המורכב - פסול, ומורכב היינו שעשה הרכבה בינו לבין לימון או כל פרי אחר.

והביאו הפוסקים ג' סימנים לבדוק האם הוא מורכב:

1. **חלק או עם בליטות** - המורכב הוא חלק בעוד הרגיל עם בליטות.
 2. **העוקץ בולט** - במורכב העוקץ אינו שוקע פנימה אלא בולט, ואילו באתרוג הרגיל העוקץ בולט כלפי חוץ.
 3. **מה גודל הבשר הפנימי** - באתרוג יש הרבה בשר ואין כמעט נזל בפנים, לעומת המורכב בו יש הרבה נזל בפנים ומעט בשר.
- שיטת החת"ס** - במקום אחד כתב (או"ח, סימן קפג') - שמספיק ששני הסימנים החיצוניים קיימים ואז הוא אתרוג ואין לחוש לסימן הפנימי. **אבל במקום אחר כתב (סימן רז)** - שאין לסמוך על הסימנים הללו שלא הובאו בשו"ע אלא סומכים רק על מסורת - מאיזה פרס ידוע במסורת שהוא אינו מורכב.

האם מברכים על אתרוג המורכב ודינו בשאר הימים - הסכימו האחרונים שפסול של מורכב הוא בכל שבעת הימים, ואם אין לו אחר - יש שאמרו שיטול בלי ברכה, ויש שאמרו שעדיף שלא ליטול כלל אפילו בלא ברכה שמא יבוא תמיד ליטול כזה ולטעות.

⁴⁹⁶ **פסול ארבעה מינים בגזול:**

הקדמה: לעניין פסול בגזל יש 2 בעיות עיקריות:

- הראשונה - לא מתקיים בו "ולקחתם לכם" ולעניין זה יש לדון האם זה פסול בכל ימי החג או רק ביום הראשון. כמו"כ יש לדון האם גזל שקנה לידו את הגזל כבר לא קיימת בעיה זו וכן האם זה תלוי בייאוש הבעלים.
- השנייה - זה חיסרון של "מצווה הבאה בעבירה" שלעניינה יש לדון - האם בגלל שלולב זה גזול וא כלל אי אפשר לגזל לקיי בו המצווה, בלי קשר לשאלה אם זה שלו או לא. וכן לדון - האם מותר לברך על מצווה שנעשית בלולב זה. ע"ג נקודה זו יש להוסיף - האם הפסול של "מצווה הבאה בעבירה" היא דווקא לגזול עצמו או שזה פגם בדבר הנגזל וממילא פסול לכולם.

הרחבה: המשנה בסוכה כט' אומרת - "לולב הגזול והיבש - פסול".

ובגמרא אמרו - "לא שנא יו"ט ראשון ולא שנא ביו"ט שני".

נחלקו האמוראים מדוע איסור גזל שייך גם כל שבעת ימי החג?

- **אמר שמואל** - "ולקחתם לכם ביום הראשון", ובאמת הפסול הוא רק ביו"ט ראשון ולא בשאר ימי החג.
- **רבי יוחנן** - אמר משום רשב"י - דהוי מצוה הבאה בעבירה ופסול ל"ש קודם ל"ש אחריו. לפי דבריו הוי פסול בכל ימי החג - דסו"ס הוי מצוה האבה בעבירה.

הראשונים נחלקו כמאן הילכתא:

- **ר"ן ורא"ש** - הלכה כרבי יוחנן - שהרי הבאי דבריו בשם רשב"י, ועוד שמול שמואל - הלכה כרי יוחנן.
 - **רמב"ם וגאונים** - הלכה כשמואל לקולא, כיוון שרבה שהוא בתראה מסייע ליה.
- להלכה בסעיף א' סתם השו"ע את דבריו - "כל ד' המינים פסולים בגזול..." ולא חילק בין יו"ט ראשון לשאר ימים. **אבל בסעיף ה' - היקל כרמב"ם** - "כל אלו שאמרנו שהם פסולים... או מפני גזל וגניבה - ביו"ט ראשון בלבד, אבל שאר הימים - הכל כשר".
- לכן, נחלקו האחרונים בדעת דבריו של השו"ע:
- **מג"א** - השו"ע היקל כרמב"ם, אלא שלתחילה יש לאסור לגזול עצמו גם בשאר ימים (אבל בדיעבד - גם הוא יצא).
 - **גר"א** - השו"ע באמת סובר לחומרא, אלא שבסע' ה' העתיק לשון הרמב"ם המקילה.
- הרמ"א פסק לחומרא (בסע' ה')** - "ויש פוסלין בגזול כל ז', והכי נהוג". **וטעמו** - דין מיוחד כיוון שהוי מצוה הבאה בעבירה.

רמ"א- "ומשום זה יש לזוהר שלא יקצץ הישראל בעצמו אחד מארבעה מינים שבלולב לצורך לולבו, דקרקע אינה נגזלת, וסתם כותים גוזלי קרקע הם ויבא בגזילה לידו, אלא יקצצנו כותי ויקנה מהם⁴⁹⁹ (תשובת הרשב"א סי'

⁴⁹⁷ **גזול וקנאו בלא סיוע המצווה:** המקרה- עד עכשיו דיברנו על אדם שנטול לולב לא שלו ובנטילה זו הוא מקיים את מצוות ד' המינים. במקרה זה מדובר שהלולב לא של האדם ולכן לא מתקיים בו "ולקחתם לכם". אבל במקרה בו הוא עשה מעשה קניין קודם שקיים המצווה- הוי לולב גזול, אבל סו"ס עכשיו הוא שלו, ולכן כן מתקיים בזה "לכם" ויכול לצאת בו ידי חובה. **הבעיה החדש שצצה כאן היא "מצווה הבאה בעבירה"**, דהיינו שלמרות שכן נגדיר עכשיו את הלולב של הגזלן- הרי שסו"ס זה בא לידו בעבירה ויש לדון האם יכול לצאת בו ידי חובה בשל בעיה זו:

הראשונים נחלקו בשאלה זו ובגדר "מצווה הבאה בעבירה":

- **ר"ן-** מצווה הבאה בעבירה היא דווקא כשהעבירה נעברת ומסייעת למצווה, כגון שבשעה שמגביה את הלולב וגוזל אותו- אז הוא גם יוצא י"ח חובת המצווה. אבל אם כבר קנאו בגזל בעבר, חכול עכשיו לצאת י"ח מצוות לולב, כי לא חשיב עוד מצווה הבאה בעבירה(ל אנעשה "רושם" בחפץ) ולכן מתקיימת המצווה.
- **רש"י-** מצווה הבאה בעבירה פירושה- כל חפץ של מצווה שנעשתה בו עבירה, כגון שגזלו אותו- נעשה בחפץ פגם בשל העבירה שניתנה בו, ולכן פסול מלקיים בו העבירה.
- פסיקת השו"ע- כר"ן-** ברגע שקניין הלולב היה קודם קיום המצווה- יכול לקיים בו מצוות לולב, ומ"מ לא יברך משום בוצע ברך נאץ ה'- "אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצווה]=שקניין הלולב נעשה לפני שמקיים בו המצווה], כגון גזל לולב ושיפה[=שבעת שגזל הלולב עדיין לא היה ראוי להיקרא לולב, ולכן לא התקיימה בו המצווה]- **כשר, דקנייה בשינוי מעשה, נמיהו לא יברך עליו**.

לפי פסיקת השו"ע שמקיים המצווה בלולב גזול שקנאו בלא סיוע המצווה- האם מברך על כך:

השו"ע פסק כרשב"א- שלא לברך עליו. השאלה היא מה הדין כאשר כבר היה ייאוש בעלים:

- **מג"א-** יכול לברך, כיוון שיש יאוש ושינוי מעשה או שינוי השם או הרשות- כן מברך.
- **ט"ז-** א"א לברך משום בוצע ברך נאץ ה', וכ"פ הגר"א.

****הנקודה הבאה בה יש לדון-** האם הפסול של מצווה הבאה בעבירה הוא דווקא לגזלן או שזה משהו בחפץ הגזול עצמו. כדלהלן בהמשך הסעיף.

⁴⁹⁸ **"דלא נפסול אלא לגזלן..."** - כאן באנו לדון לגבי הבעיה של מצווה הבאה בעבירה- האם הפסול שלה הוא רק למי שגזל בעצמו כיוון שהוא עשה הפגם, או שזה פגם עצמי בחפץ הגזול ולכן יהיה פסול גם לאחרים.

הראשונים נחלקו בשאלה זו:

- **אורחות חיים-** פסול זה הוא דווקא לגזלן עצמו, אבל לשאר אנשים שהגיע אליהם הלולב(למשל) הגזול- אין חיסרון של מצווה הבאה בעבירה. אך ביום הראשון יהיה פגם של "לכם" אם לא הכניסו את זה לרשותם.
- **אבל הרמב"ן חלק-** דהוי פסול עצמי בגוף החפץ, ולכן גם לאחרים יש בעיה ל "מצווה הבאה בעבירה" בלולב הגזול. **להלכה כתב השו"ע כאורחות חיים-** "ויש מי שאומר דלא נפסול גזול וגנוב אלא לגזלן עצמו, אבל לאחרים כשר בשאר הימים". **אבל המג"א החמיר לפסול לכולם כרמב"ן.**

המשנ"ב(ח') הכריע שיכול להקל אבל לא יברך עליו.

סיכום דין ד' מינים הגזולים: המשנה אומר ש"לולב הגזול- פסול". האמוראים נחלקו מהי סיבת הפסול – לשמאל משום שאמרה התורה "ולקחתם לכם" והרי לא הוי של האדם. אבל לרבי יוחנן הוא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. הנפק"מ ביניהם היא בשאר הימים שאין את החיסרון של לכם.

השו"ע סתם דברי בסעיף א', אבל בסעיף ה' היקל שפסול רק ביו"ט הראשון, אבל הרמ"א החמיר שם בכל השבעה ימים.

לגבי הבעיה של מצווה הבאה בעבירה מצינו 2 מחלוקות ראשונים- הראשונה- האם החיסרון הוא דווקא כשהעבירה מסייעת לקיים המצווה או שהיא בכל גוונא כיוון שבחפץ זה נעשתה עבירה. המחלוקת השנייה היא- האם החיסרון הזה הוא דווקא לגזלן או לכל אדם. למעשה הביא בשו"ע לקוא כר"ן- שאם העבירה לא נעשתה בשעת המצווה- אפשר ליוול הלולב, ונחלקו האחרונים אם אפשר לברך עליו אחר שנתייאשו הבעלים. ולגבי השאלה השנייה ציין השו"ע לקולא- שי שמי שאומר שרק לגב עצמו יש את האיסור אבל לאחרים כשר.

⁴⁹⁹ **זוהר ישראל שלא יקצוץ משדה של עכו"ם-** הרמ"א מביא הלכה למעשה מן הדין שלמדנו בשו"ע ש"לולב גזול פסול- שיזוהר ישראל שלא לקצוץ ד' מינים משדה של עכו"ם כי עכו"ם גוזלי קרקעות ובקרקע יש דין שאין עליה יאוש בעלים וממילא כל שקוצץ ממנה- גוזל מן הבעלים שלה. לכן, יחכה שהגוי יקצוץ ויקנה ממנו ואז לא הוא זה שגוזל מן הקרקע.

תתנ"ב הגהות אשיר"י ס"פ לולב הגזול; ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל או חוצה לארץ (א"ז); לולב שאגדו כותי ועשאו, כשר כמו סוכת כותי⁵⁰⁰. (מרדכי הל' קטנות)."

סעיף ב' - לולב השאול והמודר הנאה :

שו"ע - "וכן שאול ביום ראשון, משום דבעינן לכם (ויקרא כג, מ) ⁵⁰¹."

רמ"א - "והמודר הנאה מלולב של חבירו או מלולבו של עצמו, אינו יוצא בו ביום א', דלא הוי שלכם. (תשובת רשב"א סימן תשמ"ו, ותשמ"ז)."

סעיף ג' - לולב של עיר הנידחת:

שו"ע - "וכן של עיר הנדחת ושל אשרה של ישראל, פסול; אבל של עבודת כוכבים, לכתחילה לא יטול ואם נטל יצא מיום ראשון ואילך, דלא בעינן לכם ⁵⁰². (ויקרא כג, מ)."

רמ"א - "ודוקא שלא נתכוון לזכות בו, אבל אם נתכוון לזכות בו ה"ל של ישראל דאינו יוצא בו; ודוקא קודם שנתבטל, אבל אם נתבטל ביד כותי, אפי' מכוון לזכות בו אח"כ, יצא בדיעבד (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ן) ועיין לעיל סיי תקפ"ו."

סעיף ד' - נטילת לולב מגינות של ע"ז:

שו"ע - "גינות הצעירים של עובדי כוכבים, וכיוצא בהם מבתי שמשיהם, מותר ליטול משם לולב או שאר מינים למצוה (ואפי' האילן נטוע לפני עבודי כוכבי, כל זמן שאין עובדין האילן) ⁵⁰³ (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג)."

סעיף ה

⁵⁰⁰ לולב שאגדו עכו"ם - בגמ' בסוכה יא: מצינו מחלוקת האם אגודת לולב היא חובה:

"לולב בין אגוד וביא שאינו אגוד - כשר. רבי יהודה אומר - אגוד כשר, אינו אגוד - פסול. מ"ט דר' יהודה - יליף לקיחה לקיחה מאגודת אזוב, ורבנן לא יליף מגז"ש". אבל מ"מ גם לרבנן - יש מצווה לאגוד הלולב. מצוה משום "זה א-לי ואנהו".

הלכה נפסקה כחכמים ולכן אע"פ שהיו מצווה לאגוד את הלולב, כיוון שאין זה מעכב - גם אם נוכרי עשה את זה - כשר.

⁵⁰¹ ד' מינים שאולים - אומרת הגמ' בסוכה מא: - "ת"ר ולקחתם, שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. "לכם" - משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול, מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא י"ח ביו"ט הראשון בלולבו של חבירו", וכ"פ בשו"ע.

⁵⁰²⁵⁰² לולב של אשירה ושל עיר הנידחת:

סוכה לט' - "לולב של אשירה ושל עיר הנידחת - פסול". ובגמ' הקשו - "הא אמר רבא, לולב של ע"ז לא יטול, ואם נטל - כשר?" מתרצת שם הגמ' - "הכא באשירה דמשה עסקינן, דכתותי מיכתת שיעוריה".

הראשונים נחלקו ע"פ גמרא זו - מהם הגדרים לפיהם יוצא או לא בלולב של ע"ז:

- ראב"ד - כאשר הע"ז אצל יהודי (אשירה דמשה) - כיוון שהיא ע"ז ולא יכול לבטלה - הוא חייב לשורפה "וכתותי מיכתת שיעוריה" - ולכן לא חשיב ללולב כי הרי הוא כאפר. אבל כשהיא אצל הגוי - כיוון שיכול הוא לבטלה ואז לא תהיה חייבת בשריפה - היא כשרה.
- רבינו תם - בוודאי שאם הע"ז אצל ישראל - היא פסולה, כיוון שחייב לפוסלה לא נחשב שיש בה שיעור. אבל אם היא אצל גוי - יש לחלק בין קודם ביטול לאחד ביטול: קודם ביטול היא פסולה ולא יוצא אף בדיעבד, שהרי מיכתת כיתותי שיעוריה, אבל אם הגוי ביטלה - בדיעבד יכול להשתמש בה כי הוציאה מע"ז, אך סו"ס לכתחילה לא ישתמש מכיוון שהייתה ע"ז והוי מיאוס.
- הר"ן - בדומה לראב"ד אבל מחלק בין יו"ט ראשון לשאר ימי החג: ביו"ט ראשון לא יוצא י"ח ממ"ב - אם היא של הגוי שהשאיל לישראל - יש חיסרון של - "לכם". ואם היא של הישראל - לא יוצא י"ח כי הוי ע"ז וכתותי מיכתת שיעוריה. אבל בשאר ימים - אם היא של הגוי - כשר כיוון שבידו לבטלה.

להלכה פסק השו"ע כר"ן וחילק בין יו"ט ראשון שבטוח פסול, לבין שאר ימים - שאם זה של ע"ז כשר כי יכולים לבטלה.

הרמ"א הפנה לסימן תקפו' - שם פסק לחומרא כר"ת שצריך שבפועל הגוי יפסול כדי להתיר לישראל.

⁵⁰³ בשם האורחות חיים, כיוון שלא השתמשו בהם לע"ז. אך לכתחילה לא יקח משום דהוי מיאוס.

כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שביארנו, או מפני גזל וגניבה, ביום טוב הראשון בלבד; אבל בשאר ימים, הכל כשר. הגה: ויש פוסלין בגזול כל ז' ימים, והכי נהוג, אבל שאול יוצא בו (טור והמגיד בשם פוסקים); ומותר ליטול לולב של חבירו בלא דעת חבירו, בשאר ימים, דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממונו, והוי כשאול (תה"ד סי' ק' ופסקיו סי' קנ"ט). וחסר כשר בשאר ימים (טור); וניטל פטמתו או עוקצו, דינו כחסר וכשר מיום ראשון ואילך (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג); מיהו אם נקבוהו עכברים לא יטלנו אף בשאר הימים, משום מאוס (כל בו), עד שיסיר ניקור העכברים; אבל אם היה יבש או מנומר שפסול כל שבעת ימים, אף אם חתך היבשות או הנמור פסול כל שבעה, הואיל ובא מכח פסול (הגהות אשיר"י פ' לולב הגזול). ומותר לכתחלה להתנות על אתרוג שיהיה כולו ליום ראשון, ושאינו בודל ממנו כל בין השמשות של ליל שני ואילך, ומותר אז לכתחלה לאכול ממנו מיום שני ואילך, ולצאת ידי מצוה עם הנשאר (ב"י בשם הרא"ש), אלא שאין אנו בקיאים בתנאים, כדלעיל בסוף סימן תרל"ח בהג"ה; והפיסול שהוא משום עבודת כוכבי, או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה, או מפני שאינם מינם, או שהם חסרים השיעור, בין ב"יט ראשון בין בשאר ימים, פסול. (וחז"ת פוסלת כל שבעת הימים) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ן פ' לולב הגזול). והעושים שני י"ט, פסולי ראשון נוטלין בשני, אבל ברוכי לא מברכיין. (ואם יש לחבירו לולב ואתרוג כשר, יברך על של חבירו, מדעתו) (ד"ע).

סעיף ו

בשעת הדחק, שאין נמצא כשר, כל הפסולים נוטלין ואין מברכיין. הגה: ויש מכשירין לולב יבש, אפי' לברך עליו (רמב"ם פ"ח המגיד); וכן נוהגין לברך על לולבין יבשים, אפי' בדאיכא אחרים לחים (אגור); אבל בשאר מינים אין לנהוג הכי; ויש מקילין אפילו בהדס יבש (הגהות מיימוני ומרדכי), ויש לסמוך עליהו בשעת הדחק; ואף על גב דחסר כשר בשאר ימים, אין לחתוך אתרוג לב' או ג' חלקים ולחלקו ולצאת בו, אפי' בשעת הדחק; דדוקא חסר ונשאר העיקר קיים, כשר, אבל כי האי גוונא מקרי חתיכת אתרוג ולא אתרוג (ר"ן ופסקי מהרא"י סימן נ"ב); וכל זה לענין לברך עליו, אבל בלא ברכה יכול ליטול כל הפסולין ולא יברך עליהם (טור).

סימן תרנ"ו - שיעור הדס וערבה:

סעיף א' - שיעור ד' המינים:

שו"ע - "שיעור הדס וערבה, ג' טפחים; ושדרו של לולב ד' טפחים, כדי שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח⁵⁰⁴, באמה בת ה' טפחים עשה אותה ו', צא מהם ג' להדס, נמצא שיעור הדס וערבה טפחיים ומחצה, שהם י' גודלים; ושיעור שדרו של לולב י"ג גודלים ושליש גודל; ויש מי שאומר ששיעור שדרו של לולב י"ד גודלים; וי"א ששיעור הדס וערבה י"ב גודלים, ושדרו של לולב י"ו גודלים (וכן נוהגין לכתחילה)".

סעיף ב' - שיעור מקסימלי ל-ד' מינים:

שו"ע - "אין להם שיעור למעלה. ויש מי שאומר שאפילו הוסיף באורך ההדס והערבה כמה צריך שיצא שדרו של לולב למעלה מהם, טפח⁵⁰⁵".

⁵⁰⁴ השיעור הקטן ביותר להדס, לולב וערבה:

סוכה לב: "א, ר' יהודה אמר שמואל - שיעור הדס וערבה שלשה, ולולב ארבעה - כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח".

⁵⁰⁵ **בכף החיים** כתב שזה מעכב, אבל שאר אחרונים כתבו שזה לכתחילה אך לא לעיכובא.

סימן תרנא'- נטילת הלולב וברכתו:**סעיף א'- אגידת ד' המינים:**

שו"ע- "מצות ד' מינים שיטול כל אחד לולב אחד ובי' ערבות וגי' הדסים⁵⁰⁶ (ובמקום הדחק דליכא הדס כשר, סגי ליה בחד דלא קטום⁵⁰⁷) (בי"י סיי' תרמ"ו בשם א"ח); ומצוה לאגדם⁵⁰⁸ בקשר גמור⁵⁰⁹, דהיינו בי' קשרים זה על זה, משום נוי; ויכול לאגדם במין אחר⁵¹⁰, ואם נשרו מהעלין בתוך האגודה בענין שמפסיק, אין לחוש⁵¹¹ (דמין במינו אינו חוצץ; אבל שלא במינו, חוצץ; על כן יזהר ליקח החוט שרגיל להיות סביב ההדס⁵¹²) (מהרי"ל); ואם לא אגדו מבעוד יום, או שהותר אגודו, אי אפשר לאגדו בי"ט בקשר גמור, אלא אגדו בעניבה".

⁵⁰⁶ **כמה צריך מכל מין של ד' המינים:** במשנה בפרק לולב הגזול(דף לד): נחלקו התנאים כמה מין יש לקחת מכל דבר:

- ר' ישמעאל- שלושה הדסים, שתי ערבות, לולב אחד ואתרוג אחד.
- ר' טרפון- "אפילו שלושין קטומים".
- ר' עקיבא- "כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת".

הראשונים נחלקו כמי ההלכה:

- הרמב"ם וכל הגאונים- הלכה כר' ישמעאל, שכן גם משיטת ר' טרפון שהיקל בשלושה קטומים משמע דבעינן 3.
- רמב"ן- הלכה כרבי עקיבא.

הלכה למעשה פסק בשו"ע כרמב"ם וגאונים- שצריך 3, 2, 1, 1. וברמ"א ציין- שבמקום הדחק אפשר לסמוך על רבי עקיבא ולהסתפק בהדס אחד בלבד כשר. במג"א חידש עוד יותר- שבשעת הדחק יכול לסמוך על הרמב"ן- ויטול אפילו יש לו רק הדס אחד ואפילו קטום, אך בשעה"צ כתב שבכה"ג ודאי לא יברך על ד' המינים.

⁵⁰⁷ **אם אין לו אלא הדס אחד שאינו קטום- האם יכול לברך על ארבעת המינים:**

- **שערי תשובה-** לא יברך.
- **פרי מגדים-** יברך.

⁵⁰⁸ **אגידת הלולב עם שאר המינים:** במסכת סוכה דף לג', נחלקו האם "לולב צריך אגד":

- רבי יהודה- לולב צריך אגד.
- רבנן- אין צריך אגד.

לכ"ע מוסכם- שגם לרבנן שהלכה כמותם ולא צריך אגד- עדיין מצווה לאגדו משום "זה אלי ואנוהו".

להלכה פסק השו"ע כרבנן- "מצווה לאגדם".

⁵⁰⁹ **באיזה קשר אגדם? והאם סגי ב"קוישקלע"ר?"** השו"ע כתב כאן שיש לאגדם בקשר גמור וזה כדעת הסוברים שמכך שהגמרא אמרה

שבשבת לא יעשה קשר גמור משום חילול שבת- משמע שאגדה היא רק קשר כזה האסור בשבת=קשר גמור. אבל בב"י הביא פוסקים

החולקים שאין חובה בדווקא לעשות קשר גמור כמו בשבת.

ובמשנ"ב(ח) הביא בשם "אגורה באהלך"- ש"מה שנוהגים העולם שלא לעשות קשר אלא עושים מעלי הלולב כמין בית יד ותוחבין הלולב בו-

גם זה בכלל קשר" (והיינו כקוישקלע"ר של ימינו).

⁵¹⁰ **במה יכול לאגוד את ד' המינים:**

במשנה בסוכה לו: הובאה מחלוקת במה מותר לאגוד הלולב:

- רבי יהודה- "אין אגדין את הלולב אלא במינו. בגמ' הוסבר טעמו- כיוון שסובר ש"לולב צריך אגד" אז אם יוסיף לאגדו במין אחר- הוי 5מינים ואסור משום בל תוסיף.

- רבי מאיר- "אפילו בחוט ואפילו במשיחה" בגמ' הוסבר טעמו- כיוון שאין לולב צריך אגד- לא נחשב הדבר בו אגדים כמין נוסף אלא כ"א בפני עצמו ולכן שרי.

הלכה נפסקה כר' מאיר וכ"פ בשו"ע- "ויכול לאגדם במין אחר".

⁵¹¹ נפסקה הלכה כרבא בגמ' בסוכה לז'- שאם עליהם מהלוב/הדס/ ערבה וכד' נשרו- אינם נחשבים לחציצה כי קיי"ל- "שמין במינו אינו חוצץ".

גם קשר בדבר שאינו ממינו אינו חוצץ- כגון שקשר ה-ד' מינים בחוט וכד'- לא הוי חציצה, שכל שלנאותו בא- אינו חוצץ.

⁵¹² **הסבר דברי הרמ"א-** לכאורה משמע שהרמ"א סותר מה שכתב לפני רגע השו"ע כי הרמ"א כתב שחוט אחר כן חוצץ והרי השו"ע כתבשכן

יכול לאגדם במין אחר(ולא הוי חציצה)!

רמ"א- "יש מי שכתבו לעשות הקשר בדרך אחר, שכורכין סביבות ג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך תוך העגול הכרוך (טור), וכן נוהגין. ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה⁵¹³ (מהרי"ו), וישפיל ההדס והערבה תוך אגוד הלולב, כדי שיטול כל ג' מינים בידו בשעת ברכה (מהרי"ל). ויש שכתבו לעשות בלולב ג' קשרים, וכן נוהגין⁵¹⁴ (מרדכי פרק לולב הגזול)".

סעיף ב'- לולב בימין ואתרוג בשמאל:

שו"ע- "יטול האגודה בידו הימנית⁵¹⁵, ראשיהם למעלה⁵¹⁶ ועיקריהם למטה, והאתרוג בשמאלית⁵¹⁷".

סעיף ג'- באיזה יד נוטל האיטר:

שו"ע- "אטר נוטל לולב בימין כל אדם, ואתרוג בשמאל כל אדם; דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלין, ולא בתר ימין ושמאל דידיה".

רמ"א- "וי"א דאזלין בתר ימין דידיה, ויש ליטול הלולב בימין דידיה והאתרוג בשמאל דידיה (הרא"ש ורבינו ירוחם ומהרי"ו), וכן נהגו, וכן עיקר; ואם היפך, יצא⁵¹⁸ (מהרי"ל ומנהגים). ושולט בב' ידיו נוטל הלולב בימין, ואתרוג בשמאל, ככל אדם (כל בו)⁵¹⁹".

סעיף ד'- גידם נוטל בזרועו:

שו"ע- "אדם שאין לו יד, נוטל לולב בזרועו; וכן האתרוג".

סעיף ה'- יברך עובר לעשיית הנטילה:

שו"ע- "יברך על נטילת לולב, ושהחיינו, קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו⁵²⁰; או יהפוך האתרוג עד שיברך⁵²¹".

ויש להסביר כך- כוונת דברי הרמ"א אינה לגבי האגדה החיצונית של הלולב עם ההדס והערבה- בזה באמת מותר לאגוד בכל מה שרוצה שכיוון שאין חובה וזה נעשה רק לנו- אינו חוצץ. אבל הרמ"א דיבר על הדסים שהיו מגיעים מהגויים אגודים בפני עצמם עם חוט מסביב- בכה"ג החוט אינו בא לאגד כל הד' מינים אלא רק על ההדסים הוא היה ולכן זה לא נחשב "לנאותו" ולכן נחשב לחוצץ.
⁵¹³ ע"פ קבלה, וצריך שיהיה ההדס מימין ללולב והערבה משמאל, ואיטר יד- הולך אחר העולם (פמ"ג).
⁵¹⁴ **כמה קשרים יעשה בלולב והיכן:** כתבו לעשות ג' קשרים- כנגד האבות. דהיינו-קשר אחד למטה בו אוגד את כל הלולב עם שאר המינים ואז בלולב עצמו עוד שני קשרים. כתבו האחרונים שיעשה את הקשר העליון כך שעדיין יוכל לכסס היטב בעלי הלולב ולכן הטפח העליון של הלולב צריך להיות פתוח ולא סגור.

⁵¹⁵ **סוכה לז:**- "אמר רבא ולב בימין ואתרוג בשמאל. מאי טעמא- הני תלת מצוות והאי חדא מצוה".

⁵¹⁶ שכל המצוות לא יוצא בהם אלא דרך גדילתן.

⁵¹⁷ **אם נוטל האתרוג עם שאר מינים באותה יד (משנ"ב, טו')**-

- אורחות חיים, מטא יהודה- לא יצא.
- ט"ז- יצא י"ח.

משנ"ב- "לענין הלכה יש להחמיר בשל תורה ולחזור ולטלו בלא ברכה"

⁵¹⁸ **מי שהפך ונטל לולב בשמאל ואתרוג בימין-** לא מעכב ויצא, אבל **במשנ"ב (יט') כתב-** "יש מחמירין בזה, ועל כן טוב לחזור ולטלו בלא ברכה".

⁵¹⁹ **באיזה יד נוטל האיטר: נחלקו בכך הראשונים:**

- רא"ש- הולך על פי עצמו, ולכן יקח הלולב בשמאל שלו(שהיא כמו ימין עבורו) והאתרוג בימיו.
- עיטור- ינהג כמנהג העולם.

להלכה פסק השו"ע כעיטור ואילו הרמ"א פסק כרא"ש. ובכף החיים כתב שראוי לצאת ידי שניהם!

שו"ע- "ויברך מעומד (מהרי"ל וכל בו). ולא יברך רק פעם אחת ביום, אף על פי שנטלו כמה פעמים (מהרי"ו)".

סעיף ו' - ברכת שהחיינו על הלולב:

שו"ע- "לא יברך שהחיינו בשעת עשיית לולב, אלא בשעת נטילתו".

סעיף ז' - חציצה בין ידו ללולב:

שו"ע- "אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד; אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יצא; ואם כרך עליו סודר, ונטלו או שכרך סודר על ידו, ונטלו, י"א דלא יצא"⁵²².

רמ"א- "ונהגו להחמיר להסיר התפילין (מהרי"ל) וטבעות מידם, אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכוסה בהן (אגודה פ' מקום שנהגו)".

⁵²⁰ **שכח ונטל ד' המינים כרגיל- האם יכול לברך? התשובה היא- שכן!** מכיוון שאע"פ שבעיני עובר לעשייתו אינו מעכב ועוד שהמצווה עדיין

מתקיימת ולא נסתיימה כי יש עוד נענועים וכד'.

⁵²¹ **כיצד מתקיים "עובר לעשייתו" בברכה על הלולב:**

הראשונים דנו כאן בבעיה שעולה בעניין נטילת הלולב וברכתו. כיוון שיוצא ידי חובת המצווה כבר ברגע שמרים את ד' המינים- הרי שאם נטל כבר קיים המצווה ואם יברך עכשיו זה לא יהיה קודם עשייתו אלא אחרי עשייתו.

הרא"ש דן בזה ומביא מספר דרכים לצאת ידי דין זה ולהלן מספר דרכים:

- **קודם שיטול הלולב בידו-** לא יכול לברך כי כלל בדינו- שכל זמן שהמצוות לא מזומנות בידו לעשותן- לא יברך. **אבל מהרמב"ם** נשמע שיעשה כן- שכיון שהם לפניו חשיבי כאילו הם בידו ויכול לברך.
- **יטול הלולב ואת האתרוג ישאיר למטה-** ואז לא יצא י"ח כי ד' המינים מעכבים זא"ז ואחרי הברכה יקח האתרוג.
- **יקח אחד המינים הפוך-** ואז לא יצא י"ח כי יוצא רק דרך גידולם, ואחרי הברכה יפכוך האתרוג וכד'.
- **יכווין שלא לצאת י"ח-** כי כוונה הפוכה שלא לצאת במצוות מועילה שלא ייצא.
- **ר"ן- אע"ג שמשעה שהגביהו כבר יצא י"ח המצווה,** כיוון שיש תוספת גם במה שמנענע אותה לכן מועילה הברכה גם אחרי שהגביה כי יש עוד תוספת למצווה.

⁵²² **חציצה כשאוחז את הד' מינים:** סעיף זה דן באדם שאינו אוחז ישירות את ארבעת המינים אלא ישנו משהו שחוצץ בין ידו לד' מינים כמו

כפפה, סודר וכד'.

מקור הדין בסוגיה במסכת סוכה דף לז, א'-אמר רבה - לא לינקוט איניש הושענא (ד' המינים) בסודרא, דבעינן לקיחה תמה וליכא, רבא אמר- לקיחה ע"י דבר אחר שמייה לקיחה". **הלכה נפסקה כרבא.**

אלא שקשה מגמרא אחרת בסוכה מב', שם משמע שרבא סותר עצמו- "הוציא לולב ע"י כלי- לא יצא". **שואלת הגמ'-** "האמר רבא ע"י דבר אחר שמייה לקיחה" **ומתרת-** "דרך כבוד (שמייה לקיחה) אבל דרב בזיון לא (לאו שמייה לקיחה).

אם כן- הלכה כרבא שלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, אלא שישנה מציאות כמו "כלי" שבה גם רבא מודה שאין זה נחשב ללקיחה- ובזה

נחלקו הראשונים-מה החיסרון שבנטילה עם כלי שבה אסר גם רבא:

- **תוס' -** הסוגיה כולה עוסקת בדיני חציצה ובאמת סתם כך לא הוי חציצה אלא במקום שעושה דרך ביזיון- אז נאמר שזה חציצה, ולכן לקיחה ע"י כפפות, סודר וכד'- נחשבת לביזיונית וממילא חוצצת.
- **ר"ן- באמת אין חציצה, וכל הסיבה לאסור בכלי וכד' היא כי אין פה לקיחה תמה** שהרי לוקח ע"י כלי וכד'. אבל כל שהוא טפל ליד- נחשב לבטל ליד וממילא לקיחה על ידו נחשבת כלקיחה ביד שהיא תמה- ושרי.

הנפק"מ ביניהם תהיה לעניין כפפות וכד':

- **לפי תוס' -** סו"ס הוי כחציצה, כי זה לא דרך מכובדת ליטול את הלולב עם כפפה ולכן לא יוצא י"ח.
- **לפי הר"ן- יוצא י"ח מכיוון שסו"ס הכפפות בטלות ליד ולכן נחשב ללקיחה תמה.**

דהיינו- לתוס' הגדר הוא סביב חציצה לכן קל יותר להגיע לחציצה- כל דבר חוצץ א"כ הוא לנוי או לכבוד. אבל לר"ן שהעניין הוא לקיחה תמה ובעיה של חציצה לל אין- הי שכדי שלא תהיה לקיחה תמה צריך שזה יהיה משו משמעותי כמו לקיחה בכלי, אבל סתם כפפה לא פוגמת בלקיחה.

סעיף ח'- מתי מנענעים הלולב:

שו"ע- יינענע בשעה שמברך. וכן ינענע בהודו לה', פעם אחת (ומנענעים בכל הודו שיאמרו) (טור והרא"ש); ובהודו לה' שבסוף, שכופלים אותו שליח ציבור והציבור, מנענעין שני פעמים; וכן באנא ה' הושיעה נא מנענע שני פעמים, לפי שכופלים אותו⁵²³.

רמ"א- "וי"א שהש"צ מנענע ג"כ כשיאמר: יאמר נא ישראל כו', אבל לא ביאמרו נא, וכן נהגו (הגהות אשר"י פי לולב הגזול ומהרי"ל ומנהגים)".

סעיף ט'- כיצד מנענעים:

⁵²³ **מתי מנענעים:** במשנה בסוכה לז: למדנו מתי מנענעים ועל זה הוסיפו הראשונים מקומות נוספים שנחלקו בהם.

במשנה נחלקו ב"ש וב"ה- "היכן היו מנענעים?" בהודו לה' תחילה וסוף, באנא ה' הושיעה נא- **כדברי בית הלל**, ובית שמאי הוסיפו שאף באנא ה' הצליחה נא היו מנענעים.

הטעם שמנענעים ב"הודו"- **כתב הטעם בב"י**- כי כתוב בפסוק "אז ירננו כל עצי יער" [הלולב שהוא בא מהעץ] ואחרי כן כתוב "הודו לה' כי טוב", ואחרי כן כתוב "ואמרו הושיענו"- היינו "אנא ה' הושיעה נא".

נענוע בברכה: הראשונים כתבו **ממספר מקומות שגם בשעת ברכה יש לנענע** (שלא כרמב"ם שלא כתב לנענע בברכה). ו**כ"פ בשו"ע**- "ינענע בשעה שמברך".

נענוע ב"הודו" שבהלל:

ב"הודו לה'" לכ"ע מברכים- שכן זו משנה מפורשת, אלא **שהביאו הראשונים דעות נוספות**- **מתי יש להוסיף עוד לנענע בהלל:**

- **רא"ש**- יש לנענע בכל פעם שאומרים "הודו", ולכן כשהציבור עונה על דברי החזן שאומר "יאמר נא..."- צריך הקהל לנענע, **אבל החזן אינו מנענע כי לא אומר "הודו"**.
 - **תוס'**- שליח הציבור גם מנענע כנגד הציבור- שהוא נגרר אחריהם וכיוון שהם מנענעים ב"הודו לה' כי טוב" צריך הוא לנענע ב"יאמר נא..."
 - **ר"ן**- גם הציבור לא ינענעו אלא פעם אחת בהתחלה, אבל לא בכל פעם שחוזרים ועונים על דברי הש"ץ, כי מה שהם אומרים "הודו לה' כי טוב" אחרי הש"ץ אינו אלא לצאת מ"יאמר נא" ואינו עומד בפני עצמו שינענע עליו. **אבל בסוף ההלל שאומרים פעמים וכן ב"אנא ה' הושיעה נא" שאומר פעמים- כן ינענעו פעמים כי שמה הם כופלים את הפסוק ולא כתשובה לש"ץ.**
 - **מהרי"ל**- לגבי הקהל- כתב כמו הרא"ש- שינענעו בכל פעם. לגבי הש"ץ- כתב שינענע בהודו הראשון וגם ב"יאמר נא ישראל" שזה המשפט השני שאומר הש"ץ (ולא בשני ה"יאמרו נא" הבאים שאינם פונים לישראל).
- להלכה פסק השו"ע**- **כר"ן**- "ינענע בהודו לה' פעם אחת. ובהודו לה' שבסוף... מנענעין שני פעמים. וכן באנא ה' הושיעה נא מנענע פעמים, לפי שכופלים אותו..."
- אבל הרמ"א פסק לעניין הציבור כרא"ש**- "ומנענעים בכל הודו שיאמרו", **ולגבי הש"ץ**- "וי"א שהש"ץ מנענע ג"כ כשיאמר יאמר נא ישראל, אבל לא ביאמרו נא, וכן נהגו".

סיכום הסעיף- מתי מנענע הלולב:

בזמן הברכה לכ"ע מנענע הלולב. בהלל- לכ"ע מנענע ב"אנא ה' הושיעה נא" ולכ"ע לא מנענע ב"אנא ה' הצליחה נא" (שהלכה כב"ה). נחלקו הראשונים מתי מנענע בשאר חלקי הלל: חז"ל למדו מהפסוקים לנענע בהודו לה', השאלה היא מי ובאיזה "הודו" מנענעים: **לרא"ש** כל מי שמזכיר "הודו" מנענע, **לתוס'**- אפילו הש"ץ שלא מזכיר "הודו" מנענע ב"יאמר נא" וכו'- כנגד זה שהציבור מנענע. **לר"ן**- אין לנענע אלא ב"הודו" מקורי והיינו שאומרים הפסוק לכשעצמו אבל לא כשהוא בא לחזרה על הש"ץ שאמר "יאמרו נא" וכו'. ולכן גם ב"הודו" שבסוף ההלל- שאומר בפני עצמו- גם יש לנענע. **והמהרי"ל** חילק בין הקהל לש"ץ: הקהל דינו כמו הרא"ש- שכל שמזכיר "הודו" מנענע. ואילו הש"ץ מנענע רק בהודו הראשון שאומר וגם בשני כ הוא כנגד הקהל שהרי אומר- "יאמר נא ישראל".

להלכה פסק השו"ע- שמנענע רק ב"הודו" שאומר לכשעצמו, לכן רק פעם אחת ובסוף ההלל פעמיים, ובנוסף ב"אנא ה' הושיעה נא". **אבל לרמ"א** **הדין אחר**- הציבור מנענע כמו הרא"ש- כל פעם שמזכירים "הודו", ואילו הש"ץ כמו המהרי"ל- רק בפעמיים הראשונות, מלבד הנענע ב"אנא ה' וב"הודו" שבסוף התפילה- שבאלו דומה הש"ץ לקהל שמנענעים בו.

שו"ע- "הנענוע⁵²⁴ הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה וינענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהובאה⁵²⁵, (טורף הלולב ומכסס העלין בכל נייענוע⁵²⁶) (רי"ן פי לולב הגזול), ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן; וכן לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה".⁵²⁷

רמ"א- "וההולכה וההבאה היא עצמה הנענוע, כי מוליך ומביא ג"פ לכל רוח (טור בשם גאון), ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו, וכשמנענע למטה הופכו למטה, ומקרי דרך גדילתן (בי"י), הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן (בי"י); ויש מדקדקין שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה⁵²⁸ (מהרי"ל ובי"י בשם אביו, וכן שמע ממהרי"ר שכנא שראה כן ממהרי"ר יעקב פולק, וכ"כ בכתבי הארי"י); והמנהג כסברא ראשונה, וכן נ"ל עיקר".

524 גדרים בנענוע: משנה ברורה(לז'):

"ויחלק הנענועים בהודו לד' כי טוב קצת וקצת בכל"ח וכן באנא ולא ינענע בשעה שאומר השם וא"כ בהודו יעשה בכל תיבה נענוע אחת ובאנא בכל תיבה שתי נענועים. ובכל הנענועים יביא סוף הלולב נגד החזה [מ"א בשם כתבים] ובא"ר הביא בשם מהרי"ל שהיה נשאר עומד במקומו ופניו למזרח בכל הנענועים רק הפך ידיו נגד הרוחות ונגד מערב הרים את הלולב על כתפו מאחוריו. וכן משמע לשון השו"ע שכתב ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע משמע דהוא עומד על עמדו [מאמר מרכזי]".

⁵²⁵ **פירוש השו"ע-** הנענוע מתבצע ע"י הולכה והבאה ג' פעמים לכל כיוון, ואין פירושו שצריך לנענע ג"פ בכל הולכה.

⁵²⁶ **הרמ"א** מוסיף על השו"ע שמלבד ג' הולכות + ג' הבאות* 6 צדדים- צריך גם בכל הולכה והבאה כזו לנענע והיינו בשעה שהוא מרחיק

מלבו(מוליך) ינענע וכן הלאה. **ויש אחרונים שהצריכו** שאחרי שמוליך עוצר שם ומכסס שם בלולב ואז מביא חזרה ומכסס וכן הלאה.

⁵²⁷ **כיצד מנענעים: הגמ' במנחות דף סא'** דנה בדיני הנפה של שתי הלחם- "מניח שתי הלחם על שני הכבשים, ומניח ידו תחתיהם מוליך ומביא מעלה ומוריד", **על זה אומר שם רבא בגמרא-** "אמר רבא- וכן ללולב".

ובירושלמי מובאת הצורה בה היו מנענעים- "צריך לנענע שלוש פעמים על כל דבר ודבר" **ועל זה שאל שם רבי זירא בגמרא-** "רבי זירא בעי- הכין חד והכין חד או דילמא הכי והכי חד? [דהיינו- האם הולכה והבאה נחשב כל חלק בפ"ע לאחד או שמה רק שניהם ביחד נחשבים לאחד.

שאלתו של רבי זירא לא נפשטה ולכן נחלקו הראשונים- מה דין נענוע:

- **בעל העיטור-** יש כאן בעיא דלא איפשיטא שהיא מדרבנן- לכן הולכים לקולא- וכל הולכה וכל הבאה נחשבת לאחד בפני עצמה.

- **תוס' אע"פ שהיו מדרבנן,** עיוון דמצווה חביבא מחמירים- שרק הולכה + הבאה ביחד נחשבי לנענוע אחד.

להלכה פסק השו"ע לחומרא **תוס' - "הנענוע הוא שמוליך ידו... וינענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהובאה..."** (משמע שההולכה וההבאה כל אחת בפני עצמה). אחרי שעושה כן לצד אחד- עובר לצד אחר וגם שם עושה ג' הולכות ו- ג' הבאות.

האם סגי בהולכה או שצריך גם לנענוע ולכסס שם בעלים:

- **רמב"ם-** הנענוע הוא כסכוס העלים וזה קורה בשעה שמוליך ומביא.

- **רמב"ן-** הנענוע הוא הכסכוס אך צריך לעשותו בפ"ע ולא כחלק מההולכה וההבאה.

- **רא"ש-** אין צריך לכסס כלל, עצם ההולכה וההבאה זה הנענוע.

להלכה כתב השו"ע- כרא"ש- ולא הזכיר אלא הולכה והבאה אבל כסכוס לא הזכיר.

אבל הרמ"א כתב שצריך גם כסכוס- טורף הלולב ומכסס העלין בכל נייענוע" ולא ברור אם פסק כרמב"ם או כרמב"ן (ומהמשנ"ב משמע כרמב"ם- היינו שבאופן טבעי בטלטול שלו עושה כסכוס ולא שבמיוחד צריך לכסס במקום שאליו הולך).

כיצד מנענעים- סיכום למעשה:

- **שו"ע-** צריך בכל כיוון לעשות כך: ג' הולכות+ ג' הבאות. דהיינו- בכל צד יש 6 תנועות, ואם יש 6 צדדים(ארבע רוחות+למעלה ולמטה)=סה"כ 36 נענועים.

- **רמ"א- כמו השו"ע** רק שצריך גם לכסס כשעושה כן ומשמע שפסק כרמב"ם- שסגי בכסכוס תוך כדי התנועה ולא צריך במיוחד לכסס.

⁵²⁸ **כיצד מנענע ללמטה:**

- **בית יוסף-** דרך העולם להטות הלולב ללמטה ממש והיינו שראשו של לולב מוטה כלפי הרצפה. זה בסדר כיוון שבתחילה נטל אותם דרך גדילתו.

- **ב"י כתב בשם אביו-** שאין להטות ראש הלולב כלפי הרצפה משום דלא הוי כדרך גדילתו.

הרמ"א הביא את 2 הדעות וכתב- מנהג כסברא ראשונה- שמטה ראש הלולב לכיוון הרצפה. אבל במשנ"ב(מו') כתב בשם האחרונים- שעדיף טפי שלא להפכו, וכ"כ האריז"ל.

סעיף י' - סדר צדדי הנענוע:

שו"ע - "יקיף דרך ימין בנענועו: מזרח, דרום, מערב, צפון"⁵²⁹.

סעיף יא' - חיבור האתרוג לשאר המינים:

שו"ע - "צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד (וכל הנענועים אינן מעכבין, ובאיזה דרך שנענע יצא בדיעבד)"⁵³⁰.

סעיף יב' - ד' מינים מעכבין זא"ז:

שו"ע - "ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אבל נוטלן לזכר בעלמא, (בין ביום א' בין בשאר ימים) (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"ח ח"ג מהרי"ק שורש מ"א); ואם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא"⁵³¹.

רמ"א - "ובלבד שיהיו כולם לפניו (רמב"ם פ"ו). ויטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים (הרא"ש ור"ן תשובת הרשב"א ס"י קנ"ו); ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו"⁵³² (הגהות מיימוני).

בסעיף הבא מבואר לפי איזה סדר יפנה לצדדים.

⁵²⁹ **סדר צדדי הנענוע**: יומא נח:- "כל פינות (פניות) שאתה פונה- לא יהיו אלא דרך ימין". **ועפ"ז כתב מהרי"ל סדר נענוע**- לפנות דרך ימין. אבל האריז"ל **כתב סדר אחר**: דרום, צפון, מזרח, למעלה ולמטה, מערב.

להלכה כתב בשו"ע כמהרי"ל אך הרבה אחרונים כתבו כאריז"ל (בה"ט, שע"ת, כה"ח).

כך סיכם המשנ"ב את הדברים:

⁵³⁰ **מניין שצריך לחברם זה לזה? בב"י כתב** שדבר זה לא נתבאר לא בגמרא ולא בפוסקים אבל אז הביא **חלום שחלם ר' מנחם מרקנ"ט** שממנו למדו שהמפריד ד' המינים כמפריד שמו של הקב"ה:

"אבל ה"ר מנחם מרקנ"ט כתב בפרשת אמור (ד"ה ולקחתם) צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפרידה מן הבנין וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב הראשון של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הרב ר' יצחק ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א והיה מרחיק ה"א אחרונה מן השלש אותיות הראשונות ואמרת לי מה זה עשית והשיב כך נוהגים במקומינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה (פר' אמור ל ט) אמר[ן] שם פרי עץ הדר (ויקרא כג מ) זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים צו ו, דה"א טז כז) הוד והדר לפניו, כפות תמרים זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח, וענף עץ עבות זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (זכרי' א ח) והוא עומד בין ההדסים, וערבי נחל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות תראה שכל המינים האלו רומזים בשם יתברך עכ"ל".

⁵³¹ **האם ד' מינים מעכבין זא"ז: שנינו במשנה במנחות כז'** - "ארבעה מינים שבלולב מעכבין זא"ז" **ובגמ' שם אמר רב חנן בר רבא**- "לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו- אין מעכבין זא"ז".

נחלקו הראשונים מאי חשיב "יש לו"- שבזה אין מעכבין זא"ז:

- **רי"ף, רמב"ם ועוד**- הכוונה שאין לו כאן בכלל, אבל אם היו מונחים לפניו ונטל כ"א בפני עצמו- חשיב שיש לו ויצא י"ח. הטעם הוא כי קי"ל שלולב לא צריך אגד ולכן גם אם לא אגדם יחד- יצאו י"ח.
- **ר"ת**- קשה כיצד יצא י"ח אם המצווה כולם ביחד, אלא צריך גם שיחזיק כולם יחד.
- **רמב"ן**- היקל עוד יותר שאפילו אין לפניו את כולם אלא עתידים להגיע לו- יכול לברך על הלולב ואז יטול הבאים כשהם יגיעו לו.
- **מרדכי**- כל מה שאמרה המשנה שמעכבין **זה דווקא ביו"ט ראשון** שאז בעיני לקיחה "תמה" אבל בשאר ימים- הם בכלל לא מעכבין זא"ז וגם אם חסר לו אחד מהם- יכול לברך.

להלכה **פסק השו"ע כסיעת הרמב"ם**- שאם נטל אחד אחרי השני- יצא י"ח. **והרמ"א הדגיש**- שגם אם נטל כ"א בפני עצמו- מ"מ יטול הלולב לפני הכל שהרי מברך על "נטילת לולב".

סעיף יג' - לא יקח מין אחר:

שו"ע - "אם חסר לו אחד מהמינים, לא יקח מין אחר במקומו"⁵³³.

סעיף יד' - לא יוסיף מין אחר:

שו"ע - "לא יוסיף מין אחר על ארבעת המינים, משום בל תוסיף (דברים ד, ב)"⁵³⁴.

סעיף טו' - האם יכול להוסיף מ-ד' המינים עצמם:

שו"ע - "לא יטול יותר מלולב אחד ואתרוג אחד, אבל בערבה והדס מוסיף בה כל מה שירצה; ויש מי שפוסל להניח הדס שוטה בלולב"⁵³⁵, נוסף על השלשה בדין עבות, ויש מתירין; והמדקדקים אינם מוסיפים על שתי ערבות ושלשה הדסים עבות"⁵³⁶.

⁵³² **אם סח ביניהם -** מברך על מה שעדיין לא נענע ברכה בפני עצמו. כגון אם נטל הלולב וההדס ולא נטל עדיין האתרוג והפסיק בדיבור - צריך לברך עכשיו - "על אתרוג" או "על נטילת ערבה" וכד'.

מי שברך על הלולב ומצא שהיה חסר לו אחד המינים או שאחד מהם היה פסול וכד':

- **אם יש לו בביתו להשלים באופן שאינו צריך להפסיק -** כגון שיש לו הדס שצריך להוציא מהמקור וכד' - **אזי -** יקח את כל ה-ד' מינים ביד ויברך על אותו מין שהיה חסר לו, ואם זה היה ביו"ט ראשון - מברך גם שהחיינו על אותו מין שחסר לו.
- **אם אין לו בביתו להשלים את החסר - צריך לברך על ארבעת מחדש** מכיוון שי חיסרון בעצם המצווה כי לא היו לפניו ארבעתם וגם ידי הלולב לא יצא י"ח, ולכן יברך שוב "על נטילת לולב", וביו"ט ראשון יברך גם "שהחיינו".

⁵³³ **אין פוחתין או מחליפין מ-ד' מינים שבלולב: סוכה לא, א' -** "ארבעה מינים שבלולב - כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. **לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר...**"

אז מדוע התירו לאגדו במין אחר ולא היו בל תוסיף? כתבו התוס' - שכיוון שלא מניחו כדרך גידולו אין מה לחשוש אפילו לבל תוסיף. מה גשמינו מתכווין להוסיף אלא רק לקשור איתו.

⁵³⁴ **בל תוסיף ב"ארבעת המינים": סוכה לא' -** "ארבעה מינים שבלולב - כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהם...".
אבל יש גמרא אחרת(שם, לא): ממנה משמע שכיוון שלולב לא צריך אגד - אז כל אחד עומד בפני עצמו ולכן הייתי חושב שגם אם מוסיף עוד מין לא תהיה בעיה קמ"ל שאסור להוסיף.

לגבי בל תוסיף:

- **כתבו התוס' (סוכה לא, ד"ה - "הואיל) -** אסור להוסיף מין אחר מן התורה, ומי שהוסיף - **כן יצא ידי חובה אך עכ"פ עובר משום בל תוסיף**, והטעם שיוצא י"ח - מכיוון שלולב לא צריך אגד ולכן אע"פ שהוסיף לא גורע ממצוות ארבעת המינים.
 - **תוס' (סנהדרין פח: ד"ה אי) -** כיוון שלולב לא צריך אגד אני מתייחס לאיהם ככפני עצמם וכל האיסור בל תוסיף כאן הוא רק מדרבנן.
 - **ר"ן -** כיוון שלולב לא צריך אגד - אין כלל איסור מדרבנן אבל מ"מ אסרה הגמרא שמא יבואו להכשירו ג"כ לצרכי מצוה.
- סיכום:** לכ"ע אסור להוסיף, לכל אחד ברמה אחרת, ולרוב הראשונים גם יצא י"ח מצוות ד' המינים. **(בדעת הרמב"ם יש מחלוקת - יש מקום ממנו משמע שלא יצא י"ח המצווה אם הוסיף מין נוסף, אבל הביא הכסף משנה שהרמב"ם בתשובה חזר בו).**

להלכה כתב השו"ע - **שלא יוסיף** אבל לא כתב שאם הוסיף לא יצא י"ח.

⁵³⁵ **הדס שוטהבלולב -** תלוי בשאלה האם הוא נחשב כמין אחר יש בו בל תוסיף או לא, ובשו"ע הביא 2 הדעות.

⁵³⁶ **סוכה לד':** "ר' ישמעאל אומר - שלושה הדסים ושתי ערבות, לולב אחד ואתרוג אחד".

נחלקו הראשונים - האם מותר להוסיף עוד ממיני ד' המינים:

- **רא"ש -** איסור בל תוסיף יש רק במין אחר. לכן יכול להוסיף כמה שירצה בכל אחד מה-ד' מינים.
- **רמב"ם -** דווקא בהדס יכול להוסיף י זה מנויי מצווה, אב שאר מינים לא יוסיף.
- **רבינו ירוחם בשם חכמי פרובינצ"א -** הרמב"ם חזר בו בסוף ימיו והתיר להוסיף גם בערבה(וגם בהדס), אבל לא באתרוג ולולב כי בהם כתוב "פרי"/"כפת" - לשון יחיד - היינו אחד ולא שניים.

להלכה - השו"ע הביא את דעת הרמב"ם בשם חכמי פרובינצ"א - שמותר להוסיף על ההדס והערבה. **והוסיף** שהמדקדקים אינם מוסיפים כלום.

סימן תרנב' - זמן נטילת לולב:**סעיף א' - זמן מצוות ד' מינים:**

שו"ע - "מצות לולב ביום ולא בלילה⁵³⁷; וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, יטלנו אח"כ. ומ"מ זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר; וזמנו הוא משתנף החמה, ועיקר מצותו בשעת ההלל, ואם צריך להשכים לצאת לדרך, נוטלו משעלה עמוד השחר".

רמ"א - "והמדקדק יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבה"כ⁵³⁸, גם בשעת התפלה, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצות (טור)".

סעיף ב' - איסור אכילה קודם נטילת לולב:

שו"ע - "אסור לאכול קודם שיטלנו; ואם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום הראשון, שהוא מן התורה, יפסיק, אפי' יש שהות ביום ליטלו אחר שיאכל; ומיום ראשון ואילך, אם יש שהות ביום לא יפסיק; ואם לאו, יפסיק"⁵³⁹.

רמ"א - "ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו, אפי' ביום ראשון א"צ להפסיק בדאיכא שהות ביום (ר"ן פ' לולב הגזול)".

סימן תרנג' - הדס אסור להריח בו:**סעיף א' - הדס של מצווה אסור להריח בו ובאתרוג יש להימנע:**

שו"ע - "הדס של מצווה אסור להריח בו⁵⁴⁰, אבל אתרוג של מצווה מותר להריח בו מן הדין⁵⁴¹, אלא שלפי שנחלקו אם מברכים עליו אם לאו יש למנוע מלהריח בו".

סעיף ב' - הזמין ההדס להושענא:

⁵³⁷ **מצוותה ביום: סוכה מג'** - כיוון שכתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון". ובפסחים דף ד' - "זריזין מקדימין למצוות".

נטילת הלולב בבין השמשות: הר"ן כתב שאם לא נטלו כל היום והגיע בין השמשות - ביום הראשון יטול דהוי ספק דא' ולחומרא, אבל בשאר ימים הוי ביה"ש ספק דרבנן ולקולא.

אך במג"א חלק וכתב - שגם אם הוי ספק דרבנן - הרי ס"ס אין טירחא אם יקיים ולכן טוב לקיימה גם בביה"ש של שאר ימים, רק שלא יברך.

⁵³⁸ **ברכה על הלולב בתוך הסוכה:** ע"פ המקובלים כתבו שטוב ליטול הלולב בתוך הסוכה, ויש שנוהגם לעשות כן קודם שיוצאים לבהכ"ס.

⁵³⁹ **איסור אכילה קודם נטילת לולב:** הגדרים כאן דומים לסימן קו', סעיף ב' - בענין הפסקה בלימוד תורה בשביל התפילה.

הכלל הוא כזה: אם אין שהות - חייב להפסיק בכל כדי ליטול הלולב דהוי מצווה עוברת. **אם יש שהות** - תלוי אם זה יו"ט ראשון - ואז מפסיק כי הוי נטילה מדא' - ובשאר יו"ט שזה רק מדרבנן - יסיים לאכול ואז יטול

והוסיף הרמ"א - שאם התחיל לאכול חצי שעה לפני עמוד השחר - גם בדא' אינו צריך להפסיק. **אבל הט"ז הקשה מסימן פט' (סע ה') - שם** משמע שגם אם התחיל חצי שעה לפני - מפסיק בשל תורה - ואם כן גם צריך להפסיק.

⁵⁴⁰ **הדס אסור בהרחה: סוכה לז'** - "אמר רבה - הדס של מצווה אסור להריח בו, אתרוג של מצווה מותר להריח בו. מ"ט? - הדס דלריחא קאי, כי אקצייה מריחא אקציה, אתרוג דלאכילה קאי - כי אקציה מאכילה אקציה".

דהיינו - כיוון שחלה עליהם קדושת המצווה הם הוקצו משימוש הרגיל - הדס מהרחה ואתרוג מאכילה.

האם יועיל תנאי שיאמר שאינו בודל מהרחת ההדס כל בין השמשות: שהרי בנוי סוכה ראינו שמועיל תנאי כז?

• **רשב"א** - כשם שמצינו בנוי זוכה שמועיל - גם כאן זה יועיל.

• **תוס'** - לא מועיל תנאי.

בה"ל - לקולא - התנאי מועיל.

⁵⁴¹ **להריח אתרוג** - אתרוג מן הדין מותר בהנחה כפי שמובא בגמרא לעיל. אלא שבו יש סיבה אחרת שבגללה **עדיף** שלא יריח בו והיא - כי יש מחלוקת בראשונים אם יברך על הרחתו - **ולפ"ז כתב הסמ"ק** - שכוין שזה מחלוקת - ימנע מלהריח בו כדי שלא יכנס לספק, **וכ"כ בשו"ע**.

שו"ע - "עבד להושענא ולא אגבהה למיפק בה, שריא בהנאה"⁵⁴².

סימן תרנד' - שיכול להחזיר הלולב במים ביו"ט

סעיף א' - החזרת הלולב למים ביו"ט:

שו"ע - "מקבלת אשה הלולב⁵⁴³ מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים ותוסיף עליו מים⁵⁴⁴ אם צריך, אבל לא תחליף המים⁵⁴⁵; ובחה"מ, מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדור".
רמ"א - "ונוהגין ליקח כל יום חה"מ ערבה חדשה ולקשרה בלולב⁵⁴⁶, והוא הדור מצוה".

סימן תרנה' - עכו"ם שהביא לולב מחוץ לתחום:

סעיף א' - עכו"ם שהביא לולב מחוץ לתחום:

שו"ע - "עובד כוכבים שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו"⁵⁴⁷.
רמ"א - "ועיין לעיל סימן תקפ"ו סעיף כ"א וכ"ב וסימן ש"ז סעיף ג', אם מותר לומר לעובד כוכבים לילך אחריו או לחלל יום טוב בשבילו".

סימן תרנו' - שצריך לחזור אחרי הדור מצוה בקניית האתרוג:

סעיף א' - יחזר אחר אתרוג מהודר:

שו"ע - "אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש⁵⁴⁸ מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו"⁵⁵⁰.

⁵⁴² כיוון זקי"ל ש"הזמנה לאו מילתא" - כמחלק' אביי ורבא בסנהדרין מח', וקי"ל כרבא - "שהזמנה לאו מילתא".

⁵⁴³ מקבלת את הלולב ואין בזה מוקצה - כיוון שרשאית לטלטל ולברך עליו אין מוקצה ומותרת לקבלו.

⁵⁴⁴ תוסיף עליו מים - אין בעיה של השקי כוון שאין פרחים ונחשב רק למרטיבה אותו, ואין גוזרים כאן משום השקיית זרעים.

⁵⁴⁵ החלפת המים לא תחליף - משום טרחא יתירה.

⁵⁴⁶ כששם ערבה חדשה יזהר - כתב האליה רבה - שכשמיניחים ערבה חדשה יזהר מאוד שלא להכניסה בדחק ולגרום לנפילת רוב עליה.

⁵⁴⁷ אמירה והנאה ממעשה גוי - בסימן שז' מבואר שהתירו שבות דשבות של אמירה לגוי בשביל מצווה. לכן מותר לגוי ללכת ולהביא לולב מחוץ לתחום - כל עוד האיסור שהוא עובר הוא רק איסור דרבנן. לכן אם גוי הבי לולב מחוץ לתחום - שהיו רק איסורי דרבנן - הלולב מותר בהנאה. אכן, למ"ד שתחומין למעלה מיב' מיל אסורים מדאו' - אסורה אמירה לגוי בכה"ג.

אם הגוי קצץ ביו"ט - אסור להשתמש בלולב הזה וכד' - כיוון דהוי מוקצה שהרי בבין השמשות היה מחובר לקרקע והקצה דעתו ממנו לגמרי.

⁵⁴⁸ מוסיף עד שליש: מה שמוסיפים עד שליש מקורו במסכת בב"ק ט"ז - "אמר ר' זירא אמר רב הונא - בהידור מצוה עד שליש".

מלגו או מלבר - שם בגמ' - "בעי רב אשי - שליש מלגאו או שליש מלבר - תיקו". ופסק השו"ע כרא"ש - ושכיוון שהוא מדרבנן - צריך לפסוק לקולא וסגי בשליש.

בגדרי שליש - כתב המשנ"ב (ו') - אפילו מי שאין חייב נדחקים לא צריך לתת יותר משליש. אבל המוסיף יותר משליש - הקב"ה יפרע וישיב לו עוד בעולם הזה.

⁵⁴⁹ דווקא להחליפו (משנ"ב, ד') - דהיינו כל מה שאומרים כאן שיוסיף עד שליש זה רק במידה ויצליח למכור את מה שיש לו או להחליפו, אבל אם לא מצליח למכרו - אינו חייב לקנות ולהחזיק שתיים!!

רמ"א- "ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אי"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת⁵⁵¹ (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה)".

סימן תרנז'-דין קטן בלולב:

סעיף א'-

שו"ע- "קטן⁵⁵² היודע לנענע לולב כדינו, אביו חייב לקנות לו⁵⁵³ לולב כדי לחנכו במצוות".

סימן תרנח'- דיני לולב ביום טוב ראשון:

סעיף א'- המצוה מן התורה רק ביום הראשון:

שו"ע- "מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש⁵⁵⁴ אלא יום ראשון, וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה⁵⁵⁵".

⁵⁵⁰ לחזר אחרי אתרוג מהודר- בראשונים ובאו שני הסברים בדבר ואת שניהם הביא השו"ע:

1. **ר"ת-** קנה אתרוג מינמלי שיוצא בו בצמצום ואז מצא אתרוג מהודר ממנו- מצוה להוסיף שלישי "מלגו"- דהיינו שלישי מעלות האתרוג הזול שקנה.
 2. **רש"י-** מדובר שמצא שני אתרוגים אחד זול ואחד יקר- יקח המהודר אם אינו עולה שלישי יותר מן הזול מביניהם.
- הנפק"מ-**
- א. מי שכבר קנה אתרוג אחד- לדעה השניה לא צריך לנות אחר אלא רק אם יש שנים לפניו שצריך לבחור ביניהם.
 - ב. אם יש לפניו אתרוג שהוא טוב- לדעה הראשונה- כיוון שהוא טוב ולא מצומצם לא צריך להחליפו באחר. לדעה השניה- אפילו הוא טוב- צריך לקנות את זה שטוב ממנו עד שלישי.
- לכ"ע-** אם כבר קנה אתרוג שהוא טוב- אינו צריך להחליפו באחר(לדעה הראשונה כי רק במצומצם צריך להחליף, ולדעה השניה בגלל שאם כבר קנה לא הצריך להחליף).

למעשה הביא השו"ע את שתי השיטות וסתם כרבינו תם.

⁵⁵¹ **עד כמה צריך האדם להוציא מכיסו כדי לקיים מצוות עשה:** בגמרא בב"ק ט' ברור לכל- שאדם לא צריך לתת שלישי מכל ממונו, וכאן ברמ"א מביא- שאל יבזבז יותר מחומש, ובמשנ"ב(ח)- משמע שזה דומה לצדקה והיינו- שמידה בינונית מעשר, והמבזבז לא יתן יותר מחומש. **אבל במצוות לא תעשה- נאמר** "בכל מאודך"- בכל ממנו, שיתן כל ממונו ובלבד שלא יעבור על איסור מן התורה, ואפילו לאו רגיל ועכו"כ בכרת.

⁵⁵² **"קטן"- כתב המשנ"ב(א)-** שהחינוך תלוי בכל ילד וילד לפי עניינו.

⁵⁵³ **חוב קטן במצוות ד' מינים: המשנה בסוכה מב' אומרת-** "קטן היודע לנענע חייב בלולב".

ובירושלמי מובא מהו "יודע"- "מעלה ומוריד, מוליך ומביא". דהיינו דווקא שיוודע לקיים הנענע כדבעי אבל לא מי שסתם יודע ליטול ולהחסיק שהרי דרך קטן ליטול כל דבר(חזון יחזקאל, ריש חגיגה).

האם חייב לקנות לו או שיתן לו את שלו: הראשונים נחלקו בכך:

- טור- חייב לקנות לו.
 - תוס' סגי במה שיתן לו את שלו.
- שו"ע-** "אביו חייב לקנות לו...". אך המהרש"ל הקל כתוס'.
- למעשה כתב במשנ"ב- מי שידו משגת- יקנה, ואם אין ידו משגת- יתן לו את שלו.

⁵⁵⁴ **מה נחשב "חוץ למקדש": נחלקו בכך הראשונים-**

סעיף ב' - בשבת אינו נוטל:

שו"ע - "ביום שבת אינו נוטל, אפי' אם הוא יום ראשון⁵⁵⁶".

רמ"א - "ואסור לטלטל הלולב בשבת, דהוי כאבן⁵⁵⁷ (ר"ן ס"פ לולב הגזול והמגיד פ"ד וכל בו); אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו⁵⁵⁸; ואסור ליתנו על הבגד, אפי' ביי"ט, דמוליד ריחא (מהרי"ל)".

סעיף ג' - אין יוצא ביו"ט ראשון אלא בשלו:

שו"ע - "אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאילו⁵⁵⁹, דבעינן לכם (ויקרא כג, מ), משלכם⁵⁶⁰, ואפילו אמר לו: יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה, לא יצא, דהוי כמו שאול; ואם נתנו לו במתנה, מותר⁵⁶¹".

סעיף ד' - מתנה עמ"נ להחזיר:

שו"ע - "נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה⁵⁶²; ואם לא החזירו⁵⁶³, לא יצא אפילו נתן לו את דמיו, ואפילו נאנס מידו; וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו⁵⁶⁴, לא יצא".

- הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) - כל ירושלים נקראת "מקדש", לפי זה כתב בספר "בכורי יעקב" - שגם היום לרמב"ם יש מצוה מן התורה כל שבעה ימים בירושלים! אך ה"אור שמח" דחאו.
- רש"י - המקדש הוא דווקא הר הבית.

⁵⁵⁵ **מצוות לולב - בזמן ביהמ"ק והיום:** ע"פ המשנה בסוכה מא' - בזמן ביהמ"ק מצוות לולב הייתה כל שבעה ימים בביהמ"ק וביום הראשון - מצווה מן התורה גם בגבולין (בשאר ישראל). משנחרב בית המקדש - בטלה המצווה מן המקדש ונשארה רק בגבולין מן התורה ביום הראשון, אלא שריב"ז תיקן בכל השבעה ימים - מדרבנן - זכר למקדש.

הטעם שדווקא בביהמ"ק היה חיוב מדאו' כל שבעה שנאמר - "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" - דווקא לפני ה'.

⁵⁵⁶ **נטילת לולב בשבת:** משנה בסוכה מב' - "יו"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת - לולב שבעה, ושאר כל הימים שישה" - דהיינו - שבזמן המקדש אם יו"ט ראשון של סוכות חל בשבת כן היו מקיימים את מצוות ד' מינים.

אבל בימינו, מסבירה שם הגמ' - שאפילו יו"ט ראשון של לג הוא מן התורה - עדיין אינו דוחה את השבת, כיוון שאנו לא בקיאים בקביעות הירח. **מדוע אסרו לולב בשבת - שם בגמ' בשם רבה** - גזירה של חכמים שמא יטלטלנו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירו ד' אמות ברה"ר.

⁵⁵⁷ **איזה מוקצה הלולב בשבת:** מחלוקת אחרונים:

- ט"ז - כלי שמלאכתו לאיסור (כשופר).
- פמ"ג - מוקצה מחמת גופו (כעץ בעלמא). וכן פ' במשנ"ב.

⁵⁵⁸ **קושיה:** אתרוג מותר בטלטול כי יכול להריח בו - קשה לכאול' מסימן תרנג' שם כתב המחבר שראוי להמנע מלהריח באתרוג?

וי"ל: א. יש להמנע, אבל מותר. ב. כל ההמנעות היא דווקא כשכאול' לנוטלו. ג. בשבת שלא מטלטלין ד' המינים ודאי שאין סיבה להמנע.

⁵⁵⁹ **האם יכול אדם להשתמש בלולבו של חברו בלא רשות בכדי לקיים המצווה? כתב במשנ"ב (ג')** שסתם כך מותר ליטול לולב לקיום המצווה כי נוח לו לאדם שיקיימו מצווה בממונו (כשאינו מפסיד), אבל ביו"ט ראשון לא מהני - כי גם אם מותר הרי שסו"ס זה רק השאלה ולא נן לו במתנה ויש פגם של "לכם" כי אינו שלו.

⁵⁶⁰ **אין אדם יוצא ביו"ט ראשון אלא בשלו:** כך למדנו בגמ' בסוכה מא' - "ולקחתם - שתהיה ליחה ביד כל אחד ואחד, "לכם" - משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול".

⁵⁶¹ **קניית אתרוג בצ'ק דחוי לאחר סוכות - המשנ"ב כתב (י') - שי"א שלא לקנות אתרוג ולתת התשלום עבורו לאחר החג דלא הוי שלו בחג. וגם אם קונה - הוי רק קניין מדרבנן. לפי זה - נכון לכתחילה לקנות הד' מינים בכסף מלא ולא באשראי או צ'ק שיפרע לאחר החג, אך בפסקי תשובות כתב - שאף שיש להיזהר בכך - מ"מ האריכו הפוסקים ליישב מנהג ההמונים שאין מקפידים על תשלום במזומן ויש על מה לסמוך.**

⁵⁶² **דין מתנה עמ"נ להחזיר:** סוכה מא' - "מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה, נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה, נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו במתנה לרבי עקיבא, נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל. למה לי למימר החזירו? - מלתא אגב אורחיה קא משמע לן: מתנה על מנת להחזיר - שמה מתנה".

רמ"א- "ומותר לתת לו אתרוג במתנה על מנת שלא יקדישנה, דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר (ר"ן פ"ה דנדרים)".

סעיף ה'- נתנו לו סתם- הוי כמתנה עמ"נ להחזיר:

שו"ע- "נתנו לו סתם, הוי כאילו אמר לו: על מנת שתחזירהו לי, דמסתמא על דעת כן נתנו לו כיון שצריך לצאת בו שאין לו אחר; ואם לא החזירו, לא יצא".

רמ"א- "וצריך לחזור וליתנו לבעליו במתנה, כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"ח ח"ד); ומיהו אפילו לא החזירו לידו אלא לאחר, ואחר לאחר, והאחרון מחזירו לבעלים, יצא⁵⁶⁵".

סעיף ו'- לא יתן לקטן:

שו"ע- "לא יתנו ביום ראשון לקטן, קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר⁵⁶⁶; ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות, מותר; ואם תופס עם התינוק, כיון שלא יצא מידו שפיר דמי".

סעיף ז'- לולב של שותפים:

שו"ע- "שותפים שקנו לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא בו ידי חובתו ביום הראשון עד שיתן לו חלקו במתנה"⁵⁶⁷.

הראשונים דנו בדין זה ולמדו מספר דברים:

- **רא"ש-** מתנה עמ"נ להחזיר הוי מתנה **רק אם החזיר**, אבל אם לא החזיר, **ואפילו נגנב ממנו טרם שהחזיר- לא יצא ידי חובה**, ואפילו שיכול להחזיר כנגד זה מעות- עדיין לא יצא מכיוון שנתן לו האתרוג על דעת שיחזיר לו דווקא אותו כדי שיוכל לקיים בו המצווה בחג לא על דעת שיחזיר לו את ערכו.
 - **עיטור-** סתם מתנה היא עמ"נ להחזיר, שכן אומדן הדעת של נותן אתרוג בחג שהוא רוצה אותו חזרה כדי שוכל להמשיך לקיים מצוות החג, ולכן אפילו לא התנה עמ"נ להחזיר- הוי מתנה עמ"נ להחזיר.
 - **בית יוסף-** אע"פ שסתם תנאי חייב להיות **תנאי כפול**, כנלמד מתנאי בני גד ובני ראובן, כאן אפילו לא כפל התנאי לגבי המתנה- הוי תנאי, שכן הולכים אחר אומדן הדעת עד כדי כך שאפילו לא התנה הוי בסתמא עמ"נ להחזיר.
- ⁵⁶³ **החזירו פסול(משנ"ב, יג')**- אם החזירו פסול נחשב כאילו לא החזירו, כי נתן על דעת שיחזיר לו כשר, ולכן לא התקיים התנאי וממילא לא הוי מתנה ולא יצא י"ח.
- ⁵⁶⁴ **לאחר זמן מצוות-** היינו דתלוי אם קיים הנותן המצווה באותו היום- יכול להחזיר למחר בזמן המצווה, ואם לא קיים- חייב להחזיר לו באותו היום קודם השקיעה.
- ⁵⁶⁵ **האם המקבל מתנה עמ"נ להחזיר יכול ליתן לאדם אחר:** שהרי ראינו שבמקרה האוניה של רבן גמליאל כל אחד נתן והעביר לחברו ורק בסוף זה הגיע ידי רבן גמליאל:
- **רשב"א, ר"ן, ריטב"א-** מותר למקבל להעביר לאדם נוסף **ובלבד שיחזור בסוף לבעליו**.
 - **רא"ש-** אין לו רשות ליתן לאחר, ואין ללמוד מהמקרה של רבן גמליאל כי שם הוא רצה שיצאו כולם ושזה יעבור מאחד לשני.
- מלשון השו"ע נראה שמיקל בכך-** שכן כתב שזה ממשיך לעבור מאחד לשני, **אך בשער בציון(כו')**- הביא גם את דעת הרא"ש.
- במשנ"ב(כא') כתב-** שאם פירש הבעלים בהדיא, שאין לו רשות ליתן לאחר- אנו יכול לתת, ואם נתן- אפילו הוא לא יצא.
- ⁵⁶⁶ **קטן- קונה ואינו מקנה- סוכה מו:** בשם רבי זירא. והטעם- שרבנן תיקנו שקטן יכול לקנות לנפשו, אבל אינו יכול להקנות לאחר דהוי בלי דעת.
- דווקא תינוק שאינו בגיל הפעוטות- כתב הר"ן-** שתינוק שהגיע לעונת הפעוטות והיינו גיל 6-7- יכול לקנות ולהקנות כי יש בו דעת. **אבל הרמב"ם חולק-** שגם אם מדרבנן הוא יכול להקנות- מ"מ האיש הקנה לו מדאורייתא והוא מחזיר לו רק מדרבנן ולא מהני.
- בשו"ע כתב בסתמא- שלא יתן לקטן(ויתכן וחשש לרמב"ם), והביא כיש מי שאומר את שיטת הר"ן. אבל בבה"ל כתב שלכתחילה יש לחוש לרמב"ם.**
- ⁵⁶⁷ **דין אחים ושותפים: ב"ב קלז'-** "אמר רבה בר רב הונא- האחין שקנו תרוג בתפיסת הבית[=קיבלו ירושה ועדיין לא חילקו אותה]- נטלו אחד מהם ויצא בו- אם יכול לאוכלו- זכה". **פירוש-** דווקא איפה יכול היה לזכות בכל האתרוג אז זכה, אבל אם השני היה מקפיד- זה לא שלו לגמרי ולא יצא.

שו"ע- "ודוקא שלא קנו לצורך מצוה, אבל אם קנו לצורך מצוה יוצאים בו מסתמא, דאדעתא דהכי קנאוהו (המגיד)".

סעיף ח'- ירושה שנפלה לאחים:

שו"ע- "האחים שקנו אתרוגים מתפיסת הבית ונטל אחד מהם אתרוג ויצא בו, אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידים בכך, יצא; ואם היו מקפידים, לא יצא עד שיתנו לו חלקם במתנה; ואם קנה זה אתרוג וזה פריש, או שקנו כאחד אתרוג, רמון ופריש מתפיסת הבית, אינו יוצא באתרוג עד שיתנו לו חלקם במתנה, ואף על פי שאם אכלו אין מקפידים עליו, מפני שכל שאין שם מאותו המין אין מחילתם בסתם מועלת, אבל כשיש שם מאותו המין אפילו היה מעולה מאחרים מחילתן בסתם מועלת, לפי שאינם מקפידים".

סעיף ט'- קהל שקונים אתרוג בשותפות:

שו"ע- "מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם⁵⁶⁸".

רמ"א- "וגובין מעות אתרוג לפי ממון, דהדור מצוה מונח טפי על עשירים מעל עניים, ואשה פטורה מליתן למעות אתרוג הואיל ואינה חייבת בו (תשובת מהרי"ל סימן קי"ד / ק"ז). וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה (הג"מ סוף ה' לולב)".

סימן תרנט'- סדר קריאת התורה בסוכות:

סעיף א'-

שו"ע- "מוציאים שני ספרים; באחד קורים: שור או כשב, בפרשת אמור, ובשני קורא המפטיר קרבנות המוספין ובט"ו לחודש השביעי, ומפטיר בזכריה: הנה יום בא וכו'".

סימן תרס'- סדר הקף הבימה:

סעיף א'- סדר הקפות בכל יום ובשביעי:

שו"ע- "נוהגים להעלות ספר תורה על (הבימה) ולהקיפה פעם אחד בכל יום; ובשביעי מקיפים אותה שבעה פעמים, זכר למקדש⁵⁶⁹".

עפ"ז כתב הרי"ף- ששותפין שקנו אתרוג בשותפות- לא יוצאים ידי חובה עד שיקנה לו את חלקו. וכ"פ כאן בשו"ע.

⁵⁶⁸ **קהל שקונים אתרוג בשותפות:** הרשב"ם למד מהגמ' בב"ב קלז' (דלעיל) שקהל שקנו יחד אתרוג לכולם- כלאחד משתמש בו ויוצא י"ח כי על דעת כן קנו אותו- שכל אחד נותן חלקו למי שצריך להשתמש.

אבל הרב שריא גאון החמיר- שצריך להקנות את האתרוג במפורש מאחד לחברו במתנה.

השו"ע פסק לקולא כרשב"ם- כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו...".

במשנב" כתב- שעדיף שאדם יצא י"ח באתרוג שלו שהוא פחות מהודר משר במהודר של הקהל, כיוון שיש בקהל כאלו שאינם יודעים להקנות.

⁵⁶⁹ **הקפות- סוכה מה, א'-** "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואותו היום [השביעי] שבע פעמים". **מכאן קבעו חכמים- שזכר למקדש יקיפו**

בבהכ"ס. וכך כתוב בילקוט שמעוני (תהלים, תש"ג)- "הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה חזן בכנסת עומד כמלאך האלוקים וס"ת בזרועו והעם מקיפים אותו כדוגמת מזבח".

רמ"א- "ומוציאים שבעה ס"ת על הבימה ביום שביעי (מהרי"ל), ויש מקומות מוציאים כל ס"ת שבהיכל (מנהגים), (והכי נוהגין במדינות אלו), שהיו מקיפים את המזבח וההקפות לצד ימין. (ובשבת אין מקיפים) (טור), (ואין מוציאים ס"ת על הבימה)".

סעיף ב'- מדיני הקפות:

שו"ע- "נוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב".

רמ"א- "וי"א שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין (טור בשם רש"י ור"ן פרק לולב). וביום שביעי נוטלין הערבה עם הלולב להקיף (ב"י). מי שאירע לו אבל בחג, אינו מקיף; וכן אבל כל י"ב חדש על אביו ואמו (כל בו), וכן נהגו⁵⁷⁰".

סעיף ג'- אמירת "הושענות" בשבת:

שו"ע- "יש מי שאומר שאין אומרים הושענא בשבת, ולא נהגו כן"⁵⁷¹.

סימן תרסא'- קידוש בליל שני:

סעיף א'- סדר הברכות ביו"ט שני:

שו"ע- "בליל יום טוב שני אומר קידוש, וזמן אחריו מיד, ואח"כ ברכת סוכה. (זו דעת הרא"ש וכן ראוי לנהוג)".

סימן תרסב'- סדר תפלת יום ב' של סוכות:

סעיף א'- ברכה על הלולב בשאר ימי החג:

שו"ע- "ביום שני מברך על נטילת לולב, וכן בכל שאר ימים".

סעיף ב'- ברכת שהחיינו על הלולב בשאר ימים:

שו"ע- "אינו מברך זמן ביום שני על הלולב, אא"כ חל יום ראשון בשבת".

סעיף ג'- קראיה יו"ט שני של גלויות:

שו"ע- "מוציאים שני ספרים וקורין בהם פרשיות שנקראו אתמול, ומפטיר במלכים: ויקהל, עד: בהוציא אותם מארץ מצרים".

והסביר הגר"א- שהיום שאין מזבח מכפר- הקריאה בתורה, של ענייני הקורבנות, היא המכפרת.

⁵⁷⁰ **הקפה למי שבאבל:** הרמ"א כתב שמי שבאבל לא יקיף, וזה ע"פ דברי הכלבו שכתב שזה מנה נרבונוא.

אבל הב"י חלק- למה יגרע האבל מן ההקפה? וז"פ בכף החיים ע"פ הסוד- שכן להקיף.

⁵⁷¹ **האם אומרים "הושענות" בשבת:**

רש"י כתב- שאין מקיפים הבמה, מכיון שאין לולב בשבת- ואין הקפה ללא לולב. מתוך כך נחלקו הראשונים- האם אומרים הושענות בשבת:

- **רב שרירא גאון-** אין לומר הושענות- שלא יבואו התינוקות להתבלבל וליטול הלולב שאסור.
 - **בעל העיטור-** אומרים הושענות, שאין לחוש לבלבול התינוקות מכיון שרואים שהגדולים לא מקיפים ולא יבואו לטעות.
- השו"ע הזכיר שיטת רב שרירא אך כתב שאין נוהגים כן אלא כבעל העיטור- שכן אומרים הושענות.

סימן תרסג' - סדר תפלת חול המועד:**סעיף א' - קריאת התורה בחוה"מ:**

שו"ע - "בחח"מ מוציאין ס"ת וקורין בו ארבעה בקרבנות החג שבפרשת פנחס; וביום הראשון של חול המועד קורא כהן; וביום השני; ולוי; וביום השלישי; וישראל חוזר וקורא; וביום השלישי; והרביעי קורא ספיקא דיומא; וביום השני, וביום השלישי, ועל דרך זה קורים בשאר ימים"⁵⁷².

רמ"א - "וי"א ששנים הראשונים קורין בספיקא דיומא, והשלישי קורא ביום המחרת, והד' חוזר וקורא כל ספיקא דיומא, דהיינו מה שקראו שנים הראשונים, וכן אנו נוהגים; וביום ה' הכהן קורא; ביום החמישי; לוי; ביום הששי; ישראל; ביום השביעי; והרביעי קורא; ביום הששי ויום השביעי, וכן אנו נוהגין (רש"י בשם רבותיו ומהרי"ו ומנהגים)".

שו"ע - "ובארץ ישראל, שאין שם ספיקא דיומא, אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום ב', הוא א' לחש"מ, קורא כהן; וביום השני; והג' העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה, ועל דרך זה בכל יום משאר הימים"⁵⁷³.

סעיף ב' - התפילה בשבת חוה"מ:

שו"ע - "שבת של חולו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל של שבת ואומר יעלה ויבא בעבודה, ובמוסף אומר: אתה בחרתנו, ומפני חטאינו, את יום המנוח הזה את יום חג הסוכות הזה, וחותרם: מקדש השבת וישראל והזמנים".

רמ"א - "ונוהגין לומר קהלת בשבת של ח"ה, או בשמיני עצרת אם אקלע בשבת (מהרי"ל), וע"ל סימן ת"צ".

סעיף ג' - הקריאה בשבת חוה"מ:

שו"ע - "מוציאין שני ספרים; באחד קורין: ראה אתה אומר אלי, ומפטיר קורא בקרבנות של ספיקא דיומא ומפטיר ביחזקאל (לח, יח): והיה ביום בוא גוג".

סימן תרסד' - סדר יום הושענא רבא:**סעיף א' - מנהגי יום הושענא רבה:**

שו"ע - "ביום שביעי, שהוא הושענא רבה"⁵⁷⁴, נוהגים להרבות במזמורים כמו ביי"ט. **הגה:** וא"א נשמת, ואומרים: מזמור לתודה, ואומרים: אין כמוך, שמע ישראל וכו', כמו ביי"ט; ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון יום טוב; ואין רגילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבה"כ; ויש לומר פזמון זכור ברית כשיש מילה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אנא אזון חין כו'. כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה; ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על בוריו; ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות כנ"ל. **שו"ע -** ומרבים קצת בנרות כמו ביה"כ.

⁵⁷² לא הארכתי כאן לברר ולהסביר את סדר הקריאה לבני חו"ל.

⁵⁷³ קריאת התורה בחוה"מ - משנה במגילה כא' - בראש חודש ובחוה"מ קורין ארבעה. אין פוחתין ואין מוסיפין עליהם. ואין מפטירין בנביא.

קריאה בארץ ישראל - בא"י אין ספק לגבי יו"ט ולכן כל ארבעת העולים קוראים את קרבן היום בלבד וחוזרים עליו 4 פעמים. וכ"פ השו"ע.

⁵⁷⁴ הושענא רבה - יום זה יום מיוחד - ראש השנה, טז' - בארבעה פרקים העולם נידון, ובחג נידונים על המים".

וכן מבואר בסוכה מה' - שביום השביעי היו מסתובבים סביב המזבח 7 פעמים.

הגה: והמדקדקים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בעיה"כ (מנהגים); ויש נוהגים ללבוש הקיטל כמו בי"כ, לפי שבחג נדונים על המים; ונוהגים להתיר בו אגודו של לולב, ומקיפים ז' פעמים, ומרבים תחנונים על המים⁵⁷⁵.

סעיף ב' - מנהג נטילת ערבה:

שו"ע - ונוטלים ערבה ביום זה⁵⁷⁶, מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה⁵⁷⁷.
רמ"א - ונהגו ששמש בה"כ מביא ערבה למכור, כמו שהיה המנהג בזמן שבית המקדש קיים (ר"ן פ' לולב וערבה).

סעיף ג' - עם מה מקיפים ביום השביעי:

שו"ע - ייש מי שאומר שאף ביום זה מקיפים בלולב ולא בערבה; ולא נהגו כן, אלא להקיף בו גם בערבה⁵⁷⁸.

סעיף ד' - שיעור הערבה וכמה צריך:

שו"ע - שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד.⁵⁷⁹ **הגה:** מיהו מכוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד (טור בשם רב האי); ע"כ נהגו לעשות ההושענות יפים, משום: זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב). **שו"ע -** ושיעור ארכה, כשיעור אורך ערבה שבלולב. **הגה:** וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל בערבה זו (מדברי ר"ן פרק לולב וערבה); **שו"ע -** וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש. **הגה:** וי"א שצריך לנענע בה (טור בשם רש"י); ונהגו לעשות שתיהן, מנענעין בה ואח"כ חובטין אותה⁵⁸⁰.

⁵⁷⁵ **מנהגים נוספים:** נוהגים ישראל להיות נעורים כל הלילה. ונוהגים לטבול, וכתב המשנ"ב שטוב יותר לטבול בלילה מביום כדי שילמד כל הלילה בקדושה.

⁵⁷⁶ **מדוע נקבע יום זה לנטילת ערבה:** כך כתב במשנ"ב (יא): "זכר למקדש שנטילת ערבה היה שם הלכה למשה מסיני וכן היתה מצותה בכל יום משבעת הימים היו מביאין ערבות וזוקפין אותן הכהנים על צדדי המזבח ואח"כ באין העם ונוטלין אותן משם ומנענעין אותן. ולהכי לא תקנו לנוטלה כל ז' כמו בלולב דלולב אית ליה עיקר מן התורה דיום ראשון הוא מן התורה אף בגבולין עבדין ליה זכר למקדש ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין די שנעבוד לה זכר למקדש יום אחד [גמרא] וקבעו יום ז' לערבה יותר מיום אחר כיון שבמקדש היה ג"כ יותר קדושה ביום זה שהרי היו מקיפין ז"פ ביום זה".

⁵⁷⁷ **אין מברכים על הערבה:** גמרא בסוכה מד' - "אמר אייבו- הוה קאימנא קמיה דר"א בן צדוק, ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה, שקיל חביט חביט ולא בריך, קסבר ערבה מנהג נביאים הוא".

⁵⁷⁸ **במה מקיפים ביום השביעי:** הראשונים נחלקו בכך ולכן כתב בב"י שהמנהג בהושענא רבה גם בערבה וגם בלולב- כדי לצאת ידי כל הדעות. וכך כתב בשו"ע- שנוטלים גם בערבה.

אבל הרמ"א בסעיף ז' כתב- שיותר טוב להקיף בערבה בלבד. וכן הביא שם במשנ"ב (כו) בשם האר"י- שיקיף בערבה בלבד.

⁵⁷⁹ **כמה ערבות צריך:** סוכה מד'-

- רב נחמן- ג' בדי עלים.

- רב ששת- אפילו עלה אחד בבד אחד.

נפסקה הלכה כרב ששת- כי קי"ל כוותיה באיסורי- וסגי בחד. וכ"פ בשו"ע- "אפילו עלה אחד בבד אחד".

אבל הרמ"א כתב- שמכוער הוא רק עלה אחד ו"ע"כ נהגו לעשות ההושענות יפות".

במשנ"ב (טז) כתב- שנהגו לכתחילה לעשות ג' ענפים- לצאת ידי שיטת רב נחמן בגמרא.

והאריז"ל כתב להצריך- ה' ענפים.

⁵⁸⁰ **נענעו/ חביטת הערבה:** סוכה מד'- "אמר אייבו, הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק, ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה, שקיל חביט חביט ולא בריך..."- מהי אותה חבטה?

- רש"י- לנענע את הערבה.

- רמב"ם- לחבוט את הקרקע.

שו"ע- כרמב"ם- "וחובט בה על הקרקע".

סעיף ה'- יטול הערבה בפני עצמה:

שו"ע- "ואינה ניטלת אלא בפני עצמה, שלא יאגד דבר אחר עמה, אבל אם יש בידו דבר אחר אין לחוש".

סעיף ו'- האם יוצא בערבה שבלולב:

שו"ע- "אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שני פעמים אחד לשם לולב ואחד לשם ערבה; וי"א שיוצא בה".

סעיף ז'- נטילת הערבה עם ד' המינים:

שו"ע- "יש מי שאומר שאינו יכול ליטלה עם הלולב בשעה שהוא יוצא י"ח, עד אחר שיברך ויטול וינענע בתחלה; ואם נטלה, עובר משום: בל תוסיף (דברים ד, ב)⁵⁸¹; ואחר הנענוע הראשון יכול הוא ליטלה עם הלולב, וכ"ש בשעת הקפה, ואף על פי שמה שכתב שאם נטלה עובר משום בל תוסיף (דברים ד, ב) טעות הוא בעיני, מ"מ אין הפסד לחוש לדבריו. וכתב עוד דגם אחר נטילה ונענוע צריך לתפוס הערבה לבדה, להכיר שהיא חובה; ובשעת החבטה יטלנה בפני עצמה ויוציא בה ידי חובתו".

רמ"א- "והמנהג פשוט ליטול הערבה עם הלולב בשחרית בשעת הנענוע ובשעת הקפה, עד שעת החבטה ונוטלים הערבה לבדה; ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל, ואף הנוטלה עם הלולב נ"ל דלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו ויאחז הערבה, שהם הושענות שעושין, לבד, כל זמן שאומרים תחנונים על המים; ומנענעים ההושענות בשעה שאומרים הושענות, ואח"כ חובטים אותה".

סעיף ח'- ההושענות נזרקות:

שו"ע- "יש מי שאומר שהושענא שבלולב אף על פי שנזרקה אין לפסוע עליה⁵⁸² (וע"ל סי' כ"א גבי ציצית)".

סעיף ט'- הנאה מן הערבה אחר נטילתה:

רמ"א- כתב גם את דעת רש"י אבל סיים שנוהגים את שניהם - "וי"א שצריך לנענע בה. ונהגו לעשות שתייהן- מנענעין בה ואח"כ חובטין אותה".

וכתב המשנ"ב(יט') בשם האריז"ל-שיחבוט דווקא על הקרקע- ה' פעמים.

האם יש עניין בהסרת עלי הערבה: לאריז"ל-לא. אבל למהרי"ט- החבטה היא הסרת העלים. לכן כתב המשנ"ב- שאחרי 5 ההכאות על הקרקע- ימשיך להות על כלים וכד' כדי להסיר העלים.

⁵⁸¹ **טלטול הערבה של הושענא עם הלולב ובעיית בל תוסיף:** לעיל בסימן תרנא' ראינו מחלק' חכמים גדולה בדין בל תוסיף:

- **רמב"ם-** יש איסור בל תוסיף גם באותו המין. לכן, מלבד הדס שהוספה שלו נחשבת לתוספת נוי- אין להוסיף משום מין.
- **ראב"ד ותוס'**- כל האיסור הוא רק להוסיף ממין אחר.
- **בשם חכמי פרובינצא-** האיסור להוסיף(גם לרמב"ם) מאותו מין הוא רק באתרוג ולולב שנאמר "פרי" ו"כפת", אבל בערבה והס- אין איסור להוסיף מאותו המין.

לעיל בסימן תרנא' פסק השו"ע- **כחכמי פרובינצא** ולכן גם כאן כתב שאין דעתו שיש כאן איסור בל תוסיף למי שנטל הערבה עם הלולב. אבל הרמ"א כתב ש- "יותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל", כדי שילמדו ויבחינו שיש בה מצוה בפני עצמה.

המשנ"ב(כו) כתב בשם האריז"ל- שיש להיזהר מאוד שלא לחבר הערבה ללולב.

⁵⁸² **מה עושים עם ההושענות אחר החטות?** כלל בידיו ע"פ הגמ' במגילה כו'- "תשמישי מצוה נזרקין, תשמיש קדושה נגנזין, ואלו הם תשמישי מצוה: סוכה, לולב, שופר וציצית.

ומ"מ לא ינהגו בה מנהג בזיון- כגון שלא יפסעו עליה.

והחיד"א כתב- שיש מנהג לשמור ד' המינים בכל שנה וזה מועיל לשמירה.

שו"ע- "יש מי שאומר שאסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, אם לא התנה עליה מעיקרא דלכולא יומא אתקצאי למצותה".

רמ"א- "ונהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות, כדי לעשות בה מצוה (מהרי"ו ומהרי"ל)".

סעיף י' - שלא יקוץ הערבה משדה עכו"ם:

שו"ע- "יש מי שאומר שיש לזהר שלא יקוץ ישראל ערבה למצוה משדה עכו"ם, אפי' ברשות העכו"ם".

סעיף יא' - ערבה שקצצו עכו"ם בשבת:

שו"ע- "אם חל יום הושענא רבה ביום א' וקצצו עובדי כוכבים ערבה בשבת והביאו, כשרה".

רמ"א- "מיהו אם צוה ישראל לקוצצה, ואיכא פרהסיא בדבר, יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (ב"י בשם תשובת הרשב"א)".

סימן תרסה' - אתרוג אסור לאכול בשביעי:

סעיף א' - אתרוג אסור בשביעי:

שו"ע- "אתרוג בשביעי אסור, שהרי הוקצה לכל שבעה, ואפילו נפסל אחר שעשה בו מצוה אסור כל שבעת ימים⁵⁸³; ובשמיני עצרת, מותר. ובחוצה לארץ, שעושים שני ימים טובים של גליות, אסור אף בשמיני ומותר בתשיעי, ואפילו חל להיות באחד בשבת; ויש אוסרים בחל להיות באחד בשבת".

סעיף ב' - הפריש אתרוג לכל יום:

שו"ע- "הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים, כל אחד יוצא בו ואוכלו למחר; אבל ביומו אסור, שהוקצה לכל אותו היום"⁵⁸⁴.

סימן תרסו' - דיני סוכה ביום השביעי:

סעיף א' -

שו"ע- "אף על פי שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון; ואם אין לו לפנות כליו ורוצה לאכול בה בשמיני, צריך לפחות בה מקום ארבעה על ארבעה לעשות היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה

⁵⁸³ **אתרוג הוקצה לכל ימי החג:** כיוון שהוקצה למצוותו הוקצה לכל הימים ואפילו אחר שקיים המצווה. אא"כ הוקצה ליום אחד - הוקצה רק לאותו היום עד הלילה.

המקור לדברים הוא בדברי רבי יוחנן בסוכה מו:- "אמר רבי יוחנן אתרוג בשביעי אסור בשמיני מותר, בוכה אפילו בשמיני אסורה", והטעם הוא כי סוכה הוקצתה בביה"ש לש יום השביעי גם לכל יום השמיני, אבל אתרוג כיוון שאין מצוותו בביה"ש - לא הוקצה גם ביום השביעי ולכן בשמיני לא נאסר.

⁵⁸⁴ **סוכה מו:-** "הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים - אמר רב: כל אחת יוצא בה ואוכלה. **ורב אסי אמר -** יוצא בה ואוכלה למחר". והסתפקו הראשונים בדין ביה"ש.

כמוסיף⁵⁸⁵. **הגה:** ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג א"צ לפחות בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני (מנהגים). **שו"ע-** ואם הוצרך לסעוד בשאר היום, צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה; ובחוצה לארץ, שצריך לישב בה בשמיני, גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו ומפנה אותם ממנה; ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי, אינו יכול לפחות בה מפני שהוא יום טוב, ומה יעשה להיכרא, אם היתה קטנה שאסור להניח בה הנר בשאר הימים, יניחנו בה; ואם היא גדולה, שמותר להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם, כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה".

סימן תרסז'- סוכה ונוייה אסורין גם כל שמיני:

סעיף א'- סוכה ונוייה:

שו"ע- "סוכה ונוייה אסורים גם בשמיני⁵⁸⁶. ובחוצה לארץ שעושים שני ימים טובים, אסור גם בתשיעי שהוא ספק שמיני; ואם חל שבת במוצאי יום טוב האחרון של חג, נוהגים שלא להסתפק מנוי סוכה עד מוצאי שבת; ויש מתירים⁵⁸⁷".

רמ"א- "יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים: יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לוייתן (כל בו). ואסור להכין ביי"ט לצורך ליל יום טוב, ולכן אסור להעמיד השלחנות והספסלים בבית לצורך הלילה, דהוי הכנה⁵⁸⁸ (הגהות מיימוני ומהרי"ל)".

סימן תרסח'- סדר תפלת ליל שמיני ויומו:

סעיף א'- הזכרת שמיני עצרת והדין שלו בחו"ל:

שו"ע- "ליל שמיני⁵⁸⁹ אומר בתפלה: ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה⁵⁹⁰. **הגה:** ואנו נוהגין שא"א חג בשמיני, דלא מצינו בשום מקום שנקרא חג, אלא אומרים יום שמיני עצרת⁵⁹¹ (מנהגים). **שו"ע-** ובחוצה לארץ, אוכלים בסוכה בלילה וביום, מפני שהוא ספק שביעי⁵⁹², ואין מברכין על ישיבתה, ומקדשין ואומרים זמן".

⁵⁸⁵ ישיבה בסוכה ביום השביעי והשמיני- סוכה מח'- "סוכה שבעה כיצד? גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה, מפני כבוד יו"ט האחרון של חג".

מי שרוצה לאכול בסוכה ביום השמיני- מה יעשה כדי שיוכל לאכול בסוכה ולא יעבור על בל תוסיף?

- **רב חייא בר רב-** פוחת בה ארבעה(שהוא שיעור מקום חשוב ושמים לב שהוריד והוי היכר טוב שאינו רוצה לצאת בה יותר וממילא אין לחוש לבל תוסיף).
- **ר' יהושע בן לוי-** מדליק בה את הנר.

ובסוכה גדולה כתבו- שמכניס בה את הכלים המלוכלכים ובכך מגלה שהיא פסולה מבחינתו.

⁵⁸⁶ מדוע סוכה ונוייה אסורים גם בשמיני? כיוון שאם באה לו סעודה ביום השביעי בביה"ש- היה צריך לאכול בה, א"כ הוקצתה למצוותה

בביה"ש ולכן אסורה גם בשמיני

⁵⁸⁷ שבת שחלה במוצאי יו"ט השני של חג- אין להשתמש בסוכה ונוייה גם כל השבת, ויש מתירין.

⁵⁸⁸ מה נחשב להכנה- כתב המשנ"ב(ו')- שאם צריך את הדברים לצורך אותו היום, או שרוצה לסדר אותם כדי שלא יהיה נראה הבית "כחורבה"- מותר לסדר אותם.

⁵⁸⁹ שמיני עצרת- רגל בפני עצמו: סוכה מח'- "תניא- שמיני רגל בפני עצמו, לענין פז"ר קש"ב".

[פז"ר קש"ב= פיס של קורבנות בפני עצמו. זמן- ברכת שהחיינו בפ"ע. רגל בפני עצמו- מחלק ראשונים מה הכוונה(האם לעניין שאין יושבים בסוכה או לעניין אבלות וכד') קרבן- של הרגל בפני עצמו. שירה- שהלויים היו אומרים בפני עצמה. ברכה בפני עצמו- שמזכיר את יום שמיני עצרת בפני עצמו.

סעיף ב' - קריאת התורה ביום שמיני עצרת:

שו"ע - "שחרית מוציאין שלשה ספרים, וקורין באחד מוזאת הברכה עד סוף התורה; ובשני, בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות; ובשלישי, ביום השמיני עצרת, ומפטיר: ויהי אחרי מות משה. ובמקום שעושין שני ימים טובים אין מוציאין ביום הראשון אלא שני ספרים, וקורין באחד חמשה בפרשת ראה מכל הבכור, ואם הוא שבת קורין ז' ומתחילין: עשר תעשר, והמפטיר קורא בשני: ביום השמיני עצרת, ומפטיר במלכים: ויהי ככלות שלמה, ומחזיר הספרים ואומר קדיש, ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם".

סימן תרסט' - סדר יום שמחת תורה:**סעיף א' - שמחת תורה:**

שו"ע - "במקום שעושין שני ימים טובים, ליל תשיעי מקדשים ואומרים זמן ולמחר מוציאין ג' ספרים וקורין באחד: וזאת הברכה עד סוף התורה, ובשני: בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות, ובשלישי קורא המפטיר כמו אתמול ומפטיר: ויהי אחרי מות משה".

רמ"א - "וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה; ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וקוראים לאחרים לעשות משתה (טור). ועוד נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה⁵⁹³. ונהגו עוד להרבות הקרואים לספר תורה, וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר (מנהגים ורי"ב סימן פ"ד). עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה, וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'; ובלילה קורים בספר תורה הנדרים שבתורה, וכל מקום לפי מנהגו. עוד נהגו לסיים התורה אף על קטן העולה, אף על גב דיי"א דדוקא תלמיד חכם צריך לסיים (מרדכי הגהות קטנות), בזמן הזה שהחזן קורא אין לחוש (ד"ע). במקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורין בראשונה: וזאת הברכה, ובשנייה: בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשונה לעניינו של יום; וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שתיים, (מצא כתוב).

⁵⁹⁰ מי שטעה והזכיר את סוכות במקום שמיני עצרת (משנ"ב, ב.ב.) - נחלקו האחרונים - האם צריך לחזור ולתקן או שלא. אבל אם הוא בתוך

בתפילה - לכ"ע יחזור ויתקן קודם שעקר רגליו.

⁵⁹¹ הזכרת "חג" גבי שמיני עצרת - הרמ"א כתב שלא אומרים חג כי לא מצינו בשום מקום שנקרא כן. אבל המשנ"ב חיזק את דברי השו"ע

והעמי כדבריו - כמה אחרונים השיגו על זה [על הרמ"א] והרבו בראיות ששמיני עצרת מקרי חג, על כן אין לנטות ממה שכתב המחבר".

⁵⁹² שמיני עצרת בחו"ל: בחו"ל יש בעיה עם שמיני עצרת כי יש ספק האם הוא באמת יום שמיני עצרת או שמא יום שביעי של חג הסוכות.

הבעיה היא שאם נוהגים ככל יום מימי סוכות - אז עושים את שמיני עצרת כיום חול, ומנגד אם לא מתייחסים לספק שמא הוא סוכה - הרי שיש לחוש שעובר על מצוות החג.

מתוך כך נחלקו הגדולים - מהו האיזון הנכון ביחס שבין שמיני עצרת ליום ז' של סוכות:

לגבי אכילה - הסכימו שאכילה שחייבת בסוכה כן אוכלים בסוכה ביום זה. אבל אכילה אשינה חייבת בסוכה - אין חובה לאוכלו בסוכה ביום זה.

לגבי שינה - נחלקו האחרונים: הגר"א כתב שישנים בסוכה (שמא הוא יום ז' לסוכות), אבל הרבה אחרונים חלקו - שבשינה מנכר לגמרי שעושה

את יום השמיני עצרת כיום חול המועד של סוכות ולכן אין לישון בסוכה שבשמיני עצרת. המשנ"ב כתב להקל בזה (שלא לישון).

לגבי ברכת הסוכה - כתב השו"ע שאין לברך עליה משום הספק הנ"ל.

⁵⁹³ עיין במשנ"ב (יא) - כמה מגדולי ישראל שהו רוקדים לפני הס"ת בכל כוחם.